

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 35 том 2

Одеса
2018

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань України відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 455 від 15.04.2014 р.

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету протокол 2 від 31.10.2018 р.

Видавнича рада:

С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський**, член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко**, д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті**, акад. НАН України; **О.М. Головченко**, д-р екон. наук, проф.; **Д.А. Зайцев**, д-р техн. наук, проф.; **М.З. Згуровський**, акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко**, д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна**, д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарєв**, Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії – доктор філологічних наук, професор **В.Я. Мізецька**

Відповідальний секретар – кандидат філологічних наук, доцент **Н.П. Михайлюк**

Редакційна колегія серії «Філологія»:

Н.В. Бардіна, доктор філологічних наук, професор; **О.А. Жаборюк**, доктор філологічних наук, професор; **М.І. Зубов**, доктор філологічних наук, професор; **Т.М. Корольова**, доктор філологічних наук, професор; **В.А. Кухаренко**, доктор філологічних наук, професор; **Е. Пирву**, кандидат філологічних наук, професор; **І.Б. Морозова**, доктор філологічних наук, професор; **Н.В. Петлюченко**, доктор філологічних наук, професор; **В.Г. Таранець**, доктор філологічних наук, професор; **Т.С. Шевчук**, доктор філологічних наук, професор; **Н.М. Шкворченко**, кандидат філологічних наук, доцент.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету», допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на «Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.

Серія: «Філологія», 2018

© Міжнародний гуманітарний університет, 2018

РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

Бенькевич Г. А.,

викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства
Львівського державного університету безпеки життєдіяльностіСТРУКТУРА КОНЦЕПТУ «МУДРІСТЬ»
У ЛАТИНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Анотація. У статті проаналізовано концепт «мудрість» у латинській фразеології, його структура. Визначено поняття «концепт». Розглянуто тлумачення поняття «мудрість» в античності та інші епохи. Зроблено акцент на відмінностях у розумінні вченими цього поняття.

Ключові слова: людина, концепт, мудрість, знання, фразеологізми.

У соціумі особистість набуває тих соціальних характеристик, які допомагають їй розуміти своє призначення і діяти. У цих процесах основним мотиватором до розвитку є цінності, сформовані ще в епоху античності. Вони доступні для пізнання через мовно-фразеологічну спадщину Стародавніх Греції та Риму. У фразеологізмах збереглися культура та менталітет, постулати історичних епох.

Постановка проблеми. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. у лінгвістиці домінує антропоцентричний принцип. Основним об'єктом дослідження вчених стає мовна картина світу та її складові частини – концепти. Це – «глобальна одиниця смислової діяльності», «квант структурованого знання», «одиниця семантичного простору мови» [5, с. 7], «уявлення про фрагмент світу», «національний образ з ознаками індивідуального уявлення» [5, с. 14].

Мовлення людини збагачують фразеологізми, вони удосконалюють мислення та словник, стають показником рівня культури, інтелекту, рівня мовної особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження репрезентації лексичних одиниць на позначення мудрості проводили такі вчені, як О.Г. Тараненко, Н.Д. Кищенко, Л.М. Горянова, Т.Б. Крижановська. Дослідники розглядають концепт «мудрість» в українській, англійській, російській, французькій мовах із позиції когнітивної лінгвістики. У латинській фразеології репрезентація концепту «мудрість» не була досліджена.

Метою дослідження є репрезентація концепту «мудрість» у латинській фразеології. Для досягнення мети поставлено такі завдання: визначити поняття «концепт», «мудрість», розглянути структуру концепту «мудрість» у латинській фразеології та розкрити тлумачення вчених про мудрість.

Виклад основного матеріалу. Здавна філософи цінували прагнення до знань як чесноту та якість людини. Прийняти правильне рішення, грамотно застосувати знання було ознакою мудрості. За визначенням «Великого тлумачного словника сучасної української мови», «мудрість» означає: 1) наділеним, обдарованим великим розумом; 2) глибоке знання, розуміння, узагальнення чогось; досвід; 3) щось складне [1, с. 694].

Мудрістю, на думку вчених, було вміння поєднувати явища, цілісно бачити космічний порядок. Мудрістю вважалася здатність розуму, оригінальність рішення. Вона проявлялася у прагненні людини пізнати нескінченне (Піфагор). Мудрістю вважали вміння бачити єдність у розрізаних фактах, здатність

об'єднувати різні грані буття. Мудрість – не мноғознаніє, а знання підстав і причин, – вважає давньогрецький мислитель Геракліт. Бути мудрим – це вища чеснота; мудрість полягає в тому, щоб говорити істину і відповідно до неї чинити (Геракліт). Мудрість асоціювали з прагненням до піднесеного, до інтелектуальної праці, до пізнання. Піфагор називає мудрість перевагою богів.

У давньогрецькій міфології Зевс, проковтнувши свою першу дружину Метиду, яка уособлювала мудрість, отримував від неї розуміння добра і зла.

Для еллінів мудрість була вищим благом: «Мудрому земля відкрита». Епікур дослідив, що мудрість зцілює від душевних страждань.

Мудрістю давні греки називали практичне вміння. Здатність добре виготовляти речі вони називали «техне» (techne – майстерність). Мудрими (софійними) називали тих, хто гідно поводиться.

У Стародавній Греції V ст. до н. е. особливими мудрецами були софісти. Давньогрецьке слово «софітес» – це знавець, майстер, художник, мудрець. Софісти ототожнювали мудрість зі знанням, умінням, здатністю реалізації всього необхідного, доцільного.

Сократ ототожнював знання і мудрість. Він був переконаний, що мудрості не навчаємося так, як ремесла і майстерності (повторювані дії, навички запам'ятовують і повторюють). Досвід сам собою навчити не може, і різні люди зі схожою долею роблять різні висновки. Істину мудрість можна передати близькій людині під час дружнього спілкування. Натомість Платон вважав мудрість і знання поняттями «з різних площин». Знання не завжди роблять людину мудрою. Мудрості не навчають, бо вона є доброчесністю. Справедливо сказано, що вчений навчений чужою вченістю, а мудрий – власною мудрістю. Мудрість, як зазначає Аристотель, є знанням про благо і проявляється у різних ситуаціях. Розумний знаходить вихід із труднощів, а мудрий у таке становище не потрапляє. Мудрість формується у життєвому досвіді. Людина з власним досвідом мудріша від освічених.

Прагнення до знання, але не надуманого, а справжнього – у цьому полягає мудрість Сократа.

Мудрість, на думку Ксенофана, вагоміша, ніж «сила людей і коней». Тому філософ більш корисний для суспільства, ніж чемпіон.

На думку римського філософа Луція-Аннея Сенеки, ознакою мудреця є незалежність від обставин і гармонія із законами природи. Мудрець володіє «величчю душі», приборкуючи власні пристрасті.

Мудрість визначає міру, оскільки крайність веде до непередбачуваних рішень. Вона відкриває власні помилки, дає обережність, обачливість.

Мудрість притаманна не всім, хоча потенційно властива кожному. Її набувають різними шляхами у різноманітних сфе-

рах, закріплюють у прислів'ях, притчах. Мудрість існує, тому що є проблеми для вирішення.

Мудрість – не наука, а система понять, і ґрунтується не на науковому підході, а на життєвому досвіді. У християнстві – це один із дарів Святого Духа. Про мудрість пише Книга Мудрості: «Ось чому я моливсь, і дано мені розум, візвав я, і дух мудрости зійшов на мене. Її волів я радше, ніж берла й престולי. Багатство мав я за ніщо порівняно з нею. А й безцінне каміння я не поставив нарівні з нею, бо все золото на світі перед нею – піску дрібка, а срібло – як болото, супроти неї. Я полюбив її понад здоров'я і вроду, я волів її мати над світло, бо блиск від неї сну не знає. От і прийшли до мене з нею разом усі блага, і в руках її багатство незліченне».

За часів Київської Русі в «Ізборнику 1073 р.» мудрістю називали знання божеських і людських речей. Це був багаж знань і його практичне втілення, пошук правди, істини, набута культура. Найвищою мудрістю для Сковороди було «філософствувати у Христі», оскільки Христос та істина – тотожні.

На думку І. Канта, мудрість більше полягає у способі дії, ніж у знанні. Г. Гегель розкриває філософію афоризму про мудрість – «сова Мінерви вилітає у сутінках»: людина осмислює вчинки з часом, у сутінках, тобто у старості розуміє все, що було раніше. Мінерва – римська назва Афіни, грецької богині мудрості і розуму, покровительки науки, талантів, мистецтва і ремесла. Сова була її улюбленим птахом і є символом «неквапливої мудрості» мудреця.

«Черпаємо мудрість не із заповітів, а із шукань і помилок гірких» (І. Кочерга). Сучасна мудрість поєднує знання, вміння, мораль. Мудра людина толерантна (терпима, поблажлива), вона поважає чужі знання і розуміє чужі помилки, переконання.

У тлумаченнях мудрості присутні кілька фразеосемантичних груп (ФСГ):

Група «Основа мудрості»: *oculus vitae sapientia* – мудрість – око життя; *mater bonarum artium est sapientia* – мудрість – джерело наук; *sapientia gubernator navis* – мудрість – керманіч корабля; *mens coeli terraeque regina* – мудрість – цариця неба і землі; *feliciter is sapit, qui periculo alie no sapit* – мудрість набувають від біди іншого.

Група «Дієвість мудрості»: *appetit animus agere semper aliquid, neque ulla condicione quietem sempiternam potest pati* – розум людський завжди діє і не має спокою; *mens semper aliquid an quirit* – розум завжди досліджує щось; *omnia sapientibus facilia* – для мудрих не існує жодних труднощів; *sapiens ipse fingit fortunam sibi* – мудрий творить свою долю; *exigua fortuna intervenit sapienti* – рідко доля перешкоджає мудрому.

Група «Щастя від мудрості»: *prima felicitatis mater sapientia* – мудрість – рідна мати щастя; *sapiens semper beatus est* – мудрець завжди щасливий; *sapientia felicitas est* – мудрість – це щастя; *felicitatem ingentem animus ingens decet* – велике щастя прикрашає великий розум; *nam sapiens quidem Pol ipse fingit fortunam sibi* – мудрий, присягають Поллуксом, сам кує собі щастя.

Група «Зрілість мудрості»: *non aetate, verum ingenio adipiscitur sapientia* – не роками, а розумом черпаємо мудрість; *aetate sapimus rectius* – з роками приходиться мудрість; *aevi crescentis coalescit acutio mentis* – із віком гострішає розум; *non venit ante suos prudentia nobilis annos* – помітна розважливості приходиться із віком; *sapientis est nihil, quod poenite re possit, facere* – мудрий не робить те, про що б шкодував.

Група «Самодостатність мудрості»: *sapientia sempere ocontenta est quod adest, neque eam numquam sum poenitet* –

мудрість завжди задоволена тим, що є, і ніколи не нарікає на себе; *avaros omnia desunt, sapienti nihil* – жадібному всього мало, а розумному усього достатньо; *sapiens animus numquam tumet* – розумний не загордиться; *licet sapere sine pompa, sine in vidia* – можна бути мудрим без гордовитості і чванливості; *sapiens nihil facit invitus* – мудрий не йде проти власної волі; *soli hoc sapienti contigit, ut nihil faciat invitus* – мудрець діє за власним велінням.

Група «Незалежність від зовнішності»: *vultuan naturas is sapiens, multum interest* – велика різниця, з вигляду ти розумний, чи насправді; *barbatenus sapiens* – мудрий по бороді; *non sunt mentecati cuncti barba decorati* – кого борода прикрашає, того мудрістю ще не наділяє.

Група «Передбачливість»: *fato maior prudentia* – обачливість цінніша за випадковість; *prudentia saepe vitantur pericula* – розсудливість оберігає від небезпек; *sisapis, cavebis* – розумний вмє остерігатися; *illud est sapere, non quod antepedes modo est videre, sed etiam illa quae futura sunt, prospicere* – бути мудрим – це означає бачити не тільки те, що під ногами, а й передбачати майбутнє; *quidquid agis, prudenter agas et respice finem* – щоб ти не робив, роби розумно і передбачай кінець; *melior est consulta tarditas, quam temeraria celeritas* – краще розсудлива пильність, ніж безрозсудна швидкість; *semper metuendo sapiente vitat malum* – розумний, остерігаючись, завжди уникає біди.

Група «Терпеливість»: *nemo sapiens, nisi patiens* – нема мудрості без терпеливості; *homo sapiens aequo animo iniurias fert* – розумний не зважає на кривди; *vil sapiens aequo animo injuriam fert* – розумний нехтує несправедливістю; *sapiens et bonum ferre potest modice et malum fortiter aut leviter* – хто мудрий, той і в щасті буде розумний, і в нещасті бадьорий і мужний; *sapiens bonum fert modice, fortiter malum* – розумний переносить щастя стримано, а нещастя – мужньо.

Група «Мовчання»: *sitacuisse, philosophus mansisses* – якщо б ти помовчав, ти залишився б мудрим; *melius est prudenter tacere, quam inaniter loqui* – краще розумно мовчати, ніж нерозумно говорити; *in multi loqui peccatum non deerit qui autem moderatur labiasua prudentissimus est* – при багатослів'ї не уникнути гріха, а той, хто стримує вуста свої – розумний; *tacere est optimum et proviribus sapere* – найкраще – мовчати і бути мудрим в міру сил.

Група «Приспособлення до обставин»: *tempori cedere semper sapientis est habitum* – діяти відповідно до обставин завжди було ознакою розумності; *versi pellem frugi convenit esse hominem quod pectus sapit* – розумна людина вмє змінювати свою шкіру.

Група «Багатство»: *dives est, qui sapiens est* – багатий той, хто мудрий.

Група «Скромність»: *quo quisque sapientior est, eo solet esse modestior* – розумну людину прикрашає скромність; *ut quisque est doctissimus, ita est modestissimus* – хто більш вчений (розумніший), той скромніший.

Група «Прислухання до настанов»: *audiens sapiens sapientior erit et intelligens gubernacula possidebit* – послухає мудрий – і примножить пізнання, а розумний знайде мудрі поради (Біблія).

Висновки. Отже, розглянувши концепт «мудрість» у латинській фразеології, робимо висновок, що мудрість є основою життя та стимулом. Мудрість не залежить від зовнішності. Мудрий є щасливим, скромним, досягає мети, самодостатній,

мудро передбачає події, прислухається до інших, але діє невимушено, уникає помилок. Мудрий не ображає, толерантний з іншими, активний, задоволений, стійкий, терплячий, не гордий, обдумує власні вчинки, навчається на чужій біді, реагує на обставини, мовчазний. Знання не асоціюються з мудрістю. Знаннями мудрий вміло користується. Справжня мудрість у життєвому досвіді. Концепт розширює понятійну основу людини в епоху енергоінформаційних процесів.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В.Т. Бусел. К. – Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
2. Корж Н.Г., Луцька Ф.Й. Из скарбниці античної мудрості: Словник. К.: Вища шк., 1994. 351 с.
3. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: підручник. К.: Книга, 2005. 528 с.
4. Крылатые латинские выражения / авт.-сост. Ю.С. Цыбульник. Х.: Фолио; М.: Эксмо, 2008. 992 с.
5. Попова З.Д., Стернин И.А. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях. В.: Изд-во ВГУ, 1999. 30 с.

Бенькевич Г. А. Структура концепта «мудрость» в латинской фразеологии

Аннотация. В статье проанализирован концепт «мудрость» в латинской фразеологии, его структура. Определено понятие «концепт». Рассмотрены толкования понятия «мудрость» в античности и другие эпохи. Сделан акцент на различиях в понимании учеными этого понятия.

Ключевые слова: человек, концепт, мудрость, знания, фразеологизм.

Benkevych H. Structure of the concept “Wisdom” in Latin frazeology

Summary. This article reflects the concept of “wisdom” in Latin phraseology and its structure is analyzed. The term “concept” is determined. It is shown the understanding of “wisdom” in the interpretation of famous scientists. The understanding of “wisdom” in the treatment of well-known scientists is shown. It is made emphasis on distinctive features in the understanding of scientists.

Key words: man, concept, wisdom, knowledge, phraseologisms.

Герасимів Л. Я.,
аспірант кафедри англійської філології
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Гошилик В. Б.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

КОРЕЛЯЦІЯ ТАКТИК І СПОСОБІВ ЇХ ВТІЛЕННЯ У КОМУНІКАТИВНІЙ СИТУАЦІЇ ЗВИНУВАЧЕННЯ / ВИПРАВДАННЯ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню кореляції тактик звинувачення і виправдання та способів їх втілення в комунікативній ситуації звинувачення / виправдання як в особливому типі конфліктної взаємодії. Матеріалом дослідження слугують фрагменти текстів англійської художньої дитячої літератури з конфігурацією комунікантів ДОРОСЛИЙ – ДИТИНА. Простежено вплив вікового фактора на комунікативний статус і статусну дистанцію між співрозмовниками.

Ключові слова: комунікативна ситуація звинувачення / виправдання, конфліктна взаємодія, інтерактивність, інтенційність, комунікативний статус.

Постановка проблеми. Комунікативна ситуація звинувачення / виправдання відображає комунікацію двох учасників спілкування, де в діалогічній єдності постають два комунікативні акти – звинувачення та виправдання, причому звинувачення є ініціюючим комунікативним актом, а виправдання – реактивним. Комунікативна ситуація звинувачення / виправдання не є типовою ситуацією конфліктної (некооперативної) взаємодії, оскільки один зі співрозмовників реалізує тактику виправдання (у відповідь на звинувачення), що належить до тактик стратегії кооперації. Оскільки у комунікативній ситуації звинувачення / виправдання можна говорити лише про стадію зародження конфлікту, її можна віднести до гармонізуючого типу конфліктної взаємодії. Ситуація звинувачення / виправдання має такі особливості: комунікативні інтереси учасників взаємодії не збігаються; мовленнєві дії адресанта спрямовані на зміну поведінки чи стану адресата; мовленнєві дії адресата спрямовані на вирішення конфлікту, зменшення завданої шкоди та покращення емоційного стану адресанта.

Оскільки віковий фактор впливає на комунікативний статус і статусну дистанцію між співрозмовниками, актуальним є врахування його в розгляді кореляції тактик звинувачення і виправдання та способів їх втілення в досліджуваній комунікативній ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження впливу прагматичних факторів і соціальних параметрів комунікантів на реалізацію комунікативної ситуації звинувачення / виправдання в англійській художній дитячій літературі зумовлений переважним зверненням лінгвістів до комунікативних дій звинувачення та виправдання відокремле-

но (А.Л. Погребиська [7], І.Р. Корольов [3], А.А. Король [2], Т.А. Мирончук [6], Т.В. Дубровська [1]) і спорадичним дослідженням окремих аспектів звинувачення та виправдання у їх діалогічній єдності (С.В. Лаврентьєва [5], О.П. Снежик [8]).

Метою статті є аналіз кореляції тактик звинувачення і виправдання та способів їх втілення в комунікативній ситуації звинувачення / виправдання в конфігурації комунікантів ДОРОСЛИЙ – ДИТИНА. Матеріалом дослідження слугують фрагменти текстів англійської художньої прози для дітей сучасних авторів.

Виклад основного матеріалу. Комунікативна ситуація звинувачення / виправдання в парі ДОРОСЛИЙ – ДИТИНА репрезентує мовленнєву взаємодію з найбільш типовою для дитячої літератури конфігурацією учасників. Вона характеризується нерівністю статусів адресанта й адресата: дорослий комунікант має вищий комунікативний статус, ніж дитина.

Статусна позиція підсилена специфікою комунікативних дій, реалізованих адресантом-дорослим і адресатом-дитиною. Дорослий ініціює комунікативну взаємодію та реалізує звинувачення, що за своєю природою є конфліктною комунікативною дією, спрямованою на пониження статусу співрозмовника. Дитина реалізує респонсивну комунікативну дію – виправдання, спрямоване на підтримку / підвищення свого комунікативного статусу.

Отже, позиція дитини є «слабкою» порівняно з позицією дорослого через віковий параметр комунікації та спрямованість комунікативної дії.

Провівши дослідження на матеріалі англійської художньої дитячої літератури, ми виявили, що в комунікативній ситуації звинувачення / виправдання в конфігурації комунікантів ДОРОСЛИЙ – ДИТИНА адресант (дорослий) найчастіше використовує такі тактики звинувачення: «Твоя поведінка погана», «Ти винний», «Хіба я не казав цього не робити?», «Як ти смієш?» і «Чому ти це зробив?», як-от:

“Pollyanna, you did not answer my question. Why did you go to the Ladies’ Aid in that absurd fashion?” “Yes’m, I know; but, please, I didn’t know it was absurd until I went and found out they’d rather see their report grow than Jimmy” [10, с. 128].

У прикладі наведено використання тактики «Чому ти це зробив?», що є непрямим експліцитним способом звинувачення. Відрізнити звичайне запитання як запит про інформацію

від запитання як непрямого способу висловлення звинувачення можна на основі негативно забарвленої оцінної лексики *absurd*. За допомогою неї автор звинувачення демонструє своє незадоволення ситуацією.

Результати дослідження свідчать про те, що найчастотніші тактики в комунікативній ситуації звинувачення / виправдання в парі ДОРΟΣЛИЙ – ДИТИНА належать до прямого та непрямого експліцитних способів звинувачення. З одного боку, це пов'язано безпосередньо з тим, що дорослий комунікант у звинуваченні намагається чітко вербалізувати комунікативну дію, яку він реалізує, для полегшення сприйняття її недорослим комунікантом. З іншого боку, усі експліцитні тактики є висококонфліктними, оскільки передбачають різке пониження статусу співрозмовника через застосування інвективи («*Tu поганий*», «*Твоя поведінка погана*») та сумнівів у його статусних можливостях («*Як ти смієш?*»).

Необхідно зазначити, що тактика імпліцитного звинувачення, що експлуатує категорію Якості («говорити правду»), також є досить частотною. Це не узгоджується з попереднім твердженням про демонстративну реалізацію звинувачення у ситуації, коли звинувачуваний – дитина. Проте необхідно зауважити, що у середньому шкільному віці (8–14 років) розвивається соціолінгвістична та стратегічна компетенція, яка дає дитині змогу розпізнавати певну імпліцитну інформацію. У разі експлуатації категорії Якості дитина може визначити, що дорослий адресант реалізує звинувачення за допомогою іронії, натяку чи сарказму, як-от:

“Well, well, well,” sneered Snape, taking out his wand and tapping the padlock once, so that the chains snaked backward and the gates creaked open. “Nice of you to turn up, Potter, although you have evidently decided that the wearing of school robes would detract from your appearance.” “I couldn’t change, I didn’t have my” – Harry began, but Snape cut across him [13, с. 160].

Нульову частотність у дитячій художній літературі в межах визначеної комунікативної ситуації має тактика «*Твоя вина доведена*». Це можна пов'язати з тим, що дорослому для реалізації звинувачення достатньо тільки самого звинувачувального твердження для того, щоб дитина почала виправдовуватися. Дорослому не потрібно підкріплювати свої твердження аргументами, свідченнями чи доказами завдяки своєму високому комунікативному статусу.

Стосовно тактик, що їх використовує дитина під час виправдання, найчастотнішими є: «*Я не робив поганій вчинок*», «*Це не моя вина, а...*», «*Я вчинив поганій вчинок, але я не хотів цього*», «*Я вчинив поганій вчинок, проте не знав, що він поганій*».

Отже, представлені способи тактики виправдання-згоди і тактики виправдання-незгоди доводять спроможність дитини-адресата реалізувати як позитивну, так і негативну реакцію на звинувачення. Проте виправдання-незгода отримало більш частотну реалізацію у досліджуваній літературі.

Отже, звинувачуваний-дитина у розмові з дорослим співрозмовником не бере провини взагалі або визнає себе винним, проте вказує, що небажана дія була скоєна ненавмисно, під тиском певних обставин («*не знав*», «*забув*», «*не хотів*», «*був змушений*» тощо). Випадки, коли дитина вказує, що здійснила вчинок навмисно, або пояснює, що цей вчинок не є поганим, є непоширеними в аналізованій літературі.

Вживання зазначених тактик виправдання у ситуації з конфігурацією ДОРΟΣЛИЙ – ДИТИНА є обґрунтованим, оскільки вони є найпростішими з позиції використання мовних ресурсів у ситуації емоційного тиску:

“<...> I must say, Lyra, I’m surprised to find you so dishonest” – “I en’t dishonest!” Lyra cried. “Oh, but you are. You told me your name was Lizzie. Now I learn it’s something else. Frankly, you haven’t got a hope of convincing anyone that a precious piece like this belongs to you. I tell you what. Let’s call the police” [11, с. 99].

Звинувачуваний-дитина втілює у наведеному прикладі тактику виправдання-незгоди через використання категорії заперечення.

Дитина може не погодитися зі звинуваченням або може визнати його. В останньому випадку вона виправдовується тим, що вчинила небажану дію, проте це було необхідно, як-от:

“We have been truthful with you,” he said. “It was dishonorable to deceive us.”

Will stood up. His daemon, Lyra thought, would have the form of a tigress, and she shrank back from the anger she imagined the great animal to show. “If we deceived you, it was necessary,” he said. “Would you have agreed to come here if you knew the knife was broken? Of course you wouldn’t. You’d have used your venom to make us unconscious, and then you’d have called for help and had us kidnapped and taken to Lord Asriel. So we had to trick you, Tialys, and you’ll just have to put up with it” [12, с. 159].

Із логічних причин найменш частотними тактиками є «*Я вчинив поганій вчинок, тому що він був найбільш оптимальним*», «*Я вчинив поганій вчинок, але він не мав негативних наслідків*» і «*Невже ти думаєш, що я це зробив?*». У випадку з тактикою «*Я вчинив поганій вчинок, тому що він був найбільш оптимальним*» звинувачуваному необхідно навести причини свого вчинку й обґрунтувати його вчинення, проте дитина у високоемоційній обстановці не завжди здатна реалізувати таку мовленнєву дію. У застосуванні тактики «*Невже ти думаєш, що я це зробив?*» звинувачуваний виправдовується через вимогу підтвердити впевненість автора у тому, що звинувачуваний дійсно вчинив цей небажаний вчинок. Дитина не має такого високого комунікативного статусу, щоб мати змогу «вимагати» щось у свого комунікативного партнера з вищим статусом.

У понад половині випадків реалізації звинувачення в конфігурації комунікантів ДОРΟΣЛИЙ – ДИТИНА не було відповідної реакції виправдання. Дорослий не отримував бажаного перлокутивного ефекту тоді, коли дитина замість виправдання втілювала, для прикладу, комунікативну реакцію мовчання.

Варто зауважити, що мовчання може бути умисним і неумисним [4]. Перший вид мовчання є стратегічним, тобто воно реалізується для досягнення певної цілі (небажання відповідати на запитання, повідомляти певні факти, інформацію тощо). Другий вид мовчання (паузи) не є відповіддю, а радше репрезентує емоційний стан персонажів (переляк, хвилювання). У дитячій художній літературі мовчання у відповідь на звинувачення є другим типом мовчання.

Варто зазначити, що мовчання у відповідь на звинувачення є досить поширеною реакцією адресата-дитини, що також пояснюється великою статусною дистанцією співрозмовників, високим статусом автора звинувачення та нездатністю дитини користуватися усім асортиментом тактик виправдання через недостатній розвиток комунікативних компетенцій:

“What do you think you’re doing?” the woman shouted at the man he came up.

“Why are you trying to kill my daughter?” Blob and Frog stared at each other. “Answer me!” the woman shrieked [9, с. 16].

Висока емоційність ситуації та серйозність звинувачення заблокували вербальну реакцію звинувачуваних, які відреагували тільки за допомогою кінестетичних сигналів (міміки).

У процесі аналізу кореляції тактик у комунікативній ситуації звинувачення / виправдання в парі ДОРΟΣЛІЙ – ДИТИНА було виявлено, що тактики звинувачення, реалізовані дорослим, представлені ширше, ніж тактики виправдання, вжиті дитиною. У зв'язку з цим найчастіше спостерігалася кореляція тактик звинувачення «*Ти поганий!*», «*Це ти зробив!*», «*Чому це ти зробив?*» і тактики виправдання «*Я не робив поганого вчинку*». Це можна пояснити тим, що експліцитні прямі та непрямі способи є зрозумілими комунікативними реакціями для дитини, тому адресант-дорослий досягає перлокутивного ефекту, і дитина прогнозовано реагує на звинувачення виправданням-незгодою.

Висновки. Отже, в комунікативній ситуації звинувачення / виправдання в конфігурації комунікантів ДОРΟΣЛІЙ – ДИТИНА адресант (дорослий) використовує переважно прямі та непрямі експліцитні способи звинувачення, що пов'язано з намаганням зробити свою комунікативну дію зрозумілою для дитини. Найменш поширеними є тактики імпліцитного характеру, оскільки для досягнення бажаного перлокутивного ефекту дорослий уникає способів, що вимагають залучення імпліцитної інформації, розшифрування якої передбачає певні труднощі для дитини, особливо молодшого шкільного віку.

Звинувачуваний-дитина використовує тактики, які є найлегшими для реалізації у напруженій обстановці та не вимагають складних логічних операцій. Найчастотнішими є тактики виправдання-незгоди та тактики виправдання-згоди групи «*Я вчинив поганий вчинок ненавмисно*».

Перспективним видається дослідження специфіки кореляції тактик і способів їх втілення в комунікативній ситуації звинувачення / виправдання в конфігурації комунікантів ДИТИНА – ДИТИНА.

Література:

1. Дубровская Т.В. Речевые жанры «осуждение» и «обвинение» в русском и английском речевом общении: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Саратов, 2003. 233 с.
2. Король А.А. Висловлення-звинувачення у сучасному німецькомовному художньому дискурсі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – Чернівці, 2007. 237 с.
3. Корольов І.Р. Комунікативна ситуація «виправдання»: функціонально-прагматичний та лінгвокультурний аспекти (на матеріалі української, російської та англійської художньої прози XIX ст.): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15. К., 2008. 238 с.
4. Крестинский С.В. Интерпретация актов молчания в дискурсе. Язык, дискурс и личность: межвуз. сб. науч. тр. Тверь: Твер. гос. ун-т, 1990. С. 38–45.

5. Лаврентьева Е.В. Речевые жанры обвинения и оправдания в диалогическом единстве: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Новосибирск, 2006. 261 с.
6. Мирончук Т.А. Семантические та прагматичні особливості висловлювань виправдання в сучасній англійській мові: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ: Київський держ. лінгв. ун-т, 1998. 194 с.
7. Погребисская А.Л. Коммуникативно-содержательная характеристика диалогических реплик обвинения в британской языковой культуре: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Тверь, 2007. 156 с.
8. Снежик О.П. Висловлення звинувачення та виправдання у вербальних інтеракціях (на матеріалі сучасної французької мови): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05. Запоріжжя, 2007. 308 с.
9. Creech. N. The Blob, the Frog, the Dog and the Girl. Scholastic Press, 2013. 112 p.
10. Porter E.H. Pollyanna. New York: Aladdin Classics, 2002. 287 p.
11. Pullman P. His Dark Materials. Book 2: The Subtle Knife. London: Scholastic, 2001. 368 p.
12. Pullman P. His Dark Materials. Book 3: The Amber Spyglass. London: Scholastic, 2003. 560 p.
13. Rowling J.K. Harry Potter and the Half-Blood Prince. Scholastic Press, 2005. 562 p.

Герасымив Л. Я., Гошилык В. Б. Корреляция тактик и способов их воплощения в коммуникативной ситуации обвинения / оправдания

Аннотация. Статья посвящена исследованию корреляции тактик обвинения и оправдания и способов их воплощения в коммуникативной ситуации обвинения / оправдания как в особом типе конфликтного взаимодействия. Материалом исследования служат фрагменты текстов англоязычной художественной детской литературы с конфигурацией комунікантів ВЗРОСЛЫЙ – РЕБЕНОК. Прослежено влияние возрастного фактора на коммуникативный статус и статусную дистанцию между собеседниками.

Ключевые слова: коммуникативная ситуация обвинения / оправдания, конфликтное взаимодействие, интерактивность, интенциональность, коммуникативный статус.

Gerasyimiv L., Goshlyk V. The correlation of tactics and methods of their realization in the communicative situation of accusation / excuse

Summary. The article is devoted to the study of the correlation of the tactics of accusation and excuse and the ways of their implementation in the communicative situation of accusation / excuse as a special type of conflict interaction. The research material consists of the fragments of texts of the English children's literature with the configuration of interlocutors AN ADULT – A CHILD. The influence of the age factor on the communicative status and status distance between the interlocutors is traced.

Key words: communicative situation of accusation / excuse, conflict interaction, interactivity, intentionality, communicative status.

Карпінська Л. Л.,

викладач кафедри іноземних мов

Одеської національної академії харчових технологій

ОРІЄНТАЛІЗМ У ТВОРЧОСТІ ОСКАРА УАЙЛЬДА

Анотація. У статті розглянуто специфіку творів О. Уайльда, присвячених східній тематиці. Особлива увага приділяється використанню у тексті стилістичних прийомів та лексем. Проведено аналіз текстів із застосуванням методу текстових паралелей.

Ключові слова: Схід, метафора, порівняння, паралелізм.

Постановка проблеми. Термін «орієнталізм» утворений від латинського слова *orientalis* – східний і означає висвітлення східних тем і мотивів у європейському мистецтві Нового часу. Літературний інтерес до них з'явився в XIX столітті в ході дослідження європейцями близькосхідних та азійських країн. Звернувшись до мистецтва і літератури Сходу, європейські художники, письменники і поети знайшли велике джерело сюжетів і нових тем, що сприяло зростанню інтересу до орієнтальної культури у всій Європі в цілому.

Передумовою для проникнення орієнталізму в культуру Британії став постійний розвиток і розширення її колоніальних володінь. На англійську мову були перекладені арабські казки «Тисяча і одна ніч» та книги Марко Поло. Захоплення Сходом помітно вплинуло на англійську літературу. На початку XIX століття Д.Г. Байрон в традиціях романтизму написав шість поем, які отримали назву «Східні повісті». На рубежі XIX–XX століть майстер пригодницького роману Г.Р. Хаггард опублікував ряд творів, дія яких відбувається в британських колоніях Південної Африки. Тоді ж Р. Кіплінгом була створена серія романів, присвячених індійській тематиці. Безліч орієнтальних ремінісценцій простежуються і в творчості О. Уайльда. Зображення східних країн стало однією з основних тем його творів. Проте уайльдівський орієнталізм не мав політичного відтінку, тоді як літературна творчість згаданих англійських авторів формувала у читача певний світогляд і особливе ставлення до країн Сходу. «Схід пряний, давній, яскравий і барвистий» цікавив Уайльда виключно з художнього боку, тому його твори не привернули увагу вчених. Відтак, орієнтальна тема в літературній спадщині одного з найяскравіших письменників XIX століття залишається ще недостатньо вивченою.

Цій проблемі було присвячено дисертаційне дослідження А.В. Геласімова, але воно виконано на стику літературознавства, культурології та філософії. Проте для більш повного розуміння художнього тексту необхідний його філологічний аналіз, який передбачає взаємодію літературознавчого і лінгвістичного підходів [1, с. 15].

Метою статті є стилістичний аналіз творів О. Уайльда, присвячених східній тематиці. Для досягнення мети дослідження поставлені такі завдання:

- виявити східні ремінісценції та символи в творах письменника;
- виділити в даних текстах лексичні та стилістичні особливості.

Виклад основного матеріалу. Підкреслюючи роль орієнтальної культури в розвитку європейського мистецтва, О. Уайльд писав: «Там, где торжествовал ориентализм – из-за географической близости, как было в Византии, на Сицилии, в Испании, или под влиянием крестовых походов, как в остальной Европе, возникло прекрасное и полное воображения искусство...» [2, с. 923]. Вплив східного мистецтва на англійського письменника виявився в подібності написаних ним казок і сюжетів східної літератури. У казці «The Nightingale and the Rose» О. Уайльд звернувся до змісту перської легенди, де розповідається, як соловей, побачивши прекрасну квітку, притиснув її до грудей, але поранився гострим шипом. Кров птаха пофарбувала білі пелюстки троянди в червоний колір. В уайльдівському творі увага автора приділяється опису таких деталей східного пейзажу, як сад, ніч, місяць, річка. Зображення місяця підкреслено метафоричними епітетами, посилені алітерацією: *cold crystal moon* [3, р. 35]. Для створення образу червоної троянди письменник в традиціях ісламської літератури вишикує «гіллясті» порівняльні конструкції. «*My roses are red*», *it answered, "as red as the feet of the dove, and redder than the great fans of coral that wave and wave in the ocean-cavern ..."* [3, р. 35]. У тексті Уайльд використовує характерні для перської поезії бінарні опозиції: місяць – сонце, соловей – троянда, зима – квітка. Пишна метафоричність, численні гіперболи і повтори для створення зримих образів зближують мову письменника зі стилістичними особливостями східної лірики: «*Pale was rose, at first, as the mist that hangs over the river – pale as the feet of the morning, and silver as the wings of the dawn*» [3, р. 36]. Таким чином, в оповіданні фіксуються окремі елементи східного літературного стилю.

Зміст іншої казки О. Уайльда, «The Happy Prince», асоціюється у окремих літературознавців з індійським міфом про Гаутаму Будду. Безіменний уайльдівський принц народився і виріс у прекрасному палаці, огороженому від всіх нещастів світу високим муром, нічого не знаючи про людські страждання. Але після смерті він стає позолоченою статуєю, встановленою в центрі міста. З висоти кам'яного п'єдесталу принц побачив, скільки в світі горя і бід. Щоб допомогти знедоленим, він віддав золото і коштовне каміння, яким він був прикрашений, навіть ті сапфіри, які були вставлені в очі, та перетворився на просту свинцеву статую.

Індійський принц зі східної легенди, Сіддхатха (Гаутама Будда), також виріс у розкоші. Його батько робив все, щоб спадкоємець не знав ніяких турбот і захищав сина від негаразд і прикостей світу. Але Сиддхатхе вдалося вибратися за межі палацу, де він дізнався, що в світі є хвороба, старість і смерть. Після зустрічі з реальністю він відмовився від своїх скарбів, став жебраком, бродячим пустельником і провів решту життя з простими ченцями. Щасливе життя уайльдівського принца, оточеного високим муром, використання тричастинної композиції при його зустрічі з потворними явищами з реальної дійс-

ності, і, як наслідок, перегляд життєвих цінностей, відмова від багатьох прикрас – все це повністю повторює головний сюжет історії про земне життя Будди.

У цьому оповіданні також чітко помітна тема Єгипту. Письменник створює сонячні картини теплої долини Нілу з тропічною рослинністю. Яскраві східні пейзажі різко контрастують з сумним видом холодних присмеркових вулиць і убогістю зимового міста, над яким на високій колоні стоїть статуя Щасливого принца. Головну роль при створенні зримих образів Єгипту грають фітоніми і зооніми, що зображують південну екзотичну флору і фауну: *lotus-flowers, bulrushes, palm-trees, river-horse, lions, crocodiles, red ibises, gold-fish* а також назви пам'яток Стародавнього Єгипту: *Memnon (statue), Temple of Baalbec, Sphinx*. Письменник створює вигадані образи східних ландшафтів, акцентуючи увагу на окремих художніх деталях за допомогою стилістичних прийомів. Для зображення тварин біля нільських берегів використовуються епітети, метафоричні порівняння, звукопис, алітерація.

“... the yellow lions come down to the water's edge to drink. They have eyes like green beryls, and their roar is louder than the roar of the cataract” [3, p. 20]. “... the crocodiles lie in the mud and look lazily ...” [3, p. 20].

Зображення давньоєгипетського пам'ятника підкреслено консонацією і синтаксичною інверсією: “... on a great granite throne sits the God Memnon ...” [3, p. 21]. Кам'яний Сфінкс описаний гіперболами “*Sphinx <...> is as old as the world itself, and lives in the desert, and knows everything*” [3, p. 21]. Сфінкс – один із улюблених символів письменника. Незабаром після казки «The Happy Prince» О. Уайльд публікує у віршованій формі однойменну поему «Sphinx», яка також присвячена темі Єгипту. Над цим твором письменник почав працювати, коли був студентом Оксфорду, і закінчив його через 20 років.

У поемі перед читачем постає образ таємничої істоти в напівтемній кімнаті, за якою спостерігає ліричний герой. На початку твору він захоплюється красою незвичайної тварини. Зовнішність Сфінкса передається словами “... my lovely seneschal! So somnolent, so statuesque! Come forth your exquisite grotesque! Half woman, and half animal!” [4, p. 211]. Далі автор розповідає про попереднє життя Сфінкса, сповнене пригод. Перед ліричним героєм у темряві проходить ряд картин схожих на сновидіння. Вони пов'язані зі староегипетськими переказами і легендами. Для цього Уайльд використовує тематичний ряд іменників, що позначають нічні сутінки: *gloom, twilight, night, moonlight, evening*.

Поступовий розвиток подій в поемі перетворює красиву й витончену кішку на люте та безжалісне чудовисько, і ліричний герой змінює своє ставлення до нього.

Одна з головних тем твору втілюється в образі часу. У рядках поєднуються слова *centuries, summers, dawns, nights*. Вони поєднуються з дієсловами, що показують невмоліме спливання часу: *follow, grow, are hurrying*. Але в нескінченній низці подій і ході історії німий та загадковий Сфінкс залишається незмінним; зображуючи його посмішку, автор використовує метафоричні епітети: “*curve Archaic smile*” [4, p. 219]. Його очі метафорично порівнюються з відбиттям місяця в стоячому озері. “*Your eyes are like fantastic moons that shiver in some stagnant lake*” [4, p. 236].

О. Уайльда цікавить міфологія Єгипту. Його твір насичений іменами давньоєгипетських й асирійських божеств: *Ammon, Anubis, Apis, Ashtaroth, Thoth, Memnon, Isis, Osiris, Pasht,*

Tragelapho, назвами фантастичних чудовиськ: *Basilisk, Asp, Hippogriffs, Gryphon, Chimaera*. При створенні образу східної країни також вживаються екзотизми: *corybants, hieroglyphs, sarcophagus, caravan*. Вони розташовані на кінцях рядків і фонетично підкреслені римом. У центрі поеми автор описує головного єгипетського бога – Амона. Його статуя встановлена на дорогому п'єдесталі і прикрашена перлами та смарагдами. Краса дорогоцінного каміння виділена прийомом порівняння (“*...curious pearls, like frozen dew*”) і епітетами (“*The wondrous ocean emerald*”) [4, p. 228].

Широке поклоніння Амону акцентується анафоричним повтором кількісного числівника: “*Ten hundred shaven priests did bow To Ammon's altar day and night, Ten hundred lamps did wave their light Through Ammon's carven house ...*” [4, p. 229].

У тексті використовується ряд топонімів, які позначають східні країни, міста, території, звідки везли в Єгипет цінні товари: “*The merchants brought him steatite From Sidon in their painted ships:*

The meanest cup that touched his lips Was fashioned from a chrysolite.

The merchants brought him cedar chests Of rich apparel bound with cords” [4, p. 229].

Повторення фрази служить фоном, на якому виділяються назви дорогих предметів, призначених в дар верховному божеству. Однак далі письменник розповідає про зруйновану часом статую Амона і його спорожнілий храм. Він згадує скам'янілі зображення Анубіса, Мемнона. Їх застиглий вигляд і нерухолий погляд передаються повтором слова “*still*” в анафоричній конструкції. “*Still by the hundred-cubit gate Dog-faced Anubis sits in state ... Still from his chair of porphyry gaunt Memnon strains his lidless eyes*” [4, p. 233].

У фіналі твору ліричний герой відмовляється від східних язичницьких вірувань і стверджує для себе ідеали єдиної християнської релігії.

Орієнтальні мотиви присутні у О. Уайльда також і в драматичному жанрі. В основі його п'єси «Соломія» закладено сюжет біблійної легенди про іудейську царівну, яка зажадала у тетрарха Ірода відрубати голову пророка Іоанна Хрестителя (Іоаканна) в нагороду за свій танець. Письменник переосмислив сюжет євангельської історії і зробив царівну головною героїнею своєї драми. Дія п'єси відбувається вночі, і персонажі твору в монологах постійно порівнюють Соломію з місяцем: “*Look at the moon ... She is like a little princess who wears a yellow veil, and whose feet are of silver. She is like a princess who has little white doves for feet. You would fancy she was dancing*” (Місяць повільно рухається в темному небі, немов у танці, і його мінливий зовнішній вигляд передбачає і визначає помисли царівни) [5, p.6]. Для опису зовнішності Соломії письменником використана комбінація жовтого, срібного, золотого, білого кольорів, тобто колористична гама місяця. Образ місяця стає метафорою, символом і лейтмотивом п'єси. В кінці твору його колір порівнюється з кольором крові, що передбачає трагічну розв'язку. Акцентуація кольору – це одна з характерних рис стилю Уайльда. Для зображення іншого персонажа – пророка, він використовує контрастну яскраву комбінацію червоного білого і чорного кольорів. З розвитком дії драми і наростанням динамічної напруженості кількість кольорних прикметників у творі різко зростає.

З точки зору стилю і вибору лексики п'єси на Уайльда вплинули тексти Біблії. Окремі монологи драми насичені ста-

розавітними символами, порівняннями, і стилізовані під східні вірші. Так, наприклад, речення в одному з монологів Іоакана: "The eyes of the blind shall see the day, and the ears of the deaf shall be opened" [5, p. 55] звучить в біблійних віршах: "Then the eyes of the blind shall be opened, and the ears of the deaf be unstopped" (Isaiah 35:5) [6, p. 1112]; У п'єсі О. Уайльда Іоаканн вимовляє: "... the sun shall become black like sackcloth of hair, and the moon shall become like blood, and the stars of the heaven shall fall upon the earth like ripe figs that fall from the fig-tree ..." [5, p. 56]. Це перефразований вислів з книги Апокаліпсису біблійного тексту: "... and the sun became black as hair sackcloth, and the whole moon became as blood, and the stars of heaven fell upon the earth, as a fig tree, shaken by a great wind, casts its unseasonable figs" (Revelation 6: 12-13) [6, p. 1621].

Система порівнянь і метафор, які використовує Соломія при зверненні до Іоаканну, взяті з книги Пісня Пісень: "Thy body was a column of ivory set on a silver socle..." [5, p. 38]. Синонімічні вирази, тільки в іншому контексті є в Пісня Пісень: "thy neck is as a tower of ivory" (The Song of Songs 7: 4), "... pillars there of silver" [6, p. 926]. Слова Соломії в кінці п'єси: "... Neither the floods nor the great waters can quench my passion" [5, p. 67] повторюють зміст біблійної фрази: "Much water may not put out love, or the deep waters overcome it". (The Song of Songs 8: 7) [6, p. 926].

В оповіданні "The Canterville Ghost" письменник вдається до старозавітного символу, зображуючи квітуче мигдальне дерево. Згадка про квітучий мигдаль міститься в книзі Еклезіаста. У біблії він є символом старості, сивини і смерті: "...и зацветет миндаль, ибо отходит человек в вечный дом свой, и готовы окружить его по улице плакальщицы" /Еккл.12:5 [7, с. 474].

У творі "The Canterville Ghost" цвітіння дерева стає знаком того, що головний персонаж оповідання, привид Кентервільською замку, засинає і знаходить вічний спокій. Переказ біблійних фраз і використання старозавітних символів характерно для різних творів Уайльда з метою підвищення експресії розповіді й посилення емоційного впливу на читача.

Ще один твір О. Уайльда представляє стилізацію в дусі арабського Сходу – з караванами, мандрівними купцями, воякичними татарами і розсипами блискучих каменів. Це витримана в жанрі східного оповідання казка "The Fisherman and his Soul". Основну частину її розповіді складають описи вигаданих східних країн з екзотичними релігіями, незліченими скарбами і дивовижними племенами. Вони ґрунтовані на казках «Тисяча й однієї ночі». Рамкова композиція цього твору є «розповідь в розповіді». Такий жанр «обрамленої повісті» часто використовується в арабських казках і корінням йде в індійський фольклор. Створюючи картини середньовічного арабського Сходу, О. Уайльд детально виписує художньо-образні деталі: розкіш палаців, розмаїте етнічне населення міст, гучні базари, екзотичний одяг, дорогоцінне каміння і ювелірні вироби. У тексті твору використовується багато географічних назв: *Libya, India, Egypt, Sidon, Tyre, Mecca, Samarkand, Oxus i етнонімів: Nubian, Syrian, Circassian, Armenian, Afghans, tatars.*

У зображенні сцен міського життя з метою передачі місцевого колориту автор вживає екзотизми *bazaar, turban, bamboo, eunuch, dervish.* Особливий інтерес у письменника викликають образи бедуїнів, незвичайні головні убори, ювелірні вироби та екзотичні релігії. Розповідаючи про жителів Сходу, Уайльд не зображує їх обличчя, але виписує деталі своєрідних убрань і прикраси: "... and their turbans are covered with golden sequins,

and long strings of amber and carved peach-stones glide through their cool fingers" [3, p. 169].

Однією з основних рис уайльдівського стилю є вживання назв дорогоцінного каміння для створення метафор, які підкреслюють яскравість фарб. Однак у творах зі східною тематикою, описуючи багатство султанів і правителів, Уайльд вишикує лексичні ряди назв дорогоцінного каміння в номінативному значенні, відтіняючи їх паралелізмом. "I have moonstones that change when the moon changes, and are wan when they see the sun. I have sapphires big like eggs, and as blue as blue flowers. The sea wanders within them, and the moon comes never to trouble the blue of their waves. I have chrysolites and beryls, and chrysolites and rubies; I have sardonyx and hyacinth stones, and stones of chalcedony" [5, p. 71].

Характерні для творів англійського письменника колористичні гами з двох або трьох кольорів змінюються в казці "The Fisherman and his Soul" яскравими і різнобарвними, як східний килим, композиціями: "The priests in their yellow robes moved silently through the green trees, and on a pavement of black marble stood the rose-red house in which the god had his dwelling. <...> The tiled roof was of sea-green porcelain <...> On the priest's head was a mitre of black felt decorated with silver crescents" [3, p. 155–156]. К. Чуковский відзначав у своєму нарисі, присвяченому О. Уайльду, що «он... не столько живописал, сколько «вышивал» — вышивал шелками, золотом и серебром» [8].

Створюючи опис південного саду на семи терасах, автор згадує екзотичні рослини, фіксує увагу читача на їх ботаничних назвах за допомогою полісіндетон: "It was planted with tulip-cups and moonflowers, and silver-studded aloes The cypress-trees were like burnt-out torches" [3, p. 172]. При зображенні фонтану, з метою підкреслити значимість цієї деталі як основної особливості східного саду, О. Уайльд використовує конвергенцію – сходження в одному місці серії різних стилістичних прийомів: інверсію, метафоричне порівняння й епітети. *Like a slim reed of crystal, a fountain hung in the dusky air* [3, p. 172]. У створенні іншого пейзажу авторським епітетом акцентується образ місяця: *honey-coloured moon.*

У кульмінаційній частині казки "The Fisherman and his Soul" Уайльд знову вдається до біблійних текстів, вжитих у словах головної діючої особи: *I called on thee at dawn, and thou didst not come to my call. The moon heard thy name, yet hadst thou no heed of me* [3, p.188]. Це речення є вільним переказом віршів з Псалтиря. <...> "I cry by day, and thou answerest not; and by night, and there is no rest for me" (Psalm 22: 2) [6, p. 874].

Висновки. Переробляючи різні твори східної літератури, надаючи їм нове трактування і своє стилістичне оформлення, письменник перетворює їх в оригінальні твори. Звернення до теми Сходу значно вплинуло на вибір лексики і формування авторського стилю О. Уайльда. Прагнення передати «східний стиль» виявилось у вживанні специфічних географічних і ботаничних назв, екзотизмів, використанні паралельних конструкцій, повторів, розгорнутих метафор і характерних барвистих епітетів. У творах з'являються багатоярусні порівняння, часто розгорнуті і деталізовані. Численні тропи надають оповіданню вишукану образність. Стилістичний прийом порівняння, одна з характерних рис стилю біблії, є найчастішим у творах Уайльда, присвяченим східній тематиці. Друге місце за частотою вживання займає анафора. Різко збільшується кількість колірних прикметників, описи стають багатоколірними і яскравими. Одним із найуживаніших у його творах є символ

місяця. У кульмінаційних моментах оповідань автор вдається до біблійних стилів і символів. Таким чином дух східного мистецтва багато в чому визначив не тільки тематику, але й декоративні основи уайльдівського тексту, він сприяв підкресленій мальовничості, зримості і фактурності мови письменника. Перспективним вважаємо поглиблене вивчення фонетичної стилістики в поетичних творах автора, таких як "Ave Imperatrix", "The New Helen", "Camma", "Ravenna".

Література:

1. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык: Учебник для вузов. 5-е изд., испр. и доп. Москва: Флинта: Наука, 2002. 384 с.
2. Уайльд О. Полное собрание прозы и драматургии в одном томе. Москва: Альфа-книга, 2008. 1264 с.
3. Wilde O. Fairy Tales and Stories. London: Octopus Books Limited, 1980. 336 p.
4. Уайльд О. Стихотворения. Москва: Текст, 2016. 288 с.
5. Уайльд О. Salome. Москва: Т8, 2017. 78 с.
6. Библия. Синодальный перевод. Bible. English Standard Version. Москва: Рос. Библийское о-во, 2013. 1738 с.
7. Архимандрит Никифор (Бажанов). Библейская энциклопедия. Москва: Вече, 2012. 656 с.
8. Чуковский К.И. Оскар Уайльд. URL: <http://www.chukfamily.ru/korney/prosa/kritika/oskar-uajld-iz-anglo-amerikanskix-tetradej> (дата звернення: 20.09.2018).

Карпинская Л. Л. Ориентализм в творчестве О. Уайльда

Аннотация. В статье рассматривается специфика произведений О. Уайльда, посвященных восточной тематике. Особое внимание уделяется исследованию стилистических и лексических особенностей текста. Проведен анализ текстов с применением метода текстовых параллелей.

Ключевые слова: Восток, метафора, сравнение, параллелизм.

Karpinska L. Orientalism in the works by O. Wilde

Summary. The article deals with the specificity of some works by O. Wilde devoted to oriental topics. Particular emphasis is being given to study of the stylistic and lexical means in the texts. The texts are analyzed with the use of textual parallel method.

Key words: The East, metaphor, comparison, parallelism.

*Kuzyk N. Y.,
boursière de thèse en philologie française,
Université nationale Ivan Franko de Lviv*

LES NOTIONS “CHOSE” ET “OBJET” COMME POINT DE REPÈRE DANS L'ANALYSE DES OEUVRES DU NOUVEAU ROMAN

Resumé. Notre recherche est organisée autour de deux axes portant sur les notions de “littérature objective” et de “chosisme”. Pour avoir plus d'explications et préciser la distinction entre “les choses” et “les objets” nous nous référons sur les essais critiques de J.-P. Sartre et d'A. Robbe-Grillet. L'intérêt particulier est porté sur l'analyse de la manière de présenter les choses et les objets dans les oeuvres littéraires, le cas d'études des extraits tirés de “La nausée” de J.-P. Sartre, “Le cageot” de F. Ponge et l'extrait de “Trois visions” d'A. Robbe-Grillet.

Mots clés: chose, objet, phénoménologie, chosisme, littérature objective, retchevist.

Introduction. Les notions de “chose” et “d'objet” que nous proposons d'analyser dans notre recherche ont évoqué des débats depuis leur apparition. Jusqu'à nos jours la différence entre elles reste assez floue vu leur position au carrefour des sens philosophiques, linguistiques, culturels, poétiques, cognitifs. Prenant source dans la philosophie et trouvant leur représentation dans les oeuvres littéraires les termes “chose” et “objet” ont marqué les courants littéraires du XX siècle.

La présentation terminologique du “retour aux choses” dans la littérature. C'est la période où les Français prennent connaissance des travaux des philosophes allemands Husserl et Heidegger. Le slogan de Husserl “retour aux choses” marque la naissance de la phénoménologie, définie comme une description du phénomène (de ce qui apparaît de soi-même à la conscience humaine) [5, p. 698]. Ce sont justement ces idées qui commencent à dominer en France dans les années d'après-guerre. Le “retour à la chose même”, proposé par cette philosophie, insiste à refuser toute description empirique pour envisager la chose. Par chose les phénoménologues proposent d'entendre non seulement des objets sensibles et intelligibles, mais tous les faits humains dans leur “idéalité ou leur essence” [18, p. 30]. Selon Husserl:

“Il s'agit de regarder la chose non pas à partir de l'expérience qu'on peut en avoir, mais à partir d'elle-même pour ainsi dire, “réduisant” du même coup l'expérience à un sens. Réduire veut dire purifier le regard de tout ce qui est susceptible de le parasiter (des préjugés, par exemple) afin de saisir directement l'essence de la chose” [18, p. 30].

En France Maurice Merleau-Ponty (en premier lieu sa “Phénoménologie de la perception”, 1945) et Jean-Paul Sartre (“l'Imagination”, 1936) continuent l'élaboration de ce problème mais sous un autre angle de vue: si Merleau-Ponty parle de la perception des choses dans le cadre de la phénoménologie, Jean-Paul Sartre détermine trois aspects de conscience: l'image, le concept, le percept.

Ce qui marque encore le XXe siècle (surtout son début) c'est l'apparition du terme – “la Nouvelle Objectivité” proposé par le critique d'art G.N. Hartlaub. “La Nouvelle Objectivité”¹ étend ses

options esthétiques sur la peinture d'abord, sur la photographie, le cinéma et surtout sur la littérature.

Ses deux notions “chose” et “objet” ont trouvé leur reflet dans la littérature de la II moitié du XX siècle, en particulier. Elles sont considérées comme synonymiques et possèdent des explications très proches: chose – terme le plus général par lequel on désigne tout ce qui existe et qui est concevable comme un objet unique (concret, abstrait, réel, mental); objet – est une chose solide ayant unité et indépendance et répondant à une certaine destination [7, p. 213, 860].

Les études littéraires ne proposent pas non plus une distinction nette entre “chose” et “objet”. Dans les travaux des linguistes, on peut dégager les termes liées: “chosisme” et “littérature objective”. Le terme “chosisme” appartient étymologiquement à J.-P. Sartre qui le traite comme une notion de philosophie [9].

Les linguistes ukrainiens, à leur tour, emploient souvent le terme “chosisme” (шозизм) comme terme littéraire en analysant les oeuvres d'A. Robbe-Grillet, représentant du Nouveau Roman. Selon eux, le chosisme marque bien la manière particulière d'A. Robbe-Grillet de décrire les choses et les objets. Une place capitale est réservée aux objets qui sont décrits méticuleusement du point de vue des arts visuels [1].

Certains savants relient la notion de “chosisme” avec le nom de G. Perec et son roman “Les Choses”. Dans cette oeuvre, l'auteur fait recourt à la figure de l'accumulation des choses qui caractérisent la société de consommation [6, p. 435].

Dans ses “Essais Critiques”, R. Barthes emploie le terme “littérature objective” en parlant toujours de l'oeuvre d'A. Robbe-Grillet. A l'aide de ce terme le critique voulait de montrer la méthode d'A. Robbe-Grillet visant la description de l'objet, description “dépourvue de toute dérivation lyrique” [4, p. 51].

Ce refus du lyrisme, comme le cite R. Barthes, est propre aussi à F. Ponge. Poète de la première moitié du XX siècle qui, bien avant les “nouveaux romanciers”, s'est engagé dans la “régénération de la poésie et qui s'est trop complu dans les tromperies sentimentales et dans la grandiloquence creuse” [6, p. 149].

Un autre terme est proposé par Nelly Wolf dans son ouvrage “Une littérature sans histoire, essai sur le Nouveau roman” – “l'objectivité” (objet “posé-là”) [19, p. 117]. Selon N. Wolf: “l'objectivité doit être réservée à Robbe-Grillet et à ceux qu'il a influencés, Claude Ollier et Jean Ricardou notamment. C'est là qu'on voit se constituer cet univers d'objets solides plus ou moins autonome, dont le lien avec le reste de l'intrigue est toujours soit distendu soit rompu” [19, p. 117].

Quant à la terminologie ukrainienne nous proposons d'employer le terme “retchevist” (du mot ukr. *piч* – qui correspond au mot fr. *chose*). En nous référant aux explications données par le Petit Robert, nous allons nous servir de ces deux termes, “chose” et “objet”, comme synonymiques qui peuvent substituer l'un l'autre. Il est à noter que cette nouvelle vision des objets (choses) est apparue au début du XX siècle et a atteint son apogée dans la tradition du Nouveau Roman.

¹ En suivant la théorie de cette «Nouvelle Objectivité» les artistes (les écrivains, les peintres, les cinéastes) se sont posé pour but d'afficher seulement des objets concrets à neutralité inattaquable.

Le but de la recherche. Nous nous sommes proposé d'analyser un extrait du recueil "Le parti pris des choses" intitulé "Le Cageot" de F. Ponge, les extraits du roman "La Nausée" de J.-P. Sartre et l'extrait du recueil "Instantanés" d' A. Robbe-Grillet afin de démontrer la place et le rôle des choses et des objets dans les textes littéraires. Nous nous concentrons sur la période du Nouveau Roman et sur F. Ponge (chronologiquement son oeuvre se situe dans les années 30-40 du XX siècle) bien qu'il ne fasse pas partie des représentants de ce courant littéraire, nous allons fixer notre attention sur ses textes, car nous trouvons que sa philosophie littéraire, sa vision des choses et des objets peuvent être placées dans le cadre de notre thème.

Texte intégrale. Certains écrivains considèrent F. Ponge comme "un poète phénoménologue des années 40" [16]. On cite souvent sa fameuse déclaration: "de ne pas céder à la psychologie, à la démagogie, au sentimentalisme, au "ronron", au manège, qui voilent la beauté évidente du moindre objet et sa présence supérieure à tous les discours" [16].

D'autres savants, soulignant l'abondance des figures de style dans ses textes [2, 11], parlent de son langage "truqué" et affirment que "sa poésie est éloignée de l'idéal, de la transparence du langage s'effaçant devant la réalité évoquée" [8, pp. 40, 86]; d'autres encore étudient les rapports entre les choses et le langage relevés de F. Ponge [3]. Mais tous sont unanimes à affirmer que F. Ponge privilège le monde extérieur. Le poète s'intéresse, "en particulier, aux objets les plus humbles auxquels il entend redonner une légitimité poétique" [11, p. 112]. "F. Ponge ouvre une voie jusqu'alors peu empruntée en entamant un long "voyage dans l'épaisseur des choses" [11, p. 112]. Comme le cite É. Frémond "Ponge voulait créer "une seule cosmogonie", une explication de la création – ou de la recreation – du monde, sur le modèle antique de *Natura rerum* de Lucrèce. Le poète préfère se laisser envahir par les choses pour découvrir, à leur contact, des sentiments nouveaux" [11, p. 115].

É. Frémond affirme que la description, proposée par F. Ponge se trouve "à mi-chemin entre la description scientifique et l'article de dictionnaire" [11, p. 127]. La manière d'écriture de F. Ponge est opposée à celle qui est propre au genre poétique du blason. É. Frémond explique:

"Contrairement au genre poétique du blason qui consiste à décrire un objet et à en épuiser les qualités esthétiques et morales pour en faire l'éloge, F. Ponge considère chaque chose à son degré de généralité le plus haut afin d'en saisir la "qualité différentielle" et d'en tirer une leçon pour l'homme, "un sujet de méditation" [11, p. 127].

Nous comprenons que l'auteur constate la différence du style de F. Ponge et du style de la poésie classique, ainsi que la place de l'homme et de son regard sur les choses: d'une part, nous avons des descriptions lyriques avec l'abondance de moyens d'expressivité; d'autre part, une description des objets avec leurs traits différentiels et, d'autre part encore, l'homme et son parti pris des choses.

Comme preuve, F. Ponge a consacré tout un poème au cageot. Le poète a organisé son texte autour de 3 axes en décrivant cet objet habituel et insignifiant. D'abord le cageot est présenté comme un objet ordinaire, même banal (*simple caissette*; qui *ne sert pas deux fois*). L'objet est valorisé par la marque de son omniprésence (*à tous les coins de rues qui aboutissent aux halles*); par la description de son apparence (*il luit, il est tout neuf*). Grâce aux adjectifs *ahuri, maladroit*, qui décrivent les sentiments humains, F. Ponge personifie cet objet.

À mi-chemin de la cage au cachot la langue française a cageot, simple caissette à claire-voie vouée au transport de ces fruits qui de la moindre suffocation font à coup sûr une maladie.

Agencé de façon qu'au terme de son usage il puisse être brisé sans effort, il ne sert pas deux fois. Ainsi dure-t-il moins encore que les denrées fondantes ou nuageuses qu'il enferme.

À tous les coins de rues qui aboutissent aux halles, il luit alors de l'éclat sans vanité du bois blanc. Tout neuf encore, et légèrement ahuri d'être dans une pose maladroit à la voirie jeté sans retour, cet objet est en somme des plus sympathiques, —sur le sort duquel il convient toutefois de ne s'appesantir longuement [11, p. 15].

Ayant procédé même à une analyse partielle du poème, nous sommes confrontés à une contradiction évidente: d'un côté – la tendance de l'auteur vers une description apparente (visuel) d'un objet habituel; de l'autre côté, la richesse des moyens qui redonnent au poème un nouveau sens et permettent ses différentes interprétations. Grâce aux associations que cet extrait peut évoquer chez le lecteur, cet objet – le cageot – prend un sens relatif à l'homme: tout comme l'homme il vit sa vie, le cageot a son terme d'usage. On peut briser le cageot sans effort, ce qui ne le rend pas utile deux fois, tout à fait comme l'homme qui ne peut pas vivre deux fois. Un rôle particulier appartient à l'adjectif (*des plus sympathiques*) employé au superlatif, car il réfère le lecteur à la fragilité de l'homme et de la vie humaine, en général.

Une autre contradiction apparaît quand il s'agit de cette distinction (on dirait "mystérieuse") entre les notions "chose" et "objet". Ce point important de l'oeuvre de F. Ponge est examiné dans l'ouvrage de J.-P. Sartre intitulé "L'homme et les choses". A l'aide des explications données par J.-P. Sartre, on comprend que "l'objet" selon F. Ponge est une donnée humanisée des choses (cette distinction concerne également les êtres animés et les choses). L'extrait tiré de "L'homme et les choses" concernant F. Ponge nous aidera à mieux comprendre cette distinction:

"Voilà donc une mère de famille et un trapéziste pétrifiés. Ce sont des choses. Il a suffi pour obtenir ce résultat de les considérer sans **ce parti pris d'humain** qui charge de signes les visages et les gestes des hommes. On s'est abstenu de leur coller sur le dos les étiquettes traditionnelles "Haut" et "Bas", de leur supposer une conscience, de les considérer, enfin, comme des poupées sorcières. En un mot, on les a regardés avec les yeux des behaviouristes. Et tout à coup les voilà rentrés dans la Nature; le gymnaste, entre le singe et l'écureuil, **devient un produit naturel**; la jeune mère est **un mammifère supérieur** qui a mis bas. <...> A présent, nous avons compris qu'un objet quelconque apparaîtra comme une chose dès qu'on aura pris soin de le déshabiller **des significations trop humaines** dont on l'a paré alors" [15, p. 236].

La partie la plus importante de ce point de vue concerne la présentation du trapéziste et de la jeune mère: le trapéziste qui *devient un produit naturel* et la jeune mère qui n'est considérée que comme *un mammifère supérieur*. D'après J.-P. Sartre se sont des choses dès qu'elles sont dépourvues *des significations trop humaines* et sont considérées sans *ce parti pris d'humain*. L'auteur attire l'attention sur le fait qu'un homme est transformé en une chose quand on lui enlève ses caractéristiques traditionnelles (les visages, les gestes). Ainsi revient-il à la nature, telle qu'elle est.

Il est à noter que J.-P. Sartre n'est pas considéré non plus comme un écrivain du Nouveau Roman, mais sa vision des choses et des objets va dans le même ordre d'idée. Ceci nous permet éga-

lement de voir en J.-P. Sartre un écrivain sur la voie de la nouvelle compréhension des choses.

Antoine Roquentin, personnage principal du roman “La Nausée” de J.-P. Sartre, commence à comprendre que les choses autour de lui existent dans leur présence envahissante, qu’elles pèsent sur lui: “<...> *mon Dieu comme les choses existent fort aujourd’hui*” [14, p. 144]. Cette pesanteur provoque justement cette nausée que le héros ne peut pas supporter:

Les objets, cela ne devrait pas toucher, puisque cela ne vit pas. On s’en sert, on les remet en place, on vit au milieu d’eux: ils sont utiles, rien de plus. Et moi, ils me touchent, c’est insupportable. J’ai peur d’entrer en contact avec eux tout comme s’ils étaient des bêtes vivantes [14, p. 24].

L’intérêt de J.-P. Sartre à la phénoménologie trouve aussi son reflet dans sa manière de décrire les objets. Pour l’affirmer nous allons prendre appui sur l’article de Philippe Zard intitulé “L’arbre et le philosophe. Du platane de Barrès au marronnier de Sartre. Littérature et phénoménologie”. Il explique que “Savoir regarder phénoménologiquement le marronnier, c’est donc commencer par le soustraire à tout ce qui en lui pourrait faire signe. L’arbre de Sartre ne témoigne de rien: il impose au regard sans prévention son existence têtue et insensée” [20].

Le héros s’est confronté à l’existence de l’arbre. L’auteur ne cite que l’apparence extérieure de l’arbre, ce qui le transforme en arbre phénoménologique.

Le marronnier se pressait contre mes yeux. Une rouille verte le couvrait jusqu’à mi-hauteur; l’écorce, noire et boursoufflée, semblait de cuir bouilli [14, p. 180].

Une toute autre description est donnée à un verre de bière, un verre de bière qui nous paraît un exemple ordinaire de l’objet. De nouveau, l’attention du lecteur est attirée par l’aspect extérieur. Pour le décrire, l’auteur se sert en particulier des mots: *une anse, un petit écusson, avec une pelle*.

*Maintenant, il y a partout des choses comme ce verre de bière, là, sur la table. Eh bien, qu’est-ce qu’il a, ce verre de bière? Il est comme les autres. Il est biseauté, avec **une anse**, il porte **un petit écusson avec une pelle** et sur l’écusson on a écrit “Spatenbräu”* [14, p. 21].

Aussi dans toute son oeuvre, Sartre manifeste-t-il que “l’existence précède l’essence”, ce qui correspond à sa philosophie de l’existentialisme.

Ainsi nous sommes-nous approchée du Nouveau Roman où la tradition de donner de l’importance aux choses et aux objets a atteint son climax. C’est dans le “Nouveau Roman”, comme le notent les critiques, que l’invasion des choses est devenue un des traits particuliers pour les “nouveaux romanciers”. D’après Y. Stalloni:

“Ce personnage inconstant est noyé dans un univers déshumanisé où les objets dominent. La description méticuleuse d’une tomate, d’une araignée, d’un tableau est une caractéristique frappante qui a autorisé à parler pour ce courant d’“école du regard”; on a avancé également l’expression de “littérature objective” [17, p. 174–175].

Cette déclaration d’Y. Stalloni nous permet d’affirmer que le terme “école du regard” employé par lui est très proche d’après son sens du terme “littérature objective” proposé par R. Barthes (ce que nous avons constaté préalablement).

C’est justement dans le cadre de cette “littérature objective” que s’inclut la description des objets par Robbe-Grillet. Chez Robbe-Grillet la description est toujours antologique; le langage est chargé de “peindre” l’objet. L’objet n’est que “résistance optique”. “L’objet n’est jamais insolite, il fait partie, à titre de fonction évidente, d’un décor urbain ou quotidien. L’auteur tâche d’isoler les objets, de les retirer de leur fonction et de notre biologie” [4, p. 42].

Dans son manifeste “Nouveau Roman, Homme Nouveau” A. Robbe-Grillet explique ce qu’il entend par les notions “choses” et “objets”. Il est à noter que ses explications se sont basées sur les définitions des dictionnaires. Selon A. Robbe-Grillet, on peut envisager comme objet tout ce qui affecte un sens et occupe notre esprit; pour ce qui est des choses il confère un sens traditionnel, propre, par exemple, aux oeuvres de Balzac. L’extrait, qui suit éclaircit le sujet:

Et, si l’on prend objet au sens général (objet, dit le dictionnaire: tout ce qui affecte le sens), il est normal qu’il n’y ait que des objets dans mes livres: ce sont aussi bien, dans ma vie, **les meubles de ma chambre**, les paroles que j’entends ou la femme que j’aime, un geste de cette femme, etc. Et dans une acception plus large (objet, dit encore tout ce qui occupe l’esprit), seront encore objets le souvenir (par quoi je retourne aux objets passés), le projet (qui me transporte dans des objets futurs: si je décide de aller me baigner, je vois déjà la mer et le plage, dans la tête) et toute forme d’imagination [12, p. 466].

Quant à ce que l’on appelle plus précisément des choses, il en a toujours eu beaucoup dans le roman. Que l’on songe à Balzac: maison, mobilier, vêtements, bijoux, ustensils, machines, tout y est décrit avec un soi qui n’a rien à envier aux ouvrages modernes. Si ces objets-là sont, comme on dit, plus “humains” que les autres, c’est seulement – et nous y reviendrons – que la situation de l’homme dans le monde qu’il habite n’est plus aujourd’hui la même qu’il y a cent ans. Et non pas du tout parce que notre description serait trop neutre ou trop objective, puisque justement elle ne l’est pas. [12, p. 466]

Comme le montre l’extrait cité la notion d’objet acquiert le sens le plus général et la notion de chose concerne plutôt l’univers matériel, physique. Il est à noter que l’exemple *des meubles de ma chambre* s’inscrit également dans les catégories des deux notions «choses et objets» vu leur fonction: affecter le sens; occuper l’esprit ou être-là et marquer leur (des meubles de ma chambre) existence. Selon l’explication de l’auteur, sa manière de la vision du monde n’est inspirée que par la place de l’homme dans la société à une époque donnée, évidemment différente de celle de Balzac. Les idées annoncées dans les manifestes théoriques sont reflétées dans les oeuvres d’A. Robbe-Grillet. L’extrait qui suit, tiré de la nouvelle “Trois visions réfléchies”, nous montrera les particularités de la représentation d’un objet quotidien – la cafetière

La cafetière est sur la table.

*C’est une table ronde à quatre pieds, recouverte d’une toile cirée à quadrillage **rouge et gris** sur un fond de **teinte neutre, un blanc jaunâtre** qui peut-être était autrefois de l’ivoire — ou du blanc. Au centre, un carreau de céramique tient lieu de dessous de plat; le dessus en est entièrement masqué, du moins rendu méconnaissable, par la cafetière qui est posée dessus.*

*La cafetière est en **faïence brune**. Elle est formée d’une **boule**, que surmonte un **filtre cylindrique** muni d’un couvercle à champignon. **Le bec** est un **S aux courbes atténuées**, légèrement ventru à la base. **L’anse a**, si l’on veut, **la forme d’une oreille**, ou plutôt de l’ourlet extérieur d’une oreille; mais ce serait une oreille mal faite,*

trop arrondie et sans lobe, qui aurait ainsi la forme d'une "anse de pot". Le bec, l'anse et le champignon du couvercle sont de couleur crème. Tout le reste est d'un brun clair très uni, et brillant.

<...> *Sur la partie sphérique de la cafetière brille un reflet déformé de la fenêtre, une sorte de quadrilatère dont les côtés seraient des arcs de cercle* [13, p. 9–10, 11–12].

Nous pouvons remarquer que bien avant de commencer à décrire la cafetière, l'auteur présente sa localisation (*la cafetière est sur la table*), puis le lecteur nous apprend qu'elle est posée sur un carreau de céramique suivie d'une description détaillée de la table (*ronde, à quatre pieds*). À part sa localisation, l'auteur précise le matériau dont la cafetière est produite. Comme toute autre cafetière, celle qui est décrite possède *une boule, un filtre, un couvercle, un bec, une anse*, dans la description desquels l'attention du lecteur est focalisée sur les formes géométriques: *un filtre cylindrique, le bec aux courbes atténuées, la forme d'une oreille trop arrondie; la partie sphérique de la cafetière, une sorte de quadrilatère, des arcs de cercle*.

Un grand rôle appartient aussi aux adjectifs désignant les couleurs qui caractérisent cette cafetière, entre autres *rouge, gris, blanc, brun* (considérés par Christian Molinier comme adjectifs de couleur catégorisateurs) [10, p. 260]. D'autres sont nuancées: *teinte neutre, un blanc jaunâtre, l'ivoire, couleur crème, brun clair très uni, brillant*. C'est justement cette partie de la perception des couleurs qui nous propose de nouvelles idées de la présentation des objets et des choses dans les textes littéraires, et qui peut constituer un point supplémentaire dans nos recherches ultérieures.

Conclusion. Notre analyse nous a amené aux réflexions suivantes:

Au XXe siècle, les notions "chose" et "objet" apparaissent dans les études philosophiques liées à des questions de phénoménologie qui réclame "retour aux choses-mêmes". Une telle interprétation des choses et des objets a été empruntée par les études littéraires à la phénoménologie où ces notions ont trouvé leurs reflets.

À côté des termes "chose" et "objet" on voit apparaître les termes littéraires "chosisme", "littérature objective" ainsi que leurs diverses interprétations. Dans la terminologie ukrainienne, à part les termes "chose" et "objet" (nous les employons comme synonymes), nous proposons le terme "retchevist".

L'examen des oeuvres de F. Ponge, de J.-P. Sartre et d'A. Robbe-Grillet nous a permis de relever les points principaux de la description des objets comme éléments importants du texte, autour desquels lui, le texte est organisé.

Ayant consacré tout un poème à un seul objet, F. Ponge propose la description de cet objet dépourvue de sens humanisé et en évitant le sentimentalisme excessif. J.-P. Sartre. À son tour, il met en relief l'existence des choses et des objets visualisant leurs aspects extérieurs. Il préfère se concentrer sur la description qui vient des idées phénoménologiques. Ce qui est très important dans les oeuvres d'A. Robbe-Grillet, c'est la description méticuleuse des objets, qui "sont-là" et qui possèdent leur forme, leur couleur, leur localisation.

Par conséquent si l'objet est représenté (décrit) d'une manière peu boursoufflée et est éloignée des traditions des sentimentalistes, des réalistes, cette description occupe une place importante, sa propre place dans les études des textes littéraires. La problématique de l'analyse des choses se trouve en relation directe avec leur

expression dans le tissu textuel, ce qui peut constituer un thème d'études ultérieures.

Bibliographie:

1. Романова О. Кіноромани Алена Роб-Гріїе: (Аспекти синтезу мистецтва). Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2012. 244 с.
2. Стецько Я. Французька та українська поезія першої половини ХХ століття. Семантико-стилістична типізація, Ужгород: Видавництво «Гражда», 2013. 228 с.
3. Assoun P.-L. Puissance de la chose et pouvoir du mot: Ponge entre Freud et Merleau-Ponty: Analyses & réflexions sur Ponge, "Pièces": les mots et les choses, Paris: Ellipses, 1988. P. 161–168.
4. Barthes R. Essais critiques, Paris: Seuil, 1964. 275 p.
5. Couty D. Histoire de la littérature française, Larousse, 2000. 1522 p.
6. Darcos X., A. Boissinot, B. Tartayre XX siècle en littérature, Paris: Hachette, 1989. 496 p.
7. Dictionnaire de la langue française, Paris: Le Robert micro poche, 1993.
8. Kingma-Eijgendaal T. et P.J. Smith, Francis Ponge. Lectures et Méthodes, Amsterdam-New York: Éditions Rodopi B.V., 2004. 121 p.
9. Le Grand Robert de la langue française: deuxième édition: en 6 volumes. V.2 dirigée par Alain Rey, Dictionnaire le Robert, 2001.
10. Molinier Chr. Les termes de couleur en français. Essais de classification sémantico-syntaxique: Cahiers de Grammaire "Spécial Anniversaire", 2006. N 30, P. 259–275.
11. Ponge F. Le parti pris des choses, Editions Gallimard, texte intégral + dossier par Émilie Frémond, Folio plus classiques. 2009. 176 p.
12. Robbe-Grillet A. Nouveau roman, homme nouveau (1961): Écrits sur l'art et manifestes des écrivains. Anthologie, Moscou: Édition du progrès, 1981. 688 p.
13. Robbe-Grillet A. Trois visions réfléchies: Instantanés, Paris: Les Éditions de Minuit, 1962. P. 7–31.
14. Sartre J.-P. La nausée, Folio, 1974. 248 p.
15. Sartre J.-P. L'homme et les choses: Critiques littéraires (Situations, I), Paris: Gallimard, 1947. 311 p.
16. Sollers Ph. Mort de Francis Ponge, La société du génie: Libération, mardi 9 août 1988.
17. Stalloni Y. Dictionnaire du roman, Paris: Arman Colin, 2006. 310 p.
18. Vannier G. Les mots et les choses, note sur l'approche phénoménologie: Analyses & réflexions sur Ponge, "Pièce: les mots et les choses, Paris: Ellipses, 1988, P. 30–40
19. Wolf N. Une littérature sans histoire, essai sur le Nouveau roman, Droz, Genève, 1995. 218 p.
20. Zard Ph. L'arbre et le philosophe. Du platane de Barrès au marronnier de Sartre. Littérature et phénoménologie: Revue Silène. Centre de recherches en littérature et poétique comparées de Paris Ouest-Nanterre-La Défense, 2009. URL: http://www.revue-silene.com/images/30/extrait_133.pdf.

Кузик Н. Ю. Поняття «річ» і «предмет» як основа для аналізу творів представників «Нового роману»

Анотація. У статті проаналізовано поняття «об'єктивної літератури» і «шозизму». Особливу увагу зосереджено на тлумаченні понять «предмет / річ» у літературно-критичних працях Ж.-П. Сартра, А. Роб-Гріє. У дослідженні виокремлено особливості зображення речей і предметів у художніх творах на прикладі уривків з роману Ж.-П. Сартра "La nausée" («Нудота»), Ф. Понжа "Le sageot" («Ящик для перевезення фруктів») та А. Роб-Гріє "Trois visions" («Три видіння»).

Ключові слова: річ, предмет, феноменологія, шозизм, об'єктивна література, речевість

Кузык Н. Ю. Понятие «вещь» и «предмет» как основа для анализа произведений представителей «Нового романа»

Аннотация. В статье проанализированы понятия «объективной литературы» и «шозизма». Особое внимание сосредоточено на толковании понятий «предмет / вещь» в литературно-критических работах Ж.-П. Сартра, А. Роб-Грийе. В исследовании выделены особенности изображения вещей и предметов в художественных произведениях на примере отрывков из романа Ж.-П. Сартра “La nausée” («Тошнота»), Ф. Понжа “Le cageot” («Ящик для перевозки фруктов») и А. Роб-Грийе “Trois visions” («Три видения»)

Ключевые слова: вещь, предмет, феноменология, шозизм, объективная литература, вещьность

Kuzyk N. The concept of “thing” and “object” as the basis for the analysis of works of representatives of the “New Roman”

Summary. The article analyzes the concept of “objective literature” and “chosism” Particular attention is paid to the interpretation of the concepts “object / thing” in the literary and critical writings of J.-P. Sartre, A. Rob-Griye. The study distinguishes features of things and objects in artistic works on the example of excerpts from the novel J.-P. Sartre “Nausea”, F. Ponge “Le cageot” and A. Rob-Griye “Trois visions” (Three visions).

Key words: thing, object, phenomenology, chosism, objective literature, thingness.

*Лук'янченко І. О.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології та МВІМ
Південноукраїнського національного
педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*

*Полнікова А. С.,
магістрант кафедри германської філології та МВІМ
факультету іноземних мов
Південноукраїнського національного
педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*

ПЕЙЗАЖНИЙ ОПИС У РОМАНІ Т. МАЙН РІДА "THE WHITE CHIEF"

Анотація. У статті досліджуються особливості функціонування пейзажного опису у англійській літературі 19 ст. Виокремлено типи пейзажних описів, проаналізовано їх функції та роль у пригодницькому романі Т. Майн Ріда "The White Chief". Особлива увага приділяється лінгво-стилістичним засобам репрезентації описів природи у контексті вивчення індивідуального стилю письменника.

Ключові слова: пейзажний опис, ідіостиль, індивідуальне авторське світобачення, мовні особливості.

Постановка проблеми. Розширення сфери використання антропоцентричного підходу до вивчення мови є особливістю лінгвістичних досліджень 21 ст. Зокрема, у фокусі уваги науковців проблема реалізації мовної особистості автора у тексті художнього твору, тобто досліджується феномен авторського ідіостилу. Як вказує Н. Майборода, «невід'ємною частиною вивчення індивідуального стилю автора є аналіз «природного фону» його творів» [1, с. 166]. У контексті зазначеної проблематики ми звернулися до вивчення пейзажного опису в рамках ідіостилу Томаса Майн Ріда як представника англійської пригодницької літератури 19 ст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі дослідження пейзажних описів присвячені різні за напрямом та проблематикою літературознавчі та лінгвістичні розвідки. Так, активно вивчаються типології пейзажних описів (Н. Абузова, Б. Галанов, М. Епштейн, О. Калинюк, Ю. Ковалів, Н. Мурадалєва, О. Себіна, Г. Толова та інших); аналізуються інтонаційні, лексико-граматичні, стилістичні та лінгвоконцептуальні особливості пейзажів (І. Анісімова, І. Гуменюк, Т. Гостева, Т. Грушина, В. Кухаренко, Г. Пасічник та інших); пейзаж розглядається з позицій диктемої теорії тексту (Н. Боєва, О. Вітрук, Р. Луценко, В. Рябова, Ю. Худяєва) тощо. Для нашого дослідження становить інтерес мовна своєрідність пейзажів, їх місце і роль у формуванні структури тексту й індивідуального стилю Т. Майн Ріда. Зазначимо, що специфіка ідіостилу письменника майже не вивчена, натомість дослідження мовного багатства відомих авторів у історичному, жанровому, культурному контексті сприяє кращому розумінню особливостей авторського тексту, що й зумовлює актуальність обраної проблеми.

Метою дослідження є вивчення типології пейзажних описів та вербальних засобів їх репрезентації у романі Т. Майн Ріда "The White Chief". Фактичний матеріал представлений 38 пейзажними описами, що було відібрано методом суцільної вибірки.

Виклад основного матеріалу. Через чисельність наукових праць, присвячених дослідженню пейзажних описів, існує багато різних підходів до розгляду цього феномену. Деякі літературознавці вважають пейзаж – елементом системи літературних образів (О. Галич [2]), змістовним елементом літературного твору (О. Кагановська [3], В. Лесин [4]), різновидом опису (В. Халізів [5], Г. Лобанова [6]). У лінгвістичних дослідженнях пейзаж розглядається як одиниця тексту, що виділяється за композиційно-формальною ознакою, як композиційно-текстове явище. Так, І. Гальперін [7, с. 52] виокремлює пейзаж як одну із форм мовленнєвотворчих актів, що є елементами контекстно-варіативного членування тексту. В. Кухаренко [8, с. 138] розглядає пейзаж як складник композиційно-мовленнєвої форми авторського мовлення – опису, проекцію просторового континууму у тексті твору. На її думку, саме у пейзажі знаходить своє найбільш відверте вираження «нерозривний зв'язок просторового і часового континууму реальної і художньої дійсності» [8, с. 140]. Г. Пасічник репрезентує пейзаж як «художню іпостась світового простору» [9, с. 8], Т. Гостева – як «складний функціонально навантажений стилевий компонент тексту, який бере участь в інтеграції художнього тексту і здійснює вплив на читача», як «одну з форм континууму» [10, с. 4]. Слід зазначити, що погляди різних дослідників є взаємодоповнюваними, що сприяє вивченню цього феномену.

Вслід за І. Гуменюк розуміємо пейзажний опис як «композиційний компонент художнього твору, що має різне художнє значення залежно від авторського стилю, літературної течії, жанру, ідейного задуму й епохи написання твору та є одним з елементів його образної системи, що часто виконує в ньому роль тла» [11, с. 8]. Пейзажний опис відтворює індивідуальне авторське бачення світу, може бути засобом вираження основних ідей твору та авторської концепції в цілому. Відомо, що в описах природи яскраво представлена своєрідність національної природи, відтворюються особливості менталітету. Як вказує Г. Толова, «пейзажна одиниця практично завжди займає у творчості окремого письменника сильну текстову позицію» [12, с. 12].

Слід акцентувати увагу на поліфункціональності пейзажу. Так, на думку О. Вітрук [13], він може виконувати такі функції, як-от: позначення місця і часу дії (хронотопічна функція), сюжетного мотивування або засобу розвитку дії, ліро-епічного обрамлення, зміни ритму оповіді, акцентуації кульмінації,

створення необхідного автору колориту, ідейно-художню, психологічну, вираження авторської оцінки або модальності, естетичну, семіотичну, апелятивну, текстотвірну. Зазначимо, що функції пейзажу у художньому творі залежать від його жанру, індивідуального стилю письменника та ідейного задуму твору, історичного періоду.

Сучасні дослідження типології пейзажних описів припускають різноманітні підходи до вивчення цього явища. Аналіз наукових напрацювань з проблеми (Т. Гостева [10], І. Гуменюк [11], М. Епштейн [14], Г. Толова [12]), дозволив виокремити такі основні критерії диференціювання пейзажних описів: *позиція у структурі твору* (ініціальний, інтертекстуальний, фінальний); *обсяг* (короткий, середній, довгий); *ступінь динамічності* (статичний, статично-динамічний, динамічний); *тематика* (міський, сільський, індустріальний); *види ландшафту* (водний, рівнинний, гірський, лісовий тощо); *пора року* (зимовий, весняний, літній, осінній); *перебіг часу та доби* (ранковий, денний, вечірній, нічний); *вертикальний та горизонтальний простір* (небо, сонце, місяць тощо).

Як виявило проведене дослідження, пейзажний опис є одним з найважливіших компонентів тексту роману, що забезпечує цілісне сприйняття художньої дійсності і бере участь у сюжетно-композиційній організації твору. Згідно з фабулою твору місце дії – Нова Мексика, долина ріки Пекос, територіально описується природа північно-американського континенту.

Зауважимо, що пейзажний опис у Т. Майн Ріда займає сильну позицію тексту. Проведений аналіз відібраних фрагментів засвідчив, що за критерієм *позиція у структурі твору* у романі найбільш частотними є ініціальні (49%) та інтертекстуальні (36%) описи, фінальні описи становлять 15% проаналізованого матеріалу. Характерним для індивідуального стилю письменника є використання ініціальних пейзажів на початку глави, що дозволяє йому ознайомити читача з місцем розвитку подій. Наприклад, майже вся перша глава роману – це детальний, панорамний опис основного місця дії – долини Сан-Ільдефонсо. Цей опис допомагає автору створити настрій, з яким читач починає читати текст. Тут пейзаж виконує, головним чином, функцію фона сюжетних подій (хронотопічна функція).

Інтертекстуальний опис найчастіше трапляється в рамках абзацу. Такі пейзажні замальовки мають локальне значення тільки для одного фрагменту тексту. У цих описах найчастіше представлені особливості певної місцевості чи місця подій: *“The country before him was not quite open. It was level; but fortunately for him, its surface was studded with copse-like islands of timber, and here and there straggling patches of chapparal through, which the path led”* [15, с. 164].

Фінальні описи в романі зустрічаємо наприкінці деяких глав. Вони встановлюють композиційні зв'язки між елементами твору, є засобом ліро-епічного обрамлення або, як-от у наведеному прикладі, доповнюють портрет персонажа, розкривають його взаємозв'язок з природою: *“Like all men of the prairie, rude trappers as well as Indians, Carlos had an eye for the picturesque, and therefore chose a beautiful spot for his camp. It was a grassy bottom, through which ran a clear “arroyo” of sweet water, shaded by pecan, mulberry, and wild-china-trees, and under the shadow of a mulberry grove his carretas were halted and his tent was pitched”* [15, с.42].

Щодо *обсягу*, зазначимо, що типологічно переважають короткі (47%) та середні (32%) описи, тоді як довгі є менш частотними (21%). Проілюструємо прикладом з глави 9: *“In half-*

an-hour the ground was clear, and the lean coyote might be seen skulking over the spot in search of a morsel for his hungry maw” [15, с. 32]. Як довгі, так і середні описи розгорнуті та докладні.

У проаналізованому романі більшість пейзажних описів статичні (64%). Водночас, фіксуємо і статично-динамічний опис (36%). Так, характерною рисою авторського стилю є зміна ландшафту під час руху героїв або опис, коли пейзаж представлений нібито з вершини гори і око може наблизитися до деталі ландшафту, що змальовує оповідач, наприклад ініціальний опис на початку роману. Спільною рисою обох типів описів є функція створення фону сюжетних подій.

За *типом ландшафту* було виявлено долинний (37%), рівнинний (25%), водний (20%), гірський (18%) пейзажні описи. Зазначимо, що у тексті роману домінують певні ландшафти, типові для північно-американського континенту, а саме степи, прерії, скудні річки, родючі долини. Майн Рід створює картини дикої природи, детально, зі знанням реалій, описуючи різноманітні ландшафти Нової Мексики, клімат, флору та фауну, характерні для цієї місцевості. Так, наведемо приклад рівнинного пейзажного опису: *“On the upper plain the surface is often a dead level for a hundred miles, and as firm as a macadamised road. There are spots covered with a turf of grass of the varieties known as gramma, buffalo, and mezquite; and sometimes the traveller encounters a region where shallow ponds of different sizes stud the plain— a few being permanent, and surrounded by sedge. Most of these ponds are more or less brackish, some sulphurous, and others perfectly salt. After heavy rains such aqueous deposits are more numerous, and their waters sweeter; but rain seems to fall by accident over this desolate region, and after long spells of drought the greater number of these ponds disappear altogether”* [15, с. 36]. Як можна побачити у наведеному прикладі, автор декількома штрихами створює образ великого простору, зображує велич навколишньої природи. Зазначимо, що функція створення необхідного автору колориту та естетична також є важливими функціями пейзажу у романі.

За критерієм *пора року* виокремлено літні (91%) та осінні (9%) пейзажні описи, як-от: *“It was autumn – late autumn – that loveliest season of the American year, when the wild woods appeal painted, and Nature seems to repose after her annual toil – when all her creatures, having feasted at the full banquet she has so lavishly laid out for them, appear content and happy.”*[15, с. 256]. Такі описи у романі виконують хронотопічну, естетичну та функцію ліро-епічного обрамлення.

Щодо критерію *перебіг часу та доби* в романі переважають денні пейзажі (66%), менш частотними є нічні (30%), також зустрічаємо вечірній пейзажний опис (3%). Наприклад: *“It was night, with an autumnal moon – that moon whose round orb and silvery beams have been celebrated in the songs of many a harvest land”* [15, с. 257]. День – це фон, на якому зображуються дії, вчинки персонажів, ніч – пора, коли герої думають, переживають. Так, виокремлюємо ще одну функцію пейзажних описів у романі – психологічну.

Вертикальний та горизонтальний простір у проаналізованому тексті представлені описами неба (45%), місяця (33%), сонця (11%), яру (11%) Проілюструємо прикладом: *“The western sky was filled with masses of coloured clouds, in which gold and purple and cerulean blue mingled together in gorgeous magnificence; and in which the eye of the beholder could not fail to note the outlines of strange forms, and fancy them bright and glorious beings of another world. It was a picture to gladden the eye, to*

give joy to the heart that was sad, and make happier the happy" [15, с. 57]. У романі такі описи імпліцитно характеризують стан персонажу та виконують функцію ліро-епічного обрамлення. Так, у наведеному прикладі пейзаж інтенсифікує емоційний стан героїні через свою подвійну спрямованість – безтурботність природи та страждання Каталіни.

Відзначимо той факт, що в пейзажних описах Т. Майн Ріда присутня авторська модальність – автор як суб'єкт мовлення та адресат у формі авторських прямих звернень, а також займенник *we*, що дає змогу читачеві відчувати себе частиною зображуваної реальності, співучасником подій, що відбуваються. Наприклад: *"With what sensations of pleasure we turn to gaze into a lovely valley, trending eastward from the base of the mountain! What a contrast to the arid plain! Its surface is covered with a carpet of bright green, enamelled by flowers that gleam like many-coloured gems; while the cotton-wood, the wild-china-tree, the live-oak, and the willow, mingle their foliage in soft shady groves that seem to invite us. Let us descend!"* [15, с. 2].

Специфіка індивідуально-авторського світобачення фіксується насамперед у відповідних мовних засобах.

Так, лексика пейзажних описів у романі *"The White Chief"* здебільшого є предметно-номінативною. На думку І. Анісімової [16], ключовими лексемами в описі пейзажів є субстантиви, а пейзажні описи будуються на основі лексем з семантикою темпоральності, локальності, фітонімів та фаунонімів. Проведений аналіз дозволив виокремити наступні лексико-семантичні групи субстантивів у складі пейзажних описів: пора року (*autumn, summer*); ландшафт (*plain, valley, promontory, steppe, ravine, prairie, mountain, meadow, underwood*); погодні умови (*wind, rain*); рослинний світ (*palmetto, live-oak, willow, mesquite, yucca, agave, cactus, acacia, cotton-wood, wild-china-tree, vine, liana, pecan, overcup oak, buffalo grass, hackberry, mulberry, chaparral, reed*); фауна (*eagle, owl, zopilote, grizzly bear, horse, buffalo, pack-mule, mule, oxen, vulture, coyote, bull-bat, goatsucker*); гідроніми (*stream, river, pond, water-pond, laguna, rapid*); звуки (*snort, howling, bark, cry, hooting, hoo-hoop, murmur, wail*). Зазначимо, що перераховані іменники є невіддільною частиною пейзажних замальовок у романі.

Атрибутом авторських пейзажних описів на лексичному рівні є використання латинської термінології на позначення фітонімів та фаунонімів: *"tillandsia"* (мох), *"buffalo"* (вид рослини), *"agata"* (вид ящерики), *"nymphae"* (водяна лілія), *"pitahaya"* (вид кактуса). Також відзначимо використання у романі лексичних запозичень, а саме іспаномовних назв ландшафтів, характерних для регіону, що описується, та деяких елементів місцевості, наприклад: *"mesquite"* (акація), *"arroyo"* (струмок), *"cañons"* (розселина/канави), *"ceja"* (схил), *"Staked Plain"* («Стовпова рівнина»).

Відтак, акцентуємо увагу на значному когнітивному потенціалі пейзажних описів, створених Т. Майн Рідом, у яких функціонує значна кількість лексем, що яскраво репрезентують типові ландшафти, клімат, флору та фауну Нової Мексики.

Як типову рису пейзажних описів Майн Ріда відзначимо значну кількість топонімів, які використовуються в романі у функції прямого посилання на географічне місце подій та описової характеристики локалізованого об'єкту, як-от: *"Llano Estacado"* (*"Staked Plain"*), *"Red River"*, *"Pecos"*, *"Sierra Blanca"*, *"the Waco"*, *"Guadalupe Mountains"*, *"the Great Plain"*, *"the Great American Prairie"*, *"North America"*, *"Mexican Gulf"*, *"the Rocky Mountains"*, *"Arkansas"*, *"the Rio Grande"*,

"the Wichita", *"the Louisians Bed"*, *"the Brazos"*, *"Santa Fe"*, *"San Antonio de Bexar"*, *"Texas"*, *"La Nina"*, *"American Continent"*, *"The Arctic Sea"*, *"Spanish Peaks"*, *"Nuevo Mexico"*, *"the Rio del Norte"*. Використання топонімів-реалій підкреслює національну своєрідність описів письменника.

Характерними для пейзажів у романі Майн Ріда є ад'єктивні лексеми, які деталізують опис, допомагають продемонструвати різноманітність природного світу, наприклад: *"Copse-like groves are scattered over the ground. These are of varied forms; some perfectly circular, others oblong or oval, and others curving like the cornucopias of our gardens"* [15, с. 3]. Частотними у пейзажних описах письменника є складні прикметники, як-от: *copse-like, buttress-like, tongue-like, wax-like, bowl-like, avenue-like*.

Елементом ідіостилю письменника є лексеми на позначення кольору, а саме: *green, brown, yellowish, scarlet, dull green, bright green, white, pure white, verdant, silvery, red, lilac, yellow, roseate, purple, gold, cerulean blue, grey*. Кольорова палітра письменника різноманітна – він звертається як до загальної символіки кольору (*brown legume, red mulberry*), так і до складних кольорів (*"the leaves of the agave are mottled with scarlet"*, *"there it is of a sandy, yellowish hue"*). Наприклад у главі 69 за допомогою кольорової гами автор надає опису похмурий, зловісний характер, що цілком відповідає епізоду в романі – герої наближаються до Сан-Ідельфонсо з помстою: *"It is now the hour after midnight. The moon has been down for sometime; and the cirrus clouds, that for a while had reflected her light, have been gradually growing darker. Objects can no longer be distinguished at the distance of twenty feet. The huge pile of the Presidio, looming against the leaden sky, looks black and gloomy"* [15, с. 268].

Проведений аналіз дозволив зафіксувати в описах природи також значну кількість дієслівних лексем, які демонструють внутрішню динаміку пейзажу, як-от: *"a stream... bisects"*, *"... ran a clear "arroyo"*, *"... a large ravine protruded ..."*, *"the moon had gone down"*, *"water dripped ..."*, *"the sun had already gone down"*, *"the Pecos runs ..."*, *"the Pecos washes..."* тощо. Так, під час опису рівнин та гір частотними є лексеми *to touch, to stretch, to continue, to lie, to climb, to taper*, флори – *to grow, to cover, to reflect*, явищ природи – *to overcome, to gleam, to bend, to bluff, to approach, to debouch*.

Зaujважимо, що засобом індивідуалізації створених Майн Рідом пейзажних описів є використання тропічних засобів, а саме епітетів, метафор та образного порівняння.

Так, одним із найбільш вживаних тропів в пейзажних описах у романі є епітет (41%), що сприяє посиленню виразності образу, наприклад: *somber darkness, dark and dismal ravine, lovely landscape, splendid brilliance, elevated region, sweet little flower-garden, solitary palmetto, scrubby copses, grim savage fronts, luxuriant windings, a stunted covering, gentle declivities, the rich sunset, sparkling water, pure crystal water, silvery cotton-wood, silvery moon, slender trunks, brilliant beams, brilliant flames, brilliant sunset*. Як частотні фіксуємо епітети з семантикою кольору, зокрема різноманітні відтінки, кольори дорогоцінного каміння та металів, гра світла та тіні.

На другому місці за частотністю вживання метафора (14%). Зазначимо, що майже всі метафори є оригінальними, наприклад: *"clad in a rich mantle of short buffalo grass"*, *"thick beard of thorns"*, *"clouds...bright and glorious beings"*, *"the patriarch of the grove"*, *"a carpet of bright green"*, *"clusters of half-rusty bayonets"*, *"rocks with shaggy appearance"*. Висока метафорич-

ність увиразнює змальований Майн Рідом пейзаж: *"The white mantle, that draped the shoulders of the mountain, reflected beautiful roseate tints deepening into red and purple in the hollows of the ravines..."* [15, с. 157]. Як можна побачити з наведених прикладів, характерними для авторських пейзажних описів є як прості, так і розгорнуті метафори.

Розглядаючи особливості описів природи, фіксуємо метафори-персоніфікації. Майн Рід проектує фізіологічні, психічні та фізичні властивості живих істот на різні природні об'єкти, олюднює оточуючий світ: *"sighing of the night wind"*, *"the yellow orb was hastening to kiss the snowy summit of the Sierra Blanca"*, *"its clear echoes came dancing along the cliffs"*, *"...wolf and the grizzly bear... quarrelling with each other"*, *"the frowning bluffs of the Llano lie ..."*.

Образне порівняння (18%) є ще одним із засобів образного світобачення письменника, що надає описам поетичності. Найбільш частотними у описах природи є порівняння, які вводяться *as (as...as)*, *like*, *as though*, *as if*, наприклад: *"the huge pitahayas, ..., looked like columns of stone"*, *"flowers gleam like many-coloured gems"*, *"they (plants) stood side by side like pickets in a stockade"*, *"it (the plain) was sterile as the Sahara"*, *"hundreds of others hopped about upon the plain, flapping their broad wings as if in full enjoyment"*, *"as firm as a macadamized road"*, *"as white as the snow"*, *"as high as the live-oaks"*, *"night as dark as pitch"*. Зустрічаємо також приховані порівняння, як-от: *"the blades of the yuccas are dimmed by dust, and resemble clusters of half-rusty bayonets..."*. У наступному прикладі спостерігаємо типову рису ідіостилю письменника – використання декількох пов'язаних порівнянь: *"A stream, like a silver serpent, bisects the valley – not running in a straight course, but in luxuriant windings, as though it loved to tarry in the midst of that bright scene."* [15, с. 3]. Як правило, порівняння відображають індивідуальне бачення навколишньої дійсності письменником і спрямовані на емоційний вплив на читача. Водночас деякі авторські порівняння нібито прив'язують екзотичні елементи до звичних читачу явищ, як-от: *"... and others curving like the cornucopias of our gardens."* [15, с. 3].

Слід звернути увагу на типові для ідіостилю Т. Майн Ріда стилістичні прийоми синтаксичного рівня, як-от: перерахування, стилістичний повтор, стилістична інверсія.

До часто вживаних прийомів належить перерахування (10%) часто зі включенням паралельних структур. Так, наприклад, панорамне зображення природи досягається деталізацією, автор перераховує назви дерев та кущів, які ростуть в цій місцевості: *"... Here and there along the banks stood groves of trees, such as the evergreen live-oak, the beautiful "pe-can" with its oblong edible nuts, the "overcup" with its odd-looking acorns, the hackberry with its nettle-shaped leaves and sweet fruits, and the silvery cotton-wood..."* [15, с.41]. У наступному прикладі перерахування сприяє інтенсифікації змісту опису: *"The only sounds that fell upon the ears were the voices of nature's wild creatures whose haunts had been invaded. They were the wail of the goatsucker, the bay of the barking wolf, and the maniac scream of the eagle"* [15, с. 258–259]. Значну експресію фіксуємо у прикладі з глави 69: *"A low murmur of water from a distant rapid, a light ripple in the nearer stream, the occasional howl of the prairie wolf, and the dismal wailing of night birds, were the only sounds that fell upon the ear"* [15, с. 222]. Опис вечірньої тиші з відповідними звуками навколишньої природи створює ефект напруги та очікування, нагнітає небезпеку.

Відтак, виокремлюємо ще одну функцію пейзажу, що є типовою для пригодницьких романів.

Повтори (10%) у Майн Ріда передають суб'єктивно-емоційне ставлення оповідача: *"Not a mountain to be seen! Far as the eye can reach, and a thousand miles farther, not a mountain"* [15, с. 1]; *"North and south, – mountains, mountains."* [15, с. 1]. Повторення мовної одиниці з додатковими компонентами уточнює або розширює її значення: *"It was autumn – late autumn – that loveliest season of the American year..."* [15, с. 257]; *"Water; pure crystal water, dripped from the rocks near its inner end, and lay collected in a tank, that from its round bowl-like shape seemed to have been fashioned by the hand of man"* [15, с. 208].

Повна та часткова інверсія (7%) в описах природи посилюють їх виразність, реалізують функцію рематизації, як-от: *"On both sides of it, far as the eye can reach, run the bordering cliffs, stepping from one level to the other, by a thousand feet sheer, and only passable at certain points"* [15, с. 2].

Характерною рисою для описів природи у Майн Ріда є частотні стилістичні конвергенції, наприклад: *"Its surface is covered with a carpet of bright green, enamelled by flowers that gleam like many-coloured gems..."* [15, с. 2]; *"In the sombre darkness of night the valley seemed but the vast crater of an extinct volcano; and the lights, glittering in the town and the Presidio, resembled the last sparks of flaming lava that had not yet died out!"* [15, с. 251]. У наведених прикладах метафора, порівняння та епітет виступають структурами, які взаємодіють між собою, створюючи у читача ланцюжок образів. Інверсія у другому прикладі звертає увагу читача на час подій, що відбуваються.

Щодо синтаксичної структури пейзажних замальовок у романі, переважають складні речення з підрядними й сурядними типами зв'язків (78%), прості речення менш частотні (19%). Фіксуємо також багатокомпонентні номінативні речення, які додають описам виразності (3%).

Відзначимо також контраст як важливий елемент авторського пейзажного опису. У романі Майн Рід часто звертається до протиставлення різних ландшафтів, наприклад: *"With what sensations of pleasure we turn to gaze into a lovely valley, trending eastward from the base of the mountain! What a contrast to the arid plain!..."* [15, с. 2].

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у цьому науковому напрямі. Підсумовуючи, зазначимо, що роман Т. Майн Ріда *"The White Chief"* є одним із його ранніх літературних творів. У пейзажному описі фіксуємо риси, характерні для описів природи епохи романтизму, як-от: повага до природи, деталізація опису, місцевий колорит, палітра образних засобів, які в процесі мовної реалізації розкривають індивідуально-авторський світогляд. Водночас в описах природи письменника репрезентовано його життєвий досвід, враховано особливості авантюрного жанру.

Описи природи у Майн Ріда мають великий когнітивний та емоційно-естетичний потенціал. Життєвий досвід письменника, його власні уявлення знайшли своє відображення у детальних, зі знанням реалій, описах ландшафтів і клімату, флори і фауни цього регіону північної Америки, художній топографії роману. Зазначимо, що інформативність пейзажних описів Майн Ріда надає їм схожості з путівником по територіям, де відбувається дія. Мовна організація пейзажних описів, зокрема, розмаїття образних засобів, відтворює мовну особистість письменника, його індивідуально-авторську манеру вербалізації оточуючого світу.

У романі пейзажний опис є композиційно-змістовим елементом, що виконує хронотопічну, ідейно-художню, психологічну, естетичну, апелятивну, текстотвірну функції, функції ліро-епічного обрамлення, акцентуації кульмінації, створення місцевого колориту, а також нагнітає небезпеку та ризик.

Перспективи подальших розвідок із представленого напрямку вбачаємо у дослідженні еволюції пейзажних описів у творчості письменника та проведенні порівняльного аналізу описів природи Т. Майн Ріда та інших письменників-авторів пригодницьких романів 19 ст.

Література:

1. Майборода Н.Г. Опис природи у художніх творах Д. І. Яворницького як компонент етнолінгвістичної картини світу. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство, 2008. Т. 16, № 14. С. 166–172.
2. Галич О.А. Теорія літератури: підручник для студ. філол. спец. вищ. закладів освіти. Київ: Либідь, 2001. 486 с.
3. Кагановська О.М. Метасеміотичне дослідження текстових концептів художнього твору. Мова і культура. К.: Видавн. дім Д. Бураго, 2003. № 6. Т.3, Ч.2: Лінгвокультурологічна інтерпретація тексту. С. 73–81.
4. Лесин В.М. Літературознавчі терміни. Київ: Рад. шк., 1986. 251 с.
5. Хализев В.Е. Теория литературы. Москва: Высшая школа, 2002. 438 с.
6. Лобанова Г.А. Пейзаж. Поэтика: Словарь актуальных терминов и понятий. Москва, 2008. С. 160–161.
7. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва, 1981. 138 с.
8. Кухаренко В.А. Интерпретация текста: 3-е изд., испр. Одесса: Латстар, 2002. 292 с.
9. Пасічник Г.П. Деякі смислові трансформації концепта «пейзаж» в англійських художніх текстах. Харків: Нац. ун-т імені В. Каразіна, 2004. 322 с.
10. Гостева Т.Ф. Лингвостилистические особенности и текстообразующий потенциал пейзажных описаний в американской прозе XIX – XXI вв.: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Барнаул, 2007. 22 с.
11. Гуменюк І.Л. Інтонація пейзажних описів в англійській художній прозі (експериментально-фонетичне дослідження): автореф. дис. ...канд. филол. наук: 10.02.04. Херсон, 2017. 22 с.
12. Толова Г.Н. Пейзаж в литературе и искусстве. Пермь: Издательство ПГПИ, 1993. 53 с.
13. Витрук О.А. Пейзаж как текстовое явление: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Ростов-на-Дону, 2011. 24 с.
14. Эпштейн М.Н. Природа, мир, тайник вселенной: система пейзажных образов в русской поэзии. Москва: Высшая школа, 1990. 303 с.
15. Mayne Reid Th. The White Chief. Pearl Necklace Books: электрон. версия. URL: <http://www.gutenberg.org/files/23193/23193.txt>
16. Анисимова И. Н. Основные лексико-семантические группы субстантивов, выделяемых в составе литературно-художественного пейзажа. Вестник Чувашского университета. 2011. № 2. С. 288–293.

Лук'яненко І. О., Полникова А. С. Пейзажне описання в романі Т. Майн Ріда "The White Chief"

Анотація. В статті досліджуються особливості функціонування пейзажного описання в англійській літературі 19 ст. Виділені типи пейзажних описань, проаналізовані їх функції і роль в пригодницькому романі Т. Майн Ріда "The White Chief". Особливе уваження уделяється лінгво-стилістическим засобам репрезентації описань природи в контексті вивчення індивідуального стилю письменника.

Ключевые слова: пейзажное описание, идиостиль, индивидуальное авторское мировосприятие, языковые особенности.

Lukyanchenko I., Polnikova A. Landscape descriptions in T. Mayne Reid's novel "The White Chief"

Summary. The article studies the characteristics of nature descriptions in the English literature of the 19th century. The types of landscape description were analyzed, its functions and role in the adventure novel "The White Chief" by T. Mayne Reid were highlighted. The focus is on linguo-stylistic means in landscape descriptions within the individual style of T. Mayne Reid as a representative of adventure genre in literature.

Key words: landscape descriptions, individual style, author's individual worldview, linguistic peculiarities.

*Лут К. А.,
кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри теорії та практики перекладу
Запорізького національного технічного університету*

*Рябова К. К.,
студентка гуманітарного факультету
Запорізького національного технічного університету*

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ АРГУМЕНТАТИВНОСТІ В АНГЛОМОВНИХ НАУКОВИХ ТЕКСТАХ

Анотація. У статті вивчаються способи реалізації категорії аргументативності у сучасній англійській мові на прикладі науково-дидактичних текстів, в яких проблема розуміння смислу постає найбільш гостро. Визначаються основні типи аргументації та розглядаються засоби їх репрезентації у досліджуваному типі текстів. Предметом вивчення стали аргументативні висновки, що функціонують в науковому дискурсі й впливають на читача згідно з волею автора певного наукового твору. У цій статті досліджується поняття аргументації та основні види аргументів, розглядаються прийоми дедуктивної аргументації, функціонально-стилістичні особливості наукового дискурсу, виявляються прийоми індуктивної аргументації в науково-дидактичних англійських текстах.

Ключові слова: аргументативність, аналогія, ентимема, порівняння, науковий дискурс, логічна та психологічна аргументація.

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістична наука, намагаючись встановити внутрішню природу лінгвістичних явищ й всебічно їх описати, прагне інтегрувати напрацювання інших суміжних наук. У світлі цього актуальними стають дослідження, що проводяться в рамках аналізу дискурсу. Переконавання, що є іманентною ознакою комунікації у науковій сфері, є також складником аргументативного дискурсу. Способи аргументації вивчаються різними науками: психологією, риторикою, логікою, лінгвістикою тощо, що зумовлено комплексною природою самого явища переконання. Як результат, виокремлювані особливості аргументації становлять собою розрізнені дослідження та потребують цілісної інтерпретації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Упродовж тривалого часу питанням аргументації присвячувалась значна кількість робіт. Так, філософську природу аргументації досліджував Г.А. Брутян [3], головні лінгвістичні аспекти аргументації розкриті у наукових працях А.Д. Белової [1], комунікативна природа аргументації вивчається Ф. ван Еемереном і Р. Гроотендорстом [5], О.А. Івіним [6] та іншими. Деякі вчені розглядають окремі виражальні засоби, спрямовані на посилення аргументативності певного типу дискурсу (А.Ю. Кланцакова [8], А.Ю. Білецька [2] та інші). Як бачимо, всебічне дослідження аргументативності наукового дискурсу залишається лакунарним питанням у сучасній лінгвістиці.

Мета і завдання дослідження. Метою нашого дослідження стало виявлення особливостей реалізації категорії аргументативності в англійських наукових текстах. **Предметом** вивчення стали наукові академічні й дидактичні тексти. **Об'єкт** дослідження – засоби реалізації логічної аргументації та спо-

соби прояву психологічної аргументації на прикладі наукового дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Науковий дискурс – це сукупність наукових текстів, що розглядаються як результат соціальної дії, в якій задіяні як мовець, так і реципієнт, з урахуванням мовленнєвих, комунікативних, прагматичних, когнітивних і психологічних чинників. На думку В.І. Карасика [7], учасники наукового спілкування в межах інституту науки – реляційна пара «агент – клієнт», яка традиційно використовується для окреслення ролі комунікантів у різних видах інституційного дискурсу, у зазначеному типі дискурсу є дещо модифікованою. Науковець, як «агент» наукового дискурсу, виконує різні комунікативні завдання, через це його ролі можуть варіюватися від вигляду вченого-дослідника, вченого-експерта до вченого-педагога. З іншого боку, «клієнтом», тобто адресатом, може бути науковець-колега, вчений-початківець, нефахівець і просто людина, що цікавиться питаннями науки.

Важливою характеристикою наукового спілкування є рівність усіх учасників, оскільки процес пізнання є нескінченним, обсяг знань – невизначеним і необмеженим, кожна теорія і кожна думка мають право на існування, і ніхто з дослідників не може претендувати на безсумнівну істину.

Отже, науковий дискурс має такі основні характеристики: 1) проблематика стосується питань довкілля, пізнання світу, законів природи, взаємодії природи та людини; 2) зазначений тип дискурсу слугує для повідомлення про результати досліджень, доведення теорій, роз'яснення явищ; 3) статус учасників наукового спілкування є однаковим.

Важливу роль у доведенні отриманих результатів відіграє правильна аргументація. Основними типами наукового дискурсу, яким найбільш властива категорія аргументативності, є науково-академічний та науково-дидактичний, оскільки довідковий тип дискурсу сприймається реципієнтами як істинний та не потребує додаткових засобів для переконання, а науково-популярний має на меті викликати зацікавленість наукою і більше апелює до емоційної сфери.

Науково-академічний дискурс пов'язаний з науково-теоретичною діяльністю вчених, він обслуговує комунікативну діяльність наукової спільноти. Конференції, семінари, симпозиуми, наукові роботи, захисти дисертацій тощо є основними сферами існування академічного економічного дискурсу. Основною функцією цього виду дискурсу є обмін науковою інформацією, створення нових теорій, формулювання наукових понять, розв'язання проблемних наукових питань тощо [11, с. 45].

Науково-дидактичний тип є тісно пов'язаним із навчальним процесом. Учасниками є науковці, викладачі, з одного боку, і студенти або інші зацікавлені особи – з іншого, спілкування яких відбувається у специфічних обставинах: воно проходить у межах університетських, шкільних або інших занять. Основна мета цього виду дискурсу з боку викладача – передати знання, зацікавити предметом, спонукати до творчого переосмислення фактів і понять та формування власної думки. Для студента / учня мета полягає в отриманні нового знання про предмет [11, с. 46].

Обидва типи дискурсу характеризуються наявністю засобів, спрямованих на реалізацію категорії аргументативності, оскільки саме у текстах таких типів існує необхідність переконання реципієнтів у прийнятності тези.

Поняття «аргументація» тлумачиться науковцями по-різному. Найбільш вдалим, на нашу думку, є визначення поняття аргументації представниками голландської школи Ф. ван Еемерена та Р. Гроотендорста, в основі якого полягає соціальна діяльність, спрямована на інших людей. Вчені розуміють аргументацію як «вербальну, соціальну та розумову діяльність, направлену на переконання раціонального судді в (не)припустимості даної вираженої думки за допомогою висунення певних поєднань пропозицій (аргументів), які розраховані на доказ (спростування) вираженої думки» [5, с. 14]. Вираз «раціональний суддя» означає розумного носія мови, в якому мовець бачить людину, яка оцінює те, що він говорить. Мовець виходить з того, що раціональний суддя намагатиметься найбільш правильно оцінити, чи є прийнятною або непринятною ця аргументація, тобто буде судити про аргументацію по тому вкладу, який вона вносить у рішення суперечки [5].

Отже, аргументація – це текстовий результат комбінації різних складників, який залежить від наміру переконання. Цей текст, повністю або частково, може бути представлений у діалогічній формі (інтерлокутивна аргументація), монологічній письмовій або усній (монолокутивна аргументація) [9, с. 157].

Ключовим аспектом аргументації є обґрунтування або підведення обґрунтувань до доводу, або міркування в результаті критичного осмислення суті предмета, що обговорюється. Під час визначення структури аргументації вважається доцільним розмежувати поняття доказу й аргументації, виділити при цьому значущість доказу, набутого з часом, та діалогічність, а отже, й ситуативність аргументації. Також необхідно відзначити, що доказ має тричленну структуру, що містить тезу (або положення, яке потребує обґрунтування своєї істинності), аргументи (або докази, які утворюють основу доведення тези) та демонстрацію (послідовну логіку судження, яка веде від аргументів до тези).

Лінгвістична категорія аргументативності представлена в наукових текстах як засобами логічної аргументації (теоретичної або емпіричної), так і засобами психологічної аргументації [3]. Логічна аргументація зорієнтована на розум, а не на почуття та емоції людей, на відміну від моральних, психологічних або інших засобів переконання, й тому має особливий вплив.

Одним із основних засобів теоретичної аргументації є дедуктивна аргументація. Дедуктивне міркування – це такий вид аргументативного висновку, в якому певне твердження виникає логічно з інших тверджень [19, с. 346]. За дедуктивної аргументації виводиться теза, що ґрунтується з інших, раніше прийнятих тверджень [19]. Тобто, якщо запропоновану тезу можна вивести дедуктивним шляхом з вже встановлених тверджень, це значить, що вона також прийнятна, як і самі твердження.

Загальні твердження, закони, принципи та інше не можуть засновуватися лише на емпіричності, посиленням лише на

досвід. Вони вимагають також теоретичного обґрунтування, яке спирається на міркування та посилення на інші прийняті твердження. Без цього немає ні абстрактного, теоретичного знання, ні добре обґрунтованих переконань [4].

Теорії, концепції та інші узагальнення емпіричного матеріалу, тобто емпірична аргументація, завжди потребують підтвердження від теоретичної аргументації. Саме теоретичні міркування є зазвичай вирішальними під час вибору однієї з концепцій, що конкретизуються. Цей тип аргументації представлений дедуктивними висновками.

За дедуктивної аргументації виводиться теза, що ґрунтується з інших, раніше прийнятих тверджень. Тобто, якщо запропоновану тезу можна вивести дедуктивним шляхом з вже встановлених тверджень, це значить, що вона також прийнятна, як і самі твердження.

Також варто відзначити, що дедукція необхідна для систематизації теорії, простежування логічних зв'язків в твердженнях, побудови пояснень, що спираються на загальні принципи, запропоновані теорією.

Хоча дедукція й допомагає виводити окремі твердження з загальних, наприклад, аксіом, наукових законів тощо, але вона нічого не говорить про те, як доходять до цих загальних істин. Міркування, в яких на підставі досліджень окремих випадків доходять висновків про невивчені випадки або весь їхній клас загалом, називають індуктивними. Термін «індукція» в перекладі з латинської мови значить «наведення» та добре відображає характер таких міркувань, які приводять нас до істини. На відміну від дедуктивних висновків, в індуктивних посилення та завершення законом логіки ніяк не зв'язані між собою, й логічний висновок не витікає з посилення. Вірогідність посилення не забезпечує вірогідності висновку. Він витікає з деякою імовірністю. Тому завершення індукції має не достовірний, а тільки правдоподібний або ймовірнісний характер [13].

Логічна аргументація зорієнтована на розум, а не на почуття та емоції людей, на відміну від моральних, психологічних або інших засобів переконання, й тому має особливий вплив.

Кінцевою метою аргументації є досягнення згоди аудиторії, читачів не тільки з висунутими загальними тезами та рішеннями, а й з тими аргументами чи висновками, які їх обґрунтовують та підтверджують. Реципієнт має не тільки погодитись із запропонованими поглядами, а й зрозуміти їх та обґрунтувати.

Логічні докази – застосування думок, прикладів, статичних даних, компетентних поглядів, метою яких є викликати переконання та відповідну дію. Індуктивні висновки завжди були основними засобами набуття нових знань за допомогою спостережень та досвіду.

В ученні про аргументацію виділяють такий її тип, як контекстуальна аргументація. Контекстуальні засоби аргументативності охоплюють аргументи до традиції та авторитету, інтуїції та віри, до здорового глузду та смаку тощо. Іноді контекстуальну аргументацію характеризують як «нерациональну» [16].

Аргументативні конструкції можуть розрізнятися за складністю. Деякі з них містять інші аргументативні конструкції, при цьому тези останніх можуть виступати посиленнями перших. Елементарні аргументативні конструкції не містять інших аргументативних конструкцій. Одні аргументативні конструкції мають значну кількість посилення, інші – тільки одну. Ми вважаємо, що структура аргументації подібна до структури силогізму: 1) велике посилення; 2) менше посилення; 3) висновок.

Логічну аргументацію варто розглядати з точки зору силогізмів та ентимем (силогізмів з опущеним компонентом). Пра-

вильний силіогізм складається з більшого (М) і меншого (м) посилання та висновку (С) [10]. Опущення певного компонента силіогізму має на меті активізувати увагу реципієнта, примушуючи його замислитись над вилученим елементом доказу. Це сприяє створенню ілюзії самостійного висновку, що має більшу персуазивну силу і, як результат, має більш суттєвий перлокутивний ефект.

Розглянемо це на прикладах:

Since initial adverbial clauses are used for discourse-organizing functions, they cannot occur with main clause phenomena such as tag questions or rhetorical questions that are immediately tied to the illocutionary force [14].

Перед нами ентимема з опущеним висновком, який читач має відновити, спираючись на попередні знання.

– *tag questions or rhetorical questions have the illocutionary force (M)*

– *main clauses can occur with tag questions or rhetorical questions(m)*

– ***main clauses can have the illocutionary force (C)***

Автор статті, який розуміє предмет свого повідомлення, повинен припускати, що слухач має певні граматичні знання про головні та підрядні речення (*adverbial clauses are not main clauses*), щоб передача інформації була успішною. Адресат має володіти певним комплексом лінгвістичних знань для того, щоб адекватно сприйняти сказане автором.

As variability is not an absolute, but only has meaning relative to a particular scale of observation, the interaction of dispersal, dormancy, and similar traits can best be thought of in terms of co-evolutionary processes between an organism and its environment [16].

– *Some traits can best be thought of relative to a particular scale of observation (M)*

– ***coevolutionary processes between an organism and its environment relate to a particular scale of observation (m)***

– *the interaction of dispersal, dormancy, and similar traits can best be thought of in terms of coevolutionary processes between an organism and its environment (C)*.

У наведеному прикладі опущене менше посилання, яке адресат відновлює із контексту. Такий спосіб подання інформації сприяє її активному засвоєнню, примушуючи реципієнта замислитись над сказаним і встановити причинно-наслідкові зв'язки.

Роздивимось приклади з опущеним більшим посиланням та напрямом міркувань (С) – (m): *Unlike CFSR, which also uses the GSI, GEOS-5 uses an incremental analysis update (IAU) procedure (Bloom et al. 1996) in which the analysis correction is applied to the forecast model gradually, through an additional tendency term in the model equations during the corrector segment. This has ameliorated the spin-down problem with precipitation during the very early stages of the forecast, because of temporally smoother transport* [18].

– *Unlike CFSR, which also uses the GSI, GEOS-5 uses an incremental analysis update (IAU) procedure (m)*

– *This has ameliorated the spin-down problem with precipitation during the very early stages of the forecast, because of temporally smoother transport. (C)*

– ***Collaboration of different systems will help to obtain more accurate data, thereby improving the lives of many people. (M)***

У наведеному прикладі імпліцитне більше посилання (М), яке було відновлене в ході аналізу, є надлишковим. Автор відкидає не потрібне, загальнозрозуміле з висновку, узагальнюючи результат.

Активності уваги реципієнта і його залученню до активного сприйняття інформації сприяє не тільки ентимема. Значну роль в аргументативному повідомленні відіграє порівняння. Такий спосіб, за умови правильно підібраних прикладів, є дуже ефективним способом переконання, оскільки розумовий процес порівняння є суттєвим фактором пізнання, що примушує адресантів активно «добувати висновки» із повідомлюваної інформації, встановлюючи подібності й розбіжності між порівнюваними об'єктами чи явищами. *MERRA, like other current reanalyses, makes extensive use of satellite radiance information, including data from hyperspectral instruments such as the Atmospheric Infrared Sounder (AIRS) on Aqua* [18].

Міркування, що засновані на дослідженні подібності або аналогії між явищами, відіграють вагомий роль в науковому пізнанні, оскільки аналогія, пов'язана з переносом знання з одних досліджених явищ на інші, не вивчена.

Instead, I utilized online academic databases to build a bibliography of articles written by geographers on tourism. The point was that such a bibliography could be treated as a data set – capable of being quickly analysed to reveal some of the contours of the conduct of tourism geography over several decades [15].

У цьому прикладі автор проводить аналогію між бібліографією та набором даних.

Одним із найпотужніших способів аргументації є апеляція до авторитету, посилання на думку особи, яка відрекомендувала себе в певній науковій сфері своїми міркуваннями й висновками. У науковому дискурсі частим є використання цитат з класичних джерел того чи іншого відомого вченого як аргументів. Інколи в наукових текстах може фігурувати тільки ім'я видатного вченого, якщо передбачається, що реципієнти ознайомлені з основними положеннями його теорії.

Нерідко в наукових текстах використовують такий прийом риторичної аргументації, як питання. Це не риторичне питання, яке не потребує відповіді, впливу або переконання. Такі питання звичайно ставляться на початку нового абзацу, переходячи до нового етапу пояснення. Цей факт пояснюється тим, що в науковому тексті ми не спостерігаємо вираженої дискусії, хоча автор тексту немов передбачає можливі питання та намагається їх сформулювати і самостійно на них відповісти:

Why didn't they attract this research, and why has psychology been so focused on the negative? Why has psychology adopted the premise without a shred of evidence that negative motivations are authentic and positive emotions are derivative? There are several possible explanations [17].

Часто аргументативність досягається шляхом виділення ключових моментів за допомогою повторення слів: *Every revolution needs a rallying cry. Much like political revolutions, scientific revolutions need rallying cries. The cognitive movement was a scientific revolution and Cognitive Psychology became the rallying cry for the cognitive revolution. Crucially, information processing was not passive, but rather was constructive. We searched for information. We selected information. We manipulated information* [17].

Варто зауважити, що стилістичні засоби також можуть використовуватись у наукових текстах, яким вони надають яскравості та зрозумілості. Здебільшого вони направлені на привертання уваги до значних моментів промови або письмового звернення автора до аудиторії. Підкреслюючи таким чином основні думки, автор впливає на аудиторію за допомогою емоційних засобів. Найуживанішими засобами, що сприяють

психологічній аргументації у наукових текстах, є іронія, використання епітетів, перифразів й емпатичних конструкцій [11].

Як ми бачимо, здебільшого аргументація підпорядковується чітким законам логічного висновку та саме завдяки цьому має впливове значення в науковому тексті, в якому автор намагається передати знання, опрацьоване та обґрунтоване їм самим, найбільш зрозумілим та доступним способом.

Висновки. Слід зазначити, що представлена в роботі класифікація засобів аргументації не є вичерпною і є тільки спробою класифікувати явища мови та мовлення. У результаті дослідження було виявлено, що науковим дидактичним та академічним текстам властива як логічна, так і психологічна аргументація. Логічна досягається шляхом використання логічних доказів, індуктивних та дедуктивних. Найбільш ефективним способом, що залучає реципієнта до активного сприйняття інформації, є ентимема, оскільки примушує робити власні висновки й встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Окрім цього, апеляція до авторитета через пряме або опосередковане цитування сприяє підвищенню аргументативного потенціалу висловлювання. Психологічна аргументація стає можливою завдяки використанню виражальних засобів мови й апеляції до емоцій та почуттів читачів або слухачів.

Література:

- Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации / Отв. ред. А.И. Чердынченко / А.Д. Белова. Киев: Астрей, 1997. 312 с.
- Белецкая А.Ю. Пословица как прецедентная единица в аргументативном дискурсе. Специальность 10.02.04 германские языки. Автореф. дис... канд. филол. н. Самара, 2002. 19 с.
- Брутян Г.А. Аргументация / Г.А. Брутян. Ереван: Изд-во АН АрмССР, 1984. 105 с.
- Герасимова И.А. Теория и практика аргументации/И.А. Герасимова. М., 2001. 184 с.
- Еемерен Ф.Х. Речевые акты в аргументативных дискуссиях / Ф.Х. Еемерен, Р. Гроотендорст; Пер. с англ. СПб: Васильевский-остров, 1994. 204 с.
- Ивин А.А. Аргументация в процессах коммуникации. Про et contra. Издательство «Проспект», 2017. 508с.
- Карасик В.И. О типах дискурса. Языковая личность: институциональный и персональный дискурс. Волгоград: Перемена, 2000. С. 5–20.
- Кланцакова А.Ю. Метафора в структуре экономического дискурса: опыт комплексного исследования: На материале английского языка: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Иркутск, 2003. 181 с.
- Костюшкина Г.М. Современные направления во французской лингвистике (Теория высказывания и анализ дискурса): Учебное пособие / Г.М. Костюшкина. Иркутск, 2003. 270 с.
- Краснова Т.И. Синтаксис убеждающей речи /Т. И. Краснова, Л. М. Майданова // Аргументация в публицистическом тексте. Свердловск: Изд-во Урал, ун-та, 1992. С. 180–193.
- Лут К.А. Засоби виразності в англійському економічному дискурсі: когнітивний і прагматичний аспекти дис...Канд. филол. н. Запоріжжя, 2014. 249 с.
- Мигунов А.И. Энтимема в аргументативном дискурсе // Логико-философские студии. Вып. 4, 2007, с. 149–165.
- Родос В.Б. О правилах доказательств, аргументации и полемики. Философские проблемы аргументации. Ереван: Изд-во АН АрмССР, 1986. С. 303–313.
- Chomsky N. AspectsoftheTheoryofSyntax. MITpress, 2014. Т. 11.
- Hongbao Ma. Thenatureoftimeandspace//Nature and science, 1(1), 2003. URL: <http://www.sciencepub.org/nature/0101/01-ma.doc>
- Lang L. H. P., Stulz R. M., Walkling R. A. A test of the free cash flow hypothesis: The case of bidder returns / L.H.P. Lang, R.M. Stulz, R.A. Walking // Journal of Financial Economics. 1991. Т. 29. №. 2. С. 315–335.
- U. Neisser, Cognitive psychology Appleton-Century-Crofts, New York 1967 С. 351.
- Rienecker M.M. et al. MERRA: NASA's modern-era retrospective analysis for research and applications. Journal of climate. 2011. Т. 24. №. 14. С. 3624–3648.
- Sinnott-Armstrong W. Understanding Arguments / W. Sinnott-Armstrong, R. Fogelin - Wadsworth Cengage Learning, 2010. 560 p.

Лут К. А., Рябова Е. К. Репрезентация аргументативности в англоязычных научных текстах

Аннотация. В статье исследуются способы реализации категории аргументативности в современном английском языке на примере научно-дидактических текстов, в которых проблема понимания смысла представляется особенно остро. Определяются основные типы аргументации и рассматриваются способы их репрезентации в исследуемом типе текстов. В качестве предмета изучения были взяты аргументативные умозаключения – дедуктивные и индуктивные, функционирующие в научном дискурсе, влияющие на читателя согласно с желанием автора определённого научного произведения. В данной статье исследуется понятие аргументации и ее основные типы, рассматриваются приёмы дедуктивной и индуктивной аргументации в англоязычных научно-дидактических текстах, изучаются функционально-стилистические особенности научного дискурса.

Ключевые слова: аргументативность, аналогия, энтимема, сравнение, научный дискурс, логическая и психологическая аргументация.

Lut K., Riabova C. Representation of argumentation in English scientific texts

Summary. The article examines the ways to implement the category of argumentation in modern English using the example of scientific and didactic texts, in which the problem of understanding meaning is particularly acute. The main types of argumentation are determined and the ways of their representation in the studied type of texts are considered. As a subject of study, argumentative conclusions were taken, both deductive and inductive, functioning in a scientific discourse, influencing the reader in accordance with the intentions of the author of a certain scientific work. This article explores the concept of argumentation and its main types, discusses the techniques of deductive and inductive argumentation in English scientific and didactic texts, and studies the functional and stylistic features of scientific discourse. Argumentation is a text result of a combination of different components, which depends on the intention of persuasion. As a result of the study, it was discovered that logical and psychological arguments are characteristic for scientific didactic and academic texts. Logical argumentation is achieved through the use of logical evidence, inductive and deductive. The most effective way that involves the recipient in actively perceiving information is the enthymeme, as it forces them to make their own conclusions and establish causal relationships. In addition, an appeal to the authority through direct or indirect quoting contributes to raising the argumentative potential of the statement. Psychological argumentation becomes possible through the use of expressive means, stylistic devices, and appeals to the emotions and feelings of readers or listeners.

Key words: argumentation, analogy, comparison, scientific discussion, logical and psychological argumentation.

Mykhaylenko V. V.,

Doctor of Philology, Professor, Department of Foreign Philology and Translation, Institute of International Relations and Social Studies

CROSS-LINGUISTIC GRAMMATICALIZATION IN TRANSLATION

Summary. The present paper discusses the semantic changes inherent in the internal grammaticalization that have led to the systemic grammatical transformations in the translation process. The paper addresses translation as a transfer of meanings from one language to another, but rather as an arena in which different language paradigms and cultural models meet in the person of the translator. This perspective provides a complete contrast to Western translation studies – characterize za or non-translatibility and focuses on the ways of rendering the English category of perfect verb form into the Ukrainian category of the indefinite verb form. The article reveals a distinct tradition grappling with the most important topics in language development and translation studies.

Key words: desemantization, grammaticalization, neutralization, translation/interpretation, perfect form, indefinite form.

Introduction. The meaning of a linguistic sign is generalized by a reduction of its intension and a corresponding widening of its extension. The meaning of a linguistic sign consists of a set of propositions, in the logical sense of the term [16, p. 43, p. 401; 13]. There are two mainstream explanations of grammaticalisation processes: Generative (formalist) accounts regard them as reflections of structural reanalysis through parametric change during language acquisition, resulting in recategorisation of lexical elements as functional heads in syntactic structure. Functionalist approaches focus on performance, arguing that speakers tend to either improve expressiveness or economise speech production by varying the application of the rules of grammar, which may result in characterization and finally even change the rules of grammar or create new functional elements. This paper is intended to integrate the advantages of both approaches. Basically, it is argued that performance based characterization plays a central role for grammaticalisation [15, p. 201] by providing the linguistic preconditions for recategorisation of lexical elements as functional ones, or semi-functional elements as fully functional ones. The desemantization (or desemantization) of a sign is an extreme generalization of its meaning, to the extent that only very generic predicates remain in its intension. The other engine of the language development is lexicalization as opposition to grammaticalization Bauer makes it quite clear that “lexicalization ... is essentially a diachronic process, but the traces it leaves in the form of lexicalized lexemes have to be dealt with in a synchronic grammar” [3, p. 50]. He distinguishes five types which will be considered in the following, namely: phonological, morphological, semantic, syntactic, and mixed lexicalization.

Discussion. A century ago Antoine Meillet, in his work *L'évolution des Formes Grammaticales*, coined the term grammaticalization to describe the process through which linguistic forms evolve from a lexical to a grammatical status. It was Meillet's term that would come to characterize what is now a whole field of study in historical language change. For now, many linguists will probably agree that one of the most prominent developments is found in the expansion of Meillet's definition by Kuryłowicz [13] grammaticalization is that

subset of linguistic changes whereby lexical material in highly constrained pragmatic and morphosyntactic contexts becomes grammatical, and grammatical material becomes more grammatical [5, p. 17] (Traugott, 1996: 183). Over the last ten years, studies on grammaticalization inspired by the usage-based and construction grammar insights, became increasingly interested in the notion of language change which currently occurs (De Smet 2012, Fischer 2007).

Grammaticalization is a process in which grammar elements that appear in the process of desemantization obtain new grammatical functions. According to this, it is possible to say that due to desemantization, the functional (grammatical) meaning emerges instead of the diminished lexical one. Grammaticalization is a historical process in which grammar elements that appear in the process of desemantization obtain new grammatical functions. According to this, it is possible to say that due to desemantization, the functional (grammatical) meaning emerges instead of the diminished lexical one [17, p. 35].

The desemantization of a sign of an extreme generalization of its meaning, to the extent that only very generic predicates remain in its intension. Assuming an ontology in the form of a taxonomy, extremely general and abstract concepts such as ‘entity’, ‘action’, ‘relation’ etc. are at its top. These are, at the same time, typical grammatical meanings. Here are some simplified examples: When the Anglo-Saxon demonstrative *that(x)* evolves into the definite article *the(x)*, the semantic component of distal deixis is lost. Desemantization as a gradual loss of lexical meaning refers to the main types of changes in the lexical meaning of a word, leading to grammaticalization [1, p. 32]. But then one can understand a dialectical relationship of desemantization → grammaticalization. Desemantization is suggested to be an aspect of grammaticalization. Hopper and Traugott defined the grammaticalization as a process during which the lexical units start to perform morphological function.

Gradually they change into morphological formants and gain the ability to perform new additional morphological functions. In this case grammaticalization is a part of the process of meaning change and it is considered as a factor of morphological and lexical systems development. One of the main tendencies which lays the foundation of the grammaticalization is the meaning change. Traugott stresses that there is a change from the meaning which depends on the described situation to the meaning which depends on context or metalinguistic situation [2, p. 76].

Grammaticalization is traditionally contrasted to lexicalization. The concept of “lexicalization” refers to the encoding of conceptual components in a lexical unit, whether a word or a morpheme, and the term “lexicalization pattern” refers to regularities in the way such components are encoded in lexical items and hence distributed across the constituents of the clause in particular languages. However, on the linear axis of the language development each can be treated either causative, or consequential, which depends on the researcher's objective of investigation

Corpus analysis. The whole process of grammaticalization may include several steps of alternate performance based and parametric changes.

English may be said to use distinct “grammaticalization and lexicalization patterns”. Lexicalization often opposed to Grammaticalization (a): Lexical items and constructions in certain contexts become grammatical items, not vice versa; [9, p. 17-18; see also Haspelmath 1999, Heine and Kuteva 2002]; (b) Grammaticalization involves bonding, coalescence, bleaching = (loss of content meaning, addition of grammatical meaning). But Lexicalization is characterized in contradictory ways: (a) Lexicalization = degrammaticalization (Ramat 1992, 2001; van der Auwera 2002: 111); (b) Lexicalization involves splitting up of fused elements; increase in content meaning, loss of grammatical meaning.

Öhl admits that the term grammaticalization is understood not as the acquisition of grammatical function by contentful lexemes that by undergoing delexicalization and desemantization change into grammatical morphemes [16, p. 43]. The process of grammaticalization is understood broadly as pertaining not to individual lexemes or phrases but to whole notional categories [11, p. 91].

Hopper distinguished 5 principles of grammaticalization, which help to identify it: (1) layering; (2) divergence; (3) specification; (4) persistence; (5) de-categorization [9, p. 17ff.]. The first one means that in a language there are several constructions with analogical or identical function. These constructions are used with different lexical units, in various contexts, in diverse sociolinguistic situations. The main idea of divergence principle is the initial form of the lexical unit may function in a language system independently, despite of the fact that simultaneously its grammaticalized variant is used. In such a case grammaticalization is a source of homonymy in a language. The third principle of specification leads to the contraction of form distribution. The persistence principle works when the link between the initial construction content and its grammaticalized version is preserved. De-categorization means a shift in a functional and semantic sphere which occurs with the grammaticalized unit. In the process a language unit loses morphological markers and syntactical characteristics of the lexical parts of speech and gains the features of the subordinate parts of speech [2, p. 77].

The gradual shift of grammatical chain is from concrete to abstract, and from content to function words. The driving force of grammaticalization is metaphorically motivated in human cognition. A common phenomenon in language change is the process whereby an independent part of speech, like pronoun gradually undergoes semantic bleaching to become a marker of some morphological feature.

In the process of investigating two parallel texts of the novel *Theatre* by W. Somerset Maugham (English and Russian) in the framework of Translation Studies the way of rendering perfect verb forms by Russian past indefinite forms attracted our attention. First, the translator must correlate two different language systems – analytical and synthetic and, second, s/he must elaborate a set of triggers to transform compound terms into simple ones, third, to desemantize “secondary” markers of the perfect form (adverbs) and turn them into the intensifiers of completed action in Russian. Definitely, it is a simplified algorithm of translator’s activity – the rendering of the concept of “completed action” is his/her major objective. We retrieved the first 30 fragments from the texts, in case of vague cases the context can make the interpretation much easier.

MODEL #1: Present Perfect (ADV) → Present Indefinite + (PARTICLE)

1. *I’ve had a good deal of experience.* “У меня такой богатый опыт”.

The regular way of translating the present perfect *be* verb forms into Russian is employing its omission or explicating with the help of the *be*-past form and the adverb *NEVER* is substituted by the particle *НИ – НЕ*:

2. *I’ve never been to a rehearsal in my life.* “Я еще ни разу в жизни не был на репетиции”.

MODEL #2: Present Perfect + Adv → Past Indefinite + Adv

3. *I’ve seen it three times already.* “Я видел спектакль уже три раза”.

The adverb retained is used as an intensifier of the past action

MODEL #3: Present Perfect → (Present Indefinite) + Adv (УЖЕ)

4. *He’s been here three days.* “Он здесь уже три дня”/

The speaker does not use the secondary marker of Perfect action “already” which is implicit in the context. But the translator underlines the duration of action till the moment of speaking.

MODEL #4: PAST PERFECT + ADV → PAST INDEFINITE + ADV.

5. (*Julia, however, had insisted that she must have her bedroom as she liked, and having had exactly the bedroom that pleased her in the old house in Regent’s Park) which they had occupied since the end of the war she brought it over bodily.*

“Однако Джулия настояла на том, чтобы спальня была такой, как она хочет, и, поскольку ее абсолютно устраивала спальня в их старом доме в Ридженс-парк, где они жили с конца войны, перевезла ее сюда всю целиком”.

Here is a regular practice of rendering the preposition *since* by its Russian equivalent prefix *с-*. Cf. The same case with the preposition *for* which is rendered by *в течение*:

6. Reduced to picture-postcard size it had sold in the provinces for years.

“Уменьшенная до размеров художественной открытки, она в течение многих лет продавалась в провинции”.

MODEL #5: PAST PERFECT + (FOR) ADV → PAST INDEFINITE + (X)ADV.

7. *She had been with Michael for five years.* “Она проработала с Майклом пять лет.

In this case the speaker underlines the duration of an action till the present moment with the help of the temporal preposition *for*, in the translation the preposition is eliminated and the limit of duration of action is lost either. But the completion of action is rendered with the prefix *про-*. The prefixes of such type are a frequent means of rendering a perfect action in Russian and Ukrainian, for instance, *работал: про-работал, пере-работал, об-работал, за-работал, с-работал, etc.*

Cf. The adverb *ever* is rendered by the preposition *в* illustrating the phenomenon of cross-language grammaticalization [19, p. 50].

8. *It was the only Shakespearean part she had ever played* “Единственная шекспировская роль в ее жизни”.

In the following case the adverb *never* is rendered by the negative particle

9. *It was a pity she had never had a chance of playing Rosalind, she would have looked all right in boy’s clothes.*

“Жаль, что ей не выпало случая сыграть Розалинду, ей бы очень пошел мужской костюм”.

Note: The completion of action the translator expresses with the help of the prefix *c-*, i.e. grammaticalization: Adv NEVER → Particle HE [18, p. 27].

MODEL #6: Past Perfect Active → Past Indefinite Active

10. *All the illustrated papers had given it a full page and they had used it on the programmes.* “Все иллюстрированные газеты отдали ей по целой странице; ее печатали на программах”.

11. *He had played Romeo at Cambridge, and when he came down, after a year at a dramatic school, Benson had engaged him.* “Он играл Ромео в Кембридже, и после того как, окончив университет, провел год в драматической школе, его ангажировал Бенсон”.

MODEL #7: Past Perfect Passive → Past Indefinite Passive

12. *The walls had been panelled (at cost price) by a good decorator and on them hung engravings of theatrical pictures by Zoffany and de Wilde.* “Стены были обшиты панелями (по себестоимости) хорошим декоратором, на них висели гравюры на театральные сюжеты, выполненные Зоффани и де Уайльдом”.

The given models illustrate the regular cross-language (morphological) de-grammaticalization: the compound verb form → simple form. However, the translator employs sets of various triggers to render the ST content into the TT [5, p. 77; 7, p. 39].

Additionally, models 6 and 7 reflect regularities in rendering the perfect verb form by the past simple verb form.

MODEL # 8: Past Perfect Active → Participial phrase

13. *A bunch of yellow tulips in a silver bowl, which he had got through winning the theatrical golf tournament three times running, showed Margery's care.* “Желтые тюльпаны в серебряной вазе, выигранной Майклом на состязаниях по гольфу среди актеров, свидетельствовали о заботливости Марджори”.

This is the rarest case in our corpus when the translator de-grammaticalized a clause into a participial phrase.

FINDINGS & PERSPECTIVES. In conclusion, there are striking cross-linguistic patterns in the constructions used to represent the completed action in the ST and their transformation (lexicalization, grammaticalization and neutralization). In the TT. An important insight that underlies these patterns is that in some English and Russian there are different language structures. Consequently, the translator has to elaborate the typological triggers as well as specific ones to correspond to the author his/her discourse and its various registers [20].

In closing, we would like to stress again that both lexicalization and institutionalization are global notational terms, which may be further subcategorized, e.g. de-grammatization, pre-grammatization, or post-grammatization [4, p. 43] in translation and LSP tracing [6, p. 5]. The research in grammaticalization theory focuses mainly on the ‘triggering’ role of the context (Diewald 2006; Traugott 2003). However, in translation studies we speak of the translator’s triggering. Then our case-study extends the importance of the context to the grammaticalization stage in the ST and de-grammaticalization in the TT.

This article discusses grammaticalization and lexicalization in the framework of translation, where the retention of the content is of major importance

References:

1. Шимон Н.В. Десемантизации глаголов движения в современном английском языке. Международный научный-исследовательский журнал. 2015. Том 9-5(40). С. 55–56.
2. Baghana Jerome et al. Grammaticalization as one of the main language system evolution consistent patterns (on the material of the set expressions with prepositional-nominal groups in the German language). *Journal of Language and Literature*. 2014. Vol. 5. № 4. P. 76–78.
3. Bauer Laurie. *English word-formation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
4. Bybee J.L., Pagliuca W., Perkins R.D. *Back to the future.* / Ed. E. C. Traugott & B. Heine. *Approaches to grammaticalization*. Volume 2. Amsterdam: John Benjamins, 1991. P. 17–58.
5. Delbecque Nicole, Verwecken Katrien. Conceptually driven analogy in the grammaticalization of Spanish binominal quantifiers. *Leuven Working Papers in Linguistics*. 2012. P. 77–109.
6. Dodigovic Marina. Interdisciplinary: computer assisted linguistic research and the development of LSP courseware. *CALICO Journal*. 1992. Vol. 10 Number 4. P. 5–16.
7. Doyle Aidan. Grammaticalization and the Irish passive. *SLE 39th Annual Meeting Relativism and Universalism in Linguistics (30 August – 2 September 2006)*. Bremen: Universität Bremen, 2006. P. 39.
8. Heine Bernd, Narrog Heiko. Grammaticalization and linguistic analysis. / Ed. Bernd Heine & Heiko Narrog. *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis*. Oxford: Oxford University Press, 2010, P. 401–424.
9. Hopper Paul. J. On Some Principles of Grammaticization / Ed. Elisabeth Closs Traugott, Bernd Heine. *Approaches to Grammaticalization*. Volume I: Focus on theoretical and methodological issues. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1991. P. 17–36.
10. Hopper P. J., Traugott E. C. *Grammaticalization (2nd edition)*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
11. Kepinska Alina. Grammaticalization of the masculine and non-masculine personal category in the Polish language. *Grammaticalisation of the masculine*. Hyderabad: Hyderabad College of Science & Technology, Hyderabad, 2011. P. 91–122.
12. Krampen M. *Meaning in the Urban Environment*. New York: Routledge, 2013. 384 p.
13. Kurylowicz J. *The Evolution of Grammatical Categories*. Diogenes. 1965. Vol. 13(51). P. 55–71.
14. Lehmann Ch. Thoughts on grammaticalization: a programmatic sketch. *Arbeitspapiere des Seminars für Sprachwissenschaft der Universität Erfurt (Heft 9)*. Erfurt: Seminar für Sprachwissenschaft der Universität, 2002. P. 43.
15. Mykhalenko Valery. *Glossary of linguistics and translation studies*. I-F: IFKDGU, 2015. 527 p.
16. Öhl Peter. Formalist and Functionalist Explanations of Grammaticalization: an Integrational Approach. *SLE 39th Annual Meeting Relativism and Universalism in Linguistics (30 August-2 September 2006)*. Bremen: Universität Bremen, 2006. P. 43–44.
17. Shustova Svetlana V., Osheva Elena, Klochko. Konstantin A. desemantization of functional grammatical causatives in the aspect of grammaticalization. *XLinguae Journal*. 2017. Volume 10. Issue 1. P. 34–42.
18. Unternbäumen Enrique Huelva. Semantic Extension in Grammaticalization as a Double-Scope Integration Process: The Case of the Ditransitive Construction with para in Brazilian Portuguese. *Studies in Hispanic and Lusophone Linguistics*. 2012. Vol. 5(1). P. 27–70.
19. Vinogradova E. The Grammaticalization Paths (New Prepositions in Russian Language). *Linguistic Studies*. 2014. Volume 29. P. 50–56.
20. Zlateva Palma. *Translation as social action: Russian and Bulgarian perspectives*. London/New York: Routledge Library Editions: Translation, 2018. 136 p.

Михайленко В. В. Міжмовна грамати́калізація в перекладі

Анотація. У даній статті обговорюються семантичні зміни, притаманні внутрішній грамати́калізації, які призводять до системних граматичних перетворень у процесі перекладу. Переклад трактується не тільки як передача значень з однієї мови в іншу, а скоріше як арена, де різні мовні парадигми та культурні моделі перетинаються в особі перекладача. Запропонована перспектива дослідження протистоїть деяким теоріям перекладності-неперекладності та сконцентрована на засобах передачі англійської досконалої дієслівної форми української категорією невизначеної форми дієслова в паралельних текстах (оригіналу і перекладу). У статті розкриваються як традиційні проблеми перекладу, так і інноваційні, які стосуються важливих тем теоретичного та прикладного мовознавства.

Ключові слова: десемантизація, грамати́калізація, нейтралізація, переклад, доконана/недоконана форма дієслова.

Михайленко В. В. Межъязыковая грамати́калізація в перекладі

Анотація. В настоящей статье обсуждаются семантические изменения, присущие внутренней грамматикализации, которые приводят к системным грамматическим преобразованиям в процессе перевода. Перевод трактуется не только как передача значений из одного языка в другой, а скорее как арена, где различные языковые парадигмы и культурные модели пересекаются в лице переводчика. Предлагаемая перспектива исследования противостоит некоторым теориям переводимости-непереводимости и сконцентрирована на способах передачи английской совершенной глагольной формы украинской категорией неопределенной формы глагола в параллельных текстах (оригинала и перевода). В статье раскрываются как традиционные проблемы перевода, так и инновационные, которые затрагивают важные темы теоретического и прикладного языкознания.

Ключевые слова: десемантизация, грамати́калізація, нейтралізація, переклад, перфектна/неопределённая форма глагола.

Murselov Rizvan Javankhan oglu,
Candidate for Ph.D.
Baku State University

STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF QUANTITATIVE SYNONYMIC PHRASEOLOGICAL UNITS IN AZERBAIJANI AND ENGLISH

Summary. In the article some issues of structural and semantic peculiarities of quantitative synonymy of the phraseological unit in Azerbaijani and English languages are considered. It is noted that synonymous phraseological compounds play an important role in the vocabulary of the language and are used in phraseology, and in the general vocabulary synonyms are another proof of the richness of the language. It is also noted that the phraseological compounds belonging to different languages were repeatedly studied by the researchers in terms of questions of synonymy and antonymy and as a result of the research it was concluded that the differences between phraseological compounds in terms of synonymy and antonymy are larger than the similarities.

Key words: linguistics, synonym, phraseology, phraseological units, vocabulary, synonymic row, fiction.

Introduction. While disputing related to phraseological units, researchers have investigated their origins, how they have been formed, the different and similar features of the units (proverbs, idioms, wise sayings, aphorisms, sayings etc.) included in their compositions, the similarities and differences of them with their equivalents used in other languages, and have succeeded it in a certain degree in their explorations. The antonymic and synonymic matters in phraseological units belonging to different languages have been touched, investigated and researchers have come some certain conclusions. For instance, H. Bayramov, Z. Alizadeh, S. Cafarov, A. Kunin, V. Vinogradov, N. Amasova, N. Rahimzadeh, V. Jukov, G. Gurbanov, A. Damirchizadeh and others have explored these issues. As a result of researches, it has become clear that, in spite of the similarities in phraseological units from antonymic and synonymic points of view, the difference among them is more than that.

One of the lexical expressions used in order to call meaningfulness, shades of meanings, proper and common features by the help of the units of the vocabulary of the Azerbaijani language is synonyms. The richness of the dictionary content is measured not only by the quantity of words, but also by the content of the meaning expressed in words. Accuracy and expression in the fiction of Azerbaijan are most expressed in synonyms. Z. Alizadeh writes about this: "Synonymic words from the treasure of the national language are formed as a result of the development of society, the historical development of the language, the variation in the composition of the vocabulary, the emergence of new words, borrowed words, meaningfulness of words, transitions of words from one style to another one" [2, p. 75].

Goal article. The phraseological synonyms are closer to one another according to their meanings. They are independent phrases that are close to one another according to the essence although they differ in their style and their lexical composition.

They are created in the language by the nation, and increase emotionality and expressiveness in the spoken language. Such expressions draw more attention in the language epos and story. The main difference of phraseological synonyms from other synonyms is that they are characterized by closeness to spoken language and literary language, unlike neutral words. In addition, synonyms, along with enriching the vocabulary of the language, create semasiologically close and subtle shades, serve the process of splitting and expanding the semantic nucleus. As in the lexical synonyms, there is no repetition in the units where phraseological synonyms are used, and the idea is expressed more clearly. In many cases, phraseological units unite with lexical units simultaneously (as ingredients) and create phraseological synonyms, replace each other in the text.

Statement of tasks. In various research studies on synonyms in linguistics, synonyms were treated differently and given many definitions. However, it is interesting that, many researchers refer to synonyms both logically and linguistically, and other researchers treat them purely linguistically. But we also notice that researchers investigating synonyms from linguistic point of view are more dominant than the others. We owe it to ourselves to stress once again that synonyms are a synchronized issue in the lexical system of language. Indeed, synonyms have common features that characterize the language. It is generally characterized by the fact that words and concepts in the events of life are identical, close and similar. Sometimes, if a word is used instead of another word, it cannot be considered a synonym for it is included in the same thematic group. Meanwhile, meanings in terms of interpreting semantically mutually complementary and organizing mutual unity in their meanings are taken as the basis. Thus, each of the words that appear in the synonymic line can be synonymous with other words being in that line, and can be distinguished from them in a particular manner. Synonymic words are lexical tools that enhance the accuracy of the meaning. For this reason, synonyms create semantic balance in language with the laws of inner development. One of the other peculiar features of the synonym is to summarize them according to their own lexical meanings and attitudes to notions. This generalization is characterized by the fact that in life events, words or concepts being new, close and similar.

The meaning, structure, and relationships of the components encountered in synonymic frazeologisms should be taken into account. If names, properties, the features of things and events are expressed in the lexical synonyms, their relationships are testified in the synonyms frazeologism. So, these synonyms depend on the combination of components. There should be an aspect differentiated minimum. The general meaning of the combinations of synthesized in synonymic frazeologisms, the two components and the generality of the lexical compositions can be the criterion.

The closeness of meaning and attitude of components, their different structures are considered to be a key factor.

The formal relationship of words in synonyms phraseologisms is free. Each member of them consists of at least two words. The usage and forms of synonymic phraseologisms are diverse. They are separated from each other by their sense of meaning. The words that are structurally different, the same according to their grammatical positions are used as syntactical synonyms. Researcher Hasret Hasanov writes: "Synonymic phraseologisms occur between different combinations and sentences. Synthesized word combinations are syntactically identical to the lexical composition, and must therefore be general. E.g., **To earn a mint of money**. This phrase is based on the motive of quantitative multiplication." [5, p. 381].

It should be noted that synonyms, both in phraseology and lexicology, are the visual proof of the richness of the vocabulary. From this point of view, it would be more desirable to study the methodology of constructing synonyms in phraseology. Thus, structural synonyms by means of preserving the grammatical structure of the phraseological compound in the language, keep the replacements components of the same parts of speech. The main purpose here is to create stylish colorfulness in the phraseological unit.

Synonymy is a very broad concept. It indicates itself between words, words and expressions, expressions, as well, words, expression and grammatical units.

A phraseological unit is sometimes inadequate to express any notion of English or Azerbaijani, and several phraseological units are used. In this form, the phraseological unit has every sense, as well as, stylistic improvements are observed. Sometimes, synonymic rows of phraseological units are often found in the English language. E.g.:

To bear two faces under one head|| to have two faces|| to carry two faces under one head – all these synonym phraseological units have got only one meaning – "to be two-faced" or "to have two faces". Here, the "to have two faces" plays a major role in a synonymic row. Phraseological synonyms are used to give the character, the scope, the image, the psychological state of the events, the individual aspects of their language correctly, expressively and efficiently, and to avoid repetition of expressions. Prof. A. Hajiyeva writes about it: «It is possible to strengthen the general features that unite the individual units into the synonymic line by the individual, special inclinations that distinguish them. It is possible to define and classify their stylistic qualities even in all its minute details of the individual members of the synonym row" [4, p. 162].

In phraseological units, words can be both synonyms and antonyms to each other. From different points of view, they can perform as homonyms in free word combinations, as well. Phraseological units may be synonyms with the overall picture expressed. E.g.:

"Half a loaf is better than none" – it means, "A bird in the hand is worth two in the bush".

Another example: **Enough is as good as feast – just having enough of something is plenty.**

As it can be seen, in the second example, the contrary does not appear to be so significant in the context. But its equivalent in the Azerbaijani language can be given only in this way. Accordingly, let's take a look at the synonymic phraseological units in the Azerbaijani language.

A brave husband being satisfied to **one** slice of bread is better **a thousand times** than is a man with female traits plunging his mistress into jewelry (aphorism) [7, p. 77].

We are witnesses of how strongly a quantitative word – **one** utilized in a saw of the Azerbaijani language.

There are considerable differences between synonyms and synonymic phraseological units. These differences also arise from the diversity of words and phraseological units. The words themselves have basic meanings, and as the synonyms have a different meaning than their meanings in the context. It means that any word that is sometimes used in a synonymic phraseological unit goes away from its main meaning in English or in the Azerbaijani language. For example, in English: **To be in two minds – to be in twenty minds** – if we look through the context, in spite of the usage of words **two** and **twenty**, the main meaning of this expression is "to have different thoughts".

Another example: **A donkey between two bundles of hay – An as between two bundles of hay** – in this synonymic expression the words **donkey** and **ass** are used as synonyms. The phraseological units themselves consist of words that in themselves are complemented in style and each has their own meaning. Here is one of the major issues that may be of concern: in most cases, the meaning of phraseological units does not correspond to the meaning of the component. In these cases, the phraseological units always show themselves in two ways: 1. The literary meaning of each word; 2. More importantly, expressing a phraseological sense in its entirety. From here, we conclude that phraseological synonyms are derived from those words that they are primarily of direct idiom.

For example: **Put two and two together.**

In the phraseological synonymic unit, the two meanings express themselves in the same meaning, even though they have shown themselves in various contexts:

- 1) finally to understand everything;
- 2) to make up one's mind.

There are three basic types of structural change in synonymic phraseological units:

- 1) lexical;
- 2) grammatical;
- 3) lexical-grammatical.

1. The structural change in the lexical phraseological units occurs when a phraseological unit has changed the other. For example:

1. Fish and guests stink after three days// Fish and guests in three days a stale// Fish and visitors smell in three days// Fish and guests smell after three days.

2. The first blow is half the battle// The first blow is as much as two.

3. Two heads are better than one/ Many heads are better than one.

4. Two many cooks spoil the broth// The more cooks, the worse the broth// The more cooks, the more the broth [1, p. 105, 338, 343].

In the first example we mentioned above, "three days" and "three days", "first blow", "two blow" in the second example, "two heads", "many heads" in the third, and "more cooks" and "many cooks" in the fourth are synonyms associated with one another. Other examples suitable for these examples are found in more works in Azerbaijani. For example, "The foundation stone of the Temple of Maturity is primarily polished in the schools. Its first and only architects are teachers" (saying) [8, p. 120].

Here are the **first** and **only** words that have been worked out in the phraseological unit of quantitative element. **The first architect = The only architect** – both represent the same meaning.

2. Synonymy occurs in grammatical phraseological units when the words in the phraseological unit are the same. For example:

Either Siberia, or the Graveyard, are just the same [9, p. 374] – or – Cinder of willow, words of a poor man, **both** of them are the same [8, p. 145]. In both cases, the word **both** used in the aphorism in the Azerbaijani language is an associated synonym.

Here is an example of the English grammatical synonym for phraseological units:

– **So many men, so many minds or many heads, many minds** [1, p. 307].

– In this example we have many (many heads, many minds) words are synonymous (grammatical), but in the context we have come across a different meaning in Azerbaijani.

– **First come, first served** (idiom) [1, p. 206].

– In this case, the word **first** is synonym with meaning, but there is the variety of the meaning in it.

3. Lexical – grammatical synonyms. In such couples, synonyms encounter one another. It happens that both words and syntactic relationships have changed. For example: “**First impression are half the battle// The first impression often for a long way, and last a long time**”.

Another example: “**First catch your have// First catch you have, the cook him//to make a regout, first catch your have**” [1, p. 105].

T. Guliyev, a researcher who explores his position on all these, writes: “A number of semantic attitudes are drawn to the phraseological units of the languages: interdisciplinary equivalence, interdisciplinary phraseological variant, inter-language phraseological harmony, interdisciplinary phraseological structure – synonymy. Meanwhile, certain isomorphisms are observed in both – the phraseological systems, and in a specific language system and in the interdisciplinary lexical-semantic relationship [3, p. 40].

One of the main features of phraseologisms is, and most importantly, the ability to change its components. For example, a lexical change in the idiomatic expression occurs when one or both components of the expression are substituted by synonyms or non-synonyms. At this time, the meaning of the expression is not violated, and the subtle meaning of the expression becomes apparent. For instance, – **A bird in the hand is worth two in the bush** – is the synonym of – **Better an egg today than a hen tomorrow**.

Another example: **To teach an eagle to fly – A raven never be an eagle – these phraseological units are synonymic expressions** [13, p. 39].

We find more interesting facts in the dissertation, written by researcher Fatima Valiyeva, who investigates the matter of synonymy in the phraseological units. She writes about synonyms in her researches: «When we take the semi-sociological grouping of the ornithonimic phraseological units both in Azerbaijani and English, we define that the variety and synonymy are closely interconnected here. Indeed, the synonymy itself is often derived from the situation of the variety, one of the variants is completely separated by semantic independence and distinction” [13, p. 36].

When dealing with synonymy issues with ornithonimic phraseologisms, the distinction of the word groups of the lexical system shows itself in phraseological synonymy.

The Azerbaijani language is also rich in synonymic and antonymic phraseological units. Phraseological synonyms and antonyms arise on the basis of synonyms and antonyms existing in a language. Russian researcher Polevskaya M.F. writes on phraseological synonyms and antonyms: “If the language develops normally, then this development finds its origin in the changes of the synonymic row, the emergence of synonyms,

growth and decomposition, and in the groupings within itself” [10, p. 178].

All units of a language are of particular importance in the formation of phraseological units, as well as stylistic synonyms. The researcher N.G. Valiyeva notes about it in her research: “Stylistic layers are widely used as a stylistic style both in the literary and in the spoken language. The stylistic layers are of great importance as a stylistic tool under the impression of scientific and cultural levels psychological situation of any image in the figurativeness of creativity, its inner qualities. Without artistic creativity it is impossible to imagine it” [14, p. 27].

According to Azerbaijani researcher Mukhtar Huseynzadeh, synonyms are of great importance for the richness of the vocabulary of the language, in particular the stylistic diversity. Because, the flawlessness of the idea, the sophistication and accuracy are guaranteed through these [6, p. 13].

Suleymanova I.C. writes with quoting Vinogradov: V.V. Vinogradov divides synonyms into two groups: 1) ideographic; 2) stylistic synonyms. According to V.V. Vinogradov, ideographic synonyms play the main role in the vocabulary. The role of stylistic synonyms in expanding the vocabulary of the language is undeniable” [12, p. 114].

The role of synonyms in the normal expression of the idea of speech culture and writing is indisputable. The synonyms used in different components play a major role in the creation of precise and subtle meaning of each word. There are many types of synonyms in general linguistics. These include: lexical synonyms, ideographic synonyms, stylistic synonyms, synonyms with the same roots, grammatical synonyms, syntactic synonyms, and phraseological synonyms.

Phraseological synonyms, like the other synonyms, are made up of many words, one of the meanings of multilingual words corresponds to a word that expresses that meaning, makes a new word, corrects and comprehends words, words from other languages, and emotionally-expressive way.

Synonymy is a broad concept as well, and words, words and expressions are also present in themselves. But they also differ in meaning and style.

In the modern Azerbaijani language lexical synonyms are more than phraseological synonyms. It shows itself mostly in literary language. But after applying to folklore literature, we notice that the phraseological units are more concentrated there. The fact that the phraseological units have a more specific position in folklore once again proves the richness of folklore literature.

Conclusion. While talking about the phraseological synonyms, we came across a very interesting idea in the research by a researcher N.F. Seydaliyev. An outstanding researcher writes: “In the language of Azerbaijani eposes and tales, many phraseological synonyms are used, which differentiate various meanings in terms of any concept that differentiates their style. This shows that such use increases the richness of the language of our eposes and tales, because each image is made to speak in its own way, and events and stories are described in a public language. All of these are related to the thinking of those individuals. Therefore, every expression used in different versions has been used in different colors” [11, p. 168]. As we examine researches, both research works and other works related to phraseology, we witness the richness of the phraseology of both the Azerbaijani and English languages. This richness is mainly reflected in works and narratives, and more often in epics and tales.

Reference:

1. Abbasov A. Dictionary of English – Azerbaijani proverbs and sayings. Baku, Nurlan. 2007. P. 912.
2. Alizadeh Z. Lexical-semantic features of the proverbs and saws of the Azerbaijani language. Baku, 1980. P. 107.
3. Guliyev T. Idioms in the Azerbaijani and English languages and ways of transforming idioms. Dissertation. 2017. P. 40.
4. Hajiyeva A. Fundamentals of somatic phraseology in English and Azerbaijani. Baku, Nurlan, 2008. 162 p.
5. Hasanov H. The Lexicology of Contemporary Azerbaijani languages. Baku, 2008. 383 p.
6. Huseynzadeh M. The Contemporary Azerbaijani language. Baku, 1970, p. 235.
7. Ildirimoglu A. I volume. The Journalist against a will. P. 77.
8. Ildirimoglu A. IV volume. The Snowy nights. P. 376.
9. Ildirimoglu A. IX volume. The Glowing. P. 374.
10. Palevskaya M.F. The problem of synonymic series, its boundaries and the possibilities of highlighting the dominant. Lexical synonymy. Moscow, The science. 1967. P. 178.
11. Seyidaliev N.F. The phraseology of the Azerbaijani eposes and tales. Ph.D. dissertation. Baku, 2007. P. 168.
12. Suleymanova I.C. Stylistic phraseology in Azerbaijani poetry (1990-2000). Baku, 2011. P. 114.
13. Valiyeva F. Lexical-semantic features of ornithonic phraseological units in the Azerbaijani and English languages. Dissertation, 2014. P. 39.
14. Valiyeva N.G. Comparative linguistic analysis of phraseological units (based on the materials in English, Azerbaijani and Russian) // A.A.A. Baku, 2004. 27 p.

Мурселов Ризван Джаванхан оглы. Структурные и семантические особенности количественной синонимии фразеологического подразделения в азербайджанском и английском языках

Аннотация. В статье рассматриваются некоторые вопросы структурных и семантических особенностей коли-

чественной синонимии фразеологического подразделения в азербайджанском и английском языках. Отмечается, что синонимичные фразеологические соединения играют важную роль в словарном составе языка. Используемые во фразеологии и в общей лексике синонимы являются еще одним доказательством богатства языка. Также отмечается, что принадлежащие разным языкам фразеологические соединения многократно изучались исследователями в плане вопросов синонимии и антонимии, и в результате исследований был сделан вывод о том, что отличий между фразеологическими соединениями в плане синонимии и антонимии больше, чем сходств.

Ключевые слова: лингвистика, синоним, фразеология, фразеологические единицы, запас слов, синонимический ряд, художественная литература.

Мурселов Ризван Джаванхан оглы. Структурні та семантичні особливості кількісної синонімії фразеологічного підрозділу азербайджанської та англійської мов

Анотація. У статті розглядаються деякі питання структурних та семантичних особливостей кількісних синонімії фразеологічного підрозділу в азербайджанській та англійській мовах. Відмічається, що синонімічні фразеологічні з'єднання грають важливу роль у словниковому складі мови і використовуються у фразеології. У загальній лексиці синоніми є ще одним доказом багатства мови. Так само відзначається, що фразеологізми в різних мовах багато разів вивчали дослідники в плані питань синонімії та антонімії, і в результаті дослідження було зроблено висновок про те, що відмінностей між фразеологічними об'єднаннями в плані синонімії та антонімії більше, ніж зіставлень.

Ключові слова: лінгвістика, синоніми, фразеологія, фразеологічні одиниці, запас слів, синонімічний ряд, художня література.

Прятничка Т. В.,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Тернопільського національного економічного університету

Шилінська І. Ф.,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов
Тернопільського національного економічного університету

ЧАСОВІ ТРАНСПОЗИЦІЇ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Стаття присвячена аналізу граматичних темпоральних структур (історичного та футурального презентів), які здатні передавати подвійну часову експозицію, завдяки чому досягається синхронізація реальної часової площини читача з художньо відтвореною автором часовою площиною описаних дій/станів.

Ключові слова: транспозиція, заміщення, синхронізація.

Постановка проблеми. Завдяки властивості темпоральних структур презентності реалізувати часові та просторові транспозиції, зсуви перспектив оповіді, вичленяти події у часовому потоці, показуючи водночас його єдність і безперервність, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, теперішність не просто реалізується як така, а набуває різних функціонально-семантичних та композиційно-стилістичних значень. Відповідно до цього теперішність у художньому творі, відображаючи об'єктивну дійсність, сприймається у всій гамі часових співвідношень, кореляцій та різнобічних впливів не лише персонажами, а також і читачем. У таких випадках йдеться про певну прагматистичну орієнтацію граматичних форм, що реалізують презентність, тобто про художній (зображувальний) презент, який виявляється у процесі мовленнєвої реалізації цих форм як їх художньо-естетичний потенціал.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ретельне вивчення лінгвістичних досліджень, що стосуються особливостей функціонування видо-часових форм, та аналіз англомовних художніх творів дають нам змогу дійти висновку, що опис потенційних можливостей граматичних форм теперішнього часу англійської мови реалізувати об'єктивну дійсність був би не повним без урахування їх здатності передавати минулі й майбутні події, переносячи їх у уяві у площину презентності. У науковій літературі така властивість структур теперішності має назву «драматичний презент», який, на нашу думку, поєднує історичний та футуральний презенти.

Послідовники традиційної граматики С. Грінбаум, Р. Кверк, Г. Ліч, Дж. Свартвік, Д. Кристал визнають, що історичний презент (ІП) використовується авторами з метою драматизації, актуалізації минулих подій у художніх творах [9, с. 197; 4, с. 69]. К. Бругман вводить поняття *драматичний теперішній час* і пояснює його як повідомлення, абстраговане від часу. Мовець розповідає про минулу дію так, ніби вона відбувається в теперішньому, у нього на очах. Таким чином створюється свого роду художня ілюзія теперішності [3, с. 23]. Є кілька версій походження ІП в англійській мові:

– О. Есперсен пов'язує походження ІП із його вживанням в усному мовленні [6, с. 120];

– Г. Суїт, Е. Мецнер, Дж. Грімм висловлюють думку, що ІП прийшов у літературну англійську мову з розмовної як наслідування французької, в якій його вживання пояснюється успадкуванням цієї функції від латинської мови [10, с. 81; 8, с. 93–94; 5, с. 516].

Вважаємо останнє припущення малоімовірним, оскільки історичний презент – це явище, одночасна поява якого прослідковується майже у всіх германських мовах, тому не доцільно кваліфікувати його як запозичення. Можна погодитись з дослідниками, які схиляються до думки, що за походженням ІП є розмовною формою, витоки якої варто шукати в усній розмовній мові [1, с. 103; 7, с. 63]. Про Praesens Historicum написано багато, адже це – своєрідне мовне явище, особливість якого полягає в тому, що воно є двоплановим: за значенням виражає минуле, а за формою – це категорія теперішності [2, с. 60].

Метою статті є аналіз граматичних темпоральних структур (історичного та футурального презентів), які здатні передавати подвійну часову експозицію.

Виклад основного матеріалу. У нашому розумінні *історичний презент* художнього твору поєднує у свідомості читача минулу дію з теперішністю через момент сприймання дії у її мовній реалізації в процесі читання твору. Завдяки семантико-стилістичному наповненню ІП відбувається уявне перенесення минулої дії у площину теперішності, досягається актуалізація цієї дії. Аналіз прикладів свідчить, що для реалізації ІП необхідний сприятливий контекст. У наведених нижче сегментах творів прослідковується таке: пріоритетна роль у створенні відповідного контексту лежить на претеритному оточенні, а також на лексичних маркерах-перемікачах, які у поєднанні із презентними граматичними формами створюють особливо яскраве сприйняття описуваного.

1. “I (Burton) *was walking round the Confectionery and Grocery Exhibition at the Agricultural Hall, and I suddenly see her and her sister – they are in the line*” [12, с. 216].

2. *That's right, Jimmy Frost. So when I said that to her, the little madam turns up her nose at once and says, “Catch me going with Annie Frost!”* [13, с. 69].

3. “I don't know what you mean, Roddy,” she replied. “What could be going on at a perfectly enchanting party?”

“Exactly,” he said grimly. “First I see your parents who are divorced leaving the room with Felipe and him coming back alone” [11, с. 172].

Персонажі творів Б. Лотта, Дж. Прістлі, К. Бритт, пригадуючи минулі події та розмови, відтворюють їх та обставини, за яких вони відбувалися, у своїй уяві. ІП, актуалізуючи ці ситуації, не лише підкреслює їх особливу значущість для персонажів на період мовлення, збереження яскравості вражень та розбуджених цими подіями почуттів, а також допомагає чи-

тачеві вивести описане на рівень сприйняття його як живого. Часові форми Present Simple *see, are* (приклад 1) у поєднанні з лексичним маркером *suddenly* підсилюють несподіваність зустрічі, що мала місце у минулому (коли він йшов – *was walking*), синхронізуючи саму дію і спостереження за нею в уяві Бертона і відтворюючи ситуацію як актуальну в усвідомленні читача. Приклад 2 також підкреслює властивість ІП підсилювати сприйняття описуваного завдяки його здатності «оживляти» події як у спогадах персонажа, так і у сприйнятті читача. Справді, ми наче бачимо невдоволене обличчя Едні, її реакцію на сказане. Вживання історичного презенса у прикладі 3 зумовлене бажанням автора яскравіше передати здивування, незадоволення і навіть обурення Роді від побаченого. Трансформація *see* у *saw* збільшила б емоційність вираження героєм своїх відчуттів, які автор не описує, а вкладає в одне слово *see*. Цей приклад особливо яскравий, оскільки історичний презенс тут функціонує без претеритного оточення, а фон лише прочитується з контексту.

Історичний та футуральний презенси як види драматичного презенсу допомагають актуалізувати минулу та майбутню дії, так би мовити, «стерти» межі між минулим – теперішнім та майбутнім – теперішнім. Схематично це можна зобразити так:

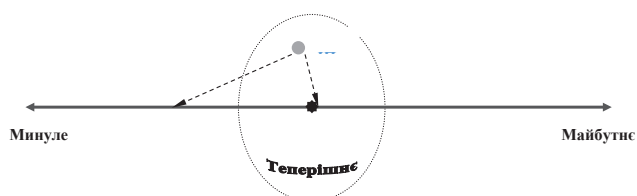

Рис. 1. Кореляція минуле ↔ теперішнє

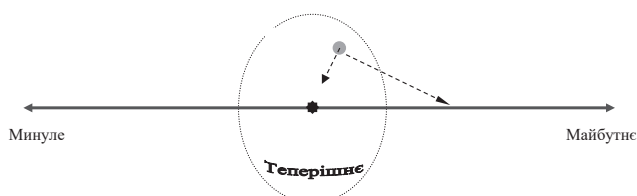

Рис. 2. Кореляція майбутнє ↔ теперішнє

Подібно до історичного презенса, який передає кореляції теперішнього та минулого (рис. 1), футуральний презенс (ФП) відображає зв'язки теперішнього з майбутнім (рис. 2). Як результат, в уяві читача минулі та майбутні дії, факти, явища, стани органічно влітаються у теперішність.

Драматичний презенс передає подвійну часову експозицію, поєднує реальну часову площину читача з художньо втіленою часовою площиною дій персонажів. Аналіз ІП і ФП переконливо свідчить, що граматична структура PrS має певні художні функції, і їх розкриття допомагає усвідомити багатство естетичної інформації, яку несе у собі текст. Завдяки своїм художнім можливостям граматична форма PrS не лише повідомляє час реалізації дії, а доповнює це повідомлення смисловими, образними та експресивними відтінками. Отже, створюючи ФП, граматична форма PrS виражає не лише лінійні зв'язки теперішнього з майбутнім. Вона фіксує зміни у динаміці сюжету – від лінійного до асоціативного, поєднуючи змістове, композиційне і художнє навантаження.

Передаючи віднесеність майбутньої дії до теперішності, ФП виражає майбутню ситуацію через її презентну реалізацію у свідомості персонажа і, відповідно, читача. Це і є та специфічна особливість граматичної форми PrS, що дає змогу виділити футуральний презенс як цілком відмінний за своєю семантикою аспект стилістичного функціонування цієї часової форми, відрізнити реалізацію ФП серед інших випадків вживання, властивих PrS, зокрема, найближчої за значенням до футурального презенса здатності виражати заплановану майбутню дію. Різниця тут полягає у тому, що ФП – це художнє вираження, переосмислення дійсності автором із метою емоційного впливу на читача, тоді як вживання PrS для передачі запланованої майбутньої дії здебільшого констатує факт її реалізації у майбутньому або впевненість у тому, що ця дія відбудеться.

Сформовані у свідомості того, хто говорить, думка і мета висловлювання для відображення будь-якої дії є вирішальним моментом, який визначає концептуальну структуру кожної часової дієслівної форми.

Футуральний презенс і запланована майбутня дія – дві різні понятійні структури PrS. Група дієслів, здатних виражати майбутню заплановану дію формою PrS, обмежена. Це переважно дієслова, які виражають пересування у просторі (*We arrive the day after tomorrow*) або такі, що входять до складу традиційно усталених мовних зразків офіційного стилю (*The experiment starts in three days; The meeting is held at the conference hall next Tuesday, May 21*). У таких випадках для трактування майбутньої дії найважливішим є теперішнє (на момент вираження у мові) усвідомлення того, що вона неминуче відбудеться, що намір того, хто говорить, буде обов'язково реалізований. Вживанням PrS досягається ефект визначеності, впевненості у реалізації дії. Дієслівна форма PrS набуває такого відтінку значення у контексті, що відображає взаємодію форми з певними часовими маркерами, які створюють теперішність наміру/планування. Саме вказівка на точний час футуральної дії підкреслює впевненість у тому, що дія відбудеться. Завдяки цій синтагматичній комбінації форми і маркерів реалізується комунікативне завдання мовної ситуації – надати майбутній дії такої сили впевненості, яка звичайно властива тільки подіям у теперішньому чи минулому.

Зовсім іншого понятійного наповнення форма PrS набирає у стилістичній функції футурального презенса, коли реалізується комунікативне завдання емоційного впливу на читача. Це можна прослідкувати на прикладах, взятих із художніх творів:

“*Thanks Basil,*” answered Dorian Gray, pressing his hand. “*I knew that you would understand me. Harry is so cynical, he terrifies me. But here is the orchestra. It is quite dreadful, but it only lasts for about five minutes. Then the curtain rises, you see the girl to whom I am going to give all my life, to whom I have given everything that is good in me*” [354, с. 83].

Текстовий фрагмент засвідчує підкорення граматичною формою контексту, зумовлене комунікативними намірами персонажа (переповнений почуттями до дівчини, в яку закоханий, Доріан прагне передати неповторний ефект її майбутньої появи на сцені). Через футуральний презенс із лексичним маркером *then* – ядром, навколо якого формується експресивно-образна ситуація, – реалізується асоціативний розвиток сюжету. Завдяки функціонуванню ФП епічний час витісняється часом індивідуальним, тим, що створюється у відчутті персонажа і через його сприйняття – в уяві читача. Способом гри часових значень, автор робить успішну, на наш погляд, спробу поєднати різні часо-

ві площини – персонажів і читача. Слова, які письменник вклав у уста Доріана, завдяки кульмінаційній фразі (*the curtain rises, and you see the girl*) створюють мікрополе емоційного впливу і на співрозмовника (Базіля), і на читача, породжуючи начебто об'єктивну реальність простору і часу, спільну для персонажа і реципієнта. Саме ФП передає експресивність цього епізоду, посилює когнітивно-прагматичний потенціал розповіді.

Значна різниця у семантичному наповненні спостерігається і між футуральним презентом та власне футуральними формами, які словесно відтворюють майбутнє, котре ніяк не пов'язане з теперішнім і навіть протиставляється йому. З метою підкреслення відірваності від теперішнього (у чому і полягає основна відмінність власне футуральних форм від футурального презенту) можуть вживатися ще і лексичні показники ізольованості майбутньої дії (*next time, in a week і т. д.*), але таке поєднання не обов'язкове, оскільки або зміст самих футуральних дієслівних форм вказує на відсутність зв'язку цієї дії з теперішністю, або така відсутність випливає із мовної ситуації. Лексичні маркери відіграють велике значення для акцентування співвіднесеності презентної форми і футуральності, об'єднання часових площин теперішнього і майбутнього. Однак і у цих випадках вони можуть бути відсутні, оскільки зв'язок часових планів може підтримуватися мовною ситуацією.

5. *“I think you will tire first, all the same. Someday you will look at your friend, and he will seem to you to be a little out of drawing, or you won't like his tone of color, or something”* [15, с. 18].

6. *“Oh, yes, we'll have a nice long talk later,” he said. “We'll go back to my place and we'll be able to talk all night”* [14, с. 112].

Відмінність семантики дієслівних форм Present Simple та Future Simple полягає не лише в експліцитному вираженні за допомогою різних часових форм (tenses) того самого часу (time), а також в імпліцитному змісті, який вони несуть, оскільки крім майбутньої дії додатково виражають відсутність/наявність зв'язку із теперішністю. У п'ятому і шостому прикладах Future Simple констатує майбутні дії поза зв'язком з теперішністю. Ці дії втрачають свою актуальність для того, хто говорить, але відірваність цих майбутніх дій від теперішності також не акцентується.

У прикладах 3, 4 футуральний презент імпліцитно об'єднує два часові плани, тобто включає майбутнє в площину розширеного теперішнього. Завдяки функціональній транспозиції дієслівної форми PrS зміст, виражений нею, набуває метафоричного значення, ситуація стає виразнішою та експресивною, «наближаючись» до реципієнта. Футуральний презент актуалізує дію, подає її як реальність.

Висновки. На основі вищесказаного можна дійти таких висновків.

1. Завдяки ФП досягається ментальна синхронізація дії та її спостереження персонажем, що наповнює текст дієвістю, стимулює читача до активного співпереживання, а не пасивного (чисто інформативного) сприйняття описуваного;

2. Функція ФП – це не проста сума презентної функції граматичної форми і претеритальної функції елементів оточуючого контексту, а, передусім, складний комплекс, в якому граматичне значення часової форми під впливом контексту, що йому суперечить, перетворюється на переносне, метафоричне значення теперішності, яке посилює емоційне звучання твору.

3. Футуральний презент – це уявне теперішнє майбутньої дії, яке конкретизується та функціонує лише в контексті чи у мовленнєвій ситуації. Сама ж дієслівна форма поза текстом у такому значенні реалізуватися не може.

4. У художніх текстах завдяки футуральному презенту здійснюється орієнтація майбутньої дії на площину об'єктивної теперішності реципієнта (персонаж – читач). Співвіднесеність (взаємодія) семи майбутнього, породженої контекстом, і семи теперішнього, вираженої дієслівною формою, надає майбутній дії образної актуалізації та емоційного відтінку модальності.

Література:

1. Авдеев Ф.Ф. Роль имперфектного презенса в историческом настоящем единичного действия. Известия Воронежского государственного педагогического института. 1976. Т. 172. С. 100–115.
2. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка. Л.: Учпедгиз, 1941. 620 с.
3. Brunner K. Die englische Sprache, ihre geschichtliche Entwicklung. Die Flexionsformen, ihre Verwendung. Das Englische ausserhalb Europas. Halle (Saale), 1951. 716 S.
4. Curme G.O. A Grammar of the English language. Syntax. Vol. 3. New York: Irvington, 1931. 616 p.
5. Guillaume G. De la double action separative du present dans representation fran cais du temps. Paris, 1951. 215 p.
6. Johnstone B. 'He says ... so I said': verb tense alternation and narrative depictions of authority in American English. Linguistics. 1987. № 25 (1). P. 33–52.
7. Leech G.N. Meaning and the English Verb. London and New York: Longman, 1987. 139 p.
8. Meyer Ch. The Verb in contemporary English: Theory and Description. Cambridge: Cambridge university press, 1995. XII, 313 p.
9. Reichenbach H. Elements of Symbolic Logic. New York: Columbia press, 1947. 184 p.
10. Trnka B. In the Syntax of the English Verb Form Caxton to Dryden. Travaux de cercle linguistique de Prague. 1930. No. 3. P. 3–95.
11. Braun L.J. The Cat Who Played Post Office. New York: Jove Books, 1987. 265 p.
12. Lovelace M. The Cowboy and the Cossack. New York: Silhouette Books, 1995. 256 p.
13. Reeman D. Winged Escort / Reader's Digest Condensed Books. Canada: The Reader's Digest Association Ltd, 1976. P. 211–362.
14. Wallace I. The R Document / Reader's Digest Condensed Books. Canada: The Reader's Digest Association Ltd, 1977. P. 113–270.
15. Wilder O. The Bridge of Sun Luis Rey. Москва: Просвещение, 1982. 93 p.

П'ятничка Т. В., Шилинская И. Ф. Темпоральные транспозиции в художественном дискурсе

Аннотация. Статья посвящена анализу грамматических темпоральных структур (исторического и футурального презентсов), которые способны передавать двойную временную экспозицию, благодаря чему достигается синхронизация реальной временной плоскости читателя с художественно воспроизведенной автором временной плоскости описанных действий.

Ключевые слова: транспозиция, замещение, синхронизация.

Pyatnychka T., Shylinska I. Temporal transpositions in narrative discourse

Summary. The article focuses on pragmatic functions of the use of dramatic present in fiction discourse. In narratives the metaphoric use of the present tense verb forms aims to create an effect of recurring vision or give a sense of immediacy for the vivid description of imaginative past or future. The given research also shows the differences between future present and scheduled future events, and future actions.

Key words: transposition, displacement, synchronization.

Романова Н. В.,
 доктор філологічних наук, доцент,
 професор кафедри німецької та романської філології
 Херсонського державного університету

СЕМАНТИКА ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТВОРАХ ІМІГРАНТІВ УКРАЇНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАНЬ В. КАМІНЕРА "LIEBESGRÜSSE AUS DEUTSCHLAND")

Анотація. У статті з'ясовано текстову семантику емотивної лексики сучасної німецької мови з позиції іммігрантів українського походження та розкрито її частини особливості, що дало змогу зробити висновок про активну емоційну комунікативну діяльність автора, значущість дії в його житті, динаміку емоційних переживань і станів, а також розвинути увагу.

Ключові слова: дієслова, емотивна лексика, емоційні переживання, емоція, іммігрант, семантика.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Об'єктивація емоцій у художньому тексті привертає до себе увагу дослідників не одне десятиліття. Виокремлюємо різні підходи, а саме: психологічний (Л.С. Виготський), структурний (Л.Г. Бабенко), семантичний (Ю.Д. Апресян), функціональний (М.В. Гамзюк), прагматичний (Л.Р. Безугла), комунікативний (В.І. Шаховський), аксіологічний (О.М. Вольф), лінгвокогнітивний (Дж. Лакофф), культурологічний (А. Вежбицька), перекладознавчий (Е.О. Вайгла) та інші (О.С. Алпатов). Хоч би яким був підхід до дослідження емотивної лексики, її одноставно вважають одним із найбільш універсальних прошарків словникового фонду національної літературної мови та водночас самобутнім і національно специфічним мовним явищем. Універсальність емотивної лексики полягає у широкому вживанні від античності до сучасності, практичному втіленні типових емоційних ситуацій, емотивних та емоціогенних, логічному їх переосмисленні; самобутність пов'язана з індивідуальним емоційним досвідом, інтерпретацію знань про емоції в межах формули «норма – аномалія»; національну специфіку емотивної лексики засвідчують зміст і форма, що заломлюються через оцінку, образність, цінності, культуру мовлення автохтонних носіїв, іноземців та іммігрантів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До семантики емотивної лексики в німецькомовних художніх творах останнім часом зверталися Г. Аузян, С.В. Козак, К.Я. Кусько, А.М. Манзій, Н.О. Побережник, Н.В. Романова, О.С. Сахнюк, Н.П. Смоляр, Х.В. Тимінська та ін. Разом із тим в їхніх дослідженнях більшою мірою розкрито питання сполучуваності емотивів з іншими лексемами, валентісної структури феномену, функціонально-стильового забарвлення, експресивно-стильового потенціалу і меншою мірою – стан лексико-семантичних підкласів, що базуються на своєрідності семантики аналізованих елементів. Крім того, емпіричним матеріалом слугували художні прозові твори найбільш відомих автохтонних письменників, у тому числі й диференційовані за гендерним принципом.

Формування мети статті. З'ясування семантики емотивної лексики іммігрантів дає змогу розкрити емотивний потенціал лексем і водночас долучитись до афективної пам'яті, яка

є «внутрішньою опорою і джерелом творчої енергії в хвилини художніх осяянь, значних інтуїтивних знахідок... в екстрених для автора ситуаціях» [1, с. 51]. **Мета** пропонованої студії – висвітлити лексико-семантичні підкласи емотивної лексики іммігрантів українського походження, що переселилися з Радянського Союзу на терени об'єднаної Німеччини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Іммігранти з Радянського Союзу, як зауважує В. Камінер, володіють німецькою мовою на примітивному рівні, що формувався під впливом фільмів про Другу Світову війну: «*Heil Hitler!*», «*Feuerzeug kaputt*», «*Sie können gehen, Barbara*». До соціальних механізмів удосконалення німецької мови письменник відносить: написання текстів для різних газет і часописів, участь у державних проектах, організацію літературних днів у різних кутках Німеччини (Берлін, Віллінген, Вісмар, Вюрцбург, Гера, Ерфурт, Лауф, Маннгейм, Мюнстер, Мюнхен, Нордгаузен, Росток, Шверін) і закордоном (Сінгапур, Росія), зустрічі з читачами, знатними особами (принцом Чарлі, герцогинею Корнваль), авторське виконання власних художніх творів *Ich hatte drei Lesungen in Singapur, die gut besucht wurden*, музичні розваги *Ich war ein Meister der Schallplattenunterhaltung, und wir haben in dem Fischrestaurant die ganze Vorarbeit für die Wiedervereinigung geleistet* [2, с. 14, 35, 61, 135, 138, 195, 218, 231, 252, 275]. Безумовно, високий ступінь володіння переселенцями «новою мовою» тісно взаємодіє з їх емоційною сферою та когнітивною [3, с. 19]. Людина не лише реагує на певні подразники навколишнього світу, але й пізнає їх через відчуття і сприймання, орієнтуючись на значення цих подразників для неї, відчувачи при цьому задоволення чи незадоволення, яке спонукає до подальших дій. В афективній сфері відображається внутрішній стан людини, її переживання, в когнітивній – зовнішній предметний світ, його образи. Усі судження про значення предметних умов докілья формуються на основі емоцій: «*Bist du etwa Wladimir Kaminer, der Schriftsteller?*», «*schrie mir einer ins Ohr. // «Wir haben deine Bücher gelesen, hey, geil, dass du auch hier bist!» riefen die Sachsen und schmissen sich mir an den Hals. // Wir umarmten uns kurz. Ich war gerührt wie noch nie im Leben* [2, с. 246] (тут і далі подвійний флеш тожаний абзацу. – Н. Р.).

Як бачимо, німецька мова В. Камінера виразна, образна, емотивна, жива, відповідає загальноприйнятим мовним нормам і вбирає в себе діалектні вирази й жаргонні, що використовуються в Берліні представниками певного віку (молоддю) чи типу темпераменту (холериками, сангвініками). Попри різні культури виховання, мовці добре розуміють один одного та оцінюють стан партнера, комунікативну ситуацію і якість спілку-

вання за емоціями. М'ясо емоційний патерн, до складу якого входять дві позитивні емоції: емоція інтересу: *Bist du etwa Wladimir Kaminer, der Schriftsteller?* та емоція радості: *hey, geil, dass du auch hier bist!*, що трансформуються в «нове» почуття задоволення, яке мовець ніколи у своєму житті ще не переживав: *Ich war gerührt wie noch nie im Leben*. Збудником наведеного патерну й «нового» почуття є неочікувана зустріч із публічною особою, яка пише цікаві книги, веде сміливі телерепортажі: *In diesem Moment fuhren hinter mir etwa vierzig Polizeiwagen vorbei. // «Na ja», setzte ich nach einer kurzen Pause fort, «nur manchmal wird der Mauerpark als Übungsgelände für die Berliner Polizei benutzt.»* [2, с. 245]. Ідеться про лінгвістичну сміливість *etwa vierzig Polizeiwagen, nur manchmal, als Übungsgelände*. Множинність машин берлінської поліції тут символічна: число *сорок* уживають віруючі для позначення певних важливих періодів часу, особливо в період духовної підготовки й випробовування, очищення, покарання, очікування, поста або ізолювання [4, с. 353], темпоральність відображає обмеження виконання професійних обов'язків у масовому складі, просторовість релевантна військовому полігону. Із певним застереженням можна говорити про те, що семантичне наповнення емотивної лексики вибудовується на тріаді: число – (фізичний) час – (обжитий обмежений) простір. Відношення між цими компонентами розгортаються лінійно й постають ієрархічно – зліва направо і навпаки – справа наліво: (обжитий обмежений) простір – (фізичний) час – число. Головним компонентом у вияві емоції є (фізичний) час, число й (обжитий обмежений) простір слугують тлом. Експериментально доведено, що тривалість емоції дорівнює в середньому від 0,5 до 4 секунд [5, с. 64].

Виокремлюємо шість частиномовних класів, що вживаються на позначення емоцій: **іменники** (102) *Interesse (4), Schock (3), Freude (3), Interessantes (1), Scherz (1) (-e) (1), Berührungängste* (мн.) (1), *Spaß (5), Wunderbare (2), Wunderbares (1), Erstaunliches (1), Schmerz (3) (-en) (1), Stimmung (5), Wunder (2), Unzufriedenheit (2), Beruhigung (1), Verwunderung (1), Laune (3), Angstschübe* (мн.) (1), *Glück (4), Sehnsucht (1), Mitleid (1), Liebe (4), Flugangst (6), Lebensfreude (1), Quatsch (2), Ärger (1), Interessen* (мн.) (2), *Reiselustige* (мн.) (1), *Fernweh (4), Mist (1), Scheißchinesen* (мн.) (1), *Leid (1) (-en) (1), Witzchen (1), Das Traurige (1), Angst (7), Existenzangst (1), Überraschung (1) (-en) (1), Stress (1), Neugierige* (мн.) (1), *Trauer (1), Witze* (мн.) (1), *Super-Grundschulwitz (1), Lachen (1), Ängste (1), Depressionen* (мн.) (1), *Zittern (1), Aggressivität (1), Interessierte* (мн.) (1), *Begeisterung (1), Scheiß (1), Badespaß (1), Unglück (1), Ekelgefühle (1), Wut (1), Neugier (1), прикметники* (68) *interessant (4), schrecklich (3), traurig (13), (nicht) (1) glücklich (7), unschuldig (1), frohweihnachtlich (1), unglücklich (2), depressiv (2), empört (2), begeistert (2), (nicht) (1) lustig (14), gruselig (1), ängstlich (1), fröhlich (1), schuld (2), erschütternd (1), heiter (4), unfroh, grausam (1), lächelnd (1), ruhig (1), farbenfroh (1), neugierig (1), частки* (76) *schrecklich (1), Doch (34), fürchterlich (2), doch (39), furchtbar (2), дієслова* (146) *sich (er-) (1) (nicht) (1) freuen (10), sich (nicht) (2) wundern (10), (nicht) (1) leiden (11), lachen (14), leid tun (2), rot werden (1), (sich) (5) interessieren (4), schocken (1), (sich) (1) quälen (2), (sich) (1) bewundern (4), starren (1), (nicht) (1) beruhigen (3), trauern (3), lächeln (6), befürchten (2), nervös werden (1), grinsen (2), sich (nicht) (1) blamieren (3), erzittern (1), bemitleiden (1), lieben (7), neugierig machen (1), (keine) (2) Angst haben (9), fürchten (1), zum Lachen bringen (1), gelaunt sein (1), weinen (2), bemitleiden (1), staunen (3), anstarren (2), sich schämen*

(1), *zur Verzweiflung bringen (1), murmeln (4), bejubeln (1), Interesse haben (1), bestaunen (1), sich aufregen (3), Angst machen (1), hochfreuen (1), sich empören (1), erschrecken (1), murren (1), zischen (2), begeistert sein (2), Spaß machen (2), schuld sein (2), begeistern (2), unruhig werden (1), entgegenlächeln (1), gerührt sein (1), scheißen (3), eine Freude machen (1), zornig werden (1), прислівники* (38) *glücklich (2), zum Glück (6), begeistert (2), aus Angst (2), unglücklich (2), zufrieden (2), empört (1), traurig (1), interessiert (4), lachend (1), triumphierend (1), zur Freude (1), wild (1), erstaunlich (2), unzufrieden (1), erstaunlicherweise (1), (nicht) (1) aus Spaß (3), Erstaunlich (1), in Angst (1), nervös (3), scheiße (1), desinteressiert (1), вигуки* (15) *Oh (6), Ach (4), Furchtbar! (1), Yahoo! (1), Oh ja (1), Oh, Sie Pechvogel (1)!, Kängurus! (1).*

Згідно з частотою поширення в корпусі вибирання домінують дієслова. Перевага дієслів свідчить про активну емоційну комунікативну діяльність, значущість дії, динаміку емоційних переживань, станів, а також розвинену уяву. Виділяємо декілька дієслів-фаворитів: *lachen (14), leiden (11), sich freuen (10), sich wundern (10)* і *Angst haben (9)*, що зумовлено, очевидно, пріоритетами й духовними цінностями В. Камінера, сформованими протягом майже трьох десятиліть. Дієслова-фаворити об'єктивують **інтенсивність** переживання емоційного стану радості (*lachen*), негативні **емоційні переживання** а) горе (*leiden*), б) страх (*Angst haben*) і позитивні відповідно а) радість (*sich freuen*), б) подив (*sich wundern*).

Крім доміантних емоційних переживань, упадають у вічі й типові емоційні переживання. Під останніми розуміємо вербалізацію будь-яких психічних процесів, що повторюються від 3 випадків і вище: *beruhigen (3), trauern (3), sich blamieren (3), staunen (3), scheißen (3), aufregen (3), bewundern (4), murmeln (4), (sich) (5) interessieren (4), lächeln (6), lieben (7).*

Відповідно до наведених прикладів типові емоційні переживання диференціюємо на чотири різновиди: 1) нейтральні: *beruhigen*, 2) негативні: (сум) *trauern*, (сором) *sich blamieren*, (хвилювання) *aufregen*, 3) позитивні: (подив) *staunen*, *bewundern*, (інтерес) *(sich) interessieren*, (любов) *lieben*, 4) амбівалентні: (позитивно-негативні) *scheißen, murmeln, lächeln*. Кожний різновид переживання корелює з предметною ситуацією або комунікативною, реалізується в межах лінгвістичного контексту: *Das ganze Leben ist eine lange Kette von Verlusten, mein Junge», versuchte ich meinen Sohn zu beruhigen* [2, с. 57], або стилістичного: *Alle Anwesenden, die mitbekommen hatten, wohin der Hase lief, lachten über diese unmögliche Situation, abgesehen von Peters Vater, der das absolut nicht lustig fand* [2, с. 71]. Лінгвістичний контекст конкретизує основний або похідний зміст дієслова, стилістичний, навпаки, розширює, додає нові оказіональні конотації мовній одиниці. До прикладу, під впливом стилістичного контексту в дієслові *lachten* «сміялися» з'являються негативні семи, зміст яких розкривається в наступній частині висловлювання *über diese unmögliche Situation*. Посилення ефекту негативності супроводжується паралельною конструкцією *abgesehen von Peters Vater, der das absolut nicht lustig fand*, що розкриває негативне емоційно-оцінне ставлення батька до бажання сина перемогти в спортивних змаганнях. Заключна частина цього висловлювання є найбільш важливою за своїм емотивним значенням та експресивним, оскільки маніфестує емоційний стан батька, його емоційну поведінку в громадських місцях, соціальні взаємовідносини між дорослими й дітьми, моральні відносини між особою і особою та між особою і колективом.

Стосовно лексико-семантичних підкласів, виявлено сімнадцять реєстрів: 1) назви емоцій і форми їх вияву: позитивні емоції – **інтерес**: *Und wenn das Interesse gesättigt ist, hören sie mit ihren Exzessen auf und gehen von neun bis fünf und einer Mittagspause zwischendurch wieder einer abhängigen Beschäftigung nach* [2, с. 10]; **подив**: *Gleichzeitig konnte man seine Verwunderung über die Sportlichkeit und die Bereitschaft seines Sohnes, halb Südamerika, finanziell zu sanieren, nicht übersehen* [там само, с. 70]; негативно-позитивні – **гнів-радість**: *Das Leben fließt weiter, es ändert sich jeden Tag – zum Ärger der einen und zur Freude der anderen* [там само, с. 110]; форми негативних емоцій (горе) – **смуток**: *Den Spaniern hat er von «Fernweh» erzählt. Dieses Gefühl kannten die Spanier zwar bereits, sie hatten aber nicht gewusst, dass es Fernweh heißt. Seit der Koch es ihnen erzählte, nennen die Spanier ihr Fernweh «Fernweh»* [там само, с. 132]; позитивних (радість) – **щастя**: *Diesem geraden Weg folgend, die Hosentaschen mit Erfahrungen und Erkenntnissen prall gefüllt, wird man schnell müde und denkt gar nicht ans Paradies, sondern sucht nach Ruhe, statt nach Glück* [там само, с. 279; нейтральні – **спокій**: *Sebastian verbrachte eine schlaflose Nacht ohne Hündchen. Ich erzählte ihm zur Beruhigung meine Theorie der ständigen Verluste weiter* [там само, с. 58]; 2) назви об'єктів (носіїв емоційного стану): **інтерес** *Ich habe viel Interessantes über Polizeiarbeit erfahren: Wie verschiedene Fußballfans nach dem Grad ihrer Aggressivität eingestuft werden, und woher all die übergewichtigen Polizisten kommen, obwohl sie doch so einen sportlichen Beruf haben* [2, с. 22]; **радість** *Im Kletterwald angekommen dachte ich zuerst, es müsse sich um einen Scherz handeln. Es war schließlich gerade der erste April, der Tag der Scherze* [там само, с. 24]; **подив** *Das Wunderbare ist immer das Ungefähre. Wenn man das Wunderbare genauer betrachtet, wird einem schnell klar, so wunderbar ist es gar nicht* [там само, с. 28]; *Es kam viel Erstaunliches zum Vorschein. Die Leipziger warfen zum Beispiel einen Elefanten in einen Brunnen mit Wänden aus Gras, damit man dem großen Tier beim Schwimmen von unten zuschauen konnte* [там само, с. 34]; **мука**: *«Das Tier zieht das letzte nicht vorhandene Geld aus der Familie und macht mit seinem langsamen Sterben alle Menschen in seiner Umgebung unglücklich, traurig und depressiv. Es ist eine Qual für seine Besitzer und sich selbst geworden und würde bestimmt selbst den Freitod wählen, wenn es mündig wäre.»* [там само, с. 40]; **невдоволення**: *Eigentlich hatte sie den Mann noch vor seinem Tod aus Unzufriedenheit mit seinem scheußlichen Charakter verlassen. Er war Gymnasiallehrer, wusste immer alles besser und gab ihr ständig Anweisungen, als wäre sie eine seiner Schülerinnen und keine erwachsene Frau* [там само, с. 49]; **лихо**: *Eine Zuckerfabrik! Was für eine billige, beleidigende Anmache! Das Traurige ist: Sie funktioniert* [там само, с. 153–154]; 3) назви суб'єктів (носіїв емоційного стану) співвідносяться із множинністю. Ця множинність сигналізує про статевий диморфізм, інтеграцію жіночого начала й чоловічого й орієнтує на андрогінію. «Андрогоніми» постають стереотипно, оскільки формуються у царині однієї емоції – емоції **інтересу**: *Doch nicht alle Deutschen teilen diese Lebenseinstellung, es gab auch ein paar Reiselustige unter ihnen* [там само, с. 131]; *Am Schloss vor dem großen Tor wartete eine Menge von Interessierten, die wahrscheinlich zu wenig Zeichentrickfilme in ihrer Kindheit gesehen hatten und nun vom Prinzen träumten* [там само, с. 196]. Доведено, що статева диференціація зумовлена культурно й корелює із рівнем соціально-економічного розвитку суспільства та конкретним способом

життя індивіда, його особистим досвідом [6, с. 305, 307]; 4) назви моделі поведінки а) **чуйність** *Ich selbst bestehe schon lange nur aus Mitleid dem Lebendigen gegenüber, denn ich sehe, dass alles lebt* [2, с. 85]; б) **прихильність** *Das Bedürfnis, jemandem seine Liebe zu zeigen, bedeutet gleichzeitig, ihn zu füttern, und umgekehrt* [там само, с. 87]; в) **пристрасть** *Russen hatten schon immer eine große unerfüllte Sehnsucht nach südlichen Temperaturen* [там само, с. 92]; г) **зацікавленість** *Die große Kunst der Politik in einer solchen Gesellschaft besteht darin, die Interessen der unterschiedlichen Gruppen, der unzähligen Minderheiten, zu berücksichtigen und sie alle unter einen Hut zu bringen* [там само, с. 111]; 5) назви особливого ставлення мовця до об'єктів (носіїв емоційного стану): а) **розмовне**: *«Und nachher hatten wir noch mehr Ausländer als zuvor.» // «Das ist doch Quatsch», entgegnete ich, «welcher Ausländer würde schon nach Rostock ziehen wollen, nur einer mit einem Knall.»* [там само, с. 139]; б) **розмовне + бруталне**: *«Verdammt Mist», schimpfte sie. «Schon der zweite heute. Diese Scheißchinesen!»* [там само, с. 141]; в) **бруталне**: *Scheiß auf die Mauer, dachte ich, scheiß auf die Bäume, scheiß auf Aspekte, es lebe die Literatur und der Fußball* [там само, с. 246] (тут і далі підкреслено графемні одиниці автора, виконані курсивом. – Н. Р.); б) назви хвороби – **депресія** *Dort steht, dass die Einnahme von Tavor außer den üblichen Kopfschmerzen und Durchfall auch Depressionen hervorruft, Realitätsverlust, Verhaltensstörungen, Panikattacken, Zittern und Schwitzen, Änderung des geschlechtlichen Verhaltens, sexuelle Erregung, Aggressivität, verminderten Orgasmus und Gedächtnislücken* [там само, с. 184]; 7) назви почуттів – **огидя**: *All die Ost-Autos, die in der Konkurrenz mit westlichen Modellen völlig untergingen und bei Deutschen inzwischen nur noch Ekelgefühle hervorriefen, waren bei Armeeingehörigen sehr begehrt* [там само, с. 200]; 8) назви ознак – **радість**: *Die Attraktion «Kletterwald» stellte ich mir entspannend vor: kleine Tannen mit aufgespannten Schaukelnetzen dazwischen und glückliche Kinder, die in den Büschen herumkrabbeln* [там само, с. 22]; *In der tierärztlichen Praxis herrschte eine frohweihnachtliche Stimmung* [там само, с. 39]; **горе**: *«Das Tier zieht das letzte nicht vorhandene Geld aus der Familie und macht mit seinem langsamen Sterben alle Menschen in seiner Umgebung unglücklich, traurig und depressiv.»* [там само, с. 40]; *Bei dieser trauriger Geschichte wird gerne hervorgehoben, dass es hier um die unwiderstehliche Kraft der Musik gehe, obwohl es doch jedem Blinden klar sein müsste, dass es in Wahrheit um eine übertrieben hohe Bereitschaft der Deutschen geht, zusammen zu marschieren, ganz egal wohin* [2, с. 47]; 9) назви емотивно-експресивного ставлення до навколишнього світу: **до** *wir waren beide überzeugt, dass dieser Hund ein Nazi war* [там само, с. 15]; *Aber dafür waren sie anscheinend nicht ehrgeizig genug. Zum Glück* [там само, с. 176]; 10) назви емоційного переживання: **страх**: *Die Polizei hatte Angst, die Punks von der Straße zu verjagen, und die Verkäuferinnen hatten keine Lust, die neuen Produktamen auswendig zu lernen, jeden Tag kamen neue dazu* [там само, с. 13]; **горе**: *Ich als Vater leide mit meiner Tochter selbstverständlich mit, bloß: Wie kann ich ihr helfen?* [там само, с. 21]; **гнів**: *Ich überlegte, ob ich dem Professor, um seine Wut auf das Medium zu mildern, etwas über russische Verblödungskanonien erzählen sollte, darüber hatten nämlich gerade mehrere russische Zeitungen berichtet. Ein schlauer Journalist hatte nämlich in Moskau auf mehreren Hochhausdächern große dicke Antennenmasten entdeckt* [там само, с. 280]; **сором**: *«Schauen Sie sich doch an, es ist doch klar,*

warum», hätte ich sagen können, aber ich **schämte mich**, es zu sagen [там само, с. 281–282]; **подив**: Niemand **hat sich** groß über die Schokolade **gewundert**, am wenigsten der Erbschaftsverwalter, als hätte er genau das erwartet [там само, с. 20]; **інтерес**: In jeder Stadt **interessiert mich** nur noch das Wesentliche, genau genommen zwei Dinge: die Sushibar und die Schwimmhalle [там само, с. 35]; **радість**: Das hat den Jungen aber nicht traurig gemacht, ich glaube, er **hat sich** sogar darüber **gefremt** [там само, с. 64]; 11) назви емоційного / психічного стану: **інтерес**: Sie sind als Extremtouristen überall auf der Welt bekannt, fahren mit dem Motorrad steile Berge hinauf und hinunter, laufen Marathon durch die Wüste, jagen bei großen Open-Air-Partys Mädels hinterher, doch das alles tun sie ohne Herz, aus bloßem **Interesse** [там само, с. 10]; **гнів**: [...], und freute sich nun fürchterlich über meinen Gesichtsausdruck. Ich war **fassungslos** und sagte nichts [там само, с. 19]; **провина**: Egal was passierte, man **war** selbst an allem **schuld** [там само, с. 131]; форми вияву радості а) **захоплення**: Ich **war begeistert** [там само, с. 77]; б) **задоволення**: Am nächsten Tag hielt der Vermieter vor unserem Haus. Er sah müde, aber **zufrieden** aus [там само, с. 58]; **настрій**: Meine Frau meinte einmal, dieses Kind sei **schlecht gelaunt**, weil es sich in einem falschen Körper fühle – ein Junge, der als Mädchen auf die Welt kommt [2, с. 123]; 12) назви інтенсивності вияву емоцій: **сором**: Die Mutter **hatte sich** in den Augen der Tochter **furchtbar blamiert** [там само, с. 74]; **страх**: Er stellte sich ein Folterwerkzeug darunter vor, eine Art Nadel, mit der schlechte Schüler gepikt werden, oder **noch gruseliger**: ein eisernes Halsband plus Handschellen [там само, с. 80]; Wie jede wohlhabende Gesellschaft ist Deutschland **sehr ängstlich** [там само, с. 119]; **Besonders groß** ist die **Angst** vor Fremden [там само, с. 119]; **горе**: Russen hatten schon immer eine **große unerfüllte Sehnsucht** nach südlichen Temperaturen [там само, с. 92]; Diese Kinder sollten uns ein Vorbild sein, weil sie **so viel Schmerz und Leiden** aushielten, Mut und Durchhaltevermögen zeigten und ihr Leben opferten, um die Allgemeinheit zu retten [там само, с. 147]; **шок**: Das Problem war, dass in diesem Restaurant niemals Tiere aus Massentierhaltung in die Küche landeten, sondern nur Wildtiere aus Wald und Feld. Und das war für die Kinder, selbst für meine Tochter, die sich Teenager nennt – also als halben Erwachsenen sieht –, ein **Schock** [там само, с. 84]; **радість**: Meine Frau und ich **haben uns** jedenfalls über dieses Restaurant, als es eröffnet wurde, **sehr gefremt** [там само, с. 83]; Sie **lachen sich kaputt**, wenn ich über das Leben in der Sowjetunion oder in einer Ostberliner Kleingartenkolonie berichtete [там само, с. 135] і форми її вияву а) **щастя**: Er hat mir alles **voller Glück** in der Stimme erzählt [с. 82]; б) **задоволення**: Im Kaukasus haben die Menschen **großen Spaß** am Verschenken [там само, с. 168]; **інтерес**: Ich habe viele deutsche Männer beobachtet, obwohl mich grundsätzlich die Frauen **mehr interessierten** [там само, с. 150]; 13) назви невербальної емоційної поведінки: **сором**: Der Vater von Miroslav ging mit. Spätesten ab da wurde der Vater von Miroslav nervös. Er **errötete** und setzte vier Euro pro Runde auf seinen Sohn, wahrscheinlich in der Hoffnung, der Junge würde sowieso nur zwei Runden laufen und dann schlappmachen [там само, с. 70]; **радість**: Erwachsene Menschen sitzen vor großen Portionen grüner Brühe mit Würstchen und **lächeln** milde in die Teller, sie erkennen in ihren ihre Heimat [там само, с. 60]; «Is gut!», rief ihm sein Vater beinahe verzweifelt nach, während die anderen Väter höhnisch **grinsten** [там само, с. 70]; **горе**: Aber auch Frauen glauben, etwas zu besitzen, was ihnen nicht gehört, und **weinen** bittere Tränen, wenn

ihr Besitz sich befreit [2, с. 169]; **хвилювання**: Die Übergewichtigen, die Säufer, dieses ganze unsportliche Pack raucht **nervös** an der Ecke [там само, с. 216]; **інтерес**: Alle **schauten interessant** aus dem Fenster und verglichen [там само, с. 288]; 14) назви зміни емоційного стану: **страх**: Allein das Wort «Schule» ließ ihn **erzittern** [там само, с. 79]; **радість**: In dem anderen Restaurant waren die Weine zwar anspruchsvoll, aber die italienische Bedienung stellte sich sofort auf meine Seite und meinte, die Deutschen sollten sich lieber auf Weißweine konzentrieren, statt mit ihren Roten die Welt **zum Lachen bringen** [там само, с. 115]; **настрій**: Es regnet fast immer, und so **bessert sich** meine **Laune** [там само, с. 161]; **гнів**: In Berlin angekommen, erzählte ich meinem Zahnarzt diese Geschichte. Er **wurde** unglaublich **zornig**, wollte sofort die Telefonnummern und genauen Adressen der Kollegen und ging bereit **blass vor Wut** die Koffer packen [там само, с. 271]; 15) назви манери мовлення: **сором**: Sebastian überlegte kurz und sagte, ohne **rot zu werden**: «Buddhismus.» [там само, с. 30]; **гнів**: «Hör auf zu rennen, und komm sofort hierher», **zischte** er laut [там само, с. 71]; **подив**: «Wieso kommt Ihre Tochter nicht? Wir haben doch auch vegetarische Gerichte!», **wunderte sich** der Koch [там само, с. 85]; **радість**: «Nein, nicht Deutschlands, der ganzen Welt!», erzählte der Taxifahrer **lachend** [там само, с. 157]; 16) назви емотивних властивостей: Sie saßen nicht aus Prinzip auf den Nägeln, sondern einfach so, **aus Spaß** [там само, с. 148]; 17) вираження емоцій: Особливістю цього підкласу є ставлення мовця до предмета мовлення: а) **негативне**: «Und nachher hatten wir noch mehr Ausländer als zuvor.» // «Das ist doch **Quatsch**», entgegnete ich, «welcher Ausländer würde schon nach Rostock ziehen wollen, nur einer mit einem Knall.» [там само, с. 139]; б) **вульгарне**: **Scheiß** auf die Mauer, dachte ich, **scheiß** auf die Bäume, **scheiß** auf **Aspekte**, es lebe die Literatur und der Fußball. So dachte ich, sagte aber nichts, **grinste** nur freundlich [там само, с. 246] в) **метафоричне**: Die Polen haben für unvorhergesehene traurige Umstände die Redewendung «v raze nemza», was so etwas wie «im Falle eines Deutschen» bedeutet, und die Russen sagen zu einer unerwarteten Katastrophe «**Ach, du japanischer Polizist.**» [там само, с. 249–250]; г) **грубе**: Als ich neulich in der Nähe von Stuttgart beschloss, mir die Haare schneiden zu lassen, fing der Friseur sofort mit dem gleichen Lied an: «Wer war denn bloß an Ihren Haaren dran? Wer hat Ihnen das getan?» // «**Schluss jetzt!**», rief ich laut und verhinderte auf diese – zugegeben etwas grobe – Weise einen sich bereits anbahnenden Friseurkrieg, bei dem ich bestimmt halb Deutschland in die Haare geraten wäre [2, с. 271–272]; г) **позитивне**: «Wenn jemand in Deutschland in seiner Wohnung zu laut wird, ruft sein Nachbar einfach bei der Polizei an, und dem Ruhestörer wird die Strafe automatisch vom Konto abgebucht.» // «**Oh!**», atmete ich erleichtert auf [там само, с. 143]; «Aber Sie leben doch so nahe am Mauerpark», meinte der Fernsehredakteur, «Sie können uns bestimmt erzählen, wie spannend heute das Lebensgefühl dort ist.» // «**O ja**, das kann ich gut», sagte ich [там само, с. 243–244]; Wenn ich mit Deutschen über meine Heimat rede, höre ich fast ausschließlich Lob. «**Oh, dieser Dostojewski! Oh, Tolstoi! Oh, diese Mafia!** Und die geheimnisvolle russische Seele...» [там само, с. 268]; «**Kängurus!**», sage ich jedes Mal zu mir selbst. «Ja, Kängurus. Die müssen es sein.» [там само, с. 277]; д) **радше позитивне, ніж негативне**: «**Ach, Papa**», lachte Nicole. «Das ist doch nicht so schlimm, wie es sich anhört. Du kennst die doch, die spinnen halt», sagte sie [там само, с. 180]; «Wer hat Ihnen das getan?», schrie er fast. «War es jemand aus Schwieberdingen?» //

«Nein, nein», sagte ich, «es war einer aus Berlin.» // «**Ach, Berlin... Das dachte ich mir fast**», sagte der schwäbische Zahnarzt [там само, с. 270]; е) **радіше негативне, ніж позитивне: Gestern bestellte ich in einer Eckkneipe ein volkstümliches Gericht, den Strammen Max, ein mit Eiern und Schinken belegtes Brot. «Aber bitte mit einer Scheibe Brot statt zwei», präzisierte ich. // «Eine Scheibe statt zwei? Wie? Eine statt zwei?» Der Kellner dachte heftig nach, ob und wie es möglich wäre, einen Strammen Max mit einer Scheibe statt mit zweien zu machen** [там само, с. 239].

Висновки з дослідження. Проведений аналіз дає змогу зробити висновок про те, що емотивна лексика в німецькомовних художніх творах іммігрантів українського походження неоднорідна за своїм частиномовним поділом та лексико-семантичним. Лексико-граматичні класи емотивної лексики співвідносяться із синтаксичними функціями, лексико-семантичні підкласи кваліфікуються в рамках лінгвістичного й стилістичного контекстів. Зафіксовано словникові й текстові значення емотивної лексики. Словникові значення репрезентовано основними реестрами, текстові – основними, похідними й оказіональними. Оказіональні значення емотивної лексики виникають у предметній ситуації і комунікативній, виконують художню функцію, експресивно-емоційну й емотивну.

Перспективи подальших пошуків. Перспективою подальших досліджень можна вважати аналіз семантики емотивної лексики в художніх творах інших іммігрантів українського походження, як-от, наприклад, М. Гапоненко, К. Петровської, а також проведення зіставного дослідження із процесами семантики емотивів у художніх творах автохтонних письменників та митців-іммігрантів.

Література:

1. Піхманець Р.В. Психологія художньої творчості. К.: Наукова думка, 1991. 164 с.
 2. Kaminer W. Liebesgrüße aus Deutschland. München: GOLDMANN, 2013. 288 s.
 3. Кириленко Т.С. Психологія: емоційна сфера особистості. К.: Либідь, 2007. 256 с.
 4. Тресиддер Дж. Словарь символов. М.: ФАИР-ПРЕСС, 2001. 448 с.
 5. Изард К.Э. Психология эмоций. СПб.: Питер, 2008. 464 с.
 6. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: У 2 кн. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. К.: Либідь, 2004. 576 с.
- Романова Н. В. Семантика емотивної лексики в німецькоязычних художественних произведениях иммигрантов украинского происхождения (на материале рассказов В. Каменера “Liebesgrüße aus Deutschland”)**
- Аннотация.** В статье выяснена текстовая семантика емотивной лексики современного немецкого языка с позиции иммигрантов украинского происхождения, и раскрыты её частеречные особенности, что позволило сделать вывод об активной эмоциональной коммуникативной деятельности автора, значимости действий в его жизни, динамике эмоциональных переживаний и состояний, а также развитием воображения.
- Ключевые слова:** глагол, эмотивная лексика, эмоциональное переживание, эмоция, иммигрант, семантика.
- Romanova N. Semantics of emotional lexicon in German-speaking artworks of Ukrainian-born immigrants (based on stories “Liebesgrüße aus Deutschland” by Vladimir Kaminer)**
- Summary.** The article is about textual semantics of emotional lexicon of modern German from Ukrainian-born immigrants perspective. Parts of speech and their features are described in the article. These features lead to the conclusion that the actions, emotional experience and active imagination had a big meaning to the author.
- Key words:** verb, emotional lexicon, feelings, emotion, immigrant, semantics.

Рудоман О. А.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Хмельницького національного університету

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТИПИ НАДЛИШКОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ АФЕКТИВНОГО МОВЛЕННЯ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті розглянуто синтаксичне явище надлишкових матеріальних елементів афективного мовлення з позицій аналізу їхньої форми, змісту та функціонування як модифікацій експлікованого плану. Складено парадигматичну класифікацію цього експресивного синтаксичного явища на матеріалі англійської мови, яка б уможливила встановлення кореляції між розмаїтими експресивними процесами і формами їхнього відображення в мовленні.

Ключові слова: матеріально надлишкові елементи, експлікація, афективи, вокативи, контактоналагоджувальні елементи, уточнювальні елементи.

Постановка проблеми. Комунікативно-прагматичне дослідження синтаксичних конструкцій – це мовознавчий напрямок системно-структурного вивчення мови, об'єктом дослідження якого виступає мова в діяльності людини, мова в процесі міжособистісної взаємодії.

Сучасний стан проблеми метамовних структур як універсальної синтаксичної категорії потребує врахування антропоцентричного підходу до вивчення мови, поведінки особистості в процесі комунікації (комунікативне спрямування, емоційний стан мовців, засоби впливу на адресата мовлення та ін.). Дослідники все більше уваги звертають на соціальні, психологічні, прагматичні аспекти мовленнєвої поведінки особистості. Така тенденція, перш за все, пов'язана з проблемою вивчення «мовлення в дії». Людина повідомляє про факти та події або реагує на них, вербалізує почуття й бажання в процесі пізнання, словесно формулює поняття, думки та висновки, вступає в комунікативні контакти, провокує мовця до тієї чи іншої дії. Усі ці мовленнєві потреби реалізують із застосуванням певних синтаксичних структур.

Одними з таких синтаксичних явищ постають матеріально надлишкові синтаксичні структури, які виражають суб'єктивне, оцінювальне ставлення мовця до повідомлення. Хоча ця лінгвістична проблема привертала увагу багатьох лінгвістів, вона все ще залишається невирішеною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні існує велика кількість робіт, присвячених проблемам опису конструкцій, які ускладнюють структуру речення. Структурно-семантичні типи матеріально надлишкових структур були об'єктом вивчення українців (Гуйванюк Н., Дудик П., Загнітко А. та ін.), русистів (Анікін О., Синеокова Т., Скребнев Ю. та ін.) та зарубіжних лінгвістів (Jespersen, Ренсе, Routsma); Матеріально надлишкові елементи речення в аспекті комунікативного синтаксису досліджували Александрова О., Золотова Г., Кобріна Н., Корнеєва О. та ін. Інтонування цих синтаксичних одиниць проаналізували Грищенко А., Мацько Л., Плющ М. та ін.

Матеріально надлишкові елементи кваліфікують як граматичне явище, обмежене рамками основного речення, тобто речення, яке включає вставлену конструкцію. Сучасні дослідники акцентують увагу на необхідності вивчення вставлення в ширшому контексті – не лише як одиниці речення, а й текстової структури (Іноземцева І., Кадомцева Л. та ін.).

Особливість матеріально надлишкових компонентів речення полягає в тому, що вони не мають спеціально виражених показників зв'язку з реченням-ядром. Саме це й ускладнює їхнє трактування в синтаксичній системі. Статус і семантико-синтаксичні особливості цього явища ще не отримали достатньо повного та загальноновизнаного теоретичного пояснення. Тому проблему вивчення статусу, структури, формальних та змістових особливостей, функцій таких конструкцій у сучасній англійській мові вважаємо актуальною.

Мета статті полягає в послідовному системному описі вставних конструкцій як надлишкових синтаксичних структур у сучасній англійській мові з точки зору їхніх структурних особливостей, семантичних та мовленнєвих функцій і синтаксичної одиниці, яку вони ускладнюють.

Завдання дослідження полягає в комплексному вивченні матеріально надлишкових синтаксичних структур з позицій аналізу їхньої форми, змісту, прагматичного спрямування та функціонування як модифікацій експлікованого плану.

Виклад основного матеріалу. Найбільш дискусійне питання про зв'язок речення-ядра зі вставленою синтаксичною одиницею. Р. Пенс, наприклад, в одну загальну категорію вставленості об'єднує: 1) вигокові звертання, слова автора при прямій мові (parenthetical elements): *'Oh, Timothy, I-I think it was mean ter send me, 'chattered the suddenly frightened Nancy, as she turned and hurried to a point where she could best watch the passengers alight at the little station.* (Eleanor H. Porter, c. 16); 2) ввідні слова та словосполучення (transitional elements: indeed, at any rate, of course): *'Of course, 'it would have been a good deal harder to be glad in black-*' (Eleanor H. Porter, c. 19); 3) деякі головні, підрядні (clauses – main and subordinate – used absolutely) та вставні речення: *I'm glad, after all, that she didn't come to meet me; because now I've got HER still coming, and I've got you besides* (Eleanor H. Porter, c. 20); 4) вставні та ввідні речення (parenthetical clauses): *Very likely-though I've not had the pleasure of the Ladies' Aid's acquaintance, 'rejoined Miss Polly, stiffly, trying to unclasp the small, clinging fingers, and turning frowning eyes on Nancy in the doorway* (Eleanor H. Porter, c. 23); *They don't come in the barrels much, you know.* (Eleanor H. Porter, c. 22). Спільним для настільки різних явищ Р. Пенс вважає відсутність у них граматичного зв'язку з основним реченням.

Деякі дослідники акцентують увагу на смисловому зв'язку вставок із реченням-ядром. Так, наприклад, стверджують, що ввідні елементи не завжди надлишкові компоненти тексту, оскільки багато «парентез виражають неповну достовірність повідомлення або вказують на загальну оцінку висловлювання, а отже, їхня наявність у висловлюванні необхідна. До надлишкових, експлікативних елементів відносять лише ті, які містять інформацію, що виходить за межі безпосередніх комунікативних цілей висловлювання» [1, с. 165].

Однак такі особливості ввідних елементів, як їхній ізолювано-комунікативний по відношенню до речення-ядра статус, граматична та семантична несумісність із характеристиками тих членів речення (або підрядних речень), позицію яких вони займають, позиційна варіативність, особливе інтонаційне (і пунктуаційне) оформлення, дозволяє говорити про те, що вони надлишкові, експлікативні – з точки зору ядерного речення – елементи. Такі явища варто віднести до того розділу синтаксису, «що вивчає структури, які виходять за рамки звичайних моделей речення, але вважаються загальноприйнятими структурами, де застосовують звичні мовні прийоми» [2, с. 570]. Вказуючи на різноманіття ввідних елементів, Гуйванюк Н. підкреслює, що в основі їхньої варіативності, крім смислових відношень, лежать ще й «різні комунікативно-прагматичними інтенції мовця підтвердити, уточнити висловлення доповненнями його власних оцінок, зіставлень, спостережень» [3, с. 134].

До матеріально надлишкових елементів афективного мовлення можна також віднести звертання, вигуківі структури, експлетиви та різні вставні елементи, які ускладнюють структуру речення. Зауважимо, що автори п'єс надають перевагу малоелементним вставленням, в основному вигукам; такі вставні елементи допомагають персонажам в одних ситуаціях привернути увагу співбесідника, в інших – зосередитися, а в третіх – додати той або інший відтінок модальності висловлюванню.

Зазначена особливість, безумовно, відображає екстралінгвістичні характеристики мови персонажів: спонтанність, стереотипність і емоційну насиченість [1; 3].

Аналіз функціональних особливостей ввідних елементів в афективному мовленні дозволив виділити такі структурно-семантичні форми в цій модифікації: матеріально надлишкові афективи, матеріально надлишкові вокативи, контактоналаджувальні матеріально надлишкові елементи та уточнювальні матеріально надлишкові елементи.

Розглянемо форми, які створюють субсубпарадигму модифікації «матеріально надлишкові елементи». Матеріально надлишкові афективи включають вигуки та вигуківі фразеологізми, експлетиви та звертання-афективи (нетипові звертання). Функціонуючи в реченнях, де всі смислові акценти розставлено, ці елементи відіграють роль інтенсифікаторів емоційного значення і носять надлишковий характер.

Вигуки та вигуківі висловлювання виступають загальнови-значним універсальним засобом передачі емоційного значення:

(1) *'Oh, how pretty!—and what a lot of trees and grass all around it! I never saw such a lot of green grass, seems so, all at once* (Eleanor H. Porter, с. 20);

(2) *'Imagine Miss Polly and a NOISY kid! Gorry! there goes the whistle now!'* (Eleanor H. Porter, с. 16).

Елементи вигуківого характеру, які входять до складу речень, несуть додаткову інформацію лише про емоційний стан мовця, знаходячись за межами безпосередніх комунікативних цілей висловлювання.

Експлетиви, афективне наповнення яких переважає над їхнім наочно-логічним, також функціонують у мовленні як виразники емоцій і є логічно матеріально надлишковими елементами висловлювання. Характерна властивість цих елементів полягає в тому, що «за формою вони найчастіше члени речення, не будучи такими по суті – зважаючи на їхню семантичну несумісність з уявленням про члена речення або члена словосполучення. За семантикою вони нагадують ввідні елементи, але відрізняються від них тим, що останні зазвичай або інтонаційно ізолювані, <...> або, залишаючись в номіна- тивному статусі, позиційно та морфологічно аналогічні об- ставинним словам і відрізняються від них лише своїм модальним значенням <...>. У той же час експлетивні елементи можуть виконувати не властиву ввідним елементам квазіатрибутивну функцію. Незрідка синтаксична функція експлетива взагалі ір- раціональна» [1, с. 164].

Різні функції експлетивів можна проілюструвати такими прикладами:

(1) *Mrs. Gray told me to, at once—about this red gingham dress, you know, and why I'm not in black. (losing temper)* (Eleanor H. Porter, с. 18);

(2) *'Goosey! Why, just be glad because you don't—NEED—'EM!' exulted Pollyanna, triumphantly. (in high spirits)* (Eleanor H. Porter, с. 36);

(3) *'Well, goodness me! I can't see anythin' ter be glad about—gettin' a pair of crutches when you wanted a doll!'* (disappointedly) (Eleanor H. Porter, с. 35);

(4) *'Pollyanna, I have ordered screens for those windows. I knew, of course, that it was my duty to do that. But it seems to me that you have quite forgotten YOUR duty.'* (angrily) (Eleanor H. Porter, с. 43).

Звертання-афективи (нетипові звертання) – це ввідні елементи, синтаксичний статус яких подібний до синтаксичного статусу звертань. Проте вони мають іншу внутрішню структуру і семантику:

(5) *'Nancy, —Miss Polly's voice was very stern now—'when I'm talking to you, I wish you to stop your work and listen to what I have to say.'* (sternly) (Eleanor H. Porter, с. 3);

(6) *'But, of course, you—you'd want her, your sister's child,' ventured Nancy, vaguely feeling that somehow she must prepare a welcome for this lonely little stranger. (uncertainly)* (Eleanor H. Porter, с. 5);

(7) *'Oh, Aunt Polly, Aunt Polly, I don't know how to be glad enough that you let me come to live with you,' she was sobbing. (gratefully)* (Eleanor H. Porter, с. 23).

Що стосується особливостей семантики, такі вставлення не можна розглядати як звертання. Швидше вони безпосередньо виражають емоційну реакцію мовця і в цьому сенсі за функцією близькі до вигуківих структур і експлетивів. Слід зазначити, що коло значень, які виражають ці компоненти речення, досить обмежене: до їхнього складу входять слова, які виражають, як правило, негативні емоції, зокрема вульгаризми. У ряді випадків, проте, такі утворення не мають пейоративного забарвлення:

(8) *'Well, upon my soul!' ejaculated Miss Polly, half aloud. 'What a most extraordinary child!'* (Eleanor H. Porter, с. 38).

Матеріально надлишкові вокативи включають власне звертання, семантична функція яких апеляція до співрозмовника:

(1) *Miss Pollyanna, that bell means breakfast—mornin's, 'she panted, pulling the little girl to her feet and hurrying her back*

to the house; 'and other times it means other meals. (Eleanor H. Porter, c. 42).

(2) '**Pollyanna**, it's quite time you were in bed. You have had a hard day, and to-morrow we must plan your hours and go over your clothing to see what it is necessary to get for you. Nancy will give you a candle. Be careful how you handle it. Breakfast will be at half-past seven. See that you are down to that. Good-night.' (Eleanor H. Porter, c. 37–38).

(3) 'But I was real glad you did it, **Aunt Polly**. I like bread and milk, and Nancy, too. You mustn't feel bad about that one bit.' (Eleanor H. Porter, c. 37).

Контактналагоджувальні матеріально надлишкові елементи виконують функцію залучення уваги співрозмовника до власного висловлювання. До елементів такого типу можна віднести: *see here, don't you think, you know, I guess, I presume, look, you see*:

Then, aloud, she said doggedly: '**See here**, Miss Pollyanna, I ain't sayin' that I'll play it very well, and I ain't sayin' that I know how, anyway; but I'll play it with ye, after a fashion—I just will, I will!' (Eleanor H. Porter, c. 37);

Of course I don't know how much red carpet a trunk could buy, but it ought to buy some, anyhow—much as half an aisle, **don't you think?** (Eleanor H. Porter, c. 17);

But there weren't any black things in the last missionary barrel, only a lady's velvet basque which Deacon Carr's wife said wasn't suitable for me at all; besides, it had white spots—worn, **you know**—on both elbows, and some other places. (Eleanor H. Porter, c. 18);

'Yes; well, never mind now what your father said,' interrupted Miss Polly, crisply. 'You had a trunk, **I presume?**' (Eleanor H. Porter c. 24);

'Oh, Nancy, I hadn't seen this before,' she breathed. '**Look**—'way off there, with those trees and the houses and that lovely church spire, and the river shining just like silver. Why, Nancy, there doesn't anybody need any pictures with that to look at. Oh, I'm so glad now she let me have this room!' (Eleanor H. Porter, c. 28);

'Yes; but—she didn't know that, **you see!**' observed Nancy, dryly, stifling a chuckle. (Eleanor H. Porter, c. 34).

До контактналагоджувальних елементів можна віднести також елемент *well* у випадках реалізації з аналогічною метою:

(7) **Well**, really, Nancy, just because I happened to have a sister who was silly enough to marry and bring unnecessary children into a world that was already quite full enough, I can't see how I should particularly **WANT** to have the care of them myself. (Eleanor H. Porter, c.5);

(8) '**Well**, it's done—my part, anyhow,' she sighed. 'There ain't no dirt here—and there's mighty little else. (Eleanor H. Porter, c. 9).

Уточнювальні матеріально надлишкові елементи або ті, які виражають пояснення, доповнення, роз'яснення мовця, або експліцитно уточнюють емоційне відношення мовця до почутого. Уточнювальні елементи в афективному мовленні представлено досить коротким списком стереотипних ввідних елементів (*I guess, anyway, I reckon, of course, however, anyhow, whereupon, maybe*):

'No, Miss. Your aunt don't like ice-cream, **I guess**; least-ways I never saw it on her table.' (Eleanor H. Porter, c. 21);

Over and over again she was wondering just what sort of child this Pollyanna was, **anyway**. (Eleanor H. Porter, c. 16);

'Oh, Aunt Polly, Aunt Polly, **I reckon** I am glad this morning just to be alive!' (Eleanor H. Porter, c. 40);

'**Of course** I'm sorry about the duty I forgot, Aunt Polly,' she apologized timidly. (Eleanor H. Porter, c.44);

Outside, **however**, there was a wide world of fairy-like beauty, and there was, too, she knew, fresh, sweet air that would feel so good to hot cheeks and hands! (Eleanor H. Porter, c.54);

Finally, with a sigh of content, she curled herself up on the sealskin-coat mattress, arranged one bag for a pillow and the other for a covering, and settled herself to sleep. (Eleanor H. Porter, c. 55);

'Well, **anyhow**,' she chuckled, 'you can be glad it isn't 'Hephzibah.' (Eleanor H. Porter c. 52);

Whereupon she laughed suddenly. (Eleanor H. Porter, c. 50);

'**Maybe** he didn't understand—but that was only half an introduction. I don't know HIS name, yet,' she murmured, as she proceeded on her way. (Eleanor H. Porter, c. 60).

У більшості випадків ввідні елементи відображають відношення мовця до того, що він говорить, тому в основному вони носять оцінювальний характер. Корегування висловлювання з метою надання додаткової інформації при усвідомленні необхідності мовця уточнити значення смислового елементу трапляється в афективному мовленні досить рідко.

Уточнюють емоційну реакцію мовця слова ствердження і заперечення *yes* і *no*. Ці слова відносяться до розряду так званих слів-речень, призначених для синтаксично незалежного (ізолюваного) вживання [1, с. 166]. Їх вважають матеріально надлишковими компонентами, якщо їх приєднано як додатковий елемент у відповіді на запитання співрозмовника. Цікавою закономірністю їхнього функціонування в афективному мовленні є те, що у всіх без виключення випадках спостерігається ще один прояв надмірності в організації подібних висловлювань: *yes* і *no* передують повторенню запитальної репліки співрозмовника, що, у свою чергу, є різновидом перефразистичного підтвердження, оскільки замість ізолюваного вживання цих слів їхня реалізація поєднується з повтором елементів репліки співрозмовника:

(10) 'Why, yes. **Didn't you know it?**' cried Pollyanna. 'Well, **no, I didn't**,' retorted Mrs. Snow, dryly. (Eleanor H. Porter, c.60).

Якщо перша частина репліки відтворює один із компонентів попередньої, стверджувальне або заперечне слово не виступає надлишковим підсилювальним елементом, а утворює з першою частиною темо-ремне зіставлення:

(11) '**You lose such a lot of time just sleeping!** Don't you think so?' '**Lose time—sleeping!**' exclaimed the sick woman. (Eleanor H. Porter, c. 63).

Існують випадки, коли надлишкове вживання *yes* або *no* служить для посилення повторюваних елементів власного висловлювання:

(12) 'Hephzibah!' 'Yes. Mrs. White's name is that. Her husband calls her 'Hep,' and she doesn't like it. (Eleanor H. Porter, c. 52).

Посилення негативного значення в афективному мовленні може відбуватися використовуючи елементи *now* і *well*:

(13) '**Now** I reckon we're ready to be looked at!' And she held out the mirror in triumph. (Eleanor H. Porter, c. 65);

(14) 'Oh, no, I don't mind it at all,' she explained to Nancy. 'I'm happy just to walk around and see the streets and the houses and watch the people. I just love people. Don't you, Nancy?' '**Well**, I can't say I do—all of 'em,' retorted Nancy, tersely. (Eleanor H. Porter, c. 59).

Висновки. Отже, в парадигматичній класифікації експресивного синтаксичного явища матеріально надлишкові елементи отримали ряд, який включає чотири структурно-семантичних ознаки: матеріально надлишкові афективи, матеріально

надлишкові вокативи, контактоналагоджувальні матеріально надлишкові елементи та уточнювальні матеріально надлишкові елементи. Накладення перерахованих ознак, поза сумнівом, несе певну інформацію про емоційний стан мовця.

Література:

1. Скребнев Ю.М. Введение в коллоквиалистику. Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1985. 210 с.
2. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис. Донецьк: ДонНУ, 2001. 662 с.
3. Гуйванюк Н.В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. Чернівці: Рута, 1999. 336 с.
4. Eleanor H. Porter. Pollyana. L. C. Page & Company. New York, 1913. 287 p.

Рудоман О. А. Структурно-семантические типы избыточных элементов аффективной речи в современном английском языке

Аннотация. В статье рассмотрено синтаксическое явление избыточных материальных элементов аффективной речи с позиций анализа их формы, содержания и функ-

ционирования, как модификаций экспликативной формы. Составлена парадигматическая классификация этого экспрессивного синтаксического явления на материале английского языка, который бы делал возможным установление корреляции между разнообразными экспрессивными процессами и формами их отображения в вещании.

Ключевые слова: избыточные элементы, экспликация, аффективы, вокативы, контактоустанавливающие элементы, уточняющие элементы.

Rudoman O. Structure and semantic types of odd units in the emotive language of modern English

summary. There has been studied a syntactical phenomenon of odd units analyzing their structure, meaning and function as the explicative modification in the article. There has been made a paradigm classification of this expressive syntactic phenomenon on the basis of the English language which makes it possible to set correlation between various expressive processes and forms of their representation in speech.

Key words: odd units, explication, emotive units, vocative units, phatic units, clarifying units.

Соляненко О. Л.,
викладач кафедри іноземних мов
Запорізького державного медичного університету

СТРУКТУРНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНІЦІАЛЬНИХ АБРЕВІАТУР МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В АНГЛОМОВНИХ ІСТОРІЯХ ХВОРОБ

Анотація. У статті досліджено ініціальні скорочення, які вживаються в сучасних англomовних історіях хвороб. Було розглянуто 256 ініціальних абревіатур, проаналізовано їх структуру та розподіл за тематикою. Виявлено ініціальні скорочення, що містять у своєму складі від однієї до п'яти літер. Їх аналіз показав, що найбільш уживаними є трилітерні та чотирилітерні. У роботі також приділено увагу особливостям функціонування абревіатур у письмовому медичному дискурсі. Аналіз розглянутих ініціальних скорочень дозволив виділити 6 тематичних груп, серед яких достатньо поширеними є назви захворювань і розладів, їх ознак та симптомів. Відмічено, що в досліджених скороченнях, які вживаються в цілях економії місця та часу, відображені аспекти сучасної медичної діяльності лікаря.

Ключові слова: ініціальні абревіатури, писемний медичний дискурс, англomовні історії хвороб, структурні особливості, функціональні особливості.

Постановка проблеми. Реальна дійсність будь-якої країни відображається в мові, а саме в її лексиці. Процес поповнення саме англomовної лексики безперервний та динамічний. Склад її постійно оновлюється, а у зв'язку з тим, що способи словотворення не є безмежними, словарний склад мови в останній час найчастіше поповнюється за допомогою абревіації, яка дає можливість передавати і приймати максимум інформації при мінімальних затратах зусиль. Із точки зору Л.Ю. Зубової, мова сама прагне створити саме ті лексичні одиниці, які змогли б передати значний обсяг інформації в конденсованому й найбільш доступному вигляді [1]. Цю ж думку підтверджує мовознавець С. Шадико у своїй роботі з дослідження абревіатур. Він стверджує, що абревіатури створюються скороченням вихідного матеріалу та його ущільненням, але не скороченням його семантики [2].

Реалії сучасної медичної галузі несуть у собі велику кількість новітньої інформації. У наш час розвиток науки прагне до економії мовних засобів, яка відбувається за допомогою компресії будь-яких медичних номінацій, а саме термінів, що позначають стани та процеси людського організму, ознаки та симптоми хвороб, діагностику, профілактику захворювань, медичне обладнання, лікарські засоби тощо. І це пов'язане не тільки з розвитком медицини як науки, але і з іншими причинами. Так, наприклад, Стенлі Яблонський у передмові до третього видання свого словника «Jablonski's dictionary of medical acronyms & abbreviations» підтверджує цю думку і вважає, що «in medicine, they are used as a convenient shorthand in writing medical records, instructions, and prescriptions...» [3].

Актуальність даної роботи зумовлена значним відсотком вживаності ініціальних скорочень в англomовній медичній документації: під час заповнення бланків хвороб, рецептів, надання рекомендацій пацієнтам. Об'єкт дослідження – англomовні ініціальні абревіатури, вживані в сучасному медичному

дискурсі, а саме в історіях хвороб, їх структурні та функціональні особливості.

Аналіз наукових досліджень. Абревіація як спосіб словотворення призводить до закріплення в мові графічних ініціальних скорочень. Це питання досліджували у своїх роботах Ю. Зацний [4], С. Климович [5], Р. Микульчик [6], С. Кострубіна [7], М. Каспроуїк [8], С. Пахомов [9] та інші. Але підходи до вивчення абревіатур у лінгвістів досить різні. Так, Б. Шуневич [10], С. Кострубіна [7] розглядають скорочення з точки зору їх структури, С. Шестакова [11] – за тематикою, А. Кабдикарімова [12] – за походженням.

Розподіл абревіатур за функціональними особливостями в певній мірі є досить умовним. Питанням особливостей функцій скорочень у різних галузях життєдіяльності займалися вітчизняні та закордонні лінгвісти: Манжос Я.Ю. (юриспруденція) [13], Прима В.В. (туризм) [14], Шуневич Б.І. (військова галузь) [10], Хацер Г.О. (банківська справа) [15], Зубова Л.Ю. (медицина) [1] та інші.

Мета дослідження – аналіз структурно-функціональних особливостей ініціальних скорочень на матеріалі англomовних історій хвороб.

Виклад основного матеріалу. Абревіація медичних термінів – це продуктивний спосіб термінотворення, що є досить поширеним в англійській мові. Щорічно в англomовному медичному дискурсі з'являються нові абревіатури, значна кількість яких є ініціальними. Так, Merriam-Webster's Dictionary and Thesaurus визначає ініціальну абревіатуру – як «a word formed from the first letters of the words that make up the name of something...» [16].

Матеріалом даної розвідки стали 256 англomовних ініціальних абревіатур, що були досліджені під час вивчення сучасних англomовних історій хвороб. У даній роботі їх розглянуто з точки зору структурного та функціонального аспектів.

У процесі дослідження було виявлено ініціальні скорочення, що містять у своєму складі від однієї до п'яти літер. У відсотковому співвідношенні матеріал розподіляється таким чином: однолітерні складають 9% (23 одиниці), дволітерні – 22% (56 одиниць), трилітерні – 32% (81 одиниця), чотирилітерні – 30% (78 одиниць), п'ятилітерні – 7% (18 одиниць).

Прикладами ініціальних скорочень за структурою є:

1. Однолітерні: **T** (temperature), **P** (pulse) – *Her vital signs were as follows: T 38.50°C, P 115 beats/minute, RR 32/min, BP 100/58 mmHg, and OS 88% in room air;*

D (diopter) – *The spherical equivalent (SE) refraction of her left eye was +1.0 D with a cylinder of -6.0 D at 180°;*

d (days), **m** (months) – *Over the next d. and m. it progressed.*

2. Дволітерні: **MV** (mechanical ventilation) – *Noninvasive MV was used for initial treatment but hypoxemia was worsened; hence, she was intubated and invasive MV was used;*

IO (interincisal opening) – After the operation, in order to improve and maintain IO, the patient was urged to do vigorous exercises according to our treatment protocol;

CP (chest pain) – The pt still experienced sustained and severe CP although not as intense as initial presentation;

AI (aortic insufficiency) – Patient with AI diagnosed at 57 years of age, presenting with several transient ischemic attacks simultaneous to atrial fibrillation.

3. Трилітерні: **UTI** (urinary tract infection) – This fever was attributed to a new UTI with growth of pan-sensitive *Escherichia coli* in urine;

KFD (Kikuchi–Fujimoto disease) – On the basis of these morphological and immunophenotype findings, a diagnosis of KFD was made;

VAS (visual analog scale) – The intensity of the pain was 5 out of 10 on the VAS;

TMJ (trapezio metacarpal joint) – The 21-year-old patient was referred to the Department of Prosthodontics because of pain in front and in the right TMJ, which increased during mandibular movements.

4. Чотирилітерні: **IMCD** (inner medullary collecting duct) – The patient was made biopsy of IMCD;

IVCR (inferior vena cava reconstruction) – The IVCR was performed successfully a week ago;

MRSA (Methicillin Resistant *Staphylococcus Aureus*) – A 64-year-old male, with past medical history of peripheral arterial disease, had a left groin graft placement that was complicated with MRSA infection;

LLPV (left lower pulmonary vein) – The axial images reveal a thrombus in the LLPV that was partly dissolved as demonstrated by the disappearance of the dark imagings, as viewed as a defect of contrast enhancement (arrow).

5. П'ятилітерні: **IFABP** (intestinal fatty acid binding protein) – The Pt. with acute abdominal pain had I-FABP levels: 25.1 ng/mL vs. 19.8 ng/mL;

AAROM (assisted active range of movement/motion) – PR contains indicators of AAROM;

FPERP (fast pathway effective refractory period) та **SPERP** (slow pathway effective refractory period) – At 600 ms, the FPERP was 360 ms, and SPERP 320 ms;

SOBOE (shortness of breath on exertion) – He has also been complaining of increased SOBOE.

Отже, в процесі структурного аналізу ініціальних скорочень було виявлено, що найчастіше в сучасних англomовних історіях хвороб живаються трилітерні та чотирилітерні моделі.

Наступним кроком даної роботи було завдання проаналізувати особливості функціонування ініціальних скорочень в англomовних історіях хвороб.

Серед розглянутих ініціальних абревіатур було виділено 6 тематичних груп:

1. Анатомічні та фізіологічні терміни:

U (urethra) – No evidence of contrast leakage from the bladder, U, or rectum was noted;

f (fossa), **BL** (bilateral lung), and **AD** (adrenal gland) – It was finally concluded that the pt. has Stage 4 adenocarcinoma lung with metastases to ischioanal f., BL and AD;

TMJ (trapezio metacarpal joint) – The 21-year-old patient was referred to the Department of Prosthodontics because of pain in front and in the right TMJ, which increased during mandibular movements;

LVEF (left ventricular ejection fraction) – Chest radiography showed no bil.pleural effusion and pulmonary congestion and the LVEF recovered to 50%.

2. Захворювання і розлади, їх ознаки і симптоми:

f (flatulence), **p**(pain) – A 44-year-old woman presented to the dept. with complaints of constant f. and gas p.;

CH (Cluster headache), **NMR** (Nuclear Magnetic Resonance) – The diagnosis of CH was based on clinical history, PE, and NMR imaging;

CAD (coronary artery disease), **ICD** (implantable cardioverter-defibrillator) – He also had a history of CAD and an implantable cardioverter-defibrillator (ICD) for secondary prevention;

PRES (posterior reversible encephalopathy syndrome) – The neurologist's main impression was PRES secondary to malignant hypertension causing seizures.

3. Методи діагностики:

EG (echocardiography), **LVEF** (left ventricular ejection fraction) – Transthoracic EG showed left ventricular dilatation and LVEF of 19%;

CECT (contrast-enhanced computed tomography) – No destruction of septum was seen as suggested by CECT;

GMFM (Gross Motor Function Measurement) – In order to determine the motor functioning level as well as the skill level of the case, GMFM test was used.

4. Методи лікування:

MV (mechanical ventilation) – Noninvasive MV was used for initial treatment but hypoxemia was worsened; hence, she was intubated and invasive MV was used;

IVCR (inferior vena cava reconstruction) – The IVCR was performed successfully a week ago;

CABG (coronary artery bypass graft) – After CABG, the patient was doing well on guideline-directed medical therapy.

5. Медичні прилади та пристрої:

HC (Hickman catheter) – For administration of chemotherapeutic agents and medications, a HC was placed through the right internal jugular vein;

PP (percutaneous pin) – He was operated with PP for the extra-articular lower end radius fracture;

CVC (central venous catheter) – Gentle traction was used to remove the CVC, given the known damage and possible risk for embolization of the catheter tip;

DCP (dynamic compression plate) – All fractures were fixed with DCP and hexagonal head cortical screws;

CVAC (central venous access catheter) – Normal saline infusion was initiated through the CVAC;

AICD (automatic implantable cardioverter defibrillator) – A replacement AICD was inserted in 2016.

6. Інша тематика медичного дискурсу (назви відділень лікарні, періоду лікування, імплантів, установ тощо):

ICU (intensive care unit) – The patient was transferred out of the ICU (intensive care unit) to the floor, and serial abdomen X-rays were done;

VAS (visual analog scale) – The intensity of the pain was 5 out of 10 on VAS;

OHT (Orthotropic Heart Transplant) – He was evaluated for OHT and listed as Status 1A-e (urgent need);

FPERP (fast pathway effective refractory period) – At 600 ms, FPERP was 360 ms, and slow pathway ERP (SPERP) 320 ms.

Найбільш поширеними з них виявилися скорочення, що позначають:

1) захворювання і розлади, їх ознаки та симптоми – 26% (67 одиниць від усіх досліджених);

2) анатомічні і фізіологічні терміни – 19% (49 одиниць від усіх досліджених).

Це пояснюється високою частотою вживаності таких термінів та термінологічних словосполучень у силу специфіки змісту історії хвороби як медичного документу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз досліджених англійських історій хвороб свідчить, що в останній час усе частіше в писемному медичному дискурсі ініціальні аббревіатури витісняють повноцінні лексичні одиниці. Це характерно для новостворених багатослівних медичних термінів, що є громіздкими та незручними у використанні в письмовій мові медичних працівників.

Із точки зору структурного аспекту під час дослідження було виявлено, що в сучасних англійських історіях хвороб представлено велику кількість багатолітерних ініціальних скорочень, найбільш розповсюдженими серед них є три- та чотирилітерні.

Крім того, проведений аналіз показав, що з точки зору функціональних особливостей ініціальні скорочення виражають широкі поняття медичної галузі. Найбільшим із яких є тематична група «захворювання і розлади, їх ознаки і симптоми».

У зв'язку з постійним оновленням словникового складу англійської мови за рахунок аббревіації аналіз структурних та функціональних особливостей ініціальних скорочень є одним із важливих об'єктів для подальших лінгвістичних досліджень.

Література:

1. Зубова Л.Ю. Английские медицинские аббревиатуры как часть профессиональной языковой картины мира: на фоне их русских и французских аналогов: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Воронеж, 2009. 244 с.
2. Шадько С. Аббревиатуры в русском языке (в сопоставлении с польским): автореф. дис. ... док. филол. наук. М., 2000. 365 с.
3. Jablonski's dictionary of medical acronyms & abbreviations / [compiled and edited by Stanley Jablonski]. 2005. 6th ed. 525 p. URL: <https://ru.scribd.com/doc/315521845/Jablonski-s-Dictionary-of-Medical-Acronyms-Abbreviations-6E-2009-PDF-UnitedVRG-pdf>.
4. Зацний Ю.А. Сучасний англійський світ і збагачення словникового складу. Львів: ПАІС, 2007. 228 с.
5. Климович С.М. Структурно-семантичні типи аброщовань в українській мові: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Запоріжжя, 2008.
6. Микульчик Р. Будова складних і складених епонімів української фізичної термінології // Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка»: зб. наук. праць. К., 2007. № 593: Проблеми української термінології. С. 53–56.
7. Кострубіна С.О. Сокращения терминов в английском и русском субъязыках экономистов: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19 «Теория языка». Череповец, 2018.
8. Kasproicz M. Handling Abbreviations and Acronyms in Medical Translation. URL: <http://translationjournal.net/journal/52abbreviations.htm>.
9. Pakhomov S, Pedersen T, Chute CG. Abbreviation and acronym disambiguation in clinical discourse. AMIA Annu Symp Proc 2005: 589–593 [PMC free article] [PubMed].
10. Шуневич Б.І. Структура ініціальних аббревіатур англійських термінів офіційної документації НАТО. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. Одеса: Вид-во МГУ, 2017. С. 71–74.
11. Шестакова С.О. Види термінів-аббревіатур у підмові будівельної галузі. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. Одеса: Вид-во МГУ, 2014. С. 57–59.

13. Kabdykarimova A. The Research on the English Abbreviations in Linguistic. Научные исследования. 2016. № 4(5). С. 48–51.
14. Манжос Я.Ю. Семантичні та функціональні особливості англійських юридичних термінів – назв злочинів проти людини: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04. Х., 2011. 20 с.
15. Прима В.В. Функціональний аспект англійської туристичної термінології. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. Одеса: Вид-во МГУ, 2015. С. 199–201.
16. Хацер Г.О. Особливості утворення термінів-аббревіатур в англійському банківському дискурсі // Лексико-грамматические инновации в современных славянских языках: междунар. науч. конф., 7-8 апр. 2011 г.: тез. докл. Днепропетровск, 2011.
17. Merriam-Webster's Dictionary and Thesaurus. URL: <http://www.merriam-webster.com>.
18. Case Reports in Gastrointestinal Medicine. URL: <http://www.hindawi.com/journals/crimm/contents/>.
19. Case reports in Neurological Medicine. URL: <https://www.hindawi.com/journals/crimm/contents/>.
20. Case Reports in Respiratory Medicine. URL: <http://www.hindawi.com/journals/crimm/contents/>.
21. Case Reports in Vascular Medicine. URL: <http://www.hindawi.com/journals/crimm/contents/>.

Соляненко Е. Л. Структурные и функциональные особенности инициальных аббревиатур медицинской терминологии в англоязычных историях болезней

Аннотация. В статье исследованы инициальные сокращения, которые используются в современных англоязычных историях болезней. Было рассмотрено 256 инициальных аббревиатур, проанализирована их структура и распределение по тематическим группам. Выявлены инициальные сокращения, содержащие в своем составе от одной до пяти букв. Их анализ показал, что наиболее употребляемыми являются трехбуквенные и четырехбуквенные. В работе также уделено внимание особенностям функционирования аббревиатур в письменном медицинском дискурсе. Анализ рассмотренных инициальных сокращений позволил выделить 6 тематических групп, среди которых достаточно распространены названия заболеваний и расстройств, их признаков и симптомов. Отмечено, что в исследованных сокращениях, которые используются в целях экономии места и времени, отражены аспекты современной медицинской деятельности врача.

Ключевые слова: инициальные аббревиатуры, письменный медицинский дискурс, англоязычные истории болезней, структурные особенности, функциональные особенности.

Solianenko O. Structural and functional features of initial abbreviations of medical terminology in English case reports

Summary. The article investigates the initial abbreviations used in modern English case reports. 256 initial abbreviations were studied, their structure and distribution by subject were analyzed. Initial abbreviations containing one to five letters in their composition were found. Their analysis showed that the most commonly used were three-letter and four-letter ones. The work also focuses on the peculiarities of the functioning of abbreviations in the written medical discourse. The analysis of the studied initial reductions allowed to distinguish six thematic groups, among which the names of diseases and disorders, their symptoms were quite common. It was noted that the research abbreviations were used to save space and time reflect the aspects of modern medical activity of a doctor.

Key words: initial abbreviations, a written medical discourse, English case reports, structural features, functional features.

Черемисіна Г. О.,

аспірант кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Запорізького національного університету

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНО-МАРКОВАНИХ ЦІННОСТЕЙ АМЕРИКАНСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ ІННОВАЦІЯМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено аналізу інноваційних засобів вербалізації гендерно-маркованих цінностей американської лінгвокультури. Лінгвістичні студії гендерно-маркованих інновацій англійської мови США дають змогу з'ясувати новітні засоби вербалізації цінностей, розширюючи, таким чином, діапазон досліджень у сфері лінгвокультурології і неології.

Ключові слова: американська лінгвокультура, гендерно-марковані цінності, неологізми.

Постановка проблеми. Нині визначальним є те, що саме американська лінгвокультура є потужним транслятором власних цінностей. За словами Енн Гаррі та Мерілін Пірсолл, настала доба американського культурного імперіалізму, адже глобалізація має американське обличчя, американський вигляд та американські смаки [4]. Своєю чергою, гендерні проблеми, що базуються в основному на відмінностях соціальних ролей та статусів чоловіків та жінок, є актуальними для американського суспільства проблемами, вирішення яких не могло не матеріалізуватися в мові, про що свідчить входження великої кількості неологізмів, які й стали об'єктом нашої наукової розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що дослідженням певних аспектів гендерно-маркованих одиниць в англійській мові займалися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, однак аналіз гендерно-маркованих цінностей американської лінгвокультури, вербалізованих неологізмами англійської мови, залишився поза увагою дослідників. Саме тому актуальність нашої лінгвістичної розвідки визначається, з одного боку, лінгвокультурологічною релевантністю цього питання, а з іншого, необхідністю дослідження гендерно-маркованих цінностей американської лінгвокультури.

Метою статті є аналіз вербалізації гендерно-маркованих цінностей лінгвокультурного простору США інноваціями англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Для американського суспільства проблема гендерної нерівності донині є гострою. Та, хоча можна спостерігати позитивні зрушення у цьому напрямі (Нейл Кемпбел зазначає, що той факт, що «жінка балотувалась та мала реальні шанси стати президентом країни, є дивовижним і свідчить про те, який величезний крок у свободі слова зробила американська нація»), все ж бажана для країни гендерна рівність ще не настала [3, с. 2]. Нинішній етап боротьби жінок за свої права називають ще «третьою хвилею фемінізму» (*the third wave feminism*), що характеризується прагненням представниць слабкої статі в умовах сучасного ритму життя поєднувати кар'єрні досягнення, сімейні обов'язки та громадську діяльність: *Rebecca Walker, a 23-year-old, bisexual African-American woman born in Jackson, Mississippi, coined the term "third-wave feminism". Walker is in many ways a living symbol*

of the way that second-wave feminism has historically failed to incorporate the voices of many young women, non-heterosexual women, and women of color (ThoughtCo, Feb. 19, 2017).

Гендерна рівність є не єдиною цінністю сучасних американських жінок. Розуміючи під поняттям «цінність» усвідомлене або неусвідомлене, характерне для індивіда або для групи індивідів уявлення про бажане, яке визначає вибір цілей (індивідуальних або групових) з урахуванням можливих засобів і способів дії [1, с. 37], вважаємо виправданим дотримуватись типології цінностей, яку ввів лінгвокультуролог М.Ф. Алейфренко. Науковець, акцентуючи саме на духовній сфері культури, виділяє такі цінності, як *соціальні* (соціальний статус, кар'єра, сім'я, гендерна рівність тощо), *політичні* (свобода слова, законність, безпека), *моральні* (добро, благо, любов, дружба, борг, честь, порядність), *релігійні* (божественний закон, віра, порятунок), *естетичні* (краса, ідеал, стиль, гармонія) [1, с. 75]. Ці цінності тією чи іншою мірою властиві кожній лінгвокультурі, однак домінування певних із них та їх ієрархізація у певну систему й формує світоглядні позиції окремого суспільства.

Зміна світоглядних орієнтирів, а саме активізація на сучасному етапі розвитку американського суспільства таких цінностей жінок, як *гендерна рівність*, *соціальний статус*, *кар'єра*, *сім'я та діти*, спровокувала створення низки інновацій в англійській мові. Наслідком активного суспільного руху жінок та відстоювання позицій гендерної рівності як однієї з головних цінностей сучасних американок стало пропагування використання «інклюзивної» мови, як такої, що може включати тільки гендерно-нейтральну лексику. Викорінення статево дискримінаційної мови розпочалося із заміни суфіксів, які зазвичай використовувались для позначення осіб жіночої статі (-*ess*, -*ette*). Цей процес особливо торкнувся професійної сфери, адже, за даними Американського Бюро перепису населення, було змінено назви 52 професій і спеціальностей, наприклад *seamstress – sewist, laundress – launderer, airline stewardess – flight attendant* [2, с. 32].

Активно відбувається процес перейменування назв, що включають у себе словотворчі елементи, які безпосередньо вказують на статево приналежність (*boy, man*), наприклад *fireman – firefighter, busboy – waiter's assistant* [2, с. 101]. У зв'язку з цим існувала навіть тенденція до використання гендерно-нейтрального «напівафікса» *person*. Так, наприклад, за аналогією до слова *one-upmanship* було створено неологізм *one-upwomanship*, який позначав бажання жінок довести свою перевагу над іншими представницями слабкої статі, а згодом у мову ввійшла й гендерно-нейтральна версія *one-uppersonship*: *Is MP Barbara Kuriger playing one-uppersonship with party leader Bill English? After the PM's "shear-off" with Sir David Fagan in Invercargill last week, Kuriger revealed at the Waitara Vintage*

Hay Day that she had milked a cow the old-fashioned way, and even drank some of the product straight from the bovine (The Dominion Post, 22 Feb. 2017). Тим не менш навіть подібні мовні заміни, як-от, наприклад, зі словотворчим елементом *person*, все одно стали сприйматися як дискримінаційні, адже вони використовувались виключно щодо жінок.

У зв'язку з рухом жінок за гендерну рівність до англійської мови ввійшла значна кількість інновацій, що позначають різні види упередженого ставлення до них. Із проблемою сексизму в американському суспільстві співвідноситься значна кількість нових лексем, серед них, наприклад, *retro-sexism* (сучасна форма сексизму, що головним чином висміює феміністичні настрої у суспільстві), *sageism* (дискримінація, зокрема, літніх жінок, що базується на віці та статі), *Matilda effect* (систематична недооцінка внесків жінок у науку, де перевага надається чоловікам), *unisexism* (переконаність у тому, що в суспільстві не має бути розмежування на «чоловічі» і «жіночі» спеціальності). *The most interesting thing about the surge of retro-sexism is how unprepared feminists and other enlightened thinkers are to deal with it. The ironic tone of the material defeats them. Feminists seem to know they are being toyed with* (The Atlantic Monthly, April 2003).

В останні роки через проблему дискримінації жінок на робочому місці набуло поширення образне словосполучення *glass ceiling*, яке позначає невидимі бар'єри, що стоять на шляху жінок та певних соціальних груп у професійній сфері. За аналогією до цього словосполучення було створено низку інших неологізмів, які почали позначати будь-які перепони у діловій кар'єрі, наприклад *silicon ceiling* (перешкоди у кар'єрі жінок або представників національних меншин у галузях інформаційних технологій), *glass floor* (бар'єри, що не дають жінкам розширювати свій діловий досвід), *glass wall* (упереджене ставлення до жінок, які тільки розпочинають кар'єру), *glass cliff* (явище, коли жінці доручають виконання роботи або проекту, які завідома приречені на поразку), *grass ceiling* (дискримінаційні бар'єри, що перешкоджають жінкам займатися грою в гольф як способом підтримки бізнес-контактів): *“Why are women so awful to each other?” “Do Men Make Better Bosses?” “Nurturer or Queen Bee?” – these are some recent headlines that suggest something is wrong with women in senior leadership and management positions. The barriers to women’s progress in leadership and management are well known – from the ‘glass ceiling’ or ‘glass cliff’ to the ‘Mommy track’. But how should women support each other to reach senior positions?* (Personnel Today, August 8, 2006). З будь-якою дискримінацією жінок у професійній сфері співвідноситься і нове словосполучення *breakthrough generation*, що стало позначати жінок, які долають упереджене до них ставлення і прагнуть обіймати керівні посади, маючи намір реалізуватися навіть у тих спеціальностях, що вважалися чоловічими: *Breakthrough Generation’ needed to end culture of violence against women: Encouraging men to hold others to account is another key part of their work, for example through the campaign “Be That Guy”, which was featured at NASCAR motor races in the United States with its call on men to act against sexual harassment* (Thomson Reuters Foundation News, Thursday, 14 April, 2016).

Зауважимо також, що прагнення жінок досягнути рівності з чоловіками у суспільстві, а особливо у професійній сфері, є логічним наслідком актуалізації ще однієї цінності сучасних американок, а саме *кар'єри*. Так, останнім часом сформувалася велика кількість гендерно-маркованих неологізмів, що номінують незаміжних жінок, які не прагнуть материнства, а навпаки,

реалізуються в кар'єрі. Категорію таких жінок стали називати словом *otherhood* та *career-commited group*, підкреслюючи таким чином їх відмінність від жінок із дітьми (*family-commited group*): *Among the salient findings of the study, women of the “otherhood” are “thriving career-wise,” and 75% of them had some college education or above, compared to 67% of women with kids, according to a report on the research* (Forbes, May 10, 2014). Поняття «жінка, яка присвячує своє життя кар'єрі», відбивається ще й такими аббревіатурами: *PANK* (*professional aunt no kids*), *NoMo* (*not mother*): *Now there is even a new word for people like myself, Jennifer and the one in five women who find themselves in their mid-40s without children: NoMos, short for “not mothers”* (Daily Express, September 4, 2014).

Категорія одружених жінок, в яких є діти, але піклування про них та їх виховання є для них нецікавим, адже вони прагнуть реалізувати себе й у професійній діяльності, стала позначатися аббревіатурою *SMUM* (*smart, middle-class, uninvolved, mother*), за аналогією було створено й неологізм *SCAM* (*smart, child-centered, active moms*), що номінує жінок, які, навпаки, люблять материнство: *So now it’s on between the SMUMs and the SCAMs (Smart, Child-Centered, Active Moms – my coinage). SCAMs are the superachieving moms who hand-letter birthday invitations, spend their days in imaginative play with their toddlers, bake from scratch and joyfully embrace each moment spent with their supergifted offspring* (Los Angeles Times, August 5, 2006). Через професійну активність жінок на початку нового століття в англійську мову ввійшла велика кількість неологізмів, яка стала позначати посади, які обіймають представниці слабкої статі: *chef mom* (жінка, яка працює шеф-поваром у ресторані), *adminatrix* (жінка, яка вміло і добре веде адміністративні справи), *womanpreneur* (жінка, яка є приватним підприємцем) та ін.

Тим не менш, хоча кількість жінок, які присвячують себе тільки кар'єрі, невинно збільшується, не останнє місце, попри, можливо, здавалося б, загальну тенденцію до «жіночого кар'єризму», займають у системі цінностей американських жінок *сім'я та діти*. Через це до англійської мови ввійшли інновації з гендерно-маркованими «напівафіксами» *-mom* та *-mommy*. Так, у контексті того, що сучасні американки є досить соціально активними, були сформовані такі новотвори, як *soccer mom* та *waitress mom*. Ці лексеми увійшли до мови під час виборчої кампанії на початку нового століття й почали позначати категорію середньостатистичних американок, які вплинули на хід виборів. Новотвір *soccer mom* став позначати заміжніх, безробітних представниць середнього класу, які займаються вихованням дітей і беруть активну участь у всіх важливих подіях у житті дитини, наприклад футбольні матчі, чим, власне, й мотивоване це словосполучення. У зв'язку з актуальністю у США антитерористичної боротьби сформувалася й інша категорія соціально активних жінок, яких почали називати *security moms*, через те, що вони є не тільки гарними матерями, але й патріотками, адже підтримують всі заходи зі збереження безпеки країни: *In 2004, it’s the perfect time for that American tradition of waving the bloody shirt to come into our political discourse again,” he said. “The soccer moms of the 1990’s have become the security moms of 2004* (The New York Times, February 15, 2004).

Зауважимо, що змінюються навіть погляди на виховання дітей. Дотримання принципів гендерного нейтралітету у процесі виховання дітей отримало назву *gender-neutral parenting*, суть якого полягає у тому, що ще з малечку діти можуть самі обирати, якого кольору одягати одяг чи якими іграшками бавитись,

незалежно від «гендерних шаблонів». Підтримують цю модель виховання навіть американські селебріті. Так, наприклад, синів Шарліз Терон та Меган Фокс досить часто бачать у сукнях чи спідницях, а донька Анджеліни Джолі часто вдягнена у хлопчачі смокінги: *The futility of gender-neutral parenting: in steadfast pursuit of gender equality and to promote nonconformity, it's become popular in some social circles to start early, very early, by raising young children in a gender-neutral way: not revealing the baby's sex at birth, dressing them and their bedroom in various shades of oatmeal, encouraging them to play with gender-neutral toys* (LA Times, January 6, 2017).

Висновки. Таким чином, дослідивши вербалізацію гендерно-маркованих цінностей американської лінгвокультури інноваціями англійської мови, можна зазначити новий процес ієрархізації гендерно-маркованих цінностей в американській мовній картині світу. Через активний процес зміни соціальної ролі жінок послаблюють свою аксіологічну актуальність *вітальні, моральні, естетичні й релігійні* типи гендерно-маркованих цінностей. Своєю чергою, домінують такі цінності, як *гендерна рівність, соціальний статус, кар'єра, сім'я та діти*, що належать до *соціального та політичного* типу цінностей. Таким чином, цей аналіз демонструє не тільки динамічну природу цінностей, але й окреслює нові перспективи подальших наукових розвідок, а саме дослідження шляхів, способів та засобів вербалізації гендерно маркованих цінностей американської лінгвокультури інноваціями англійської мови.

Література:

1. Алефиренко Н.Ф. Лингвокультурология. Ценностно-смысловое пространство языка. Москва: ФЛИНТА, 2016. 224 с.
2. Зацний Ю.А. Сучасний англословний світ і збагачення словникового складу. Львів: ПАІС, 2007. 226 с.
3. Campbell N. American cultural studies: an introduction to American culture / N. Campbell, F. Kean. New York: Routledge, 2016. 365 p.
4. Garry A. Women, knowledge, and reality: Explorations in feminist philosophy / A. Garry, M. Pearsall. New York: Routledge, 2015. 448 p.

Черемисина А. О. Вербализация гендерно-маркированных ценностей американской лингвокультуры инновациями английского языка

Аннотация. Статья посвящена анализу инновационных средств вербализации гендерно-маркированных ценностей американской лингвокультуры. Лингвистические исследования гендерно-маркированных инноваций английского языка США дают возможность выяснить новейшие средства вербализации ценностей, расширяя таким образом диапазон исследований в области лингвокультурологии и неологии.

Ключевые слова: американская лингвокультура, гендерно-маркированные ценности, неологизмы.

Cheremysina G. Verbalization of American gender-marked values by means of English language innovations

Summary. The article represents the analysis of innovative means of verbalization of American gender-marked values. Linguistic studies of gender-marked innovations in American English provide an opportunity to examine the innovative means of values verbalization, thus expanding the range of study in the field of cultural linguistics and neology.

Key words: American linguoculture, gender-marked values, neologisms.

Четвертак Е. О.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Запорізького національного технічного університету

Юрченко Я. М.,
магістр кафедри теорії та практики перекладу
Запорізького національного технічного університету

ТРУДНОЩІ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ НЕОЛОГІЗМІВ І ПОЛІТИЧНО КОРЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню труднощів і способів перекладу англомовних суспільно-політичних неологізмів і політично коректних лексичних одиниць. У статті надаються визначення поняттям «неологізм», «суспільно-політичний неологізм», «політично коректна лексика». У статті встановлюються фактори, що викликають труднощі перекладу цих одиниць англійської мови та визначають вибір адекватного способу їх перекладу. Увага приділяється також типам лексичних трансформацій, що застосовуються для перекладу означених одиниць засобами української мови.

Ключові слова: англійська мова, лексична трансформація, політично коректна лексика, суспільно-політичний неологізм, труднощі та способи перекладу.

Постановка проблеми. Попри значну кількість наукових розвідок, присвячених дослідженню неологізмів [3; 7; 13; 14] і політично коректної лексики англійської мови [5; 11; 12; 16], ще й дотепер недостатньо визначеними є труднощі та способи перекладу цих шарів її лексики. Саме цей фактор і визначає мету даної статті. Її завдання полягають у визначенні понять «неологізм», «суспільно-політичний неологізм», «політично коректна мовна одиниця»; а також з'ясуванні труднощів та способів перекладу означених одиниць англійської мови засобами української.

Виклад основного матеріалу. Неологізмом (від давньогрец. *νέος* – новий, *λόγος* – мовлення, слово) є мовна одиниця, створена для позначення нового поняття [10, с. 8]. Неологізмами називають також нові слова, вирази й нові значення старих слів [13, с. 12]. Такі одиниці виступають засобами номінації нових фрагментів людського досвіду. Вони також можуть по-новому називати явища та поняття, що вже існують. О.О. Селіванова вважає, що неологізмом є «слово чи сполука, використана в певний період часу для позначення нового або вже наявного поняття в новому значенні» [9, с. 15].

Однією з основних галузей максимальної концентрації національно-забарвленої лексики, що відображає особливості життя народу-носія мови, є суспільно-політична лексика. Вона повною мірою відображає особливості устрою країни, соціально-політичну структуру суспільства та його історію. Формування та функціонування нової суспільно-політичної лексики нерозривно пов'язані з розвитком сучасних суспільств, тих нових соціальних, політичних та інших подій і явищ, що відбуваються в них. Нова суспільно-політична лексика (неологізми) є інноваційними одиницями на позначення явищ і понять зі сфери суспільно-політичного життя представників певної нації.

Труднощі перекладу суспільно-політичних неологізмів англійської мови засобами української зумовлені кількома факторами. Складність, у першу чергу, викликає з'ясування значення мовної інновації. Значення такої одиниці може бути контекстуально зумовленим. Воно може мати також національно-культурне забарвлення. Якщо ж це значення є відомим або зрозумілим із контексту, завдання перекладача полягає лише в доборі правильного способу перекладу інноваційної одиниці. До основних способів перекладу англомовних неологізмів відносять *транскодування* (*транслітерацію*, *транскрипцію*, *змішане транскодування*, *адаптивне транскодування*), *калькування*, *добір відповідника*, *описовий переклад* [13, с. 121].

Транслітерування є таким способом перекладу, коли слово вихідної мови передається літерами мови перекладу [6, с. 23], наприклад: *bioterrorism* – *біотероризм*. Зазначимо, що транслітерування було дуже поширеним аж до XVI століття, оскільки перекладачам не обов'язково було знати вимову тієї чи іншої лексичної одиниці, і для її передавання іншомовними засобами він міг обмежитися лише її зоровим сприйняттям.

Способом перекладу інноваційних одиниць англійської мови є також *транскрибування*, що полягає у відтворенні її звукової (фонетичної) форми засобами мови перекладу [4, с. 283]. Оскільки фонетичні системи англійської та української мови є різними, подібне відтворення може бути умовним. Транскрибування може поєднуватися з елементами транслітерування. Переважне застосування транскрибування з елементами транслітерування отримало назву *змішане транскодування*, наприклад: *Al Qaeda* – *Аль-Каїда*. Якщо реципієнт перекладу не розуміє значення одиниці, відтвореної шляхом транскодування, потрібно експлікувати це значення шляхом опису чи додавання певних елементів, наприклад: *головна мусульманська фундаменталістська терористична організація; терористична організація Аль-Каїда. Адаптивне транскодування* полягає у пристосуванні форми вихідного слова до фонетичної чи граматичної структури мови перекладу [4, с. 284]: *counterterrorism* – *контртероризм*.

Калькування, чи *дослівний, буквальный переклад*, полягає в заміні складових частин вихідної одиниці їх лексичними відповідниками [8, с. 17], наприклад: *transnational suburbs* – *міжнаціональні передмістя*. Калькуванням перекладаються тільки складні слова-неологізми та неологізми-словосполучення. За допомогою калькування в мові перекладу створюються такі слова чи словосполучення, що копіюють структуру одиниці мови оригіналу, наприклад: *green revolution* – *зелена революція*.

Калькування може поєднуватися з транскрипцією, транслітерацією, зокрема: *petrodollar* – нафтодолар, *post-racial society* – пострасове суспільство.

Ті інноваційні одиниці суспільної чи політичної сфери, що з'явилися та почали використовуватися для позначення відомих понять, перекладаються за допомогою їх україномовних відповідників (перекладних еквівалентів) [13, с. 21], наприклад: *hang-dog politician* – дармоїд, *кар'єрист*, *collateral damage* – додаткові збитки, *побічні втрати*. Значення цих одиниць може також експлікуватися шляхом додавання певної інформації *civil partnership* – цивільний шлюб, *співжиття (одностатевих пар)*, *the Civil Partnership Act 2004* – закон «Про цивільні шлюби (для одностатевих пар)» 2004 року.

Переклад англійських неологізмів суспільно-політичної сфери здійснюється також шляхом опису. Описовий переклад є лексико-семантичною трансформацією, що дозволяє здійснити заміну одиниці вихідної мови таким словосполученням мови перекладу, що адекватно передає зміст цієї одиниці іншомовному адресату [15, с. 29], наприклад: *community animator* – офіційна особа, що співпрацює з громадою міста з метою забезпечення її інформацією та вирішення місцевих проблем; *potato* – підліток, який бездумно проводить більшість часу перед телевізором; *favorite son* – кандидат, що висувається в президенти делегацією свого штату. Зазначимо, що деякі інноваційні одиниці можуть перекладатися і шляхом опису, і за допомогою лексичного відповідника, наприклад: *collateral damage* – побічні втрати; *вбиті та поранені під час військової операції*; *жертви серед цивільного населення*. Вибір способу перекладу мовних інновацій суспільно-політичної сфери визначається також контекстом використання цих одиниць.

Науковці розрізняють поняття мовленнєвого контексту (мікроконтексту) та прагматичного контексту (макроконтексту) [9, с. 74; 18, с. 21]. Мікроконтекст є «семантико-граматичною та комунікативною єдністю мовної одиниці (слова, словосполучення, виразу) з текстовим і ситуативним оточенням як індикатором її значення та функціональної ваги такої одиниці» [9, с. 74]. Під макроконтекстом розуміють сукупність соціокультурних, історичних, демографічних, ідіоетнічних, політичних, психологічних факторів, що надають інформацію про умови породження та сприйняття текстів і комунікативних повідомлень [18, с. 22]; системну кореляцію певних складових, що визначають особливості перебігу комунікації [7, с. 18]. Такими складовими є сфера, обставини, мета та тематика спілкування, комунікативні інтенції мовців.

У межах мовленнєвого контексту відбувається перехід у вживанні та сприйнятті мовної інновації з рівня її потенційних «системних значень» на рівень реального змісту, зокрема прагматичного. Виявлення прагматичних аспектів значення інноваційної одиниці, що розкривають її реальний зміст у газетному дискурсі, можуть виходити за межі вербального повідомлення. У цьому випадку необхідно здійснити декодування та ретрансляцію, власне адекватний переклад мовної інновації із залученням фонових знань, комунікативно-релевантної інформації, що буде сприяти її розумінню україномовним реципієнтом. Адекватний переклад забезпечує комунікативну, змістовну та структурну тотожність мовної одиниці (речення, тексту) засобами мови перекладу на максимально можливному рівні еквівалентності [6, с. 36].

Під політично коректною лексикою розуміємо нові, альтернативні засоби позначення расової, етнонаціональної, статевої

приналежності, віку, стану здоров'я, соціального статусу, зовнішнього вигляду людини замість грубих, безтактних, прямолінійних та образливих [11, с. 134]. Політично коректний лексикон включає також нові неатропоцентричні засоби позначення представників тваринно-рослинного світу та неживих предметів.

Труднощі перекладу англійської політично коректної лексики пов'язані з тим фактором, що явище політичної коректності є нетиповим для україномовної спільноти. З'явившись в англійському світі, воно не отримало широкого поширення в Україні. Наприклад, лексема *афроамериканець* увійшла до україномовного словника лише наприкінці ХХ століття. Дещо пізніше з'явилися новотвори на кшталт *афроукраїнець*, *афроіталієць*. Замість лексичної одиниці *інвалід* в офіційних джерелах та ЗМІ почали використовувати словосполучення *людина з обмеженими фізичними можливостями*. Однак поява та застосування таких одиниць є лише поодинокими випадками вияву політичної коректності в українській мові, фактично запозиченими нею з англійської. У зв'язку із цим більшість політично коректних одиниць не має відповідників в українській мові. Переклад даних одиниць здійснюється шляхом калькування, опису, із застосуванням різноманітних лексичних (лексико-семантичних) трансформацій.

Лексичні перекладацькі трансформації – це різного роду зміни лексичних елементів оригіналу з метою адекватної передачі їх семантичних, мовленнєвих, стилістичних і прагматичних характеристик при перекладі [4, с. 300]. Лексичні трансформації застосовуються тоді, коли словникові відповідники тієї чи іншої одиниці мови оригіналу не існують у мові перекладу або не можуть бути використані в перекладі з причин невідповідності значення і контексту. Н.Ю. Арістов вважає, що до лексико-семантичних трансформацій варто віднести: антонімічний переклад, метонімічні, метафоричні, синонімічні заміни, прийом компенсації, логічний розвиток понять [1, с. 2–13]. Лексико-семантичними трансформаціями, на думку В.В. Алімова, є: конкретизація, генералізація значення, описовий переклад і модуляція [2, с. 13–16]. В.І. Карабан відносить до лексичних трансформацій: *конкретизацію значення слова*, *генералізацію значення слова*, *додавання слова*, *вилучення слова*, *заміну частини мови*, *перестановку слова* [24, с. 300–314]

Конкретизація значення – це лексична трансформація, внаслідок якої слово ширшої семантики мови оригіналу замінюється словом вузької семантики мови перекладу [4, с. 300], наприклад: *lack of ethnic minorities at the BBC* – нестача представників національних меншин на Бі-Бі-Сі. Лексична трансформація *генералізація значення* полягає в заміні слова з вузьким значенням словом мови перекладу з ширшим значенням [4, с. 306], наприклад: *of mature years (old)* – у зрілому віці. *Контекстуальна заміна* є такою перекладацькою трансформацією, внаслідок якої перекладним відповідником є слово чи словосполучення, що підібрано з урахуванням контекстуального значення слова, яке перекладається, його контексту вживання та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу [4, с. 287].

Додавання є лексичною трансформацією, застосування якої спрямовано на використання в перекладі додаткових лексичних одиниць для адекватного передавання змісту одиниці мови оригіналу [4, с. 308], наприклад: *person with Down syndrome* – людина, що страждає хворобою Дауна, *anchorperson / anchor* – постійний кореспондент радіо та телебачення, *consultant* – продавець-консультант. *Вилучення* є лексичною трансформацією, протилежною додаван-

ню, що полягає в усуненні, вилученні семантично надлишкових слів, значення яких нерелевантні чи легко відновлюються в контексті [4, с. 311], наприклад: *full-figured – повний, to be on a regulated medical regime and counselling – перебувати під постійним медичним спостереженням (про душевнохворих), adopted human children – всиновлені діти*.

Через лексико-семантичні та граматичні розбіжності англійської та української мов, розбіжності мовленнєвих норм застосування слів і словосполучень, а також розбіжності в сполучуваності слів перекладачеві доводиться також використовувати трансформацію *заміна частини мови* [4, с. 312], наприклад: *king size – королівський розмір. Перестановка* полягає у зміні розташування мовних елементів у тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу [4, с. 314], наприклад: *custodial officers – офіцери охорони, garbage collector – збирач сміття*. Політично коректні одиниці англійської мови перекладаються також із використанням комплексних лексико-семантичних трансформацій, що включають дві чи більше простих трансформацій [6, с. 76].

Зазначимо, що вказані трансформації широко використовуються не тільки під час перекладу політично коректної лексики, але й під час перекладу соціально-політичних неологізмів англійської мови. Застосування подібних трансформацій дозволяє адекватно передати зміст означених одиниць, адаптувавши їх до норм і вимог мови перекладу.

Висновки. Таким чином, труднощі перекладу суспільно-політичних неологізмів англомовного газетного дискурсу пов'язані, насамперед, із з'ясуванням значення цих одиниць. Основними способами їх перекладу є транскодування, калькування, добір відповідника, описовий переклад. Труднощі перекладу англомовних політично коректних одиниць пов'язані з тим фактом, що в українській мові відсутня більшість їх відповідників. Саме тому їх переклад здійснюється шляхом калькування, опису, використання різноманітних лексико-семантичних трансформацій. Застосування трансформацій для перекладу суспільно-політичних неологізмів і політично коректної лексики англійської мови дозволяє адекватно відтворити значення цих одиниць засобами української мови, адаптувавши їх одночасно до норм та вимог української. **Перспективи** подальших досліджень бачаємо в детальному аналізі труднощів і способів перекладу суспільно-політичних неологізмів і політично коректних одиниць у різних типах англомовного дискурсу.

Література:

1. Аристов Н.Б. Основы перевода. М.: Издательство литературы за иностранных языках, 1959. 195 с.
2. Алимов В.В. Теория перевода: Перевод в сфере профессиональной коммуникации. М.: УРСС, 2004. 160 с.
3. Зацний Ю., Янков А. Соціолінгвальні параметри інновацій англійської мови XXI століття // Нова філологія: зб. наук. праць: [голов. ред. В.М. Манакін]. Запоріжжя: ЗНУ, 2008. Вип. 31. С. 72–88.
4. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
5. Козьмик Г.О. Фактор політичної коректності і поповнення словникового складу англійської мови // Вісник Запорізького державного університету: зб. наук. стат. Сер. Філологічні науки: [гол. ред. В.О. Толок]. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. С. 70–72.
6. Комиссаров В.Н., Рецкер Я.И., Тархов В.И. Пособие по переводу с английского языка на русский. М.: Высшая школа, 1965. 268 с.
7. Островская Ю.К. Новая общественно-политическая лексика: фрагмент анализа неологизмов – словосочетаний рубежа веков //

- Нова філологія: зб. наук. праць: [голов. ред. В.М. Манакін]. Запоріжжя: ЗНУ, 2007. № 27. С. 242–246.
8. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. М.: Международные отношения, 1974. 216 с.
 9. Селиванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник [монографія]. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
 10. Сенько Е.В. Теоретические основы неологии. Владикавказ: СОГУ, 2001. 135 с.
 11. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация М.: Слово, 2000. 262 с.
 12. Цурикова Л.В. Политическая корректность как социокультурный и прагмалингвистический феномен // Эссе о социальной власти языка. Воронеж, 2001. С. 94–102.
 13. Янко Н.А. Перевод английских слов-неологизмов // Теория и практика перевода. К.: КНЛУ, 1987. Вип. 14. С. 120–124.
 14. Янков А.В. Соціально-політичні неологізми та оказіоналізми в американському варіанті англійської мови: структура – семантика – функціонування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: [спец.] 10.02.04 «Германські мови» / ЛНУ імені І. Франка. Львів, 2004. 20 с.
 15. Hatim B., Mason I. Discourse and the Translator. L.: Longman, 1990. 210 p.
 16. Nagle S. J. What is Political Correctness Doing to the English Language L.: Ravette Publishing, 1998. P. 56–68.
 17. Oxford Dictionary of Modern English / [ed. by Ch. T. Onions]. O.: Oxford University Press Inc., 2006. 1312 p.
 18. Stubbs M. Discourse Analysis. O.: Basil Blackwell, 1983. 272 p.

Четвертак Е. А., Юрченко Я. М. Сложности и способы перевода общественно-политических неологизмов и политически корректной лексики английского языка

Аннотация. Статья посвящена исследованию трудностей и способов перевода англоязычных общественно-политических неологизмов и политически корректных лексических единиц. В статье даются определения понятиям «неологизм», «общественно-политический неологизм», «политически корректная лексика». В статье устанавливаются факторы, которые вызывают трудности перевода этих единиц английского языка и определяют выбор адекватного способа их перевода. Внимание уделяется также типам лексических трансформаций, которые используются для перевода обозначенных единиц средствами украинского языка.

Ключевые слова: английский язык, лексическая трансформация, политически корректная лексика, общественно-политический неологизм, трудности и способы перевода.

Chetvertak Ye., Yurchenko Ya. Difficulties and ways of translation of English social and political neologisms and politically correct lexicon

Summary. The article is devoted to investigation of difficulties and ways of translation of English social and political neologisms and politically correct lexical units. The definitions of the notions «neologism», «social and political neologism», and «politically correct lexical units» are given in the article. The factors which cause difficulties and determine the choice of adequate way of these units translation are defined in the article. Attention is also paid to the lexical transformations used for translation of indicated units by means of the Ukrainian language.

Key words: the English language, lexical transformation, politically correct lexicon, social and political neologisms, difficulties and ways of translation.

Швец Н. В.,
старший викладач кафедри іноземної філології,
перекладу та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

ДЖЕРЕЛА ПРЕЦЕДЕНТНОСТІ АНТРОПОНІМІВ У СКЛАДІ АНГЛОМОВНОГО РИМОВАНОГО СЛЕНГУ

Анотація. Стаття присвячена виявленню предметних сфер, що стали джерелом прецедентності антропонімів у складі римованого сленгу англійської мови. Визначено поняття «прецедент» та «прецедентний антропонім». Охарактеризовано моделі, за якими утворено римовані номінації, здійснено їх класифікацію за 11 предметними сферами, з яких запозичено власні назви у їх складі.

Ключові слова: прецедентність, прецедентний антропонім, римований сленг, соціолект кокні.

Постановка проблеми. Вивчення соціальної диференціації мови, що розпочалося ще з середини минулого сторіччя, продовжує перебувати у центрі уваги лінгвістів, чому сприяє постійна взаємодія мови і соціуму, їх безперервний зв'язок і вплив один на одного. Соціальний діалект кокні, або ж римований сленг, який «ґрунтується на заміні плану вираження вихідної одиниці суголосним їй у фінальній позиції планом вираження кінцевого неосленгізму без зміни семантики» [1, с. 51], є унікальним зразком мовного варіювання. Особливість римованого сленгу полягає у тому, що повсякденні слова та фрази представлені у ньому за допомогою слів чи словосполучень, які з ними римується. Слушною видається думка А. Левицького, що «наявність подібних одиниць ґрунтується на природній схильності людського мислення до об'єднання, зіставлення, а іноді і протиставлення думок про явища і предмети зовнішнього світу, безпосередньо або опосередковано пов'язаних один з одним у процесі когнітивної діяльності стосовно предметів об'єктивного світу» [2, с. 104].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Римований сленг неодноразово опинявся у центрі лінгвістичних пошуків. Зокрема, було виявлено його етимологічні особливості (J. Fowler [3]), способи перекладу українською мовою (С. Алексенко [4]), здійснено типологію редуплікації в римованому слензі (А. Кошата [5]). Частково властивості соціолекту кокні виявлено у зіставному дослідженні І. Гаврилюк про трансформацію власних назв у сленгах, арго та іншій маргінальній лексиці [6], Т. Гарлицької, яка вивчала динаміку мови міського ареалу, [7] та Д. Бориса, котрий охарактеризував особливості римованої субституції [1]. Проте прецедентні антропоніми у складі римованого сленгу ще не були об'єктом дослідження.

Мета статті – виявити та охарактеризувати джерела прецедентності антропонімів у складі англомовного римованого сленгу.

Виклад основного матеріалу. Прецедент, котрий за О. Найдюк є вербальним / невербальним чи вербалізованим феноменом, що «відбувся раніше» і слугує прикладом для зіставлення за нових умов, зберігається у свідомості носіїв мови у вигляді ментальних утворень та закріплюється у мові відпо-

відними мовними знаками [8, с. 170]. Таким мовним знаком може виступати цілісний текст, його фрагмент, висловлення, сполука або ім'я (онім) [9, с. 591]. Прецедентний антропонім – це власна назва, добре відома членам певної спільноти, у нашому випадку – мовцям, що користуються соціолектом кокні або римованим сленгом.

Проаналізувавши римований сленг зі словника під редакцією Е. Партріджа Dictionary of Slang and Unconventional English [10], було відібрано 254 одиниці, у складі яких зафіксовано прецедентні антропоніми.

Виявлено, що джерелами прецедентності антропонімів у складі англомовного римованого сленгу є 11 предметних сфер: *мистецтво, телебачення і кінематограф, спорт, література, політика, фольклор, кримінал, релігія, наука, міфологія та мода*.

Найчисельнішою виявилася група антропонімів, запозичених зі сфери *мистецтво* (68 одиниць). Ця сфера містить такі підрівні: *естрадне мистецтво* (65 одиниць) та *образотворче мистецтво* (3 одиниці).

Підрівень «*естрадне мистецтво*» став джерелом запозичення антропонімів на позначення:

1) **музикантів** (50 одиниць), таких як *Acker Bilk – milk* «молоко» [10, р. 3]; *Adam Ants – pants* «штани» [10, р. 4]; *Barry Whiter – all-nighter* «подія, що триває всю ніч» [10, р. 35]; *Billy Bragg – swag* «награбоване» [10, р. 56]; *Billy Fury – a jury* «жюрі» [10, р. 56]; *Billy Ocean – suntan lotion* «сонцезахисний крем» [10, р. 56]; *Bob Marley – charlie* «кокаїн» [10, р. 74]; *Britney Spears – beers* «пиво» [10, р. 92]; *Buddy Holly – lolly* «гроші» [10, р. 97]; *Carl Rosa – a poser* «позер» (звізди – *the old Carl Rosa – fraud or deceit* «обман, шахрайство») [10, р. 119]; *Charlie Pride – a ride* «поїздка» [10, р. 128]; *Chas and Dave – to shave* «голитися» (утворено від імен музикантів Charles Hodges та Dave Peacock) [10, р. 128]; *Daisy Dormer – warmer* «тепла погода» [10, р. 185]; *Dave Clark – dark* «темний» [10, р. 188]; *David Bowie – blowy* «вітряний» [10, р. 188]; *Donald Peers – the ears* «вуха» [10, р. 211]; *Dorothy Squires – tyres* «шини» [10, р. 214]; *Duane Eddys – readies* «готівка» [10, р. 223]; *Edmundo Ros – a boss* «очільник» [10, р. 232]; *Elton John – con* «шахрайство» [10, р. 235]; *Engelbert Humperdinck – a drink* «напій» [10, р. 236]; *Fatboy Slim – a gym* «спортивний зал» [10, р. 245]; *Fred Astaire – a chair* «стілець» [10, р. 268]; *George and Ringo – bingo* «бінго» (утворено від імен музикантів з групи «Beatles» George Harrison та Ringo Starr) [10, р. 285]; *George Melly – the belly* «черевце» [10, р. 285]; *George Michael – to cycle* «їздити на велосипеді» [10, р. 285]; *Gertie Gitana – a banana* «банан» [10, р. 286]; *Gloria Gaynors – trainers* «кросівки» [10, р. 292]; *Hank Marvin – starving* «дуже голодний» [10, р. 320]; *Jackie Trent – bent* «нечесний» [10, р. 360]; *Jagger's lip – a chip* «уламок» [10, р. 361];

Jay Kay – take-away «їжа з собою» [10, p. 364]; *Jenny Hill – a pill* «пігулка» [10, p. 365]; *Jenny Lind – wind* «вітер» [10, p. 365]; *Jimmy Young – a tongue* «язик» [10, p. 368]; *JJ Cale – a jail* «в'язниця» [10, p. 369]; *Keith Moon – loon* «дивак» [10, p. 379]; *Madonna – goner* «той, що помирає» [10, p. 415]; *Mariah Carey – scary* «страшний» [10, p. 421]; *Mick Jagger – lager* «світле пиво» [10, p. 429]; *Mozart and Liszt – pissed* «п'яний» [10, p. 443]; *Nat King Cole – the dole* «допомога по безробіттю» [10, p. 452]; *Ricky Martin – a side-parting* «проділ збоку» [10, p. 539]; *Roberta Flack – sack* «звільнення» [10, p. 543]; *Ronan Keating – a beating* «побиття» [10, p. 546]; *Ruby Murray – a curry* «каррі» [10, p. 550]; *Sam and Dave – a grave* «могила» (Sam Moore and Dave Prater) [10, p. 556]; *Sinead O'Connor – a doner* «кебаб» [10, p. 583]; *Stevie Wonder – thunder* «грим» [10, p. 619]; *Tina Turner – earner* «джерело доходу» [10, p. 653];

2) КОМІКІВ (15 одиниць), зокрема *Charlie Chester – a child molester* «педофіл» (часто використовується школярами як кличка для директора, не має ніякого зв'язку з Ч. Честером, крім влучної рими) [10, p. 128]; *Charlie Drake – a brake* «гальмо» [10, p. 128]; *Chic Murray – a curry* «каррі» [10, p. 134]; *Dan Leno – a beano* «розвага» [10, p. 186]; *Danny La Rue – blue* «блакитний» [10, p. 186]; *Dick Emery – memory* «пам'ять» [10, p. 197]; *Flanagan & Allen – a gallon* «галон (завичай про пальне)» [10, p. 255]; *Frankie Howerd – a coward* «боягуз» [10, p. 267]; *Gillie Potters – pig's trotters* «свинячі ніжки» [10, p. 289]; *Groucho Marx – sparks* «електрик» [10, p. 309]; *Harold Lloyd – celluloid* «кіноплівка» [10, p. 323]; *Harry Lauder – a prison warder* «наглядач у в'язниці» [10, p. 323]; *Jasper Carrot – a parrot* «папуга» [10, p. 363]; *Ken Dodd – wad* «пачка грошей» [10, p. 379]; *Sandy Powell – a towel* «рушник» [10, p. 557].

Підривень «ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО» представлений іменами ХУДОЖНИКІВ (*Charlie Wheeler – sheila* «розм. жінка» [10, p. 128]; *Vincent Van Gogh – a cough* «кашель» [10, p. 681]) та назвою КАРТИНИ (*Mona Lisa – a pizza* «піца» [10, p. 436]).

Предметна сфера ТЕЛЕБАЧЕННЯ І КІНЕМАТОГРАФ (68 одиниць) є рівноцінною попередній сфері за кількістю запозичених елементів. Ця сфера стала джерелом антропонімів на позначення АКТОРІВ (36 одиниць): *Al Pacino – cappuccino* «капучіно» [10, p. 10]; *Arthur Lowe – no* «ні» [10, p. 17]; *Barry Crocker – shocker* «шокуюча новина» [10, p. 35]; *Betty Grable – a table* «стіл» [10, p. 50]; *Brenda Frickers – knickers* «спідня білизна» [10, p. 90]; *Charles Dance – a chance* «шанс» [10, p. 127]; *Clark Gable – a table* «стіл» [10, p. 145]; *Dame Judi Dench – a stench* «сморід» [10, p. 185]; *Dudley Moore – a sore* «болячка» [10, p. 225]; *Errol Flynn – the chin* «підборіддя» [10, p. 237]; *George Raft – a draught* «протяг» [10, p. 285]; *Goldie Hawn – a prawn* «креветка» [10, p. 296]; *Gregory Peck – a cheque* «чек» [10, p. 306]; *Hattie Jacques – the shakes* «лихоманка» [10, p. 324]; *Jimmy Nail – stale* «несвіжий» [10, p. 368]; *John Cleese – cheese* «сир» [10, p. 371]; *John Wayne – a train* «потяг» [10, p. 371]; *Lee Marvin – starving* «дуже голодний» [10, p. 396]; *Lee Van Cleef – beef* «яловичина» [10, p. 396]; *Lillian Gish – fish* «риба» [10, p. 401]; *Loretta Young – the tongue* «язик» [10, p. 408]; *Mae West – the chest* «груди» [10, p. 415]; *Meryl Streep – sleep* «сон» [10, p. 427]; *Michael Caine – a pain* «біль» [10, p. 428]; *Mickey Rooney – loony* «дивак» [10, p. 429]; *Oliver Reed – weed* «маришуана» [10, p. 471]; *Oscar Asche – cash* «готівка» [10, p. 476]; *Peter O'Toole – a stool* «табурет» [10, p. 491]; *Randolph Scott – a spot* «пляма» [10, p. 530]; *Raquel Welch – a belch* «відрижка» [10, p. 530]; *Richard Burton – a curtain* «завіса» [10, p. 539];

Roseanne Barr – a bra «бюстгальтер» [10, p. 547]; *Russell Crowe – a go* «напад» [10, p. 553]; *Sharon Stone – a telephone* «телефон» [10, p. 570]; *Sylvester Stallone – alone* «сам» [10, p. 636]; *Wynona Ryder – cider* «сидр» [10, p. 709].

До цієї ж групи відносимо антропоніми, що позначають героїв серіалів та фільмів (19 одиниць). Зокрема, це герої британської багатосерійної мелодрами «EastEnders» (*Dirty Den – a pen* «ручка» [10, p. 203]; *Doctor Legg – an egg* «яйце» [10, p. 206]; *Dot Cotton – rotten* «зіпсований» [10, p. 214]; *Frank and Pat – chat* «розмова» [10, p. 267]), лялькові персонажі «The Muppet Show» та «Rainbow» (*George and Zippy – nippy* «прохолодний» [10, p. 285]; *Gonzo the great – a state* «нетверезий стан» [10, p. 297]; *Kermit the Frog – bog* «туалет» [10, p. 379]; *Miss Piggy – ciggy* «цигарка» [10, p. 433]) та інші (*Basil Fawlty – a balti* «балті» (один з видів каррі) (Basil Fawlty – головний герой британського сіткому «Fawlty Towers») [10, p. 36]; *Captain Kirk – a Turk* «турок» (James Kirk – герой науково-фантастичної франшизи «Зоряний шлях») [10, p. 118]; *Colonel Blimp – a shrimp* «креветка» (Colonel Blimp – герой фільму «The Life and Death of Colonel Blimp») [10, p. 155]; *Doctor Who – screw* «наглядач у в'язниці» (Doctor Who – герой британського науково-фантастичного телесеріалу) [10, p. 206]; *Elsie Tanner – a spanner* «гайковий ключ» (Elsie Tanner – героїня британського телесеріалу «Coronation Street») [10, p. 235]; *Harry Lime – time* «час» (Harry Lime – герой британської кримінальної драми «The Third Man») [10, p. 323]; *J. Arthur Rank – a bank* «банк» (J. Arthur Rank – герой однойменного фільму) [10, p. 363]; *Mad Max – tax* «мити» (Mad Max – герой однойменного бойовика) [10, p. 415]; *Mickey Mouse – a house* «будинок» [10, p. 429]; *Porky Pig – big* «великодушний» (Porky Pig – персонаж однойменного мультфільму) [10, p. 510]; *Scooby-Doo – a clue* «підказка» [10, p. 561]).

Найменш чисельну групу серед антропонімів зі сфери ТЕЛЕБАЧЕННЯ І КІНЕМАТОГРАФ становлять ті, що позначають ведучих телепрограм (13 одиниць): *Alan Whickers – knickers* «спідня білизна» [10, p. 7]; *Cilla Black – the back* «спина» [10, p. 143]; *Fanny Craddock – a haddock* «морський окунь» [10, p. 243]; *Janet Street-Porter – a quarter* «чверть» [10, p. 362]; *Jonathan Ross – toss* «дрібниця» [10, p. 372]; *Melvyn Bragg – fag* «цигарка» [10, p. 426]; *Murray Walker – a talker* «базика» [10, p. 447]; *Mystic Meg – a leg* «нога» [10, p. 449]; *Percy Thrower – blower* «телефон» [10, p. 490]; *Richard and Judy – moody* «похмурий» [10, p. 538]; *Rick Stein – a fine* «штраф» [10, p. 539]; *Russell Harty – a party* «вечірка» [10, p. 553]; *Selina Scott – a spot* «прищик» [10, p. 566].

Предметна сфера СПОРТ стала джерелом прецедентності 38 антропонімів у складі англомовного римованого сленгу. Цю групу становлять найменування спортсменів: *Adrian Quist – pissed* «нетверезий» [10, p. 4]; *Arthur Ashe – cash* «готівка» [10, p. 17]; *Ayrton Senna – tenner* «десятифунтова купюра» [10, p. 21]; *Babe Ruth – the truth* «правда» [10, p. 22]; *Becks and Posh – nosh* «їжа» (Becks and Posh – кличка футболіста Д. Бекхема та його дружини) [10, p. 43]; *Billy Guyatt – a diet* «дієта» [10, p. 56]; *Bobby Moore – 1) a door* «двері», 2) *the score* «стан справ у певний момент» [10, p. 73]; *Charlie Cooke – a look* «погляд» [10, p. 128]; *Charlie Smirke – berk* «дурень» [10, p. 128]; *Damon Hill – a pill* «пігулка» [10, p. 185]; *Darren Gough – a cough* «кашель» [10, p. 187]; *David Gower – a shower* «душ» [10, p. 188]; *Denis Law – a carpenter's saw* «пилка для дерева» [10, p. 193]; *Don Revie – bevvy* «алкогольний напій» [10, p. 211]; *Frankie Dettori – a story* «історія» [10, p. 267]; *Gary Lineker –*

vinegar «оцет» [10, p. 281]; *Gary Player – an ‘all-dayer’* «подія, що триває увесь день» [10, p. 281]; *Geoff Hurst – a first (a first class honours degree)* «диплом бакалавра з високим середнім балом» [10, p. 285]; *Georgie Best – a drunken pest* «п'яниця» (виникнення фрази пов'язують з алкогольною залежністю Д. Беста) [10, p. 286]; *Glen Hoddle – doddle* «легка справа» [10, p. 292]; *Greville Starkey – darky* «афроамериканець» [10, p. 307]; *Harry Wragg – fag* «цигарка» [10, p. 323]; *Herbie Hides – strides* «штани» [10, p. 330]; *Holyfield's ear – a year* «рік» (фраза виникла на честь Е. Холіфінда, якому М. Тайсон відкусив під час бою шматок вуха) [10, p. 337]; *Ilie Nastase – karzy* «туалет» [10, p. 353]; *Iron Mike – bike* «велосипед» (Iron Mike – кличка М.Тайсона) [10, p. 356]; *Jack Doyle – a boil* «кипіння» [10, p. 359]; *Jimmy Hill – a bill* «рахунок» [10, p. 368]; *Joe Baksi – a taxi* «таксі» [10, p. 370]; *John Grieg – the leg* «нога» [10, p. 371]; *Johnny Raper – a newspaper* «газета» [10, p. 371]; *Len Hutton – a button* «грудзик» [10, p. 398]; *Michael Schumacher – tobacco* «табак» [10, p. 428]; *Nigel Benn – a pen* «ручка» [10, p. 457]; *Ryan Giggs – digs* «житло» [10, p. 553]; *Sally Gunnell – a tunnel* «тунель» [10, p. 555]; *Sebastian Coe – the toe* «палець на носі» [10, p. 565]; *Steffi Graf – laugh* «сміх» [10, p. 619].

ЛІТЕРАТУРА є предметною сферою, що стала джерелом для утворення 28 одиниць римованого сленгу з антропонімами. Сюди відносимо власні назви на позначення:

1) героїв творів (19 одиниць), а саме *Barnaby Rudge – a judge* «суддя» (Барнабі Радж – героїня однойменного твору Ч. Діккенса) [10, p. 34]; *Billy Bunter – punter* «покупець» (Біллі Бантер – герой серії творів Ф. Річардса) [10, p. 56]; *Dad and Dave – a shave* «гоління» (Dad and Dave – головні герої серії оповідань С. Рада) [10, p. 183]; *Desperate Dan – a tan* «загар» (Desperate Dan – головний герой серії британських коміксів) [10, p. 194]; *Forrest Gump – dump* «смітник» (Forrest Gump – головний герой однойменного роману В.Грума) [10, p. 265]; *Hannibal Lecter – a ticket inspector* «кондуктор» (Hannibal Lecter – герой творів Т. Харріса) [10, p. 320]; *Jekyll and Hyde – snide* «фальшивий» (Jekyll and Hyde – герої роману Р. Стівенсона) [10, p. 364]; *King Lear – the ear* «вухо» [10, p. 383]; *little Nell – a door bell* «дзвінок» (little Nell – героїня твору Ч. Діккенса) [10, p. 403]; *Lorna Doone – a spoon* «ложка» (Lorna Doone – героїня твору Р. Блекмора) [10, p. 408]; *Moby Dick – sick* «хворий» [10, p. 434]; *Moriarty – a part* «вечірка» [10, p. 440]; *Oliver Twist – pissed* «п'яний» [10, p. 471]; *Peter Pan – a van* «фургон» [10, p. 491]; *Quasimodo – soda water* «газована вода» [10, p. 523]; *Robinson Crusoe – to do so* «робити так» [10, p. 543]; *Sexton Blake – a fake* «підробка» (Sexton Blake – герой серії детективів) [10, p. 568]; *Tiny Tim – flim* «п'ятифунтова банкнота» (Tiny Tim – герой «Різдвяної пісні» Ч. Діккенса) [10, p. 654]; *Tom Sawyer – a lawyer* «юрист» [10, p. 657];

2) авторів творів (9 одиниць), зокрема *Beatrix Potter – rotter* «негарна жінка» [10, p. 42]; *Conan Doyle – a boil* «кипіння» [10, p. 158]; *Duchess of York – pork* «свинина» (Duchess of York – титул письменниці С. Фергюсон) [10, p. 224]; *Geoffrey Chaucer – a saucer* «чайне блюдце» [10, p. 285]; *George Bernard Shaw – a door* «двері» [10, p. 285]; *Marie Corelli – telly* «телевізор» [10, p. 421]; *Seamus Heaney – a bikini* «бікіні» [10, p. 565]; *Sir Walter Scott – a pint pot* «кружка» [10, p. 584]; *Somerset Maugham – warm* «теплий» [10, p. 603].

Наступну групу утворюють одиниці римованого сленгу, у складі якого виявлено антропоніми зі сфери ПОЛІТИКА (22 одиниці). Сюди відносимо власні назви, що позначають

політиків Великої Британії (*Douglas Hurd – a turd* «покидьок» [10, p. 216]; *Edward Heath – the teeth* «зуби» [10, p. 232]; *Enoch Powell – 1) a towel* «рушник», 2) *a trowel* «лопатка» [10, p. 236]; *Harold Macmillan – a villain* «лиходій» [10, p. 323]; *Jack Straw – draw* «маріхуана» [10, p. 360]; *John Prescott – a waistcoat* «жилет» [10, p. 371]; *Joynson-hicks – six* «шість» [10, p. 373]; *Lord Wigg – pig* «нахаба» [10, p. 408]; *Tony Blair – hair* «волосся» [10, p. 658]) та політиків інших країн (*Boutros Ghali – charlie* «кокаїн» [10, p. 85]; *Colonel Gadaffi – a café* «кафе» [10, p. 155]; *Gadaffi – the NAAFI (Navy, Army and Air Force Institutes)* «військово-торгова служба ВМС, ВПС та сухопутних військ» [10, p. 278]; *Jack Lang – slang* «сленг» [10, p. 360]; *Julius Caesar – a freezer* «морозилка» [10, p. 375]; *King Farouk – a book* «книга» [10, p. 383]; *Saddam Hussein – a pain* «те, що драгує» [10, p. 554]), членів королівської родини (*Camilla Parker-Bowles – rolls* «скорочена назва автомобіля Ролс Ройс» [10, p. 115]; *Duchess of Teck – a cheque* «чек» [10, p. 224]; *Princess Di – a pie* «пиріг» [10, p. 515]; *Richard the Third – bird* «дівчина» [10, p. 539]) та президентів США (*Abraham Lincoln – stinking* «смердючий» [10, p. 2]; *Eisenhower – a shower* «душ» [10, p. 233]).

Предметна сфера ФОЛЬКЛОР є джерелом прецедентності 14 антропонімів, що є частиною римованого сленгу, та позначають:

1) дитячі пісні (5 одиниць), такі як *Bo Peep – sleep* «спати» [10, p. 83]; *Jack and Jill – 1) a bill* «рахунок», 2) *a till* «каса», 3) *a hill* «пагорб» [10, p. 359]; *little Miss Muffet – stuff it* «мені байдуже» [10, p. 403]; *Mother Hubbard – a cupboard* «буфет» [10, p. 441]; *simple Simon – a diamond* «діамант» [10, p. 583];

2) казки (3 одиниці), а саме *Cinderella – smeller* «розм. ніс» (Cinderella – Попелюшка) [10, p. 143]; *Goldilocks – por* «жарг. сифіліс» (Goldilocks – Золотоволоска) [10, p. 296]; *Snow Whites – tights* «колготи» (Snow White – Білосніжка) [10, p. 600];

3) балади (6 одиниць), зокрема *Molly Malone – telephone* «телефон» (Molly Malone – героїня ірландської пісні «Cockles and Mussels») [10, p. 436]; *Phil the fluter – shooter* «рушниця» (Phil the fluter – герой ірландської балади) [10, p. 492]; *Eskimo Nell – a bell* «телефонний дзвінок» (Eskimo Nell – героїня народної непристойної балади «The Ballad of Eskimo Nell») [10, p. 237]; *Davy Crockett – a pocket* «кишеня» (Девід Крокет – американський офіцер і політик, який пізніше став героєм фольклорних творів) [10, p. 188]; *Robin Hood – good* «добрий» [10, p. 543]; *William Tell – smell* «смердіти» [10, p. 701].

Наступну групу становить римований сленг, що включає антропоніми зі сфери КРИМІНАЛ (6 одиниць), а саме *Dick Turpin – thirteen* «тринадцять» (цим виразом користуються гравці в дротики, утворено на основі імені відомого розбійника) [10, p. 198]; *Doctor Crippen – dripping* «жир, що стікає з м'яса під час смаження» (Doctor Crippen – кличка відомого вбивці Х. Кріппена) [10, p. 206]; *Frankie Fraser – a razor* «бритва» (Frankie Fraser – англійський гангстер) [10, p. 267]; *Jack the Ripper – stripper* «стриптизер» (Jack the Ripper – ім'я псевдонім, дане невідомому серійному вбивці) [10, p. 361]; *Ned Kelly – telly* «телевізор» (Ned Kelly – австралійський розбійник) [10, p. 453]; *Yorkshire Ripper – a slipper* «капці» (Yorkshire Ripper – британський серійний вбивця) [10, p. 713].

РЕЛІГІЯ як сфера-джерело для антропонімів у складі соціолекту конні є продуктивною для 4 назв: *Adam and Eve – believe* «вірити» [10, p. 4]; *Cain and Abel – a table* «стіл» [10, p. 113]; *Desmond Tutu – a 2:2 (a lower second-class degree)* «диплом бакалавра з низьким середнім балом» (каламбур на основі

імені південно-африканського священнослужителя Д. Туту) [10, р. 194]; *General Booth – a tooth* «зуб» (William Booth – британський проповідник) [10, р. 285].

Предметна сфера *НАУКА* стала джерелом прецедентності 2 антропонімів у складі римованого сленгу, зокрема *Aristotle – a bottle* «пляшка» [10, р. 15]; *Captain Cook – a look* «погляд» (капітан Кук – англійський першовідкривач, навігатор і дослідник) [10, р. 118].

МІФОЛОГІЯ – предметна сфера, що слугувала для запозичення 2 антропонімів у соціолекті кокні: *Aphrodite – nightie* «нічна сорочка» [10, р. 14]; *Eros and Cupid – stupid* «дурний» [10, р. 237].

МОДА, як і попередня сфера, є найменш репрезентованою (2 одиниці): *Calvin Klein – 1) wine* «вино», 2) *fine* «чудово» [10, р. 114]; *Giorgio Armani – sarnie* «бутерброд» [10, р. 290].

Висновки. У результаті дослідження зроблено такі висновки: 1) англомовний римований сленг є специфічним поєднанням двох частин фрази: перша частина досліджуваного нами матеріалу містить прецедентний антропонім, а друга частина римується з першою, проте набуває зовсім нового змісту; 2) прецедентний антропонім – власна назва, з якою добре обізнані мовці; 3) джерелами прецедентності антропонімів у складі англомовного римованого сленгу виступають 11 предметних сфер, найпродуктивнішими з яких виявилися *МИСТЕЦТВО, ТЕЛЕБАЧЕННЯ І КІНЕМАТОГРАФ, СПОРТ, ЛІТЕРАТУРА*; 4) не завжди можливо встановити етимологію конкретного римованого сленгізму, найчастіше причиною таких утворень є прагнення висміяти об'єкт номінації чи просто схильність до римування, проте така модель вторинної номінації є, безперечно, продуктивною в англійській мові, про що, зокрема, свідчить надзвичайне розмаїття проаналізованого мовного матеріалу.

Перспективи подальших пошуків полягають у можливості виявлення джерел прецедентності інших типів онімів у складі соціолекту кокні.

Література:

1. Борис Д.П. Неосленгізми в англійській мові початку ХХІ століття: структура і семантика: дис. ... канд. філол. наук. Київ, КНЛУ. 2017. 212 с.
2. Левицький А.Е. Зіставлення функціональних особливостей систем номінативних одиниць англійської й української мов. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2001. Вип. 8. С. 101–105.

3. Fowler J. Cockney Dialect and Slang. Honors Theses. 1984. URL: http://scholarlycommons.obu.edu/honors_theses/191 (Дата звернення: 29.08.2018).
4. Алексенко С.Ф. Особливості перекладу соціолекту кокні. Молодий Вчений. 2016. Вип. 11 (38). С. 185–189.
5. Kořataj A. Reduplication in English Rhyming Slang. Acta Neophilologica. 2010. XII. P. 93–103.
6. Гаврилук І.С. Власна назва та її трансформації у сленгах, аргю та іншій маргінальній лексиці (зіставлення на матеріалі української, французької й англійської мов). Science and Education a New Dimension: Philology. 2016. Вип. 98. С. 63–67.
7. Гарлицька Т.С. Динаміка та соціолінгвістичні особливості розвитку мови міського ареалу. Одеський лінгвістичний вісник. 2005. Вип. 5. С. 22–25.
8. Найдюк О.В. Семантичні та функціональні особливості прецедентних феноменів у німецькомовному дискурсі: дис. ... канд. філол. наук. Луцьк, 2008. 200 с.
9. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2010. 844 с.
10. Partridge E. The Concise New Partridge Dictionary of Slang and Unconventional English. New York: Taylor & Francis. 2007. 721 p.

Швец Н. В. Источники прецедентности антропонимов в составе англоязычного рифмованного сленга

Аннотация. Статья посвящена выявлению предметных сфер, которые стали источником прецедентности антропонимов, входящих в состав рифмованного сленга английского языка. Даны определения понятиям «прецедент» и «прецедентный антропоним». Охарактеризованы модели образования рифмованных номинаций, осуществлена их классификация по 11 предметным сферам, откуда заимствованы имена собственные в их составе.

Ключевые слова: прецедентность, прецедентный антропоним, рифмованный сленг, социолект кокни.

Shvets N. The sources of proper names' precedence as part of English rhyming slang

Summary. The article is devoted to discovering the lexical domains, which became the source of proper names' precedence as part of English rhyming slang. The terms «precedent» and «precedent anthroponym» are defined. The author characterized the models, according to which the rhyming nominations were composed, these models were classified into 11 groups referring to proper names source domains.

Key words: precedence, precedent anthroponym, rhyming slang, cockney dialect.

Бахов І. С.,

завідувач кафедри іноземної філології та перекладу
Міжрегіональної Академії управління персоналом

СЕМАНТИЧНІ МАРКЕРИ Й ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ У ПЕРЕКЛАДІ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СОЦІОЛОГІЧНИХ ТЕКСТІВ

Анотація. У статті йдеться про інтертекстуальність у перекладознавчому аспекті. Визначено роль семантичних маркерів у перекладі спеціалізованих, зокрема соціологічних текстів. Досліджується явний міжтекстовий зв'язок, або цитування, тобто включення інших текстів у побудову спеціалізованого тексту – традиційний міжтекстовий формат, що є відмінною характеристикою написання спеціалізованих текстів, особливо наукових. Увагу зосереджено на цитуваннях, які вживаються для тлумачення, і показано, як семантичні маркери можуть бути корисними для перекладача спеціалізованих соціологічних текстів у фазі аналізу тексту, що передуює перекладу.

Ключові слова: інтертекстуальність, переклад, спеціалізований текст, соціологічний текст, семантичні маркери.

Постановка проблеми. Явище інтертекстуальності завжди привертало увагу дослідників у галузі мовознавства і літературознавства, журналістики, реклами та мас-медіа, а останнім часом починає привертати увагу фахівців із перекладознавства, оскільки існують певні складнощі, які виникають під час перекладу [1, с. 4–5]. Широкий науковий загал одноставно визначає *інтертекстуальність* як наявність у тексті слідів інших текстів і як діалогічний зв'язок тексту у семіотичному універсумі із попередніми (рекурсивний зв'язок) і подальшими (прокурсивний зв'язок) текстами. Таким чином, реалізовано текстовий процес, текстову динаміку. Звідси витікає думка про міжтекстові зв'язки у науковому дискурсі як засіб продукування, передавання та зберігання наукової інформації [2]. Термін «інтертекстуальність» був запропонований французькою дослідницею Ю. Крістєвою, котра називає інтертекстуальністю інтеракцію, яка відбувається всередині окремого тексту. Для суб'єкта, що пізнає, інтертекстуальність – це ознака того способу, яким текст прочитує історію та вписується в неї [3, с. 102].

Зацікавленість дослідників міжтекстовою взаємодією мотивована формуванням нового погляду на діалогічну взаємодію тексту або теорії інтертекстуальності в середині минулого століття. Із новими підходами та напрямками дослідження – інтертекстуальним, лінгвістичним, літературознавчим, лінгвокультурологічним, стилістичним, когнітивним, семіотичним, комунікативно-прагматичним, перекладознавчим – природа та властивості цих понять, межі їх інтертекстуальної атрибуції все ще залишаються дискусійними [5; 7]. Визнання значущості інтертекстуальності під час перекладу спеціалізованих текстів із соціології зумовило потребу вивчення цієї проблеми і в перекладознавчому ракурсі. Питання дослідження інтертекстуальності як проблеми перекладу спеціалізованих текстів досі залишається практично відкритим.

Отже, актуальність роботи та теми визначається необхідністю системного вивчення інтертекстуальності як перспективної проблеми перекладу спеціалізованих текстів.

Об'єктом дослідження є семантичні маркери у перекладі спеціалізованих текстів із соціології, предметом – лінгвістичні характеристики таких маркерів як результату їх міжтекстових взаємодій. Звідси постає **мета дослідження**, яка полягає в аналізі способів відтворення інтертекстуальних одиниць у перекладі спеціалізованих текстів із соціології.

Виклад основного матеріалу. Мало хто з учених досліджував проблеми, специфічні для цієї форми перекладу спеціалізованих текстів. До винятків, однак, належить І. Валерштайн, чий фундаментальні праці, присвячені перекладу соціологічних текстів, добре інформують щодо сучасної думки про предмет – від Ж. Прайса до Проекту соціологічного перекладу, реалізованого Американською радою наукових товариств [19].

Спеціалізовані типи текстів відрізняються від їхніх неспеціалізованих («загальних») або літературних аналогів за чотирма параметрами: метою, темою, цільовою аудиторією та структурою тексту. Ці параметри, вперше сформульовані І. Мейер та П. Расселл, застосовуються також і до соціологічних текстів [12]. Спеціалізовані тексти зазвичай використовують мову для досягнення принаймні двох базових цілей: поширення даних та ідей і побудови знань. Як такі, вони є важливими для будь-якої діяльності, орієнтованої на дослідження, як у науковій, так і в приватній сфері.

Соціологічні тексти мають, крім цих чотирьох параметрів, фундаментальну відмінну характеристику, яку Ж. Прайс резюмував таким чином: «вони мають справу з концепціями» [16, с. 348]. Дійсно, в соціологічних текстах використовуються концепції для передавання специфічних поглядів на реальність, які мають ідеологічну основу, тобто знаходяться у рамках певної теорії. Проте ці концепції, як стверджує І. Валерштайн, «не є дрібницями». Насправді «кожна з цих концепцій є цілою теорією» або «теорією історії концепції» [19, с. 108], теорією, яка ніколи не буває повністю завершеною, а продовжує змінюватися з часом, включаючи в себе зміни та поправки, зроблені первісним автором у подальших працях або сучасними чи пізнішими авторами в їхніх працях. «Слова-символи» або терміни, пов'язані з цими концепціями, можуть бути унікальними, тобто специфічними для автора та його праць. Як пояснює І. Валерштайн [19, с. 108], подеколи автор буквально винаходив слово (або фразу). В інших випадках автор брав слово, яке вже можна було знайти у словниках, і використовував його, як він вважав за потрібне. Таке використання було подібним до того, як використали б його інші автори того часу, але інколи автор давав слову-символу виразно новий (навіть незвичайний) зміст.

Через погано визначений і динамічний характер соціологічних концепцій та їхню важливість для соціологічних текстів багато вчених стверджували, що перекладачі цих текстів мають самі бути вченими або, якщо вони ними не є, бути дуже добре знайомими зі сферами чи підсферами, до яких ці тексти належать. Дійсно, знаходження саме того значення текстів,

яке закладав у них автор, є складним завданням – навіть для спеціалістів із відповідної дисципліни. Проте перекладачі мають набагато більшу відповідальність, аніж звичайні читачі: «зрештою, якщо окремих читач розуміє щось неправильно, від наслідків цього страждає він сам, але коли помилку робить перекладач, він вводить в оману безліч людей» [19, с. 116].

Міжтекстовий зв'язок у спеціалізованих текстах. У нашій статті йдеться про зрозумілість соціологічних текстів для перекладачів, які можуть не бути вченими і не мати статусу членів групи, незважаючи на глибокі професійні знання сфер або спільнот дискурсу, з яких ці тексти походять. Соціологічні тексти, в силу їхнього виключного характеру, мають притаманні їм риси, які можуть підвищити або, навпаки, знизити здатність читача отримати повний доступ до їхнього змісту [9]. Одну таку рису, релевантну для інтерпретації соціологічних концепцій, буде досліджено в статті: це явний міжтекстовий зв'язок або цитування, тобто включення інших текстів у побудову спеціалізованого тексту – традиційний міжтекстовий формат, що є відмінною характеристикою написання спеціалізованих текстів, особливо – наукових соціологічних текстів, для якого ця практика є, по суті, обов'язковою [18, с. 108].

Явний міжтекстовий зв'язок зазвичай вважається засобом, за допомогою якого той, хто пише спеціалізований текст, відзначає, що перебуває в інтелектуальному боргу перед іншими авторами, підтримує їхні твердження та нейтралізує заперечення, підвищує загальну переконливість своїх аргументів. Як такі, цитування грають певну роль у соціальній побудові знань у тому сенсі, що вони створюють мапу зв'язків, які сполучають текст автора з працями інших авторів і вчених.

У соціологічних текстах цитування можуть виступати в ролі семантичних маркерів, які відстежують та ідентифікують аспекти «теорії історії» певної концепції. Приклад, наведений нижче, є саме таким випадком. У ньому автор намагається помістити дві суміжні концепції – «філологічний переклад» і «комунікативний переклад» – у певний контекст, надаючи історичного контексту і вказуючи, що відрізняє ці дві концепції від подібних, які живаються іншими авторами в їхніх творах.

Різниця між «філологічним» і «комунікативним перекладом» сягає, принаймні, знаменитого розрізнення Фрідріхом Шлаєрмахером *verfremdende ma einbürgernde Übersetzungen*, яке багато хто наслідував, використовуючи інші терміни. Що ставить розрізнення «філологічного» – «комунікативного» осібно від інших подібних розрізень і концепцій, так це те, що воно є інтегрованим до несуперечливої теорії критики перекладу, в рамках якої походження та функції цих двох типів перекладу послідовно описуються та пояснюються [9, с. 245].

Спеціалізовані тексти, такі як соціологічні, існують не ізольовано: вони зв'язані між собою в мережі, які з'єднують поточні тексти з попередніми текстами і передбачають зв'язки з ще не написаними текстами. Фактично було відзначено, що тексти формуються способами, в які вони реагують на попередні тексти, з одного боку, і намагаються передбачити реакції наступних текстів, з іншого. Тому можна сказати, що соціологічні тексти є фундаментально гетерогенними або «міжтекстовими», тобто вони «складаються з елементів інших текстів» – попередніх, сучасних і, певною мірою, майбутніх [7, с. 270].

Цитування як семантичні маркери. Цитування, найпоширеніша форма «явного міжтекстового зв'язку», є важливою темою дослідження принаймні у трьох різних дисциплінах: інформатиці, соціології науки та прикладній лінгвістиці. Ви-

ходячи з результатів роботи, проведеної у сферах інформатики та соціології науки, прикладні лінгвісти, такі як Н. Гарвуд [8], стверджують, що цитування можна розглядати як «багатофункціональний прагматичний акт» у тому сенсі, що воно уможливує нормативну, соціально-конструкціоністську та риторичну інтерпретацію. Як «багатофункціональний прагматичний акт», цитування визнає право власності авторів (винагороду), створює інтелектуальні або концептуальні зв'язки (соціальну побудову знань) і підвищує загальну риторичність текстів (переконування).

Далі ми зосередимося на цитуваннях, які визнають специфічний тип міжтекстового зв'язку – історичну якість концепцій соціології та їхніх «слів-символів» або термінів. Ці цитування, які ми далі називатимемо *семантичними маркерами*, мають усі ознаки цитувань, згадані вище. Як усі цитування, вони є «багатофункціональними прагматичними актами», що, як стверджував Н. Каплан, становлять «соціальні засоби», за допомогою котрих спільноти дискурсу «вирішують проблеми прав власності та домагання пріоритету» [10]. Проте, на відміну від цитувань узагалі, *семантичні маркери пов'язані зі значенням терміна*: вони використовуються, коли автори хочуть уточнити, що вони розуміють під терміном, зокрема коли цей термін уже було вжито або визначено в іншому місці. Тому, з погляду змісту тексту, їхній внесок є, по суті, семантичним за своєю природою, більше пов'язаним із точністю мови, якою формулюються аргументи тексту, аніж із ідентифікацією теоретичних основ чи методу, або з мобілізацією підтверджуючих доказів для тверджень, що робляться в тексті. Семантичні маркери грають важливу роль щодо однієї з головних якісних характеристик соціологічних текстів: ці тексти зазвичай працюють зі значеннями, визначеними самими текстами і меншою мірою – фізичними контекстом зовнішнього світу, або, за словами Ж. Прайс [16, с. 348], «мають справу з концепціями» та «використовують ці концепції як свій основний спосіб комунікації» [19, с. 88].

Як засоби для побудови значення у соціологічних текстах, семантичні маркери мають бути цікавими для перекладачів, яким доводиться їх перекладати. Дійсно, перекладачі, незалежно від того, чи вони самі є вченими, чи ні, зазвичай мають аналізувати тексти, які їм дали, до того, як почнуть їх перекладати, «оскільки це видається єдиним способом забезпечення того, що тексти будуть правильно зрозумілі» [13, с. 1]. У цьому відношенні корисним може бути розуміння того, як семантичні маркери діють у дискурсі соціології.

Семантичні маркери, або цитати, включені автором, який бажає визнати «семантичний» борг, схожі на «контексти, багаті на знання». Концепцію «контексту, багатого на знання», або «КБЗ», розробила І. Мейєр [12] у сфері, пов'язаній із перекладом спеціалізованих текстів, а саме у сфері термінології розрахунку, зокрема напівавтоматичного вибирання знань. Контексти, багаті на знання, є фрагментами тексту, що виражають «концептуальну інформацію для терміна» [12], тобто інформацію, яку може використовувати фахівець із мови, такий як перекладач, для набуття предметних знань про термін. Унаслідок цього їм в останні роки приділяється значна увага, і їх часто використовують під час спроб створити термінологічні ресурси, метою яких є саме допомога перекладачам у розумінні та продукуванні спеціалізованих текстів. Семантичні маркери, які визначають або пояснюють, схожі на «визначальні експозитиви» Пірсон – це термін, упроваджений Дж. Пірсон [14, с. 105], також у сфері термінології розрахунку, для позначення випадків,

«коли визначення, що вже існують, повторюються або перефразуються для цілей роз'яснення або пояснення». Дж. Пірсон [14, с. 118] зазначила, що на «визначальні експозитиви» в тексті можуть явно вказувати поверхневі риси, які слугують для ідентифікації автора оригіналу, так, як це було б і у випадку з семантичними маркерами, якими вони, проте, часто не є. Відсутність поверхневих рис могла б вказувати на статус визначення, тобто на те, що його було всотано до фонових знань сфери, і що його вже не можна з'єднати з його автором через т. зв. явище «стирання через включення». Фактично, багато прикладів Дж. Пірсон, здається, потрапляють до цієї категорії, як можна судити з двох визначальних експозитивів, взятих зі збірки її творів.

«Скелетний м'яз складається з пучків м'язових волокон, з'єднаних сполучною тканиною» [14, с. 147].

«Транспірація – це процес, за якого рослини виділяють воду в повітря через отвори в їхньому листі» [14, с. 153].

Семантичні маркери не лише визначають або пояснюють значення термінів. Встановлюючи зв'язки з більш ранніми працями, вони також надають етимологічну інформацію, ідентифікують синоніми, сигналізують про змінені значення, вказують на еквівалентні вирази в інших мовах і т. ін. Коли семантичні маркери роблять останнє без визначення або пояснення, вони нагадують «часткові визначальні експозитиви» Дж. Пірсон – сегменти тексту, «які можуть просто надавати інформацію про синоніми або правильний термін, який треба вжити в певному контексті» [14, с. 119]. Але, на відміну від часткових визначальних експозитивів, усі семантичні маркери є цитуваннями – сегментами тексту, які з'єднують семантичний зміст, на який звертається увага, з його першоджерелом. Наприклад, семантичний маркер, наведений нижче, ідентифікує семантичний зв'язок між «горизонтальною інтерпретацією мов» – виразом дещо специфічним – і «чергуванням кодів», терміном, що є більш поширеним у літературі. Теоретики майже завжди посилаються на тексти, які містять те, що М. Люїс називає «горизонтальною інтерпретацією» мов, оригінальним синонімом більш поширеного виразу «*чергування кодів*» [17, с. 459–460].

Семантичні маркери у перекладі соціологічних текстів.

Соціологічні тексти, як було показано вище, є особливою формою спеціалізованого дискурсу, який здійснює комунікацію за допомогою концепцій, що складають теорію або специфічні для сфери інтерпретації того, що існує в зовнішньому світі. Проте ці концепції є дуже мінливими – їхній зміст постійно змінюється через постійно триваючі інтелектуальні дослідження та дебати. Багато що з цієї інтелектуальної діяльності описується в публікаціях – таких, як соціологічні тексти, в яких учені відстежують, інтерпретують, переглядають і змінюють існуючі концепції або впроваджують нові. Тоді з цього випливає, що кожна соціологічна концепція «[сама] є цілою теорією» [19, с. 108].

Мінлива якість соціологічних концепцій і термінів, які їх позначають, становлять серйозну проблему для будь-якого читача соціологічних текстів, у т. ч. для перекладачів. Дійсно, через це для інтерпретації соціологічних концепцій треба бути знайомим не лише з предметом тексту, який їх містить, а й із літературою сфери або частини сфери, з якою пов'язаний текст, і через яку концепції з часом розвиваються. Проте навіть якщо читач володіє необхідними знаннями, усе ж між значенням тексту, яке заклад у нього автор, і здатністю читача оцінити та повністю віднайти його зазвичай залишається розмита область.

Можна сказати, що семантичні маркери становлять таку текстову підказку. Маючи справу, головним чином, з інтер-

претацією значення, вони включають фонову інформацію про концепції та їхні терміни просто в текст. Роблячи це, семантичні маркери також можуть грати роль маяків під час процесу читання і допомагати вести читача через текст, зокрема через зміст сегментів, до яких їх було включено. Крім того, семантичні маркери не лише сигналізують про знання автором, що вдається до цитування, історичного розвитку концепції, а й також вказують на певне усвідомлення потреб потенційних читачів, незалежно від того, чи є вони «інсайдерами» відповідної дисципліни, чи ні. У цьому сенсі їх можна вважати «інтерактивним ресурсом», тобто ресурсом, що є доступним для кожного автора, якому треба управляти потоком інформації в ході всієї побудови тексту, постійно передбачаючи вірогідні реакції та потреби уявних читачів. Дійсно, за словами П. Томпсона, «автори роблять припущення про питання, які можуть поставити читачі, і будують текст так, аби там були відповіді» [18, с. 61]. Видається, що одним зі способів дати ці відповіді є використання семантичних маркерів, які розповідають про значеннєвий зміст ключових термінів, ужитих у тексті, або про інші семантичні характеристики цих термінів. Внаслідок цього корисною стратегією читання для читачів, без сумніву, був би пошук у тексті семантичних маркерів і обробка цих маркерів не лише як цитувань, тобто як зв'язків із більш ранньою літературою, а й також як спроб автора встановити контакт із читачем і відреагувати на вірогідну або очікувану потребу в додатковій семантичній чи концептуальній інформації.

У контексті перекладу соціологічних текстів є сенс віднести семантичні маркери до «внутрішньотекстових факторів» [13], які треба уважно вивчити під час аналізу перед здійсненням перекладу спеціалізованого тексту. Вони є «контекстами, багатими на знання», які надають неоціненну допомогу в інтерпретації, тлумаченні тексту мовою оригіналу і, крім того, ідентифікують джерела, які можна буде використати, якщо видасться необхідним здійснити додаткове дослідження історії концепції. Коротше кажучи, вони є дуже корисними в герменевтичній фазі перекладу соціологічного тексту, навіть за умови, що, за твердженням Б. Пончарал, інтерпретація тексту, отриманого в результаті, завжди залишиться до певної міри суб'єктивною [15, с. 103]. Для того, аби перекласти текст про гуманітарні науки, потрібно, щоб перекладач пристосувався до нього, тобто щоб він здійснив особисту інтерпретацію, за необхідності суб'єктивну, і щоб він подумав над тим, за допомогою якого засобу можна найкращим чином відтворити цю інтерпретацію своєю мовою, тобто мовою перекладу [15, с. 103].

Для того, аби дослідити роль, яку семантичні маркери можуть відігравати в герменевтичній стадії перекладу соціологічного тексту, звернімо увагу на такий уривок з нашої добірки: *Однією з головних причин вибору на користь спостереження за впливом на ці чотири окремі здатності є те, що вони відображають чотири когнітивні стадії вирішення проблеми перекладу.* Автор уривка посилається на добре відоме явище перекладу – явище *проблеми перекладу*. Проте проблеми перекладу можуть належати до багатьох різних типів (лексичного, синтаксичного, семантичного, культурного і т. ін.) і, внаслідок цього, цей начебто прозорий термін дозволяє інтерпретувати його більш ніж в один спосіб. Семантичний маркер, який іде безпосередньо за уривком, є особливо корисним у цьому разі.

Спіраючись на висновки, які В. Льюїс зробив у своєму емпіричному дослідженні 1991 р., ми вважаємо, що «проблема перекладу» присутня в будь-якому сегменті тексту, що вимагає

від перекладача свідомої уваги, оскільки він не може перекласти його автоматично (без необхідності зупинитися та подумати про нього) [11].

Семантичні маркери, які, на відміну від щойно проаналізованого маркера, не дають визначення, а надають інші типи термінологічної інформації, є також дуже корисними на герменевтичній стадії перекладу соціологічного тексту. Дійсно, вони зазвичай ідентифікують аспекти історичного розвитку певної концепції, які стосуються – часто досить специфічного – характеру слова-символу або терміна цієї концепції. До цієї категорії належать семантичні маркери, які зосереджуються на походженні слова-символу (етимологія або називання), на використанні інших слів-символів іншими авторами (синонімія) або на наявності інших значень або інтерпретацій в інших працях (багатозначність). Ще одним прикладом є семантичні маркери, метою яких є поміщення концепції до контексту її взаємозв'язків з іншими, такими, як ті, що ідентифікують концепції вищого або нижчого рівня (гіпонімія). Усі ці семантичні маркери дають читачеві / перекладачеві знання про потенційні термінологічні проблеми, які ставить лексика сфери, до котрої належить текст, посиляючись, крім того, на джерела додаткової інформації для перекладача.

Хоча семантичні маркери є зазвичай корисними для перекладача, вони іноді можуть зменшувати зрозумілість, надмірно заглушуючи голоси автора та цитованого автора, або надаючи інформацію, яка є двозначною чи неповною. Наприклад, коли автори вдаються до цитування – семантичний маркер є цитуванням, – вони заохочують читачів до пошуку. Читачі можуть прийняти чи не прийняти це заохочення, але якщо вони його приймають, вони очікують, що він підтвердить їхні очікування, тобто що вони будуть здатними знайти потрібну інформацію без надмірних зусиль і ця інформація буде корисною.

Проте загалом семантичні маркери можуть, завдяки їхній діалогічній та інтерактивній властивості, грати роль маяків, що полегшують інтерпретацію тексту, яка є однією з серйозних проблем перекладу соціологічних текстів.

Висновки. Цитування виконують багато функцій у спеціалізованому дискурсі. Включаючи текст, що будується, в історичний ланцюжок продукування тексту, вони визнають інтелектуальний борг, беруть участь у соціальній побудові знань і збільшують загальну переконливість тексту. Крім того, вони можуть допомагати окреслювати значення специфічних термінів у рамках нового тексту. Як семантичні маркери, цитування набувають подвійної діалогічної властивості: вони орієнтовані на авторів попередніх текстів, на яких вони посиляються і з якими вони працюють над значенням термінів, а також «взаємодіють» із читачем, реагуючи на можливі питання або вірогідні потреби у більш точній семантичній або концептуальній інформації. У цій останній ролі вони стають безцінними для перекладача соціологічних текстів, оскільки позитивно впливають на загальну зрозумілість тексту, який пишеться для обраної аудиторії – групи «інсайдерів» певної дисципліни, до якої може входити, а може й не входити перекладач.

Література:

- Грек Л.В. Интертекстуальність як проблема перекладу (на матеріалі англійських перекладів української постмодерністської прози): дис. ... канд. філол. наук. К., 2006. 208 с.
- Каширіна І.В. Особливості реалізації категорії інтертекстуальності в жанрі наукової статті. Зб. тез доповідей щорічної наук.-практ. конф. ЗНТУ. Т. 4: ЗНТУ, 2014. С. 17–18.
- Кристева Ю. Бахтин, слово, діалог и роман. Вестник МГУ. 9. Филологія. 1995. № 1. С. 97–124.
- Приходько В.Б. Интертекстуальність як проблема перекладу. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки». 2017. № 1 (130). С. 262–266.
- Сунько Н.О. Алюзія як маркер інтертекстуальності в англійськомовному газетному заголовку: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Чернівці, 2016. 23с.
- Collet, Tanja. La manière de signifier du terme en discours. Meta: Translators' Journal. 2009. № 54(2). P. 279–294.
- Fairelough, Norman. Intertextuality in Critical Discourse Analysis. Linguistics and Education. 1992. № 4. P. 269–293.
- Harwood, Nigel. Citation Analysis: a Multidisciplinary Perspective on Academic Literacy. Applied Linguistics at the Interface / Mike Baynham et al. (eds). London: BAAL and Equinox. 2004. P. 79–89.
- House, Juliane. Translation Quality Assessment: Linguistic Description versus Social Evaluation. Meta: Translators' Journal. 2001. № 46 (2). P. 243–257.
- Kaplan, Norman. The Norms of Citation Behaviour: Prolegomena to the Footnote. American Documentation. 1965. № 16 (3). P. 179–184.
- Lörscher, Wolfgang. Translation Performance, Translation Process, and Translation Strategies. A Psycholinguistic Investigation. Tübingen: Gunter Narr, 1991.
- Meyer, Ingrid and Pamela Russell. The Role and Nature of Specialised Writing in a Translation-specific Writing Program. TTR: traduction, terminologie, redaction. 1988. № 1 (2). P. 114–124.
- Nord, Christiane. Text Analysis in Translation. Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis. Amsterdam: Editions Rodopi B.V., 2005.
- Pearson, Jennifer. Terms in Context. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 1998.
- Poncharal, Bruno. Le Social Science Translation Project et la traduction des sciences humaines. Hermès. 2007. № 49. P. 99–106.
- Price, Joshua M. Translating Social Science: Good versus Bad Utopianism. Target. 2008. № 20 (2). P. 348–364.
- Stratford, Madeleine. Au tour de Babel! Les défis multiples du multilinguisme. Meta. 2008. № 53 (3). P. 457–470.
- hompson, Paul and Chris Tribble. Looking at Citations: Using Corpora in English for Academic Purposes. Language Learning & Technology. 2001. № 5 (3). P. 91–105.
- Wallerstein, Immanuel. Scholarly Concepts: Translation or Interpretation? Translation Horizons Beyond the Boundaries of Translation Spectrum. Translation Perspectives IX / Marilyn Gaddis Rose (ed.). Binghamton (NY): State University of New York at Binghamton, 1996. P. 107–117.

Бахов И. С. Интертекстуальность и роль семантических маркеров при переводе специализированных социологических текстов

Аннотация. В статье идет речь об интертекстуальности в переводоведческом аспекте. Определена роль семантических маркеров в переводе специализированных, в т. ч. социологических текстов. Исследуется явная межтекстовая связь, или цитирование, включение других текстов при построении специализированного текста как традиционный межтекстовый формат, который является отличительной характеристикой написания специализированных текстов, особенно научных. Внимание сосредоточено на цитированиях, которые используются для толкования, и показано, как семантические маркеры могут быть полезными для переводчика специализированных социологических текстов в фазе анализа текста, предшествующего переводу.

Ключевые слова: интертекстуальность, перевод, специализированный текст, социологический текст, семантические маркеры.

Bakhov I. Intertextuality and the role of semantic markers in the translation of specialized sociological texts

Summary. The article deals with intertextuality in the translation aspect. The role of semantic markers in translating specialized, including sociological texts has been defined. Explicit intertext communication or citation, the inclusion of other texts in the construction of a specialized text as a traditional intertextual format, which is a distinctive

characteristic of the writing of specialized texts, especially scientific ones, is explored. Attention is focused on citations, which are mainly used for interpretation, and it is shown how semantic markers can be useful for a translator of specialized sociological texts in the phase of analysis of the text preceding the translation.

Key words: intertextuality, translation, specialized text, sociological text, semantic markers.

*Гончаренко Е. П.,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземних мов для гуманітарних спеціальностей
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

*Байсара Л. І.,
кандидат філологічних наук, доцент,
директор Регіонального навчально-методичного центру інтенсивного навчання іноземних мов та
підготовки до оцінювання рівня знань за системою міжнародних сертифікатів
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ВІДТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО КОМПОНЕНТУ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ ОПОВІДАНЬ ДЖЕЙМСА ДЖОЙСА (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ДУБЛІНЦІ»)

Анотація. У статті йдеться про передачу національно-культурного компоненту в процесі перекладу художніх текстів. Окремо зазначено тезу, яка полягає у тому, що мова та мислення народу впливають на формування національно-культурного компоненту. Запропоновано також ретельний розгляд різноманітних існуючих термінів, які позначають загально визнаний термін «реалія». Надано визначення реалії й представлено детальний аналіз прийомів і способів відтворення реалій, котрі застосовуються перекладачем в процесі перекладу текстів художніх творів. Звернено увагу на необхідність і важливість перекладацького коментаря як невід'ємного доповнення до тексту перекладу.

Ключові слова: національно-культурний компонент, реалія, термін, перекладач, аналіз тексту, художній переклад, перекладацький коментар.

Постановка проблеми. У запропонованій праці йдеться про реалії, про передачу реалій у процесі їх відтворення, про збереження національної та історичної специфіки у процесі перекладу. І ця проблема залишається нагальною і серед перекладачів, і серед перекладознавців. Завдання перекладача художнього тексту полягає не лише в тому, щоб досягти правильного розуміння тексту оригіналу читачем і через його інтерпретацію відтворити, пояснити зміст, закладений автором першоджерела, але й у передачі іншої культури в культуру рідної мови. Адже зміст першоджерела зрозумілий лише носію мови і залишається прихованим, не розкритим повністю для представників іншої культури. Отже, слушною є думка Умберто Еко: «Переклад представляє собою перехід не лише з однієї мови в іншу, але з однієї культури в іншу, з однієї «енциклопедії» в іншу» [23, с. 193]. Цю тезу ніби підхоплює Григорій Кочур: «Власне, з допомогою перекладу одна література проникає в іншу, розгортається і розкорінюється там, як у себе вдома, – процес той взаємний, а краще – взаємоплідний» [14, с. 1058]. Суголосною є точка зору й авторів праці «Інтертекстуальна іронія і переклад, які відзначають: «...одна з актуальних функцій перекладу – доносити іншу культуру. Оригінальні фрейми можуть бути яскравими символами іншої культури і водночас недостатньо відомими в цільовій культурі. У кожному конкретному випадку перекладачеві зазвичай доводиться ретельно зважувати, що доцільніше: замінити культурно-специфічний елемент і таким чином одомашнити цільовий текст чи доносити іншу культуру,

частково пожертвувавши, можливо, влучністю вислову і прозорістю тексту» [13, с. 40].

Завдання перекладача полягає у збереженні і змістового, і національно-культурного компоненту тексту. Як писав Григорій Кочур: «Перекладаючи, заглиблюєшся в усі деталі тексту» [14, с. 1108]. На наш погляд, такою важливою «деталлю тексту» є реалія. Реалії відтворюють національну своєрідність, «вони стають яскравими та цінними носіями культури, без знання яких неможливі адекватне розуміння вихідного тексту та успіх процесу комунікації» [1, с. 20].

Виклад основного матеріалу. На формування національно-культурного компоненту здійснює вплив мова та мислення тієї або іншої конкретної нації. У ХХ столітті вивченням залежності між мовою та мисленням займалася лінгвістична школа Бенджаміна Уорфа, адже відношення мови та культури – тема не нова, століттями вона розводила по різних таборах вчених та філософів. «Деякі з них, починаючи з Платона, стверджували, що мова створює культуру, оскільки ідеї, що закладені в нашій голові від народження, як прожилки у шматку мармуру (Лейбніц), інші (Локк, Гумбольдт та їх послідовники, а також марксист) вважали, що мова – пасивне дитя культури» [2, с. 15]. Але обидві групи погоджувалися з тим, що мова і культура не існують окремо, вони пов'язані між собою. Ця історична полеміка продовжується й сьогодні, і деякі послідовники цих вчень наполягають на відносній самостійності розвитку мови і її вирішальній ролі у створенні світосприйняття, менталітету та інших компонентів розумового сприйняття. Не викликає сумніву й той факт, що мова не лише «відчуває» на собі вплив культури, але й зовсім є не зрозумілою без знання культури того або іншого народу.

У 1920-30-х роках минулого століття Е. Сепір та Б. Уорф запропонували гіпотезу, яка залишається актуальною і сьогодні, про взаємозв'язок між мовою та культурою. Сутність цієї гіпотези полягає у тому, що культура є своєрідною ланкою до розуміння та вивчення мови. Так, для лексики, що характеризує побут, традиції та історію життя однієї країни, досить складно відшукати точний або відповідний еквівалент у мові інших народів. «Не існує двох мов, про які можна було б сказати, що вони відтворюють одну реальність, – підкреслював Едуард Сепір. – Середовище, в якому існує та або інша нація, є своєрідним, і ця своєрідність створює не лише особливий набір-назв» [25, с. 214].

Таким чином, спілкуватися англійською мовою або перекладати з англійської на українську та навпаки без знань реалій і культури того або іншого народу – це означає передати буквально зміст висловленого або написаного та приректи себе і читача (або) слухача на численні помилки. Найбільша складність полягає у зміні контексту в процесі сприйняття тексту не носіями мови, тому що втрачається поняття реалії, втрачаються звичні для носія мови мовні формули, які зовсім невідомі сучасному читачеві. Ось чому перекладач мусить зберігати і змістовий і національно-культурний компонент тексту (або мовленнєвого твору), а також перекладачеві потрібно пильно вдивлятися в слово, уважно слухати його. М. Любимов, відомий перекладач та літературознавець, відзначав: «Мова письменника-перекладача, як і мова письменника оригінального, складається із спостережень над мовою рідного народу і із спостережень над рідною літературною мовою в її історичному розвитку. Отже, дослуховуйся до живої мови, яка звучить навкруги тебе, та навчайся у рідних митців слова» [16, с. 16].

Реалії – це найважливіше поняття у розмові про міжкультурну функцію перекладу, адже саме реалії містять у собі значно більший національно-культурний компонент, ніж інші лексеми. «Реалії (Realia) – явища, предмети побуту, особливості, характерні для певної країни, часу, що не існують в іншій країні; реалії – це предмети матеріальної культури. Реалія належить тому народу, у мові якого вона виникла» [4, с. 56]. За визначенням вітчизняного перекладознавця Р.П. Зорівчак: «Реалії – це слова чи вислови, які вміщують традиційно закріплені комплекс краєзнавчої інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-рецептора». Як вважає дослідниця, реалія як термін належить до мало вивчених перекладацьких категорій. За походженням у лексемі «реалія» латинський корінь «*realis*» (*realis* – від лат. «істинний, дійсний, матеріальний»). Р. Зорівчак висловлює думку про те, що на відміну від інших лексем, які містять відтворення національної своєрідності, культурна інформація реалій «етноунікальна». Якщо слово – це мікросвіт, в якому відтворюється певний фрагмент реальності, хибна або нехибна уява про неї, то реалія завдяки етнокультурному компоненту особливо вирізняється у цьому відношенні [11, с. 74]. І якщо в процесі перекладу здійснюється зближення, зіткнення не лише різних мовних систем, але й різних культур та цивілізацій, то особливо рельєфно цей процес виступає саме при перекладі реалій [22, с. 74]. Як відомо, визначення терміну «реалія» було запропоновано Л. Соболевим у 1952 році. Вчений вважає, що цим терміном «позначають слова з національного побуту, які не існують в інших мовах, оскільки немає цих предметів та явищ у мові інших країн» [18, с. 281]. На думку Р. Зорівчак, Л. Соболев неправомірно збільшував обсяг реалій, включаючи в цю категорію і приказки. Окремі компоненти приказок можуть бути реаліями, але як цілісні одиниці вони не мають співвідношення у позамовній діяльності, таким чином, їх не можна віднести до реалій [12, с. 32].

У другій половині XX століття вчені намагалися знайти точний термін для позначення реалії. У працях, присвячених як проблемам перекладу, так і лінгвокраїнознавству, реалії розглядалися як «екзотизми» або екзотична лексика, «локалізми», «етнографізми», «варваризми», «побутові слова», «ксенізми», й також як «культуреми в лінгвокультурології», «лакуни в етнолінгвістиці», «культуроніми в теорії міжкультурної комунікації» [1, с. 20–21]. Варто додати до цього списку національно-специфічних одиниць ще й такі терміни, як безеквівалентна

лексика, етнолексеми, етнокультурна лексика (етнокультурознавча лексика), культурно-конотативна лексика, країнознавча лексика, фонові слова, конотативні слова, слова з культурним компонентом, пропуски, слова з нульовим еквівалентом, неперекладність, культурологічна неперекладність (англ. *culture specific words*, *dialect specific words*, *culture specific terms*, *cultural references*) тощо. Іноді навіть зустрічаються такі словосполучення, як національний колорит, місцевий колорит, національно-марковані елементи. Різноманітність існуючих термінів для одного і того ж поняття підкреслює складність цього явища, його колорит, а також подальшу зацікавленість вчених питанням вивчення та дослідження цього поняття з різних точок зору. Вважаємо, що реалія містить в собі поняття про національно-культурний компонент тієї або іншої нації – специфічні явища природи, національна кухня – назви страв та напоїв, одяг та прикраси, помешкання та його деталі, грошові одиниці, органи влади, державні, суспільні організації, історичні події, історичні постаті тощо.

Реалії, якими б вони не були – побутовими, етнічними, суспільно історичними, культурними або «національно-маркованими елементами (НМЕ)» [1, с. 289–296], – вважаються такими, що не перекладаються. Ось чому проблема відтворення унікальності реалії в процесі перекладу є такою складною і вирішується перекладачем так неоднозначно. Недарма Григорій Кочур зазначав: «...перекладацький хліб нелегкий і відповідальність перед автором і читачем велика» [14, с. 1046].

«Непереводимое в переводе» [3] – таку назву має фундаментальна праця болгарських вчених-перекладознавців Сергія Влахова та Сидера Флоріна, посилення на яку є майже в кожній науковій розвідці, присвяченій проблемам перекладу. Камертоном зазначеної праці є наступна теза: «Поняття «переклад реалій» двічі умовне: реалія, як правило, не перекладається (в словниковому порядку) і, знову ж таки, як правило, вона передається (в контексті) зазвичай не шляхом перекладу» [3, с. 94]. У цій праці автори вперше запропонували науково обґрунтовану розробку реалій – назв предметів побуту, історії та культури народу, що обумовлює національний і (або) історичний колорит твору; систематизували велику кількість матеріалу «з узагальненого досвіду роботи – власної та інших перекладачів» [3, с. 94], та представили свою схему перекладу реалій: транскрипція, транслітерація, переклад, неологізм, калька, засвоєння, приблизний переклад, функціональний аналог, опис, пояснення, тлумачення, контекстуальний аналіз.

Згідно з представленою класифікацією у перекладача немає обмежень у виборі тлумачення тих або інших реалій. Реалії можуть бути результатом «географічної і етнографічної близькості, наявності історичних зв'язків, спільності напрямів літератури минулої доби або сучасної літератури країн відповідних мов» [19, с. 58].

Окремо відзначимо, що в тексті оригінального художнього твору реалії ніяк не пояснюються. Вони існують цілком природньо, як щось зрозуміле для носія мови, – навіть тоді, коли це розуміння може бути втрачене через кілька поколінь. Отже, позатекстовий коментар – важливий інструмент прояснення смислового багатства тексту у цьому випадку; це не є єдиним рішенням, але, вочевидь, найбільш прийнятним. У якості приклада пригадаємо художній переклад англійською мовою поеми «Свгеній Онгін», виконаний Володимиром Набоковим. Переклад зазначеного твору і його коментування налічує 4 томи, цей переклад називають «коментованим перекладом». Письменник

присвятив перекладу «Євгенія Онєгіна» більше десяти років наполегливої та кропіткої роботи. І незважаючи на те, що цей переклад викликав безліч суперечок, його все ж таки називають «кращим з коментарів, які коли-небудь були написані, і, напевне, кращим його перекладом» [17, с. 375–376]. Таким чином, реалії є невід’ємною частиною будь-якого культурного тексту (художнього, науково-художнього, суспільно-політичного, історичного), наприклад, візуальної, а саме перекладацької майстерності. Проте основне завдання перекладача полягає не лише у правильному «прочитуванні» та «упізнанні» цих реалій, але й в умінні майстерно їх прокоментувати мовою перекладу.

На наш погляд, термін «коментар» щільно пов’язаний з терміном «реалія», оскільки йдеться про коментування національно-специфічних реалій та тих, які притаманні певному культурному суспільству. На думку вчених, реалія якоюсь мірою залежить від коментаря; риси та ознаки, притаманні певній культурній системі, можуть бути незрозумілими реципієнту (особливо читачу «непідготованому»), і для того, щоб створити «комунікативно рівнозначний текст» [15, с. 84] мовою перекладу, перекладач повинен розкрити і показати ці риси та ознаки. Перекладацький коментар може бути у вигляді виноска та приміток; він не є обов’язковим в процесі перекладу. Але, на наш погляд, він значно сприяє сприйняттю читачем перекладеного художнього тексту. Існує точка зору, що проблема коментування національно-специфічних реалій є не досить важливою. До речі, якщо автор в процесі написання твору не звернувся до коментування реалій, притаманних культурі його країни, то це не є справою перекладача, перекладачу необхідно лише адекватно перекласти написаний автором текст. Правильність цього твердження, на наш погляд, є дещо сумнівною, адже очевидним є той факт, що реалії потрібно пояснити, коментувати. Тут виникає кілька питань, але головне з них наступне: яким чином «непідготовлений» читач здатний розібратися у складному «мережеві» романа «Улісс», «Поминок за Фіннеганом» Джеймса Джойса без пояснень та коментаря? А як бути з тими перекладами творів Габрієля Маркеса, Хуліо Кортасара та інших іспанських письменників, які, як визнають самі митці, є «такими, що не перекладаються», адже зазвичай у своїх романах вони пародіюють мову газет, використовують соціолекти (майже недоступні для перекладу), жаргони тощо?

Вважаємо, що національно-специфічні реалії є настільки важливими в контексті міжкультурного спілкування, що перекладач не може нехтувати коментуванням, залишаючи без уваги національно-специфічні реалії. Адже читачеві, незнайомому з текстом оригіналу, іноді складно зрозуміти перекладений текст, в якому відсутнє коментування національно-специфічного компоненту. Іншими словами, текст може бути «культурно» зашифрованим і головне завдання перекладача полягає у декодуванні, розшифруванні цього тексту, максимально наближаючи його до найбільш повного розуміння та сприйняття читачем. Варто зазначити, що коментар є невід’ємною частиною успіху якісної перекладацької роботи будь-якого художнього тексту. Адже будь-яке слово з тих, котрі увійшли до укладених зарубіжними філологами списків, «які не належать до культури», може за певних умов стати терміном культури, жодне слово не може вважатися абсолютно нейтральним по відношенню до культури» [20, с. 92].

Теоретичною основою нашого перекладу оповідань Джойса є визнане на сьогодні положення про «культурний поворот» у перекладознавстві. Орієнтуючись на культуру, ми не замінює-

мо один код іншим, а вдаємося до засобів, які сприяють проникненню тексту з однієї культури у концептуальну мережу іншої.

Ми також розглядаємо реалії з точки зору вертикального контексту, звертаючись до інформації історико-географічного та філологічного характеру, об’єктивно представленої у художньому творі, яку надаємо у посиланнях та розлогіму коментарі, пояснюючи контекст оригіналу та контекст мови перекладу за допомогою обґрунтування особливостей такого співвідношення.

В скромній перекладацькій практиці, яка включає повний переклад українською мовою шести оповідань зі збірки «Дублінці» [5; 6; 7; 8; 9], автори цієї статті потрактували коментар як невід’ємне доповнення до тексту, яке, безперечно, може бути або коротким, або більш розлогім та вичерпним, і залучає філологічні та літературознавчі аспекти.

На наше переконання, різниця у зрозумілості перекладених художніх текстів з коментарем та без нього є значною. На жаль, обсяг статті не дозволяє нам зупинитися на багатьох прикладах реалій зі збірки «Дублінці». Наведемо деякі приклади, які доводять рівень сприйняття інформації читачем за допомогою коментаря.

Приклади із оповідання «Земля»:

1) «There was a great deal of laughing and joking during the meal. Lizzie Fleming said Maria was sure to get the ring and, though Fleming had said that for so many Hallow Eves, Maria had to laugh and say she didn’t want any ring or man either...» [24, p. 112]. («Скільки було сміху та жартів за їжею. Ліззі Флемінг сказала, що вона впевнена – Марія отримає обручку, і, хоча Флемінг говорила це кожного разу перед днем Усіх Святих, Марія вимушена була посміхнутися та сказати, що вона не бажає ані обручки, ані чоловіка...») [6, с. 74].

2) «The two next-door girls had arranged some Hallow Eves games...» [24, p.116]. («Двоє сусідських дівчат завели звичайні для Хеловіна ігри...») [6, с. 76] (Свято Хеловін – етнографічна реалія).

3) «They led her up to the table amid laughing and joking and she put her hand out in the air as she was told to do. She moved her hand about here and there in the air and descended on one of the saucers. She felt a soft wet substance with her fingers and was surprised that nobody spoke or took off her bandage. There was a pause for a few seconds; and then a great deal of scuffling and whispering. Somebody said something about the garden, and at last Mrs Donnelly said something very cross to one of the next-door girls and told her to throw it at once: that was no play. Maria understood that it was wrong that time and so she had to do it over again: and this time she got the prayer book» [24, p. 117]. («Вони підвели її до столу, сміючись та жартуючи, і вона простягнула руку, як вони їй казали робити. Вона порухала рукою тут і там і опустила її на одне з блюдець. Вона відчула щось м’яке, мокре і здивувалася, що ніхто нічого не говорить і не знімає з неї пов’язки. Якусь мить панувала тиша; а потім почулося шарудіння і шепотіння. Хтось щось сказав про садок, і, нарешті, місіс Донеллі сказала щось дуже роздратовано одній із сусідських дівчат і звеліла їй викинути це відразу: це вам не гра. Марія зрозуміла, що щось не так, і довелося їй повторити все знову: і цього разу вона отримала молитовник» [6, с. 76].

У першому випадку читач, який не отримав пояснення реалії (обручка, запечена у пірозі), може подумати, що йдеться про якісь реальні обставини, про можливі заручини Марії, які зірвалися за певних причин, що абсолютно суперечить джойсівському висвітленню її образу та ситуації, відтвореній в опо-

віданні (гра на свято Хеловін та ворожіння). І пояснення, що позначає свято Хеловін, коли, і як, і ким – аж до дати – він святкується, також не є зайвим: точне читацьке уявлення про це відповідає джойсівській поетиці точності (це коментар з приводу прикладу). Відносно наведеного прикладу важливо знати, які саме ігри-ворожіння були прийняті на Хеловін у минулому (це і пояснюється в коментарі); інакше очевидна «непідготованість аудиторії» до злого жарту дівчат (предмет у нашому випадку – це земля, яка символізує смерть, що у часи Джойса вже не залучали до гри), шок та незадоволення присутніх буде не зрозумілим.

Третій приклад – це кульмінація оповідання «Земля». Марія відчуває під пальцями землю, яка згідно з ворожінням передвіщує смерть. Але в тексті ані сама земля, ані те, що вона позначає, не названо. І радянські видавці «Дублінців» англійською мовою були праві, коли прокоментували це місце (автор коментаря та видавець усього тома – Є. Ю. Генієва) [10]. Лише з цим коментарем зрозумілі всі емоційні відтінки тексту: і нещасна доля і можливо сумне майбутнє Марії, «маленької людини» Ірландії, і її довірливість та наївна доброта, і добрі почуття, які саме вона викликає в душі своїх колишніх хазяїв.

Звичайно, нам можуть закинути те, що Джойс має репутацію доволі «складного» письменника, якого нелегко як читати, так і перекладати (маємо на увазі не лише його головні шедеври «Улісс» і «Поминки і за Фіннеганом», але й збірку «Дублінці»). Але, на наш погляд, зіставлення невеликого художнього тексту з його літературним перекладом та якнайдокладнішим коментарем може значно загострити зацікавленість читача (і не лише студента) до вивчення англійської мови. Оповідання з циклу «Дублінці» (1905–1914) класично відкриті та прості (певна річ, тією складною простотою, якою відрізняється мистецтво).

Наведемо ще низку прикладів з циклу «Дублінці». Так, оповідання «Аравійський ярмарок» («Aragu») також насичене безліччю реалій, які потребують не лише коментування, але й якнайпильнішого пояснення, адже Джойс за допомогою описів деталей приховував, зашифровував певні змісти. Пояснення потребує і сама назва оповіді, як наприклад, «Аравійський» – назва благодійного ярмарку, який був організований 14–19 травня 1894 року у Дубліні з благочинною метою допомогти лікарні на Джервіс Стріт. Його рекламували як «Грандіозне Східне Свято на відкритому повітрі». Аравійський – походить від назви країни Аравія (архаїчна та поетична назва), а слово «свято» стало частиною пізньовікторіанської мрії про романтизм, чуттєвість і екзотизм далекого Сходу. 'Aragu' – Аравія, романтична назва Середнього Сходу, але такої країни ніколи не існувало. Це слово набуло популярності у XIX ст., його використовували, щоб змалювати романтичне сприйняття Сходу після перемоги Наполеона над Єгиптом. Отже, у назві оповідання прихована іронія: головний герой оповідання, не названий письменником, має романтичне сприйняття світу» [8, с. 172]. В оповіданні також наявні реалії-антропоніми: «Християнські Брати» – релігійний освітній орган, посилення на прізвища ірландських національних героїв – Джеремаїя О'Донован Росса; реалії-топоніми: Норт Річмонд Стріт, станція Вестленд Роу; етнографічні реалії: Аравія, потир, говіти, франкмасонство, дюйм, флорин, шилінг; реалії мистецтва і культури: роман В. Скотта «Аббат», «Благочестивий причасник» Пацифікуса Бейкера, «Мемуари Відока Франсуа Ежена Відока», «Прощання араба зі своїм бойовим конем» – вірш Кароліни Нортон тощо.

Головною функцією реалій є функція передачі національно-культурного, національно-історичного колориту, так звана «символьна функція», яка використовується з метою відтворення для читача атмосфери подій, що змальовуються. Вибір оповідань Джойса зі збірки «Дублінці» у якості прикладу не є випадковим, адже майже усі оповідання циклу містять в собі безліч географічних, суспільно-політичних, соціально-економічних, етнографічних реалій, власних назв, назв соціальних верств, класів, організацій. Проілюструємо вищезазначене на конкретних прикладах з шостого оповідання «Два кавалери» [9] з «Дублінців» у перекладі авторів представленої статті. Реалії-топоніми: Ратленд Сквер, Дорсет Стріт, Дейм Стріт, Беггот Стріт, Доннібрук, Ерл Стріт, Нассау Стріт, Кілдер Стріт, Саут Серкуляр, Стівенс Грін парк, Х'юм Стріт, Меріон Сквер, Грефтон Стріт, Джордж Стріт, Вестморленд Стріт, Елі Плейс тощо (цей перелік реалій-топонімів можна було б продовжувати; ми налічили близько 20 назв вулиць та парків у цьому оповіданні); назви організацій: Трінті Коледж, Хірургічний Коледж тощо; власні назви: Безпутний Лотарію, у Піма, годинник Уотерхаус тощо.

Висновки. Підсумовуючи зазначимо, що низка дослідників вирізняє різноманітні прийоми і способи передачі реалій в художній літературі. Найрозповсюдженими вважаються транскрипція, транслітерація, калькування, описовий та пояснювальний, контекстуальний та інші види перекладу. В результаті проведеного аналізу відзначимо, що значна частина реалій з оповідань Джойса була відтворена нами українською мовою за допомогою транскрипції, транслітерації, калькування, функціонального аналогу, контекстуального аналізу.

Відтворення реалій мовою перекладу – необхідний інструмент сприйняття читачем художнього тексту. Переклад реалій є однією з найважливіших проблем передачі національно-культурного компоненту мовної нації. Перекладачеві необхідно не лише вміти відшукувати приховані змісти, але також вміти здогадуватися про ті змісти, уважно «слухати» слово і тексту оригіналу, і тексту перекладу. І лише від перекладача залежить, як точно він здатен відтворити засобами іншої мови стилістичні та експресивні особливості далекої від нашої сучасності епохи, ті або інші культурологічні фарби та відмінності мовних культур і реалій іншої країни. Правий був класик перекладацького мистецтва, коли висловлював думку: «Перекладач від автора твору відрізняється лише іменем» [21, с. 18]. І якщо перекладачеві поталанить максимально точно відтворити слова-реалії, які, на нашу думку, відіграють первинну роль у збереженні цілісності тексту, то у цьому випадку уможливиться досягнення одного зі стрижневих завдань художнього перекладу – створення повноцінного тексту, який естетично та емоційно впливає на читача, надає йому інтелектуальну насолоду. Недарма ще Цицерон підкреслював, що слова в процесі перекладу потрібно не рахувати, а зважувати, і це позначає, що навіть в далекі часи – більш ніж два тисячоліття тому – вирішувалася проблема правильності, несхибності перекладу – однієї з найважливіших проблем перекладацької діяльності.

Література:

1. Алексеева М.А. Словарные реалии в переводе. Университетское переводоведение. Вып. 9. материалы IX международной научной конференции по переводоведению «Фёдоровские чтения», 18-20 октября 2007 г. СПб.: Факультет филологии и искусств СПбГУ, 2008. С. 20–27.
2. Виссон Л. Русские проблемы в английской речи. Слова и фразы в контексте двух культур. М.: Р. Валент, 2003. 192 с.

3. Влахов С.И., Флорин С.П. Непереваемое в переводе. Изд. 3-е, испр. и доп. М.: Р. Валент, 2006. 448 с.
4. Гончаренко Е.П., Кривошея А.В. Термінологічний довідник з перекладознавства. 2-ге видання, доповнене. Дніпро: Ліра, 2018. 128 с.
5. Гончаренко Е.П. Джеймс Джойс. Евеліна (переклад оповідання з англ. мови та коментар «Евеліна, одна з дублінців»). «Всесвіт» – журнал іноземної літератури, № 5-6, травень. Київ, 2000. С. 140–143.
6. Гончаренко Е.П. Джеймс Джойс. Зустріч. Земля. (переклад оповідань з англ. мови та коментар. «Всесвіт» – журнал іноземної літератури, № 5-6, травень. Київ, 2002. С. 68–77.
7. Гончаренко Е.П. Джеймс Джойс. Пансіон. «Всесвіт» – журнал іноземної літератури, № 11-12. Київ, 2010. С. 50–56.
8. Гончаренко Е.П. Джеймс Джойс. Аравійський ярмарок (переклад оповідання з англ. мови та коментар перекладача. «Всесвіт» – журнал іноземної літератури, № 5-6. Київ, 2018. С. 168–174.
9. Гончаренко Е.П., Байсара Л.І. Джеймс Джойс. Два кавалери (переклад оповідання з англ. мови та коментар). «Всесвіт» – журнал іноземної літератури, № 9-10 (подано до друку). Київ, 2018.
10. Джойс Дж. Дублінці. Портрет художника в юності. (Предисловіе и комментарии Е.Ю. Гениевой. На англ. языке. М.: «Прогресс», 1982. 582 с.
11. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). Львів: Вид-во при ЛДУ, 1989. 215 с.
12. Зорівчак Р.П. Реалія як перекладознавча категорія. Іноземна філологія. Львів, 1983. Вип. 71. С. 30–36.
13. Кам'янець А., Некряч Т. Інтертекстуальна іронія і переклад. Монографія. К.: Видавець Карпенко В.М., 2010 р. 176 с.
14. Кочур Гр. Література та переклад: Дослідження. Рецензії. Літературні портрети. Інтерв'ю / Упоряд. А. Кочур, М. Кочур; Передм. І. Дзюби, Р. Зорівчак. К.: Смолоскип, 2008. Т.2. 1167 с.
15. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. М.: Изд-во «ЭТС», 2004. 424 с.
16. Любимов Н. Книга о переводе. М.: Б. С. Г. ПРЕСС, 2012. 304 с.
17. Мельников Н.Г. Классик без ретуши. Литературный мир о творчестве Владимира Набокова: Критические отзывы, эссе, пародии / Под общей редакцией Н.Г. Мельникова. М.: Новое литературное обозрение, 2000. 688 с.
18. Соболев Л. Пособие по переводу с русского на французский. М.: Изд-во литературы на иностранных языках, 1952. 298 с.
19. Флорин С. Реалии под микроскопом. Тетради переводчика. М.: Международные отношения. № 9, 1972. С. 57–69.
20. Хойер Х. Лексикостатистика. Новое в лингвистике. Вып. 1. М.: Издательство иностранной литературы, 1960. 464 с.
21. Чуковский К. Высокое искусство. М.: Советский писатель, 1988. 349 с.
22. Швейцер А.Д. К проблеме лингвистического выражения процесса перевода. Вопросы языкознания, № 4. М.: Изд-во «Наука», 1970. С. 30–42.
23. Эко У. Сказать почти то же самое. Опыты о переводе / Перев. с итал. А.Н. Ковалю. СПб.: «Симпозиум», 2006. 574 с.
24. Joyce J. Dubliners. L.: Flamingo, 1994. P. 110–118.
25. Sapir E. The Status of Linguistics as a Science. Language. Vol. 5, № 4. 1929. P. 207–214.

Гончаренко Э. П. Байсара Л. И. Передача национально-культурного компонента в процессе перевода рассказов Джеймса Джойса (на материале сборника «Дублинцы»)

Аннотация. В статье речь идёт о передаче национально-культурного компонента в процессе перевода художественных текстов. Подчёркивается тезис о том, что язык и мышление народа влияют на формирование национально-культурного компонента. Детально рассматриваются разнообразные существующие термины, обозначающие общепринятый термин «реалия». Дано определение «реалии», а также предложен детальный анализ приёмов и способов передачи реалий, которые используются переводчиком в процессе перевода текстов художественной литературы. Обращается внимание на необходимость и важность переводческого комментария как неотъемлемого дополнения к тексту перевода.

Ключевые слова: национально-культурный компонент, реалия, термин, переводчик, анализ текста, художественный перевод, переводческий комментарий.

Honcharenko E. P., Baisara L. I. National Specific Words in the Process of Translation James Joyce's Short Stories ("Dubliners")

Summary. The issue of rendering national-specific words in the process of translation fiction from English into Ukrainian was investigated and dealt with in the given paper. The authors made a thorough study of the relevant literature, presented the timeline of different views on the definition of the term “realia” from 1952 (L. Sobolev) through to the end of the 20th century (S. Florin, S. Vlachov, R. Zorivchak). Special emphasis was made on the variety of terms denoting national-specific elements represented in fiction and their connection with the elements of culture, history, geography, social organizations, historical events and historical figures of different nations as well as the main tasks of translators in truthful rendering their meaning in the language of translation.

Key words: national-cultural words, realia, culture-specific words, translator, literary translation, translator's commentary.

*Коваленко И. Н.,
старший преподаватель
кафедры иностранных языков профессионального общения
Международного гуманитарного университета*

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ЦВЕТООБОЗНАЧЕНИЙ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПОЭТИЧЕСКОМ ТЕКСТЕ НА АНГЛИЙСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ КАК РЕАЛИЗАЦИЯ ЭМОТИВНОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ЯЗЫКА (НА МАТЕРИАЛЕ СТИХОТВОРЕНИЙ Т. ТРАНСТРЕМЕРА)

Аннотация. Статья посвящена исследованию проблем перевода англоязычной поэзии на русский язык. Выявлена специфика перевода эмотивной составляющей в художественном поэтическом тексте, в частности лексем цвета, обоснованы особенности переводческих стратегий перевода, которые должны функционировать в художественном поэтическом тексте для полного отражения когнитивной составляющей художественного поэтического текста.

Ключевые слова: поэтический текст, художественный перевод, эмотивные группы, эмотивность, эмоция, эмотивный компонент, лексемы цвета.

Постановка проблемы. Проблема эмотивного смысла в последнее время вошла в число наиболее актуальных семиологических проблем [1, с. 18]. При изучении эмоций в тексте исследователей интересует, прежде всего, то, как участвуют в создании текста эмотивные единицы разных уровней, поэтому в фокусе исследования находятся тексты разных типов, и одной из основных задач исследователей эмотивного смысла текста является определение статуса, типа и особенностей функционирования эмотивных единиц в текстах разной жанровой принадлежности [1, с. 25]. В лингвистике изучением эмотивности занимаются многие дисциплины, однако наиболее полное и подробное освещение эмотивности получила в рамках междисциплинарной науки – эмоциологии или лингвистики эмоций, занимающейся исследованием связи между языком и эмоциями. В лингвистике эмоций существует разграничение между понятиями «эмоциональность» и «эмотивность» как принадлежащими к терминологическим аппаратам разных наук – психологии и лингвистики соответственно (И.И. Туранский, В.И. Шаховский, Т.В. Ларина, В.А. Маслова). Известный исследователь Л.А. Пиотровская полагает, что эмотивность – это своего рода функция языковых единиц, выражающая эмоциональное отношение говорящего к объективной действительности [2, с. 15].

В эмоциологии текста эмоции рассматриваются в тесной связи с когнитивными процессами. Согласно когнитивному толкованию, человек воспринимает и осознает окружающий его мир, фиксируя полученную информацию и опыт в языке [3, с. 9]. Основой для когнитивного подхода к изучению языка как инструмента, участвующего в познавательной деятельности человека, является принцип упорядочивания знания, способов его хранения, передачи и переработки с помощью процессов категоризации и концептуализации [3, с. 5]. И все эти ментальные процессы регулируются эмоциями, отделяя таким

образом важное от незначительного, не вызвавшего чувственных переживаний.

Ментальному обобщению концептуальной сущности языкового представления эмоции и специфике ее перевода в последнее время посвящен ряд публикаций и учебных пособий (О. Филимонова, И. Томашева и др.) [1; 2]. Эмоциональная лексика и лексика, обозначающая эмоции, являлись и являются предметом пристального внимания ученых, изучающих проблемы системной лингвистики, а также исследователей, занимающихся вопросами когнитивной лингвистики и психолингвистики. К их числу относятся, например, Ю.Д. Апресян, А. Вержбицкая, В.Г. Гак, Ф. Голдман-Айсман, А.О. Жолковский, Л.Н. Иорданская, И.В. Ковтунова, А.И. Смирницкий, Д.Н. Шмелев и другие. Осознание того, что «язык имеет сердце» [4, с. 7] и «сердце имеет язык» [4, с. 7], приводит к созданию новых работ, в которых изучается взаимодействие эмоций и языка. Эмоциональная доминанта, как показали исследования А.В. Кницель, структурирует текст [5, с. 46]. Компоненты исходного (авторского) смысла представляют единое целое именно потому, что все они связаны вполне определенной доминантной эмоцией.

Под эмотивными знаками (эмотивами) понимается вся лексика, отображающая эмоции, т.е. эмоциональную лексику предлагается понимать как совокупность всех лексических средств, узуально обозначающих разные аспекты эмотивности как представления эмоций в языке [6, с. 9]. «Эмотивность, – утверждает В.И. Шаховский, – является важнейшим компонентом прагматики языка, так как наиболее ярко воплощает в себе его воздействующую функцию: словесные и несловесные эмоциональные реакции наиболее чутки к эмоциональным стимулам, в роли которых могут выступать и эмотивы – специальные средства всех этажей языка» [1, с. 15]. Таким образом, и сама эмотивная языковая категория, и способы ее воплощения в разных текстах характеризуются достаточной степенью сложности. Эмотивность является категорией, которая непосредственно отражается в тексте и на уровне содержания произведения (фабулы), и имеет разветвленную систему языкового выражения.

Анализ последних исследований и публикаций (в частности, И. Томашева, О. Филимонова) посвящен развитию эмоциологии текста, науки, в которой намечаются пути воссоздания эмотивной составляющей языка, что в последнее время определяет широкое поле для лингвистических исследований. «Проникающее изучение категории эмотивности в рамках

одного жанра и типа текста являет собой интенсивное направление исследования, проникая через каждый слой языковой ткани вглубь, захватывая по ходу исследования смежные явления и области, находящиеся на пересечении основного «эмотивно ориентированного пути» [1, с. 9].

Преобладание смысла над его значением – специфика художественного текста. В связи с этим содержание текста рассматривается как сложное семантическое явление, понимание которого предполагает анализ неявных смысловых механизмов, поскольку текст, «являясь конечной сферой выхода функций элементов языка в процессе речеобразования, представляет собой формирование знаково-тематическое: в тексте осуществляется раскрытие определенной темы, которое объединяет все его части в информационное единство» [6, с. 11]. В исследованиях категории эмотивности художественный поэтический текст (далее – ХПТ) является как раз такой моделью, где «концентрация эмотивной составляющей дает возможность глубже понять сущность эмотивной составляющей языка» [7, с. 161].

Объектом исследования в современных лингвистических исследованиях, посвященных эмотивности языка в текстах различного уровня сложности выступают цветообозначения в сопоставительно-переводческом аспекте, а предметом анализа – их функционально-смысловая нагруженность в составе художественного текста [6, с. 8].

Цель статьи заключается том, чтобы 1) с помощью сопоставительного анализа описать лингвистические особенности языковых трансформаций цветообозначений в ХПТ; 2) выявить особенности перевода эмотивной лексики (в нашем случае, цветообозначений) в ХПТ и причины появления в тексте перевода смысловых компонентов, которых нет в оригинале (если таковые имеются), 3) определить основные тематические группы цветообозначений в ХПТ данного автора и особенности их функционирования и перевода в ходе языковых трансформаций англоязычного ХПТ.

Изложение основного материала. Цветообозначения в лингвистических исследованиях обычно представлены подгруппой эмотивов, которые называются коннотативами, чья эмотивная доля значения сопутствует основному логико-предметному значению. Коннотативы, по сравнению с аффективами, характеризуют большую осознанность выражаемых эмоций. Это словообразовательные дериваты разных типов: оценочные лексемы, эмоционально окрашенная лексика, разговорная лексика, архаизмы, поэтизмы, диминутивы, цветообозначения [7, с. 162]. Подгруппа эмотивов, называемая цветообозначениями, все больше привлекает внимание исследователей языка. Этот интерес объясняется сложностью репрезентации цветообозначений в системе языка. По мнению В.Г. Кульпиной, «цвет <...> принимает участие в сложных процессах языковой концептуализации мира, но не сводится к простой субстанции и ее простому физиологическому отражению» [8, с. 19]. Исследователь Н.Н. Николаенко считает, что «в отличие от объективного пространства цветов перцептивное цветовое пространство характеризуется неравномерностью» [9, с. 85], что и порождает сложность при воспроизведении цветообозначений в разных системах языка.

Цвет является одним из наиболее часто выделяемых в речи признаков того или иного предмета. В этом случае функционально-смысловая нагруженность цветообозначения может и должна рассматриваться с другой точки зрения. Цветообозначение является не просто разовым эпитетом, а еще и способом

привлечения внимания к конкретному предмету или выделению предмета из ряда других ему подобных. Другими словами, функция цветообозначения смещается от дескриптивной к *дифференциальной*, поэтому в переводоведческом аспекте способы ее реализации в тексте могут иметь множественные решения. Помимо этого, цветообозначения представляют собой особый разряд языковых единиц, объединенных как способы выражения цвета, представляют собой «лингвокультурологические знаки, значения которых актуализируются в речи, в частности, в художественном тексте» [6, с. 16].

Существует еще одна характерная особенность цветообозначений. Эмоциональное выражение, в отличие от логического, рационального, больше стремится к имплицитности и, воплощаясь в языковых единицах, при переводе не поддается традиционному буквальному толкованию в иной языковой системе. Как правило, эмоция, выраженная в исходном тексте (далее – ИТ) при помощи специальных эмотивных средств, при выражении на другой язык, другими эмотивными средствами, либо нейтрализуется (в 13%), либо усиливается (в 69%), либо ослабляется (в 18%) [9, с. 12], поэтому аутентичность ПТ является предметом пристального анализа исследователей, занимающихся вопросами перевода, где часто требуются различные переводческие стратегии, переводческие решения, выходящие за пределы словарных соответствий.

Например, И.В. Гюббенет утверждает [10, с. 19], что в рамках художественного текста эмоциональные ситуации развиваются семантически и коннотативно, приобретают подтекст, дополнительные внутренние смыслы и формы, за счет чего образуется вертикальный контекст на содержательном уровне, релевантный только в конкретном тексте. Поэтому затрудняется процесс выведения определенных универсальных способов перевода эмотивного содержания высказывания. Кроме того, что эмотивность в тексте чаще всего является контекстуальной, она обычно вбирает в себя сложные, многосоставные языковые единицы (метафоры, сравнения, фразеологизмы), которые охватывают не только отдельные лексемы или словосочетания, но и предложения, целые части текста. Подобные формы редко совпадают в английском и русском языках, и подбор соответствующих эквивалентов не всегда приносит желаемый результат, как с эмотивной точки зрения, так и содержательной или стилистической. Поэтому в нашем исследовании мы будем опираться на понятие «динамическая эквивалентность», предложенное американским теоретиком перевода Ю. Найдой [11, с. 183]. Он проводит разделение между эквивалентностью формальной и динамической. Важнейшим принципом динамической эквивалентности является то, что предполагается адаптация лексики и грамматики таким образом, чтобы перевод звучал так, как автор написал бы на ином языке. По мнению Ю. Найды, «динамическая эквивалентность может обеспечить выполнение главной функции перевода – полноценной коммуникативной замены текста оригинала» [11, с. 184]. Именно таким образом возможна передача эмотивной информации одного языка на другой, ведь важно не просто донести фактологическую информацию до читателя, но и оказать воздействие, вызвать эмоции, максимально приближенные к тем, что оригинальный текст вызвал у носителей языка. Эмотивность всегда стремится вызвать у читателя эмоциональную реакцию, предоставить более яркую и образную картину логической, рациональной стороны художественного текста, передать эстетический, идеологический, социальный, нравственный замысел автора.

Таким образом, имеет смысл рассматривать цветообозначения как сложные знаковые комплексы, обладающие прагматическим потенциалом, реализующимся в контексте [6, с. 12].

Способы структуризации цветообозначений как класса лексики были предприняты в разных исследованиях. Одним из наиболее продуктивных, на наш взгляд, подходов представляется классификация А.П. Василевича [6, с. 18], где выделены четыре типа цветообозначений: 1) односложные (наиболее употребительные); 2) цветообозначения с приставочными словами; 3) цветообозначения, образованные от названия предмета, обладающего этим цветом; 4) цветообозначения, у которых ведущей является экспрессивная функция. Самой распространенной является первая группа, к которой автор относит «наиболее употребительные» цветообозначения, которых насчитывается ровно 100. Внутри этой группы автор выделяет 12 основных названий цвета (согласно параметрам В. Berlin и R. Kay) [9, с. 26], а также 88 цветообозначений, попавших в эту группу в соответствии с принципом «понятности» всем носителям языка. Вторая, третья и четвертая группы, как правило, менее распространены в текстах разного типа и уровня сложности.

Итак, с целью выявления употребления различных цветообозначений в ХПТ и особенностями их функционирования нами был проведен анализ лексического массива цветообозначений в произведениях Т. Транстремера [12]. Основными критериями отбора наименований цвета была их непосредственная принадлежность к семантическому полю цветообозначений.

Для анализа были взяты программные стихотворения Т. Транстремера и их переводы (с английского на русский) из книги «The Half-Finished Heaven» [12]. Проанализируем переводы [13] автора статьи И. Кутика (литератор, переводчик Т. Транстремера, ныне живет в Стокгольме) [14], плодотворно занятого переводами Т. Транстремера.

Всего в книге стихотворений Т. Транстремера «The Half-Finished Heaven» 47 употреблений цветообозначений. Приведем некоторые из них и их перевод.

Самый распространенный цвет, отображенный в цветообозначениях в текстах Т. Транстремера, – синий и черный (9 раз);

серый, зеленый и белый цвета употребляются по 7 раз; золотой и желтый – по 3 раза; наименее предпочтительные цвета – красный и фиолетовый (лиловый). Синий и черный цвета – основные для поэта, его одиночество окрашено в эти цвета, сопровождающие ежедневную жизнь. Употребление цветообозначений желтого, красного, белого у Т. Транстремера, для которого серый, синий и черный – основные цвета, несущие смысловую нагрузку, означают необычный для автора душевный подъем, подчеркивает значимость происходящего, поэтому в тексте могут появляться и библейские аллюзии: например, «их улыбки запомнил царь Соломон» [13, с. 41].

Цвета, в основном употребляемые Т. Транстремером, относятся к цветам, которые В. Berlin и R. Kay выделили в качестве основных. Как известно, исследователи В. Berlin и R. Kay [9, с. 12] в процессе проведения анализа текстов выделили 11 самых частотных английских цветообозначений. Согласно В. Berlin и R. Kay, частотность употребления обозначений выглядит так: white – 616 раз (15% от общего числа), red – 577 (14%), black – 424 (10%), blue – 289 (7%), green – 261 (6%), grey – 239 (6%), brown – 153 (4%), yellow – 134 (3%), pink – 111 (3%), gold – 69 (2%), purple – 36 (1%). Частотность употребления Т. Транстремером цветообозначений соответствует данному перечню. Рассмотрим таблицу 2.

В текстах Т. Транстремера «The Half-Finished Heaven» в выделенных переводческих подборках [12; 13] цветообозначения представлены такими группами:

А) простые (односложные) – green, blue;

Б) собственно сложные (цветообозначения с приставочными словами) – dark blue, bluish green;

В) сложнопроизводные, образованные от названия предмета, обладающего этим свойством: color of dark violet;

Г) цветообозначения с экспрессивной функцией (как правило, они являются частью стилистического приема (сравнения, метафоры). The ice was blue as the sky; The black grand piano, the gleamy spider [см. табл. № 1 и 2].

Большая часть цветообозначений, встречаемых в текстах Т. Транстремера, относится к простым, собственно сложным

Таблица 1

	Примеры	Перевод
11	gray stone-gates of the ocean (Evening-Morning, p. 3)	каменно-серые ворота океана
22	the black grand piano (Balakirev's Dream, p. 9)	черный рояль
33	The sound is spirited, green and full of silence (Allegro, p. 12)	звук вознесен, зеленый и тишиною полный
44	The ice was blue as the sky (About History, p. 26)	лед, как и небо, здесь голубой
55	apple and cherry trees... white life jackets (Late May, p. 57)	деревья в белых стоят диадемах
66	A Woman in Blue Reading a Letter (Vermeer, p. 87)	«женщина в голубом, читающая письмо»

Таблица 2

№№	Примеры	Перевод
11	The gray stone-gates of the ocean (Evening-Morning, p. 3)	Каменно-серые ворота океана
22	In the squishy gray (The tree and the sky, p. 14)	В тумане волнистом
33	White life Jackets (Late may, p. 57)	в белых стоят диадемах
44	a ditch the color of dark violet (April and Silence, p. 94)	вдоль канавы темно-лилового цвета
55	some yellow flowers (April and Silence, p. 94)	желтый цветок у дороги
66	a violin in its black case (April and Silence, p. 94)	словно скрипку-футляр
77	The black grand piano, the gleamy spider, stood quivering in the center of the music net (Balakirev's Dream (1905), p. 9)	Черный рояль, глянцево-черный паук дрожит в паутине, сплетаемой тут же...
88	The music Lesson or A Woman in Blue Reading a Letter (Vermeer, p. 87)	Вермеер «женщина в голубом, читающая письмо», она...
99	An unidentifiable blue fabric has been tacked to the chairs. Gold-headed tacks flew in with astronomical speed (Vermeer, p. 87)	Неизвестная голубая драпировка сливается с креслами. Золотые гвозди врываються в комнату, застывая в воздухе...

и цветообозначениями с экспрессивной функцией. Единичные вкрапления в текстах представлены сложнопроизводными цветообозначениями.

Все обнаруженные цветообозначения в выделенных подборках разделяются на тематические группы по способу перевода таким образом:

- 1) перевод с полным сохранением цветовых лексем;
- 2) перевод с частичным сохранением (видоизменениями) цветовых лексем;

3) отсутствие перевода цветообозначений: эмотивная лакуна.

Использование разных форм перевода в тематических группах напрямую связано с воссозданием эмоциональной доминанты текстов Т. Транстремера – передачи одиночества человека, затерянного в каменных джунглях огромного мегаполиса. Переводы с полным и частичным сохранением цветовых лексем характерны для развернутых, с богатыми метафорическими рядами стихотворений, где цветообозначения иногда приобретают статус лингвокультурологических знаков (например, стихотворение «Vermeer»: *A Woman in Blue Reading a Letter*) [12, с. 87]. Эмотивные лакуны, скорее всего, характерны для стихотворений-зарисовок, где имеет место передача мгновенного впечатления от встречи, увиденного пейзажа, услышанной музыки. Все четыре группы цветообозначений используются автором для описания психологического состояния автора.

Данный ментальный концепт «одиночество в джунглях современного мегаполиса» также последовательно реализуется в показателях частотности употребления цветообозначений (черный и синий – самые используемые цветообозначения у Т. Транстремера), сочетания которых означают поиск тишины и спокойствия в океане противоречивых страстей, споров, разногласий.

Выводы. Таким образом, эмотивная функция языка в ХПТ у Т. Транстремера представлена цветообозначениями, особенности употребления которых можно свести к следующему:

1) основной массив цветообозначений у Т. Транстремера относится к традиционно употребляемым в текстах на английском языке;

2) цветообозначения в основном представлены всеми тематическими группами (4), входящими в классификацию А.П. Василевича;

3) высокая частота использования собственно сложных цветообозначений и цветообозначений с экспрессивной функцией связана с базовыми особенностями ХПТ;

4) цветообозначения у Т. Транстремера реализуют как основные базовые, так и локальные окказиональные значения;

5) использование цветообозначений у Т. Транстремера связано с воссозданием основной эмоциональной доминанты текста.

Литература:

1. Филимонова О. Эмоциология текста. Анализ репрезентации эмоции в английском языке. Учебное пособие. Санкт-Петербург: «Книжный дом», 2007. 218 с.
2. Пиотровская Л. Эмотивные высказывания в современном русском языке. Санкт-Петербург: Образование, 1993. 72 с.
3. Тумас Транстрёмер. URL: www.vekperevoda.com/1950/kutik.htm.
4. Косицына И.Б. Лексико-семантическое поле «положительные эмоции» в английском языке: автореф. дис. ...канд. филол. наук. Москва, 2004. 30 с.

5. Волохова Е.А. Нейрофизиологическое обоснование образования смысловой доминанты в речевой деятельности. Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Теория языка. Симеотика. Семантика. Москва, 2014. С. 775–778.
6. Горн Е.А. Цветообозначения в художественном тексте на английском и русском языках в сопоставительно-переводческом аспекте: автореф. дис. ...канд. филол. наук. Санкт-Петербург, 2015. 28 с.
7. Коваленко И.Н. Особенности функционирования и перевода цветообозначений в художественном поэтическом тексте как отражение его эмотивного потенциала (на материале произведений Р. Фроста). Науковий вісник МГУ. Серія: Філологія. Одеса: «Гельветика», 2018. Вип. 32. С. 161–164.
8. Новиков Ф. Цветообозначения как культурные коды. Лексический массив цветообозначений в русском, английском и французском языках. Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Теория языка. Симеотика. Семантика. Москва, 2014. 120 с.
9. Николаенко Н.Н. Цветовые пространства доминантного и недоминантного полушарий мозга. Ученые записки Тартуского государственного университета. Семиотика пространства и пространство семиотики. Труды по знаковым системам. Выпуск 720. Тарту, 1986. С. 163–167.
10. Томашева И. Эмотивная лакунарность художественной прозы: автореф. дис. ...канд. филол. наук. Волгоград, 1995. 25 с.
11. Коваленко И.Н., Варламова А.А. Лексико-семантические средства эмотивности и особенности их перевода с английского на русский язык в поэтическом тексте (на примере стихотворения Ф.А. Ларкина «Home is so sad»). Науковий вісник МГУ. Серія: філологія. 2016. Вип. № 22. С. 183–186.
12. Tranströmer T. *The Half-Finished Heaven*. Minneapolis: Graywolf Press, 2001. 97 p.
13. Коваленко И.Н. Из Одессы в Лондон и... Стихотворения и переводы. Одесса: «Апрель», 2015. 43 с.
14. Тумас Транстрёмер. URL: www.vekperevoda.com/1950/kutik.htm.

Коваленко І. М. Функціонування лексем кольору в художньому поетичному тексті англійською і російською мовами як реалізація емотивного складника мови (на матеріалі віршів Т. Транстремера)

Анотація. Статтю присвячено дослідженню проблем перекладу англійської поезії російською мовою. Виявлена специфіка перекладу емотивного складника в художньому поетичному тексті, зокрема лексем кольору, обґрунтовані особливості перекладацьких стратегій перекладу, які мають функціонувати в художньому поетичному тексті для повного відображення когнітивної складової частини художнього поетичного тексту.

Ключові слова: поетичний текст, художній переклад, емотивні групи, емотивність, емоція, емотивний компонент, лексеми кольору.

Kovalenko I. Functioning of colour terms in artistic poetic text in English and Russian languages as the implementation of the language emotive component (based on T. Tranströmer's poems)

Summary. The article is devoted to the study of the problems of translating English poetry into Russian. The peculiarities of the functioning of translation strategies are elucidated, connected with the emotional component of the artistic poetic text, the specifics of the translation of coloured language groups in the translated APT are specified.

Key words: poetic text, artistic translation, emotional groups, emotivism, emotion, emotive component, coloured language groups.

Мосієвич Л. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов та лінгвістичних комунікацій
Запорізької державної інженерної академії

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ З МЕХАНІКИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню особливостей англомовних термінів з механіки, зокрема аналізу їх структурних характеристик, функціонування омонімів серед них. Ці особливості зумовлюють певні труднощі під час перекладу українською мовою. Основними способами перекладу термінів з механіки є: транскодування, калькування, аналоговий та комбінований.

Ключові слова: конверсія, механіка, омонімія, способи перекладу, термін.

Актуальність дослідження зумовлена перебуванням сучасної термінології у періоді власного становлення, що викликано відходом від уживаних раніше російськомовних зразків і стандартів як у формуванні, так і у перекладі термінів, а також постійною потребою в опрацюванні і введенні нових іншомовних понять в україномовне середовище технічних наук.

Переклад термінології входить до кола найскладніших проблем у галузі лінгвістики та перекладознавства, тому що терміни належать до лексики, яка розвивається швидкими темпами, користується попитом у фахівців різних сфер та потребує особливої уваги. Але виникають певні труднощі при їх перекладі, адже адекватний переклад є неможливим без додаткових знань, пов'язаних з походженням, класифікацією, функціонуванням та особливостями перекладу саме термінів. На сучасному етапі розвитку перекладознавства підвищена увага приділяється оптимізації перекладу термінологічних одиниць фахових мов.

Аналіз останніх досліджень. Протягом останніх років вітчизняними (Н. Александрова, Л. Білозерська, Н. Вознюк, В. Борщовецька, О. Брагіна, Д. Ганич, Л. Герман, В. Головін, І. Гумовська, А. Д'яков, С. Дем'яненко, О. Дуда, О. Константинова, І. Кочан, Т. Кияк, О. Константинова, Г. Мацюк, Т. Панько, Т. Перепелиця, Н. Пілецька, Н. Стефанова, Г. Чорновол та інші) й зарубіжними (Л. Борисова, В. Гак, А. Герд, О. Іванова, Д. Лотте та інші) лінгвістами активно розробляються питання стандартизації національної термінології, створення термінологічних словників, побудови нових термінів з метою взаєморозуміння між фахівцями відповідних галузей науки. В різних аспектах проблемою перекладу термінів переймаються такі науковці, як Г. Агапова, О. Ахманова, І. Багмут, О. Баловнева, А. Білецький, Л. Борисова, М. Брантес, О. Глоба, О. Іванова, В. Карабан, Т. Кияк, О. Суперанська, А. Циркаль, К. Шипіло, розробки яких зробили істотний внесок у розв'язання проблеми перекладу термінів.

Мета дослідження. Метою нашого дослідження є визначення основних труднощів перекладу англомовних термінів з механіки українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Серед основних труднощів перекладу термінів з механіки українською мовою слід виокремлюємо такі: міжгалузева омонімія; загальноуживані слова в ролі термінів; структурні особливості термінів; різноманітні способи перекладу термінів.

Найголовнішою проблемою перекладу термінів з механіки українською мовою є міжгалузева омонімія.

1. Міжгалузева омонімія – це терміни однієї області значення, які піддалися переосмисленню і ввійшли в терміносистему іншої науки. Для міжгалузевої омонімії характерні, принаймні, дві обов'язкові ознаки: за термінами повинні бути закріплені різні дефініції, і ці терміни функціонують у різних термінологічних системах. Вчені вважають, що здебільшого співіснування міжгалузевих омонімів стало можливим через їх утворення від латинського кореня [4, с. 80]. Наприклад, термін *finish* (від лат. "finis") має такі значення: у техніці – «обробка, поліровка, чистова обробка», у текстильній промисловості – «апретур, чистота поверхні», у сільському господарстві – «фініш, остання фаза відгодовування» [1, с. 8].

У мові науки і техніки особливо поширена омонімія термінів через те, що у терміносистемах різних галузей науки і техніки широко застосовується так зване семантичне словотворення, коли існуючій формі слова приписується те чи інше значення [7, с. 14]. Зрозуміло, що значною мірою характер значення таких омонімічних термінів визначається належністю оригіналу до тієї чи іншої галузі науки і техніки та конкретною тематикою самого тексту оригіналу. Розглянемо труднощі, що виникають під час перекладу іншомовного тексту через існування лексичних елементів, тотожних за формою, але досить відмінних за значенням – омонімів [1, с. 23]. У мові науки і техніки омонімія термінів особливо поширена через те, що у терміносистемах різних галузей науки і техніки широко застосовується семантична форма словотворення, коли існуючій формі слова надається інше конкретне значення. Так, наприклад, загальноуживане слово *guide* перекладається як «гід, керівник, провідник, проводир, керівництво (до чогось), путівник, дороговказ, поводитир, підручник, покажчик». У промисловості та техніці як термін воно має такі відповідні галузеві значення: «обсадна труба» (гірнична справа); «проводка прокатного стану» (металургія); «направляюча жила» (геологія); «направляючий прилад» (машинобудування); «передаточний важіль чи підойма» (будівництво); «хвилевід» (радіоінженерія) тощо. Отже, бачимо, що точний характер значення даного терміну можна визначити лише належністю тексту оригіналу перекладу до певної галузі науки або техніки [8; 13; 15].

Наведемо приклади омонімії серед термінів з механіки:

Термін **dolly** має декілька значень: *мех.* «подвіска, серга, візок», *гірськ.* «матриця», *буд.* «підбабок»; **Skip** – *мех.* «ківш, баддя», *гірськ.* «заходка при виїмці стовпа» [5].

Деякі терміни з механіки за формою співпадають з комп'ютерними, але за змістом вони різні: наприклад, **click** має значення «кулачок, храповик», але ніяк «клік», як в комп'ютерній термінології. Аналогічний приклад зі словом **blank**: це – не «пробіл» *комп.*, а «заготівка, болванка». Фінансовий термін **bond** (облігація) в механіці має значення «зчеплення».

2. Зазначимо, що в механічній термінології функціонують багато термінів, які легко сплутати з відомими загальноживаними англійськими словами: eye (око) – мех. петелька; dog (собака) – мех. скоба, зажим; door (двері) – мех. заслонка; face (обличчя) – мех. грань, зріз; gin (джин) – мех. лебідка; lip (губа) – мех. поріг; kettle (чайник) – мех. котловина; prize (приз) – мех. важіль; revolution (революція) – мех. повний оберт; port (порт) – мех. прохід; spring (весна) – мех. пружина; spider (павук) – мех. хрестовина; dish (тарілка) – мех. котлован [5].

3. На нашу думку, структурний аналіз механічних термінів допомагає при подальшому перекладі фахових текстів. Як зазначає В.І. Карабан [3, с. 43], для коректного перекладу терміну важливо знати його словотвірну і морфологічну структуру, за якої терміни розподіляються на:

- а) прості: *guard* – упор, *groove* – жолобок, шлиць;
- б) похідні: суфіксальні *driver* – ведучий елемент передачі, *crusher* – дробарка; префіксальний *decompression* – декомпресія, зниження тиску;
- в) складні: *backlash* – зазор, люфт; *countersink* – зенкерування;
- г) складені, або терміни-словосполучення: *ingot mould* – виливниця; *fly-wheel* – маховик.

Англійській мові притаманне явище конверсії, за якого слово переходить з однієї частини мови в іншу без використання афіксів і префіксів, тобто без зміни структури слова. Аналізуючи англійські терміни з механіки, ми виявили, що 21,4% простих однослівних термінів підпадають конверсії. Чимало термінів можуть бути одночасно іменником та дієсловом, або прикметником, наприклад: *face* – 1. грань, зріз; 2. полірувати, обточувати [5]; *cross* – 1. хрестовина; 2. поперечний; 3. схрещувати [5].

Чимало складних механічних термінів утворено за допомогою дефісу: *cross-bar*, *air-cushion*, *knife-edge* тощо [5].

4. Головним прийомом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного еквіваленту – постійної лексичної відповідності, яка точно співпадає зі значенням слова. Терміни, які мають еквіваленти у рідній мові, відіграють важливу роль при перекладі. Необхідно вміти знаходити відповідний еквівалент у рідній мові і розширювати знання термінів-еквівалентів [12, с. 34].

Одним із найпростіших прийомів перекладу терміну на лексичному рівні є прийом *транскодування* (буквенна чи фонемна передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу). Головною позитивною якістю транскодування є його максимальна стислість [14, с. 21; 19, с. 65].

Терміни також підлягають іншому лексичному способу перекладу – *калькуванню* – передачі комбінаторного складу слова, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу [4, с. 15; 11, с. 56]. Зазначений прийом застосовується під час перекладу складних за структурою термінів. Нерідко, обираючи між транскодуванням та калькуванням, перевагу віддають калькуванню, тому що в результаті транскодувань нерідко утворюються одиниці, що не мають сенсу у мові перекладу, свого роду псевдослова [16; 18]. Калькування можна застосовувати тільки тоді, коли утворений таким чином перекладний відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові.

До способів перекладу термінів також можемо віднести експлікацію або описовий переклад [6; 20; 17]. Описовий пере-

клад – це такий прийом перекладу нових лексичних елементів вихідної мови, коли слово, словосполучення, термін чи фразеологізм замінюється в мові перекладу словосполученням (або більшим за кількістю компонентів словосполученням), яке адекватно передає зміст цього слова або словосполучення. До нього висуваються такі вимоги: 1) переклад повинний точно відбивати основний зміст позначеного неологізмом поняття; 2) опис не повинний бути надто докладним; 3) синтаксична структура словосполучення не повинна бути складною.

В нашій роботі ми знайшли основні способи перекладу термінів з механіки:

транскодування: *invar* – *інвар*, *monoblock* – *моноблок*, *interval* – *інтервал*;

калькування: *non-classical* – *некласичний*, *non-central* – *нецентральний*;

аналоговий: *non-conductor* – *ізолятор*, *open-cast* – *кар'єр*;

комбінований: *nutaton* – *нутація*, *нахилення*; *propeller* – *пропелер*, *двигун*; *receiver* – *приймач*, *ресивер* [5].

Слід зазначити ще деякі особливості перекладу цих термінів: складні терміни з однаковим першим компонентом по-різному перекладаються. Наприклад, *out-of-gear* – *виключений*, *out-of-proportion* – *непропорційний*, *out-of-position* – *зрушений*. Складні терміни з атрибутивом *high* також перекладаються по-різному: *high-grade* – *високоякісний*, *high-melting* – *тугоплавкий*.

Висновки та перспективи. Таким чином, переклад термінології з механіки здійснюється різними прийомами, а саме за допомогою транскодування, калькування, а також аналоговим та комбінованим способами. Завдання перекладача полягає у вірному виборі того чи іншого прийому в ході процесу перекладу, щоб як найточніше передати значення будь-якого терміну. Перспективою подальшого дослідження є імплікація результатів з перекладу до методики викладання англійської мови на технічних спеціальностях у вишах.

Література:

- Білозерська Л.П. Термінологія та переклад: навч. посіб. / Л.П. Білозерська, Н.В. Возненко, С.В. Радецька. Вінниця: Нова кн., 2010. 232 с.
- Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Учебний посібник / В.І. Карабан. Вінниця. Видавництво «Нова Книга», 2001. 321 с.
- Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця. Нова книга, 2004. 576 с.
- Кияк Т.Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. URL: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=philology&id=4368&start=1.
- Павловський М.Я. Англо-український словник з механіки. Київ, 1995. 64 с.
- Суперанская А.В. Общая терминология: Вопросы теории. М., 1989. 316 с.
- Склад і структура термінологічної лексики української мови. К.: Наук. Думка, 1984. 194 с.
- Савчук М.П. Англо-український науково-технічний словник. К., 2008. 433 с.
- Селігей П.О. Сучасне терміноутворення: симптоми та синдроми. Мовознавство, 2007. №3. С. 48–60.
- Татаринов В.А. Общее терминоведение: Энциклопедический словарь / Российское терминологическое общество РоссТерм. М.: Московский Лицей, 2006. 528 с.
- Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. М.: Слово, 2000. 624 с.
- Циткіна Ф.О. Термінологія й переклад. Львів: ВЛП, 2003. 187 с.

13. Щерба Д.В. Поняття системи та структури в термінознавстві. Проблеми української термінології: Зб. наук. праць / Відп. ред. Л. Полюга. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2006. С. 15–16.
14. Щерба Д.В. Термін та його дефініція як головні онтологічні поняття термінознавства. Вісник ЖДУ ім. І.Я. Франка. Житомир, 2006. Вип. 28. С. 237–239.
15. Baker, Mona (ed.). Routledge Encyclopedia of Translation Studies. London: Routledge, 2001. 467 p.
16. Byrne, Jody. Technical Translation. Usability Strategies for Translating Technical Documentation. Dordrecht: Springer, 2006. 342 p.
17. Cabré, M. Teresa. 1999. Terminology: Theory, methods and applications. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. Translated version of M. Teresa Cabré. La terminologia. La teoria, els mètodes, les aplicacions. Barcelona: Empúries.
18. Montero, Silvia & Faber, Pamela. 2009. "Terminology competence in translation" Terminology 15 (1): P. 88–104.
19. Pavel, Silvia; Diane Nolet (2001): Handbook of Terminology. Adapted into English by Christine Leonhardt. Hull (Québec, Canada): Minister of Public Works and Government Services Canada, Translation Bureau
20. Wright, Sue Ellen. Scientific and Technical Translation. American Translators Association scholarly monograph series. Vol. 6. Amsterdam: John Benjamins Pub. Co., 1993. P. 24–35.

Мосієвич Л. В. Особенности перевода англоязычных терминов по механике на украинский язык

Аннотация. Стаття посвящена изучению особенностей англоязычных терминов по механике, а именно их структурных характеристик, функционированию омонимии среди них. Эти особенности вызывают определенные трудности при переводе на украинский язык. Основными способами перевода терминов по механике являются: транскodирование, калькирование, аналоговый, комбинированный.

Ключевые слова: конверсия, механика, омонимия, способы перевода, термин.

Mosiyevych L. The English-Ukrainian translation peculiarities of mechanical terms

Summary. The article examines the peculiarities of English-language mechanical terms: their structural characteristics, the homonymy phenomenon among them. These peculiarities cause some difficulties in translation into Ukrainian. The basic translation ways of those terms are: transcoding, loan-translation, analogue and combined translation.

Key words: conversion, homonymy, mechanics, term, ways of translation.

*Савчук Г. В.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри перекладу та мовознавства
Міжнародного гуманітарного університету**Дашкова К. В.,**магістрант другого року навчання
факультету лінгвістики та перекладу
Міжнародного гуманітарного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. Стаття присвячена особливостям перекладу художньої літератури та можливим труднощам, які можуть спіткати перекладача. Розглянуто велику кількість художніх засобів, завдяки яким перекладач може виконати якісний переклад художнього твору.

Ключові слова: переклад, художня література, художні засоби.

Постановка проблеми. Переклад є складним і багатограним видом людської діяльності. Насправді ж у процесі перекладу відбувається зіткнення різних культур, різного мислення, різних традицій і звичаїв. Переклад – це прояв літературного, письменницького таланту перекладача, а не тільки добір відповідних слів і фраз для інтерпретації тексту. За допомогою тексту перекладач передає не тільки світогляд автора оригінального тексту, але і своє бачення світу.

Художній переклад відіграє в літературі дуже важливу роль, адже від того, наскільки якісно виконано переклад, залежить цілісне сприйняття цього твору читачем. Переклад художнього твору тільки тоді буде якісним, якщо перекладач зуміє відтворити всі художні прийоми, а також збереже атмосферу сюжету та стиль автора.

Дослідження характеру сприйняття художнього тексту іншої культури за допомогою перекладу дає можливість визначення значних культурних розбіжностей. Необхідно визначити, чи може одна культура взагалі зрозуміти іншу на рівні художнього перекладу, і систематизувати чинники та умови, що забезпечують культурну адекватність перекладу художніх текстів. Важливість вивчення питання про відтворення художніх засобів у творах художньої літератури зумовлена також необхідністю відтворення стилістичного ефекту оригіналу в перекладі.

Актуальність роботи полягає в тому, що кожного року кількість літературних творів зростає, а отже, читачі мають право читати якісний переклад художньої літератури рідною мовою. Еквівалентний переклад художніх засобів рідною мовою є важливим чинником сприйняття ідей автора іншомовним читачем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам художнього перекладу у вітчизняному та зарубіжному перекладознавстві присвячена величезна кількість досліджень, що говорить про багатогранність цього явища, а також про невичерпаність його проблематики. Художній переклад є важким та вимагає високої професійної підготовки. Збереження єдності форми і змісту зі значенням у перекладі завжди є дуже нелегкою справою.

Теоретичними засадами перекладу художньої літератури займалось багато лінгвістів, серед яких: О.А. Галич, А.А. Реформатський, Т.М. Онопрієнко та інші.

Мета роботи полягає у встановленні відповідності перекладів художніх засобів в оригіналі та художніх перекладах англійською, українською та російською мовами.

Виклад основного матеріалу. У роботі розглядається широкий спектр проблем, важливих для перекладу художньої літератури як спорідненою з мовою оригіналу німецькою мовою, так і англійською, російською та українською мовами, – що є певним аналізом теорії художнього перекладу.

Загалом перед художнім перекладом стоять ті ж самі завдання, що й перед іншими видами перекладу. Так, художній переклад, як і будь-який інший, полягає у відтворенні інформації, яка передана мовою оригіналу. Особливості художнього перекладу і специфіка пов'язаних із ним проблем визначаються, перш за все, особливістю самого художнього тексту і його істотними відмінностями від інших видів текстів. На думку Г. Гачечиладзе, художній переклад займає проміжне положення між дослівно точним, але художньо неповноцінним перекладом, і художньо повноцінним, але далеким від оригіналу перекладом. Теоретично досить просто синтезувати ці два принципи і вважати ідеалом художньо-повноцінний переклад, що точно відтворює оригінальний текст. Однак на практиці подібний принцип неможливий, оскільки для вираження однієї і тієї ж думки в різних мовах користуються абсолютно різними засобами, і тому дослівна точність і художність виявляються в постійному протиріччі.

Як відомо, від мети, яку ставить перед собою перекладач, абсолютно залежить якість перекладу. Виділяють три мети перекладу художніх текстів. Перша – знайомство читачів із творчістю письменника, твори якого вони не можуть прочитати самі, оскільки вони не знають мови автора. Тобто перекладач повинен познайомити читача з творами автора, з його творчою манерою і індивідуальним стилем. Друга мета художнього перекладу – знайомство читачів з особливостями культури іншого народу, передача особливостей цієї культури. Третя – знайомство читача зі змістом самого літературного твору [1, с. 18].

Щоб досягти першої мети, автор перекладу буде намагатися перекласти художній текст так, щоб створити для читача перекладу ту ж саму атмосферу і таке ж художнє враження, що отримує читач оригіналу. Для цього перекладачеві доведеться мати на увазі та приділяти особливу увагу певним національно-культурним відмінностям, уважно стежити за тим, щоб текст перекладу сприймався читачем так само природно, як і текст оригіналу. Перекладач не повинен концентрувати увагу читача на незнайомих йому реаліях, які читач оригіналу, у свою чергу, не помічає під час читання, оскільки вони йому дуже до-

бре знайомі. У цьому випадку читач зможе отримати достатньо повне уявлення про творчість письменника, його індивідуальний стиль написання, однак повного уявлення про культуру, яку представляє письменник художнього тексту, він не отримає.

Виконуючи друге завдання, перекладач має прагнути якомога краще зберегти відповідність тексту оригіналу та дати читачеві зрозуміти всі реалії, що зустрічаються йому в процесі читання тексту. Автор перекладу має точно відтворити всі особливості культури, яка представлена в художньому творі. У разі невиконання таких умов переклад буде досить інформативним, але в читача складатиметься зовсім інше враження, ніж те, яке мало б скластися після прочитання тексту оригіналу. Більш того, перекладачеві не вдасться передати індивідуальний стиль автора і його основну ідею в силу істотного відходження від тексту оригіналу.

Під час вирішення третього завдання перекладач не намагається знайти функціональні аналоги певних виразних засобів, що використовуються в оригіналі, він нехтує національною специфікою і основною формою, повністю зосереджуючи свою увагу на змісті художнього твору. У певних випадках такий переклад навіть можна назвати виправданим. Однак навряд його можна назвати художнім. На жаль, останнім часом перекладачі стали використовувати цей спосіб у перекладі художньої літератури частіше, що робить сам переклад неякісним.

Слід зазначити, що велика кількість перекладів на сьогодні є буквральними, або можемо їх назвати дослівними. Під буквральним перекладом ми, як правило, розуміємо помилки під час перекладу з іншої мови, які полягають у тому, що замість відповідного для конкретного випадку значення слова перекладач використовує головне або найвідоміше значення, тобто не додає тим самим емоційної забарвленості твору [3, с. 31].

Як відомо, під час оцінювання якості перекладу художнього тексту ми звертаємося до двох основних понять, а саме: адекватність перекладу і еквівалентність перекладу. Під адекватністю художнього перекладу розуміється вичерпне розуміння ідеї автора, яка виражена в оригінальному творі, передачі художньо-естетичної спрямованості тексту, що перекладається, оцінка можливої реакції читача. Крім максимально точного визначення ідейно-тематичної спрямованості оригіналу, автор перекладу повинен добрати відповідні засоби для передачі образів оригіналу і передати специфічні особливості мови автора. Якщо мова йде про переклад віршів, дуже важливо зберегти ритмічну організацію і систему рим, що на практиці не завжди виявляється можливим через певні невідповідності або складнощі під час перекладу.

Під адекватним перекладом розуміється відтворення змісту і форми оригіналу за допомогою іншої мови. Адекватність – точність і рівноцінність оригіналу; як правило, досягається шляхом лексико-фразеологічних, граматичних і стилістичних заміни, які створюють правильну картину перекладу. Слід зазначити, що завдяки замінам, які використовує перекладач, можливо передати практично всі елементи оригіналу. Саме в такому вмілому використанні заміни і полягає майстерність перекладача. Однак часом автору перекладу доводиться нехтувати певними елементами, опускаючи якісь деталі, концентруючи увагу або, навпаки, не звертаючи уваги на певні висловлювання.

Велике значення має стиль письменника, який перекладач зобов'язаний зберегти в процесі перекладу. Із безлічі синонімів потрібно вибирати саме той, який буде найточніше відповідати тому відтінку, який письменник надав слову в оригіналі. Пере-

кладач повинен відчувати його емоції, його настрої, його стиль. Цей принцип перекладацького мистецтва був сформульований А.К. Толстим: потрібно наскільки можливо бути вірним оригіналу, але там, де вірність і точність шкодять художньому враженню, важливіше передати «враження». Найвищим досягненням для перекладача вважається твір, який читається в перекладі так, ніби він був написаний рідною мовою читача.

Індивідуальна своєрідність авторської манери, що виявляється у всій творчості письменника або в його окремому творі, виражається в мовних образах, які використовує автор, так само як і національна своєрідність літератури і її історичне забарвлення. Творчості письменників притаманна індивідуальна своєрідність, залежно від світогляду автора, його естетики, приналежності до певної епохи або літературної школи. Така своєрідність відображається в системі мовних засобів, що вживає автор. Від дотримання перекладачем цих особливостей у перекладі залежить коректна передача ідейно-художньої спрямованості оригіналу твору [2, с. 116].

Для досягнення всього перерахованого вище і письменники, і, власне, перекладачі використовують низку засобів художньої виразності і образності, що є ще однією характерною особливістю художніх творів. Серед таких засобів, що слугують нам для більш точної, повної, образної і яскравою передачі думок, почуттів і оцінок автора, можна виокремити такі, як:

1) епітети (*heart-burning smile, voiceless sands, unearthly beauty*);

2) метафори (*I was burning with desire. The leaves fell sorrowfully.*);

3) порівняння (*She sings like a nightingale.*);

4) уособлення (*Then Night, like some great loving mother, gently lays her hand on our fevered head, and turns our face up to hers, and smiles.*);

5) гіперболи і літоти (*It was so noisy, that you could not hear yourself think. It will cost you a pretty penny.*);

6) іронія (*The weather is as cool as a summer day in the Midwest. A fire station burns down.*);

7) оксюморон (*sweet sorrow, horribly beautiful*);

8) фразеологізми і стійкі словосполучення (*To buy a pig in a poke. To tread on air. To call a spade a spade.*);

9) лексика обмеженого вживання (*internal-combustion engine, neurosurgery, hadronic collider*);

10) неологізми (*selfie – фотографування себе на телефон і цифрову камеру, microwaveable – відповідний для приготування в мікрохвильовій печі, coffeholic – людина, яка дуже любить каву*);

11) діалектизми (*bent – болото або схил, що поросли вересом, skerry – скелястий острів, lassie – дівчина*);

12) гра слів (*What steps would you take if an enemy tank were coming toward you? - Long ones.*) та ін.

Однією з труднощів перекладу художнього тексту є передача гри слів. Це питання становить одну зі специфічних проблем у лінгвістиці, оскільки, з одного боку, не всі прийоми, які використовуються для створення комічного ефекту, знаходять свої аналоги в мові перекладу, а з іншого, перекладач для виконання адекватного перекладу повинен володіти глибокими лінгвокультурологічними знаннями.

Текст може містити не тільки загальнокультурну інформацію, а й так звану «безеквівалентну» лексику, що позначає поняття, наявні тільки в культурі народу, з мови якого здійснюється переклад. Завданням перекладача є повноцінна передача

змісту оригіналу мовою перекладу, навіть при різному ступені функціонально-стилістичної відповідності мови оригіналу.

Складність перекладу текстів художніх творів пояснюється високою смисловою напруженістю кожного слова; різним баченням світу автором та перекладачем, специфічними способами усвідомлення і відображення світу в різних мовах; відмінністю культур, до яких належать мови перекладу та оригіналу. Дослівний переклад не може відобразити глибину і сенс тексту твору. Літературний переклад неможливий без усебічного усвідомлення та переосмислення тексту оригіналу. Лише бездоганного знання іноземної мови тут замало, потрібно застосували особливу майстерність – вміння інтерпретувати гру слів, почуття мовної форми, здатність передати художній образ.

Через відсутність прямих еквівалентів, певних культурних та інших відмінностей перекласти такі поєднання на іншу мову доволі складно. А отже, перекладач повинен володіти широким словниковим запасом, у тому числі ідіоматичних виразів і прислів'їв, евфемізмів, вміти правильно добирати і користуватися спеціальними довідниками і словниками. Володіння великим об'ємом культурної інформації про країну і носіїв мови перекладу – це невід'ємна вимога, якій повинен відповідати кожен професійний перекладач.

Таким чином, можна зробити висновок, що переклад художнього тексту зумовлює необхідність для перекладача враховувати всі характерні особливості тексту художнього твору, не обмежуючись лише одним певним завданням, а використовувати в сукупності всі доступні прийоми для досягнення найбільш якісного перекладу. Перспективним напрямком для подальшого дослідження може бути вивчення індивідуального стилю

перекладачів художньої літератури на матеріалі творів різних письменників у діахронічному розрізі та жанровому аспекті.

Література:

1. Виноградов, В.С. Лексические вопросы перевода художественной прозы. М.: Изд-во МГУ, 1978. 350 с.
2. Галич О.А., Назарець В., Васильев Є. Теорія літератури. Науковий редактор: Олександр Галич. Київ: Либідь, 2001. 486 с.
3. Попович А.А. Проблемы художественного перевода [Текст] // Серия: Корпус гуманитарных дисциплин. БГК Им. И.А. Бодуэна Де Куртенэ, 2015. 198 с.

Савчук А. В., Дашкова К. В. Особенности перевода художественной литературы

Аннотация. Статья посвящена особенностям перевода художественной литературы и возможным трудностям, которые могут постигнуть переводчика. Рассмотрено большое количество художественных средств, благодаря которым переводчик может выполнить качественный перевод художественного произведения.

Ключевые слова: перевод, художественная литература, художественные средства.

Savchuk G., Dashkova K. The peculiarities of the translation of belles-lettres

Summary. The article is devoted to the peculiarities of the translation of belles-lettres and possible difficulties that can come to the translator. A large number of stylistic devices, due to which any translator can perform a faithful translation of the work of art are considered.

Key words: translation, belles-lettres, artistic devices.

Савчук Г. В.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри перекладу та мовознавства
Міжнародного гуманітарного університету

Рибакова Г. С.,
магістрант другого року навчання
факультету лінгвістики та перекладу
Міжнародного гуманітарного університету

СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ НАЗВ АНГЛОМОВНИХ КІНОФІЛЬМІВ ТА МУЛЬТФІЛЬМІВ НІМЕЦЬКОЮ, УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ МОВАМИ

Анотація. Статтю присвячено стратегіям перекладу назв англomовних кінофільмів та мультфільмів німецькою, українською та російською мовами. У статті простежені функції назв кінофільмів та мультфільмів, визначені основні стратегії в перекладі назв анімаційних та кінофільмів. Подані найпопулярніші назви англomовних кінофільмів та мультфільмів із перекладом на німецьку, українську та російську мови.

Ключові слова: кінофільм, мультфільм, назви кінофільмів, стратегії перекладу.

Постановка проблеми. Сучасне мовознавство займається вивченням складних питань, серед яких важливе місце займають саме проблеми перекладу. Проблема перекладу кінофільмів та, насамперед, їх назв – доволі важлива галузь творчого та комерційного перекладу сьогодення. Кінематограф – відносно новий вид мистецтва. Його історія в порівнянні з тисячолітньою історією музики, живопису, театру дуже коротка. Але це не заважає кіно залишатися вже протягом декількох десятиків років найбільш масовим видом мистецтва. Незважаючи на те, що вітчизняний кінематограф за останні роки вийшов на рівень, що перевищує радянські показники за кількістю фільмів, що випускаються, але кількість зарубіжних стрічок на екранах кінотеатрів, на телеканалах і на електронних носіях, як і раніше, дуже велика. Більшість новинок, принаймні голлівудських, в обов'язковому порядку перекладається російською та українською мовами.

Кіноіндустрія дуже важлива як для дорослих, так і для дітей. Половину інформації із зовнішнього світу дитина сприймає зорово, у вигляді образів, із яких у подальшому формується її картина світу. Особливо привабливими зоровими образами є яскраві та динамічні анімаційні персонажі. Друга половина інформації сприймається дитиною на слух. Поряд із яскравим анімаційним образом дитина сприймає звукову інформацію з мультфільму, яку потім відтворює у своєму мовленні. Актуальність даної роботи визнається тим, що кожного року в прокат виходять, дублюються та перекладаються все більше нових англomовних фільмів та мультфільмів, якими кожного разу цікавиться все більше людей із різних країн. Тема даної роботи ніколи не втратить актуальність через нескінченний процес оновлення та поповнення кіноіндустрії. А завдяки коректному перекладу люди зможуть більше занурюватися в кіно, формувати та доповнювати своє враження про ту чи іншу країну і не

замислюватися, чи повністю відповідає почуте чи побачене дійсності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У зв'язку з вузькою спрямованістю проблем, що розглядаються в нашому дослідженні, існує дуже обмежена кількість літератури за цією темою. У той же час це питання вкрай активно і вже досить тривалий час обговорюється багатьма кінолюбителями, а також дослідниками.

У роботі розглядається адекватність та неадекватність перекладу назв кінопродуктів, а також труднощі, з якими зіштовхується перекладач. На жаль, мало хто з українських, російських або зарубіжних авторів серйозно вивчає цю тему та займається питаннями перекладу назв кінофільмів або мультфільмів, тому дана проблема ще недостатньо вивчена. Але до проблеми перекладу фільмонімів кожного разу звертається все більше дослідників, і вона розглядається в численних статтях. До числа найбільш вагомих робіт із цих питань слід віднести роботи О.Ю. Петрова, М.О. Орел, А.Ю. Ісаєва, З.В. Громова, О.В. Зосімова, О.В. Крисало, А.В. Трофименко та ін. [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9].

Мета дослідження – проаналізувати комплексну систему теоретичних та практичних знань, необхідних перекладачеві під час перекладу назв кінопродуктів, а також сформулювати проблеми перекладу назв англomовних кінофільмів та мультфільмів німецькою, українською та російською мовами.

Мета дослідження зумовила вирішення таких завдань:

1. Вивчити літературу з досліджуваної теми.
2. Простежити функції назв кінофільмів та мультфільмів.
3. Проаналізувати та описати основні стратегії перекладу фільмонімів.
4. Подати найпопулярніші назви англomовних фільмів із перекладом на німецьку, українську та російські.

Виклад основного матеріалу. У сучасному світі люди зустрічаються з кіноіндустрією ще з малечку. Фільм є впливовим засобом для передачі цінностей, ідей та інформації. Він є важливою художньою формою: фільми розважають, навчають, освічують і надихають аудиторію. Перше, із чим зіштовхується людина під час знайомства з кіно продуктом, – це назва, що являє собою певну культурну «відмітку». У зв'язку із цим режисер фільму обирає таку її форму, яка б відповідала прагматичним цілям назви. Переклад назви фільму можна вважати окремою перекладацькою проблемою, від рішення якої зале-

жить доля фільму, тому проблеми, що виникають під час перекладу назв фільмів, важливі та актуальні.

Назва фільму виконує декілька дуже важливих функцій, які б було неможливо реалізувати за її відсутності, а саме:

1) ідентифікація фільму. Без цієї функції було б неможливо вести розмови про кінематограф, робота всієї кіноіндустрії була б дуже ускладненою на всіх етапах виробництва фільму, від верхнього рядка в сценарії до назви рецензії в журналі чи Інтернеті;

2) рекламна. Без назви фільму неможлива жодна реклама та розповсюдження по світу;

3) назви допомагають розібратися в незліченному потоці рецензій, трейлерів, статей та новин, а також структурують те, бачити інформації про кінематограф і все, що з ним пов'язано;

4) назва – це засіб спрямувати глядацьке сприйняття кінокартини в той чи інший бік. Виокремлюючи в назву конкретні думки, розставляючи акценти певним чином, автори фільму доносять до глядача головну думку кінокартини.

Під час створення назви необхідно враховувати ці функції заголовка фільму, а також три основні характеристики:

- 1) стиліст;
- 2) інформативність (інформативна функція);
- 3) створення інтриги (рекламна функція).

Назви фільмів можуть задавати тон, настрій, нести певний емоційний заряд, що приваблює потенційного глядача. Назва виокремлює певну точку зору, налаштовує на певне сприйняття та інтерпретацію тексту, дає короткий зміст фільму [5].

Під час перекладу недостатньо просто зберегти довжину заголовка та передати загальний зміст фільму та зміст його назви. Необхідно заволікти глядача, заінтригувати його. Із цього ми розуміємо, що на перше місце виходить рекламна функція, що може призвести до кардинальної зміни назви фільму, навіть до створення нової. Тому в перекладі відтворюється прагматичний потенціал оригіналу, тобто «здатність тексту провадити на отримувача комунікативний ефект, викликати в нього певне прагматичне відношення до того, хто повідомляє, здійснювати прагматичний вплив на отримувача інформації...» [2, с. 209].

Прагматика оригінальної назви кінофільму зумовлює використання різних стратегій адаптації, які допомагають глядачеві виводити адекватний сенс змісту фільму. У цій статті ми розглянемо деякі стратегії перекладу назв кінофільмів, які використовують перекладачі.

Першою стратегією є дослівний переклад, його також називають еквівалентним перекладом. До нього вдаються, якщо в назві немає соціально-культурних реалій, які неможливо перекласти, або відмінностей за формою та змістом [6].

1. Casino Royale – (нім.) Casino Royale – (укр.) Казино Рояль – (рос.) Казино Рояль.

2. The Fifth Element – (нім.) Das Fünfte Element – (укр.) П'ятий елемент – (рос.) Пятый элемент.

3. Dark City – (нім.) Dark City – (укр.) Темне місто – (рос.) Темный город.

4. Sing – (нім.) Sing – (укр.) Співай – (рос.) Зверопой.

5. Ice Age – (нім.) Ice Age – (укр.) Льодовиковий період – (рос.) Ледниковый период.

6. Toy Story – (нім.) Toy Story – (укр.) Історія іграшок – (рос.) История игрушек

У цій стратегії перекладу ми можемо взяти до уваги, що в німецькій мові назви деяких фільмів взагалі не перекладаються у зв'язку з вливанням англійської мови в німецьку.

Якщо в назві анімаційного фільму використовуємо власні назви: ім'я героя, назва місцевості тощо – то перекладачі вдаються до транскрипції або транслітерації.

1. Shrek – (нім.) Shrek – (укр.) Шрек – (рос.) Шрек.

2. Scooby-Doo – (нім.) Scooby-Doo – (укр.) – Скубі-Ду – (рос.) Скуби-Ду.

Другою стратегією є трансформація назви, що зумовлено різними чинниками: лексичними, стилістичними, прагматичними, функціональними. Серед цілого ряду існуючих трансформацій слід обирати тільки ту, яка наближає назву перекладу до оригіналу стосовно таких критеріїв, як структура, виразність та інформативність. За статистикою, найпоширенішою трансформацією під час перекладу є модифікація, що надає певної свободи та простору для творчого підходу [3, с. 174]. Однозначний еквівалент використовується лише з назвами, які є особистими іменами, топонімами та термінами [1, с. 244].

1. Cats and Dogs – (нім.) Cats and Dogs – Wie Hund und Katz – (укр.) Коти проти собак – (рос.) Кошки против собак.

2. American Beauty – (нім.) American Beauty – (укр.) – Краса по-американськи – (рос.) Красота по-американски.

3. A.I. Artificial Intelligence – (нім.) A.I. – Künstliche Intelligenz – (укр.) – Штучний інтелект – (рос.) Искусственный разум.

4. The 47 Ronin – (нім.) 47 Ronin – (укр.) – Роніни Ако – (рос.) Месть Ако.

5. Hitch – (нім.) Hitch – Der Date Doktor – (укр.) – Правила зйому – метод Хітча / Метод Хітча – (рос.) Правила съема: Метод Хитча.

6. Legends of Oz: Dorothy's Return – (нім.) Die Legende von Oz – Dorothy's Rückkehr – (укр.) – Оз: Повернення у Смарагдове Місто – (рос.) Оз: Возвращение в Изумрудный город.

7. A Christmas Carol – (нім.) Die Nacht vor Weihnachten – (укр.) – Різдвяна історія – (рос.) Рождественская история.

8. Frozen – (нім.) Die Eiskönigin – (укр.) – Крижане серце – (рос.) Холодное сердце.

Прикладом компенсації вважаємо переклад назви кінофільму "Attila" українською – (нім.) Attila – Der Hunne – (укр.) Атілла – завойовник – (рос.) Атилла – завоеватель. Використання цієї трансформації допомагає компенсувати можливість незнання українським глядачем такої історичної постаті, як Атілла.

Генералізацію було використано під час перекладу назви кінофільму "The assassination of Richard Nixon" – (нім.) "Attentat auf Richard Nixon" – (укр.) «Замах на Річарда Ніксона» – (рос.) «Убить президента. Покушение на Ричарда Никсона». Тобто вживається слово з більш ширшим значенням, адже основним еквівалентом слова "assassination" є слово «вбивство».

Прикладом конкретизації можна вважати переклад назви кінофільму "Wanted" – (нім.) Wanted – (укр.) «Особливо небезпечний» – (рос.) «Особо опасен». За словником "wanted" означає «розшукується», а вибір перекладача на користь «особливо небезпечний» пояснюється прагненням акцентувати увагу на конкретному сюжеті про небезпечного злочинця, а не про щось загальне, що також може розшукуватись.

Наступна стратегія – це зміна назви фільму через неможливість перекласти прагматичний зміст вихідного тексту. «Найбільшу складність під час перекладу викликають фразеологізми, гра слів і навмисно змінених виразів, зміст яких є прозорим лише для тих, хто добре знає культуру англомовних країн» [4, с. 89].

1. Die Hard – (нім.) Stirb langsam – (укр.) Міцний горішок – (рос.) Крепкий орешек.
2. 3-Iron – (нім.) 3-Iron – (укр.) Порожній будинок – (рос.) Пустой дом.
3. Free Birds – (нім.) Free Birds – Esst uns an einem anderen Tag – (укр.) Индики: Назад у майбутнє – (рос.) Индюки: назад в будуще.
4. The Nut Job – (нім.) The Nut Job – (укр.) Реальна білка – (рос.) Реальная белка.

Довгі складні назви також підлягають скороченню, часто сильно трансформуються, зберігаючи, однак, посилення на жанр та сюжет фільму.

1. The Cutting Edge: Going for the gold – (нім.) Liebe und Eis?? – (укр.) Золотий лід – (рос.) Золотой лед: В погоне за золотом.

Висновки. Отже, основними стратегіями, що використовуються під час перекладу назв кінофільмів та мультиплікаційних фільмів, є еквівалентний переклад, трансформації та зміна назви. Вибір стратегії залежить від багатьох чинників: культурологічного, комерційного та естетичного, а найголовніше для перекладу назв кінофільмів та мультфільмів – це реалізація прагматичного потенціалу оригіналу.

Оскільки переклад назв кінофільмів торкається багатьох аспектів перекладознавства і лінгвістики, проблеми, з якими доводиться стикатися філологу в роботі з тими чи іншими аспектами, не тільки не зникають, але й комбінуються, що вкрай ускладнює роботу перекладача і ставить перед ним нові, ще маловивчені завдання, що підвищує вірогідність допуску помилок. Подальшою перспективою наукового пошуку в обраному напрямку може бути дослідження чітких критеріїв гармонійності перекладу назв кінофільмів та мультфільмів німецькою, українською та російською мовами.

Література:

1. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова Книга, 2004. 576 с.
2. Комиссаров В.И. Теория перевода (лингвистические аспекты). Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. М.: Высшая школа, 1990. 253 с.
3. Некряч Т.С. Через терни до зірок: труднощі перекладу художніх творів. Для студентів перекладацьких факультетів вищих навчальних закладів: Навчальний посібник. Вінниця: Нова книга, 2008. 200 с.
4. Слепович В.С. Курс перевода (английский – русский язык): учеб. пособие для студентов учреждений, обеспечивающих получение высшего образования по специальности «Мировая экономика и международные экономические отношения». 7-е изд. Минск: ТетраСистемс, 2008. 320 с.
5. URL: http://znatok.ua/film_title.
6. URL: <http://fridge.com.ua/2010/03/perevodim-nazvanie-filma-strategii-perevoda/>.
7. URL: http://znatok.ua/film_title.
8. URL: <http://fridge.com.ua/2010/03/perevodim-nazvanie-filma-strategii-perevoda/>.
9. URL: <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=20653&pg=16&lang=ru>.

Савчук А. В., Рыбакова А. С. Стратегии перевода названий англоязычных кинофильмов и мультфильмов на немецкий, украинский и русский языки

Аннотация. Статья посвящена стратегиям перевода названий англоязычных кинофильмов и мультфильмов на немецкий, украинский и русский языки. В статье рассмотрены функции названий кинофильмов и мультфильмов, определены основные стратегии при переводе названий анимационных и кинофильмов. Представлены самые популярные названия англоязычных кинофильмов и мультфильмов с переводом на немецкий, украинский и русский языки.

Ключевые слова: кинофильм, мультфильм, название кинофильмов, стратегии перевода.

Savchuk G., Rybakova H. The translation strategies of the names of English films and animation films into German, Ukrainian and Russian

Summary. The article is devoted to the translation strategies of the names of English films and animation films into German, Ukrainian and Russian.

The functions of the names of English films and animation films are reviewed. The main strategies during the translation of the names of English films and animation films are defined. The most popular names of English films and animation films and their translations into German, Ukrainian and Russian are given in the article.

Key words: film, animation film, the name of the films, translation strategies.

Сайко М. А.,

аспірант кафедри германських мов та перекладу Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ДО ПРОБЛЕМИ ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ НІМЕЦЬКИХ АКТИВНИХ ДІСПРИКМЕТНИКІВ У МЕДИЧНИХ ТЕКСТАХ

Анотація. У статті проаналізовано наслідки провадження позамовних суспільно-політичних процесів та їхнє відображення в сучасній медичній термінології. Увагу зосереджено не лише на нормативності вживання активних дісприкметників на **-уч-ий, -юч-ий** в українській мові, але й, насамперед, на відтворенні медичних німецьких активних дісприкметників українською мовою. Встановлено, що їхнє відтворення може становити труднощі для медичних перекладачів. Тому запропоновано перелік найуживаніших нормативних словотвірних способів їхнього відтворення.

Ключові слова: німецько-український переклад, активні дісприкметники, медична термінологія, Медичний термінологічний бюлетень

Актуальність вибраної теми полягає у висвітленні політичної природи мови, зокрема в розкритті походження активних дісприкметників на **-уч-ий, -юч-ий** в українській фаховій мові медицини та необхідності унормування відповідної медичної термінології. У контексті **порушеного питання** державних процесів терміноутворення та стандартизації терміносистем фахових підмов в Україні медичні перекладачі все частіше зіштовхуються з проблемою відтворення активних дісприкметників у німецько-українському перекладі. Тому **мета** пропонованого дослідження полягає в унормуванні мовного інструментарію для перекладачів німецько-українського напрямку медичного перекладу на рівні словотвору. **Новизна** запропонованої розвідки полягає в зіставній історичній реконструкції вживання активних дісприкметників у медичних лексикографічних джерелах, а також в оптимізації термінологічної системи української фахової підмови медицини за допомогою нормативних словотвірних моделей.

Об'єктом цієї розвідки є активні дісприкметники німецької та української мов. **Предметом** дослідження є способи нормативного відтворення німецьких активних дісприкметників українською мовою.

Матеріалами для дослідження слугували переклади медичних довідок з німецької мови українською, а також лексикографічні джерела. Обрані методи зумовлені специфікою поставленої мети. *Діахронна соціолінгвістична метода* слугує для відтворення еволюції статусу нормативності активних дісприкметників в українській мові. Не менш важливими є *порівняльно-зіставна та емпірична методи*.

Перед вирішенням проблеми відтворення німецьких активних дісприкметників українською мовою за допомогою наростків **-уч-ий, -юч-ий** варто з'ясувати причини їхнього залучення до цільових текстів. На думку І.Д. Фаріон, «*завжди такі процеси зумовлені не внутрішньомовними причинами, а позамовними*» [1, с. 88]. До позамовних причин використання

нетипових для української мови моделей словотвору можна зарахувати такі:

1) брак (якісних) німецько-українських термінологічних медичних словників. «Німецький словник синонімів і варіантів медичної термінологічної системи», наприклад, фіксує такі форми: *belebendes Mittel* – *збуджуючий медикаментозний засіб* (замість *збуджувальний*), *schmerzstillendes Mittel* – *знеболюючий засіб* (замість *знеболювальний*), *versteifender Wirbelsäulentrismus* – *анкілозуючий спондилоартрит* (замість *анкілозівний*) тощо.

2) поспішне та необачливе послуговування німецько-російськими словниками, а, як відомо, російська мова багата на виучувані скальковані церковнослов'янські утворення;

3) брак мовних знань у перекладачів.

Вважаю доречним, вивчаючи порушене питання, спростувати нормативність використання активних дісприкметників в українській мові, покликаючись на титанів українського мовознавства. У другому виданні «Уваг до сучасної української літературної мови» (1923) Олени Курило читаємо, що «*в українській народній мові маємо тільки пасивні дісприкметники на -ний, -тий (зібраний, битий), а не маємо ані активних дісприкметників на -чий, -(в)ший, ані пасивних дісприкметників на -мий. Це означає і П. Житецький: «Щодо активних дісприкметників, то їх зовсім нема в народній мові»* [2, с. 12]. Німець за походженням, але українець за переконанням, Ю. Шевельов також засвідчує ненормативність вживання активних дісприкметників в українській мові, стверджуючи, що «*це чисто книжні витвори, зовсім не можливі в побутовій мові, і з'являються вони або під впливом старої традиції, або – найчастіше – під впливом чужих мов з розвинутою системою часових дісприкметників. Поза тим літературна мова унікає подібних дісприкметників*» [3, с. 368]. Про те, що досліджувані лексеми не є характерними для української мови, стверджують також І. Вихованець та Б. Антоненко-Давидович.

Не зайва річ буде завважити, що послуговування чужими словотвірними моделями не свідчить про нестачу питомих. Питання полягає лише в тому, чому деякі укладачі словників (не лише медичних) активно заносять до словникових статей такі форми. Із цілковитою впевненістю можна стверджувати, що причина таких явищ зовсім не у внутрішніх лексико-синтаксичних законах, а в так званих «політичних законах». 26 квітня 1933 року «Резолюція комісії народного комісаріату освіти для перевірки роботи на мовному фронті в справі граматичні» засудила невживання активних дісприкметників в українській мові, позаяк їхнє невживання є результатом шкідливої націоналістичної роботи. До так званого «націоналістичного рецепту» належать «*безоглядні рецептурні перепони найменшим можливостям творення*

прикметникових форм типу дієприкметників активних, неминучих в деяких випадках стилістично-перекладницької практики (напр. існуючий, пануючий)» [4, с. 56]. 1934 року Всеукраїнська академія наук оприлюднила «Медичний термінологічний бюлетень», завдання якого полягало в тому, аби «видані в минулому словники очистити від націоналістичної термінології» [5, с. 5], позаяк «усі ці словники багато нашкодили медичній термінології» [5, с. 6].

Пропоную лиш дещо зануритися в діяхронію, порівнявши словникові статті окремих медичних перекладних словників 20-х років та тих, що видавалися після ухвалення Резолюції комісії НКО. Для співставлення пропоную такі словники: «Медичний російсько-український словник» (Кисільов, 1928), «Практичний словник медичної термінології» (Крамачевський, 1931), «Медичний термінологічний бюлетень» (Мусяця, 1934), «Словник медичної термінології» (Кириченко, 1936):

Після переднього слова в «Медичному термінологічному бюлетені» подається стаття «За радянську медичну термінологію» (В. Ярошенко, І. Кириченко), яка нещадно критикує термінологію тих словників, що видавалися раніше, бо ж «совецькі» автори «детально проаналізували» словники Галина, Кисільова, Крамачевського та інших. Словника Крамачевського, скажімо, звинуватили вони в тому, що подані в ньому терміни «свідчать про націоналістичну настанову словника, про тенденційне націоналістичне добирання слів-термінів, а відтак і про викривлювання медичної термінології» [5, с. 8]. Одним із яскравих та дотичних до цієї розвідки прикладів обвинувачування в так званому «націоналістичному шкідництві» є невживання активних дієприкметників: «**Вільнопрактикуючий лікар** – немає [в націоналістичних словниках] вільнопрактикуючий лікар, подано лікар-неурядовець – це врач-нечиновик, лікар вільної практики – це врач свободной практики» [5, с. 8].

Цікавим прикладом слугуватиме також лексема *разлагающийся*, переклад якої містять усі досліджувані словники. До ухвалення Резолюції вживалися прикметники з наростком **-ов-ий** (розпадовий, розкладовий). Починаючи від «Медично-

го термінологічного бюлетеня», маємо описову конструкцію «той, що розкладається». Автори статті «За радянську медичну термінологію» звинуватили такий словотвір у польському походженні, спонукаючи до «звичайних масово вживаних прикметників на **-ий**» [5, с. 13]. Можемо лише припускати, що сьогодні ті автори наполягали б на вживанні форми *книжний* замість *книжковий*.

Зважаючи на результати здійсненої аналізи, можна впевнено стверджувати, що ухвалення Резолюції (яку по праву можна вважати «мовним Чернобилем»), а згодом і оприлюднення «Медичного термінологічного бюлетеня» слугували інструментом уподібнювання української мови до російської.

Отож, «аби сьогодні не бути закладниками резолюцій зі сталінських часів і не виконувати їхніх антинаукових приписів» [1, с. 91], укладаючи словники (не лише медичні), варто керуватися принципом незалучення до них активних дієприкметників на **-уч-ий, -юч-ий**, позаяк в українській мові не маємо таких лексем.

Вивчаючи німецько-українські медичні паралельні тексти, часто доводиться наштовхуватися на таку живцем здерту лексику (зрозуміло, з якої мови), або, як слушно казав С. Караванський, на своєрідні неоковирні динозаври [9, с. 116]. Подаю декілька прикладів, лише зауважуючи, що переклади медичних довідок здійснювали дипломовані перекладачі:

... *Stauungsödem bei dekompensierter Leberzirrhose oder auch rezidivierende ödematöse Pankreatitis ohne Nachweisende Nekrosenbildung.*

... *застійний набряк при декомпенсованому цирозі або рецидивуючий набряклий панкреатит, некроз що невиявлений.*

Ophthalmologischer Befund: *Folgen schwerer Kontusion und perforierender Splitterverwundung beider Augen: multiple Fremdkörper, Aphakie, Leukomverwachsung an Hornhaut beider Augen; Pupillenektopie, traumatische Polykorie des rechten Auges. Netzhautablösung an beiden Augen. Schleichende Uveitis beider Augen.*

Офтальмолог: *Наслідки важкої контузії та проникаючого уламкового поранення обох очей: множинні сторонні тіла,*

Таблиця 1

	1928	1931	1933	1934	1936
аглотинирующий	аглотинативний	аглотинативний	РЕЗОЛЮЦІЯ	-	аглотинуючий
анестезирующий	анестезний, анестезійний	анестезійний, знечуйний		анестезуючий	анестезуючий
блуждающий (нерв)	блудний	блудний		блукаючий	блукаючий
вильнопрактикующий врач	лікар вільної практики, вільний лікар	лікар вільної практики, лікар-неурядовець		лікар вільнопрактикуючий	вільно-практикуючий лікар
выздоровлюющий	-	видужний		видужуючий, одужуючий	видужуючий, одужуючий
вяжущий (засіб)	терпкий, в'язкий	зв'язний		зв'язуючий	зв'язуючий
галопирующий	скачущий, невпинний (скачущий пульс, скачуща пропасниця)	скачущий		галопоуючий	галопоуючий
опоясывающий (лишай)	-	оперезний		оперезуючий	оперізуочий
повреждающий	-	ушкідний		пошкоджуючий	пошкоджуючий, ушкоджуючий
привлекающий	-	притяжний		притягаючий	притягаючий
противодействующий	- але наявні <i>рівнодійний, рівночинний, самодійний</i> (а не <i>рівнодіючий</i> тощо)	протичинний	протидіючий	протидіючий	
разлагающийся	розпадовий	розкладовий	НКО	той, що розкладається	той, що розкладається
стреляющий (про біль)	-	стрільний		стріляючий	стріляючий

афакія, зрощені більма розівок обох очей; ектопія зіниці, травматична полікорія правого ока. Відшарування сітківки обох очей, млявоперебігаючий увеїт обох очей.

Зіставмо з літературною мовою:

Таблиця 2

Німецька мова	Карикатурна форма	Українська мова
<i>rezidivierend</i>	рецидивуючий	рецидивний, поворотний
<i>perforierend</i>	проникаючий	прохідливий, проникливий
<i>schleichend</i>	млявоперебігаючий	млявий

Аби уникнути використання форм на **-уч-ий, -юч-ий**, пропонуємо розглянути найпоширеніші способи відтворення українською мовою німецьких активних дієприкметників, що безпосередньо стосуються галузі медицини:

1. Віддієслівні та відіменникові прикметники на **-н-ий**:

– *absteigende Aorta* – *низхідна* аорта;
 – *alternierender Puls* – *переміжний* пульс;
 – *anästhesierender Stoff* – *анестезійна* речовина;
 – *chronisch-rezidivierende Infektion* – *хронічна рецидивна* інфекція;

– *eiternde Wunde* – *гнійна* рана;
 – *gleitende Hernie* – *ковзна* кіла;
 – *lanzinierende Schmerzen* – *стрільний* біль;
 – *rezidivierende Pankreatitis* – *рецидивний* панкреатит;
 – *schnellwirkendes Beruhigungsmittel* – *швидкодіючий* заспокійливий засіб;

– *starkwirkendes Schmerzmittel* – *сильнодіючий* (сильний) знеболювальний засіб;

– *wandernder Nerv* – *блудний* нерв (хоча чинна Анатомічна номенклатура (2002) містить *блукаючий* нерв).

2. Віддієслівні прикметники на **-льн-ий**:

– *belebendes Mittel* – *збуджувальний* (медикаментозний) засіб;

– *schmerzstillendes Mittel* – *знеболювальний* засіб (засіб знеболення, знечулення);

– *entfeuchtende Eigenschaften* – *зневоднювальні* характеристики;

– *erregender Impuls* – *збуджувальний* імпульс;

– *kräftigendes Mittel* – *зміцнювальний* засіб;

– *ossifizierendes Fibrom* – *осифікувальна* фіброма (остеофіброма);

3. Відіменникові прикметники на **-цій-н-ий**:

– *absorbierender Schaumverband* – *абсорбційна* (вбирна) губчаста пов'язка;

– *fluoreszierende Stoffe* – *флюоресценційні* речовини;

– *neutralisierende Antikörper* – *неутралізаційні* антитіла;

– *pulsierende Kopfschmerzen* – *пульсаційний* головний біль;

– *zirkulierender Immunkomplex* – *циркуляційний* імунний комплекс.

4. Віддієслівні прикметники на **-яч-ий, -уч-ий**:

– *wandernde Schmerzen* – *бродячий* (мандрівний) біль;

– *juckende Dermatoze* – *свербляча* дерматоза;

– *zischende Rasselgeräusche* – *шиплячі* хрипи;

– *bohrende Schmerzen* – *свердлячий* біль;

– *brennende Schmerzen* – *пекущий* біль.

5. Відіменникові прикметники на **-ивн-ий**:

– *versteifender Wirbelsäulenrheumatismus* – *анкілозивний* спондилоартрит;

– *fortschreitender Katarakt* – *прогресивна* катаракта;
 – *sklerosierende Panenzephalitis* – *склерозивний* паненцефаліт.

6. Віддієслівні прикметники на **-івн-ий**:

– *deformierende Arthrose* – *деформівний* артроз.

7. Віддієслівні прикметники на **-к-ий**:

– *adstringierendes (zusammenziehendes) Mittel* – *в'язкий* засіб;

– *drückende Schmerzen* – *давкий* біль.

8. Віддієслівні прикметники на **-лив-ий**:

– *perforierende Verwundung* – *проникливе* поранення.

9. Прикметники та інші частини мови, що утворені від інших коренів:

– *behandelnder Arzt* – *закріплений* лікар;

– *diensttuender Arzt* – *черговий* лікар;

– *lebensbedrohende Erkrankung* – *життєво небезпечне* захворювання;

– *leitender Arzt* – *головний* лікар (завідувач відділу (а не відділення));

– *schleichende Uveitis* – *млявий* увеїт;

– *springende Arthritis* – *міграційний* артрит;

– *totbringende Dosis* – *смертельна* доза.

10. Прикметники зі словами **щораз, чимраз, дедалі**:

– *schwächer werdende Patienten* – *щораз слабші* пацієнти;

– *steigende Temperatur* – *щораз більша* температура.

11. Іменники(-прикладки):

– *beratender Arzt* – *лікар-консультант*;

– *nagender Schmerz* – *скиміння* (скимний біль).

12. Логічні вилучення з цільового тексту:

– *die Haut und das darunter liegende Gewebe* – *шкіра та тканина* під нею.

Варто відзначити, що перелік запропонованих способів відтворення німецьких активних дієприкметників українською мовою не є повним. Мета його створення полягала передусім у виокремленні головних та найуживаніших способів перекладу виучуваних лексем.

Під час провадження цієї розвідки було встановлено, що відтворення не лише німецьких активних дієприкметників, але й деяких найпоширеніших іменникових термінів можуть значно погіршити якість перекладу:

Таблиця 3

Німецька мова	Карикатурна форма	Українська мова
Aufheber, Aufhebemuskel	підіймаючий м'яз	м'яз-підіймач
Aufrichter, Aufrichtmuskel	випрямляючий м'яз	м'яз-випрямляч
Wirkstoff	діюча речовина	чинна речовина
Schmerzmittel	знеболюючий засіб	знеболювальний засіб (засіб знеболення, знечулення)
Beruhigungsmittel	заспокоюючий за-сіб	заспокійливий засіб

Отож беручи до уваги напрацювання та здобутки українських науковців, а також проаналізувавши відповідні лексикографічні джерела, можна з впевненістю висловити про політичну заангажованість вживання активних дієприкметників на **-уч-ий, -юч-ий** в українській мові. Зрештою, зіставивши та наочно продемонструвавши окремі статті перекладних словників минулого століття, можна стверджувати, що саме ухвалення згаданої в статті Резолюції та опублікування бюле-

тения 1934 року спричинилися до залучення відповідних форм до української фахової мови медицини. Аби полегшити роботу медичним перекладачам, у статті запропоновано перелік нормативних словотвірних способів відтворення українською мовою німецьких активних дієприкметників. З огляду на їхню кількість спростовано першість та єдиність описового способу штибу *той, який (що) + дієслово*. Нема сумніву, що існує значно більше способів відтворення активних дієприкметників, досліджування та виокремлювання яких може послугувати завданням для **перспективного** дослідження.

Література:

1. Фаріон І.Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей): [монографія]. Вид. 3-тє, доп. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 332 с.
2. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. 2-ге вид. Всеукр. Акад. наук, Філол. секція. Київ: Книгоспілка, 1923. 118 с.
3. Шевельов Ю. Нарис сучасної української літературної мови та інші лінгвістичні студії (1947–1953 рр.). К.: Темпора, 2012. 664 с.
4. Кубайчук В. Хронологія мовних подій в Україні (зовнішня історія української мови). К.: К.І.С., 2004. 168 с.
5. Мусяца П. Медичний термінологічний бюлетень. К.: Видавництво ВУАН, 1931. 66 с.
6. Кисільов В.Ф. Медичний російсько-український словник. Вип. 3 (відтвор. вид. 1928 року). Всеукр. Акад. наук, Інст. енциклоп. Наук. К.: ВАТ «Поліграфкнига», 2008. 172 с.
7. Крамачевський В., П'ятак О., Савицький В., Туровець О., Шуринок А. Практичний словник медичної термінології. Сер. практич. словників, вип. 1. Всеукр. Акад. наук, Наук.-досл. інст. мовознавства, Відділ термінології та номенклатури. Харків: Держ. вид. «Радянська школа», 1931. 86 с.
8. Кириченко М., Василевський Ст., Ізюмова О. Словник медичної термінології. К.: Держ. мед. в-во, 1936. 221 с.
9. Караванський С. Секрети української мови. 2-ге розширене вид. Львів: Бак, 2009. 344 с.

Сайко М. А. К проблеме перевода на украинский язык немецких активных причастий в медицинских текстах

Аннотация. В статье проанализированы последствия проведенных внеязыковых общественно-политических процессов и их отображение в современной медицинской терминологии. Внимание сосредоточено не только на нормативности употребления активных причастий на **-уч-ий, -юч-ий** в украинском языке, но и, прежде всего, на переводе медицинских немецких активных причастий на украинский язык. Установлено, что их перевод на украинский язык может представлять трудности для медицинских переводчиков. Поэтому предложен перечень важнейших нормативных словообразовательных способов их перевода.

Ключевые слова: немецко-украинский перевод, активные причастия, медицинская терминология, Медицинский терминологический бюлетень.

Saiko M. Translation issues of German participles into Ukrainian in medical texts

Summary. The article analyzes the implementation consequences of extra-lingual socio-political processes as well as their reflection on modern medical terminology. Attention is focused not only on the standard usage of active participles with endings **-уч-ий, -юч-ий** in the Ukrainian language, but also primarily on the translation of the medical German active participles into Ukrainian. It has been proven that their translation into Ukrainian poses significant difficulties for medical translators. Therefore, a list of the most commonly used normative word-formation means for their translation has been proposed.

Key words: German-Ukrainian translation, active participles, medical terminology, Bulletin of medical terminology.

*Сливка М. І.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Ужгородського національного університету*

ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕАЛІЙ ФУНКЦІОНАЛЬНО-КОГНІТИВНИМИ ВІДПОВІДНИКАМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті розглядаються функціонально-когнітивні аспекти українських реалій на матеріалі текстів історико-культурного дискурсу. Міжконцептуальна теорія перекладу віддзеркалює тенденцію сучасного перекладознавства розглядати переклад як різновид когнітивної діяльності. Найпоширенішими способами відтворення реалій є комбінована реномінація та транскрипція.

Ключові слова: історико-культурний дискурс, реалія, міжконцептуальна теорія перекладу, національно-маркована лексика.

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть перекладознавство поширює сферу своїх інтересів на когнітивно-дискурсну та концептологічну парадигми лінгвістики. Багато науковців доходять висновку, що саме концепти виконують регулюючу функцію у нашому житті, тобто впорядковують реальність, способи нашої поведінки, контакти з іншими людьми. Переклад спонукає нас до постійного переосмислення нашої концептуальної системи в процесі пізнання світу. Перекладачі та перекладознавці стверджують, що культурно зумовлені концепти, навіть у площині близькоспоріднених мов, спричиняють при перекладі більше труднощів, ніж суто лінгвістичні проблеми. Цим і визначається актуальність пропонованої нами розвідки. Об'єкт дослідження – українські історико-культурні реалії – є актуальним, з огляду на зростаючий інтерес сучасних перекладознавців до засобів концептуалізації та мовної реалізації етноспецифічних констант мовної свідомості в українському та англомовному історичному дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Національно-маркована лексика історико-культурного дискурсу з перекладознавчого погляду дотепер постійно була на маргінесі перекладознавчих досліджень, зокрема в площині української та англійської мов. Єдиний виняток становила кандидатська дисертація С.П. Запольських «Концепт «козацтво» в історичному дискурсі: перекладознавчий аспект» (2005), однак (як засвідчує заголовок) дослідниця обмежувалася лише концептом «козацтво». Загалом реалії у текстах різних жанрів стали об'єктом вивчення низки дисертаційних робіт, написаних як в Україні, так і в інших державах пострадянського простору (Волошина, 2001, Чепель, 2005, Запольських, 2005, Сливка, 2008, Зеленкова, 2004, Мартинова, 2004, Іванова, 2003, Гойман, 2001, Поликовський, 1992 та ін.). Всі ці наукові здобутки вказують на перспективи подальшого вивчення національно-маркованої лексики у різних жанрових та контекстуальних середовищах. До того ж знання людини завжди порівняне і не може цілком адекватно відображати систему явищ об'єктивного світу, а тому будь-яка наукова концепція, теорія чи парадигма залишаються певною мірою одвічно недосконалыми.

Метою статті є вивчення функціонально-когнітивного аспекту українських реалій; способів їх відтворення у тексті перекладу. Матеріалом дослідження слугують англомовні книги з історії України, серед них – праці найвидатнішого українського історика, яскравої творчої і мовленнєвої особистості О. Субтельного, численні англомовні праці на українську тематику, енциклопедичні видання.

У теоретичному плані розвідка робить певний внесок до осмислення когнітивної сутності терміна «реалія» як одного з ключових у перекладознавстві, контрастивній лінгвістиці, лінгвокультурології; співвідношення концепту, реалії, терміна і термінореалії у сучасному перекладознавстві, співвідношення між жанром твору і методом відтворення семантики реалій за способами цільової мови; презентації концепту в мовленні.

Виклад основного матеріалу. У сучасних наукових парадигмах дискурсивний та когнітивний підходи до опису перекладу завойовують дедалі ширше визнання. Переклад – це певний вид когнітивної діяльності.

Взаємодія між мовою та культурою найвиразніше виявляється в широко вживаному в сучасних дослідженнях понятті «мовна картина світу». Національні особливості мовної картини світу найповніше виявляють себе в лінгвокультурологічному дослідженні концептів. При зіставленні різних національних мовних картин світу стають помітними семантичні лакуни, не заповнені мовними одиницями в мові-компаративі. Термін і, відповідно, поняття «концепт» вкорінилися у східноєвропейській лінгвістиці у 80-х рр. минулого сторіччя (передусім, завдяки фундаментальним працям Ю.С. Степанова) внаслідок розширення сфери інтересів семантики та її взаємодії з іншими науками – логікою, психологією, антропологією, соціологією. Це було виявом певного зрушення орієнтацій – від розгляду смислу як абстрактної сутності до вивчення концепту, передусім, як ментальної сутності. Формування нового підходу в семантиці було своєрідним поверненням до концепції видатного лінгвіста й мислителя В. фон Гумбольдта щодо мови як «третього світу», що з'єднує світ зовнішніх явищ із внутрішнім світом людини. Теза про вплив мови на спосіб сприйняття дійсності, висунута Е. Сепіром і Б. Уорфом, хоча й не сприймається беззастережно і в повному обсязі, проте містить чимало важливих периферійних відгалужень, що заслуговують на перевірку, насамперед, у сфері, де мовні знаки стають віддзеркаленням етнокультурних та історичних особливостей національних мов [2, с. 370]. Процес мислення здійснюється за допомогою концептуальних систем, але не обмежується суворими рамками. Значна кількість когнітивних операцій відбувається через перенесення образних схем з однієї концептуальної сфери в іншу.

Сама дефініція *концепту* як основної одиниці лінгво-концептології і лінгвокультурології (на відміну від логіки, де концепт позначає зміст поняття) вирізняється неоднозначністю і суперечливістю. Вона ще не зовсім стійка, не визначено кінцево співвідношення між концептом, лінгвокультурою, константою мови, архетипом тощо. До того ж знання людини завжди порівняне і не може цілком адекватно відображати систему явищ об'єктивного світу, а тому будь-яка наукова концепція, теорія чи парадигма залишаються певною мірою одвічно недосконалими. Сучасні визначення концепту, як правило, привертають увагу до етнічного компоненту поняття: концепти відбивають етнічне світобачення і виступають важливими маркерами середовища спілкування. Сема «локальність», що співвідносить денотат не тільки з територією побутування конкретної національної мови, а може містити вказівку й на вужчий етнографічний чи культурно-історичний ареал, тісно пов'язана з темпоральною семою. Лінгвокультурологічні дослідження вказують на те, що під час перекладу історико-культурних текстів відбувається процес адаптації фрагментів ціннісного досвіду однієї лінгвокультурної спільноти представниками іншої культури. Це призводить до заповнення когнітивних лакун шляхом розкриття змісту певного слова, належного незнайомій реципієнтові культурі.

У перекладі історико-культурних текстів особливого значення набуває близькість понять *термін* і *реалія*, яку підкреслює Р.П. Зорівчак [3, с. 68]. Пропоноване дослідницею поняття *терміни-реалії*, що відбиває кореляцію реалій із термінами як мовними знаками, які репрезентують наукові поняття спеціальної професійної галузі знань, є одним із найважливіших лінгвістичних і перекладознавчих інструментів лінгвокогнітивного дослідження національно-маркованої лексики в історико-культурному дискурсі. Інтерпретація реалії з позицій когнітивної лінгвістики дає змогу уточнити природу і багатоманітні вияви цього поняття.

Розуміння поняття «реалія» в лінгвокогнітивному контексті було б неповним без співвіднесення його з поняттям «концепт». Когнітивно-дискурсивна парадигма знання [4, с. 29] дає змогу уточнити природу і багатоманітні вияви цього явища. Сучасним визначенням концепту притаманне акцентування на етнічному компоненті, наприклад: «концепт є одиницею колективного знання/свідомості, яка має мовне вираження і позначена етнокультурною специфікою». [1, с. 67]. Інакше кажучи, концепти «відбивають етнічне світобачення, маркують етнічну мовну картину світу, є цеглинками того «дому буття», котрий кожним етносом вибудовується в неозорих просторах світу-космосу» [5, с. 464].

Основною функцією текстів історико-культурного дискурсу є передача інформації, суттєва частина якої зосереджена в термінології. Незважаючи на деякі жанрові та стилістичні відмінності творів історичного дискурсу, спільним для них є те, що лексичний склад характеризують елементи загальновоживаної лексики, які поєднуються з термінологією. Хоча в межах терміносистеми терміни не асоціюються напряму зі складниками лексичного поля загальновоживаних слів, до якого вони належали перед своєю термінологізацією, але повністю зв'язки з цим полем не розриваються. Саме тому перекладач відчуває вплив загальновоживаного значення на термінологічну семантику. Завдяки внутрішній формі терміна він не тільки краще уявляє реалію, але й відчуває лінгвокогнітивний зв'язок із семантичним наповненням загальновоживаного слова.

Концепт в історичному дискурсі є набором смислів, які відбивають у текстах історичні явища. Певні концепти можна вважати універсальними, оскільки вони репрезентовані в історичному полі практично всіх культур. Розглянемо, як співвідносяться між собою універсальні й національно-специфічні елементи мовних картин світу в текстах на історичну та суспільно-політичну тематику через взаємодію загального й специфічного в номінаціях, що позначають суспільно-політичні реалії.

Серед найпоширеніших способів перекладу реалій у текстах історико-культурного дискурсу є комбінована реномінація та транскрипція. Особлива роль транскрипції при перекладі реалій виявляється в тому, що транскрибовані форми допомагають ідентифікувати поняття, яке в різних текстах чи перекладах може описуватися по-різному. Цю функцію транскрибованих форм можна добре простежити на прикладі відтворення слова *kobzar*: "...The Kozak repertory of the *kobzars* (minstrels) came close to ..." that of the lyre-players (*lirnyky*) [12, p. 362–363]; "Several hundred *kobzari* (wandering bards) were invited to a congress, arrested, and reportedly shot" [11, p. 419]. У першому випадку українська реалія представлена англійським словом "minstrel", у другому – словосполученням *wandering bard*. Одночасне використання в тексті двох форм називання реалії – транскрибованого українського слова і терміна-інтернаціоналізму чи описової номінації – є засобом розширення когнітивного потенціалу тексту, адресованого іншопольському читачеві. Наявність двох номінативних форм відкриває ширші можливості для побудови та верифікації гіпотетичних інтерпретацій.

Порівнюючи ці способи перекладу, зазначимо, що саме транслітерована форма *kobzar* забезпечує недвозначну ідентифікацію української реалії англійським читачем. Єдиною перешкодою залишається неуніфікованість утворення форм множини: у першому з наведених випадків її показником є англійський формант *-s*, у другому – українське закінчення *-і*, що зберігається в транскрибованій англійській формі.

Як відомо, історичний дискурс має інтертекстуальну природу. З цього погляду участь транскрибованих форм в ідентифікації концептів має особливе значення для повноцінного сприйняття у складі гіпертексту. Відомі також випадки використання описового способу при відтворенні слова *kobzar*, що веде до застосування аналітичної форми зі структурою словосполучення: "Here we could mention the legendary Baida, eulogized by *kobza players*, who would drink mead in the market place in Constantinople" [13, p. 19].

Транскрибований варіант концепту може бути використаний як елемент лінгвістичного декору і засіб збереження національного колориту, зокрема, для автентичності цитування: "Volodymyr, the last of the Rostyslavychi, "did not like to take council with his *muzhi* (boyars)", as the chronicle puts it" [11, p. 60].

Треба зазначити, що рішення автора англійського тексту щодо вживання чи не вживання транскрибованої форми має здебільшого суб'єктивну мотивацію і не завжди відображає якийсь послідовний принцип. Це видно на прикладі застосування в межах одного речення щодо однотипних одиниць (*шинок*, *корчма*) різних підходів при відтворенні їх в англійському тексті: "The city of Nizhyn <...> had 29 smithies, 73 public houses (*shynky*), 124 taverns <...>" [11, p.185]; пор. український переклад «було<...> 73 шинки, 124 корчми <...>» [6, с. 169].

Досить часто транскрибований варіант супроводжується детальним описом. Основний спосіб відтворення реалії *громада* в англійському тексті – транскрипція, що часто супрово-

джується також дескриптивним компонентом: “The sudden proliferation of Ukrainian student *hromadas*, or clandestine societies, throughout the empire offers further proof to this trend” [7, p. 27]. Першочерговість відтворення звукової форми української реалії має важливий лінгвокогнітивний аспект: це дає змогу простежити спорідненість понять, що належать до різних сфер суспільної діяльності й суспільної свідомості, але мають єдину концептуальну основу. Ю.В. Шевельов слушно звертає увагу на спорідненість понять *громадянин* і *громада*, що виявляє глибинні засади розуміння українцями основ громадського життя. У цьому контексті розглядали свою діяльність учасники таємних об’єднань інтелігенції кінця XIX – початку XX ст., що називалися *громадами*, сприймаючи її як природну складову частину громадсько-політичної діяльності.

Таку ж двоїсту (соціально-культурну і суспільно-політичну) природу має і термін *коренізація*, який в англійському тексті відтворюється за допомогою змістового відповідника *indigenization* (автори нерідко беруть його в лапки, щоб показати, що йдеться про уживання цього слова в переносному сенсі як екзотичного для англійської мови іншомовного терміна). Своєрідним способом подає цей термін О. Субтельний: “In 1923 <...> the party leadership embarked on a policy of indigenization or *korenizatsia* (“taking roots”)” [11, p. 387]. Він вживає водночас аж три поширених перекладацьких прийоми: лексико-семантичний відповідник *indigenization*, транскрибовану форму *korenizatsia* та калькований переклад *taking roots*. Характерно, що при перекладі дериватів, найбільш поширеним є використання транскрибованої форми українського слова, наприклад, “*anti-korenizatsiia*” [8, p. 304].

Комбінованим транскрипційно-описовим способом передаються здебільшого назви артефактів: “Over the Cuman graves were *human figures in stone* (*kamiani baby*), usually of women, all with two or three braids and with an unknown object (a vessel or a chest) in their hands” [12, p. 557]; *bulava* (*the ceremonial mace and symbol of the hetman’s authority*) [10, p. 11]; Cossack *kureni* (dwellings) [14, p. 78]. Як показує наш корпус, послідовність уживання транскрибованої форми та дескриптивної перифрази, як правило, довільна.

Своєрідним явищем є випадки застосування історико-культурного аналога (cultural equivalent) як допоміжного засобу при перекладі реалій: “The most famous of the *opryshky* was Oleksa Dovbush who, in a manner reminiscent of the mythical Robin Hood, distributed among the poor much of the booty he robbed from the rich <...>” [11, p. 192]; “Dovbush, Oleksa. A Ukrainian Robin Hood, chief of Carpathian *opryshoks*” [12, p. 749]. У певних контекстуальних оточеннях такий прийом може виявитися комунікативно ефективним. Поряд із транскрипцією, калькою і напівкалькою (naturalization) П. Ньюмарк [9, p. 57–77] називає його одним з ефективних способів перекладу реалій.

Особливий інтерес у когнітивному плані становлять певні концепти, які можна вважати універсальними, оскільки вони репрезентовані в історичному полі практично всіх культур. Аналіз їх вербальної фіксації призводить до виявлення регулярних відповідників при перекладі (напр., війна – war, революція – revolution, суспільно-політичний лад – society). Вважаємо, в контексті української історії слово *революція* несе на

собі суперечливий відбиток узагальнення віддалених і не дуже віддалених явищ і подій. У колективній свідомості носіїв мови воно асоціюється, насамперед, із кривавими подіями *Жовтневої революції* 1917 року в столиці Російської імперії місті Петрограді, що справді були переворотом. Не так давно до масового ужитку ввійшло словосполучення *Оранжева революція* як назва події, не пов’язаної з кривавим протистоянням сторін. Ця назва існує як частина міжнародної парадигми подібних номінацій, найвідоміші з них – *Оксамитова революція* в Чехії, *Революція троянд* у Грузії. Хоча зазначені назви є частиною історії різних держав, але семантичне наповнення їх дуже подібне. Це дає підстави говорити про певний термінологічний універсалізм концепту «революція» в новітніх історичних умовах.

Висновки. Адекватний науковий переклад неможливий без глибокого гносеологічного проникнення в сутність концептуально-культурних засад відповідного національного дискурсу. Дедалі більшого значення набуває міжконцептуальна теорія перекладу, що представляє процес перекладу наукового тексту як процес, під час якого перекладач стає наче співучасником наукового пошуку, співавтором оригінального автора і співчитачем адресата наукового твору. Таким чином, відтворення комунікативної сутності оригінального тексту переростає в своєрідне самовідкриття предмету дослідження перекладачем як представником цільової комунікативної спільноти. Отже, перекладаючи реалії, варто враховувати жанр тексту, до якого належить відповідний текст, словотвірну структуру національно-маркованої лексики та тематичну групу, до якої входить реалія.

Перспективними напрямками подальших досліджень є порівняльний аналіз відтворення національно-маркованої лексики на матеріалі художніх та наукових текстів, виявлення спільних та відмінних рис при перекладі реалій у текстах різних жанрів.

Література:

1. Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании. Филологические науки. 2001. № 1. С. 64–72.
2. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию. Москва, 1984. 397 с.
3. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад: монографія. Львів, 1989. 216 с.
4. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. Москва, 2004. 560 с.
5. Слухай Н.В. Сучасні лінгвістичні теорії концепту як мовно-культурного феномену. Мовні і концептуальні картини світу. 2002. № 7. С. 462–470.
6. Субтельний О. Україна: історія. Київ, 1991. 512 с.
7. Andriewsky O. Making of the generation of 1917. Journal of Ukrainian Studies. Toronto, 2004. Vol. 29. № 1-2. P. 22–41.
8. Marples D.R. Stalin’s Emergent Crime. Journal of Ukrainian Studies. Toronto, 2004. Vol. 29. № 1-2. P. 337–351.
9. Newmark P. Approaches to translation. Oxford, 1981. 200 p.
10. Kyiv Weekly. 2004. November 5–12.
11. Subtelny O. Ukraine: a history. Toronto, 1994. 692 p.
12. Ukraine. A Concise Encyclopaedia / Edited by V. Kubijovych. Toronto. 1963. Vol. 1. 1185 p.
13. Ukraine. 1999. № 209/210.
14. Welcome to Ukraine. 2007. № 1.

Сливка М. И. Воспроизведение украинских историко-культурных реалий функционально-когнитивными соответствиями английского языка

Аннотация. В статье рассматриваются функционально-когнитивные аспекты украинских реалий на материале текстов историко-культурного дискурса. Межконцептуальная теория перевода отображает тенденции современного переводоведения рассматривать перевод как разновидность когнитивной деятельности.

Ключевые слова: историко-культурный дискурс, реалия, межконцептуальная теория перевода, национально-маркированная лексика.

Slyvka M. I. Translation of Ukrainian historical-cultural nationally colored words by means of English functional cognitive correspondences

Summary. The article touches upon the functional and cognitive aspects of Ukrainian nationally colored units on the material of historical-cultural discourse.

The interconceptual theory of translation reflects the tendency of contemporary translation theory to view translation as a kind of cognitive activity. The most common ways of translating nationally colored units are combined renomination and transcription.

Key words: historical-cultural discourse, realia, interconceptual theory of translation, nationally colored words.

Туришева О. О.,
доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Забіяка Д. С.,
магістрант факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ПЕРЕКЛАДУ КОНТЕНТУ ВЕБ-САЙТУ

Анотація. Статтю присвячено опису та аналізу факторів, які забезпечують адекватне відтворення контенту веб-сайту з проєкцією на функціональний підхід до перекладу. У статті на конкретних прикладах розглянуто перекладацькі трансформації, які сприяють безпосередній прагматичній адаптації вихідного повідомлення.

Ключові слова: функціональний переклад, контент веб-сайту, комунікативна функція, адаптація, трансформація.

Постановка проблеми. Протягом усієї історії існування теорії перекладу створювались та розглядались різноманітні підходи до перекладу, які перекладачі використовують і досі. На початковому етапі формування теорії перекладу як науки підхід, орієнтований на структуру тексту, переважав над усіма існуючими підходами. Це сприяло систематизації різних способів перекладу, зокрема якщо виникали проблеми через відсутність відповідних мовних структур. Це слугувало однією з передумов створення численних класифікацій, які сьогодні прийнято вважати перекладацькими трансформаціями. Із розвитком технологій, сфери медіа та інтернет-комунікації потреба в перекладі зростає, а разом із тим змінюються і підходи до сучасного перекладу. Якщо раніше перекладачі акцентували увагу на точній передачі структури та форми вихідного тексту, то сьогодні важливим є зміст та функціональність тексту. Вік споживачтва потребує цікавих та влучних текстів, які одразу привертатимуть увагу споживача, а отже, першочерговим елементом у процесі перекладу стає комунікативна функція.

Функціональний підхід до перекладу текстів є актуальним напрямом наукового пошуку в сучасному перекладознавстві, який активно розробляється провідними науковцями (К. Норд, К. Зіннер, К. Райс, Г. Фермеєр, П. Кусмауль, К. Шеффнер, У. Віземанн та ін.). Усі вони підтримують ідею того, що перекладач має адаптувати текст за запитом цільової аудиторії. Прихильники функціонального підходу до перекладу нехтують повною еквівалентністю тексту задля передачі основної цілі висловлювання.

Метою публікації є аналіз та систематизація факторів, які забезпечують адекватне відтворення вихідного тексту з проєкцією на функціональний підхід до перекладу. У роботі здійснено перекладацький аналіз текстів рубрик «Про нас» та «Кар'єра», розміщених на офіційних сайтах відомих німецьких компаній (BASF, Bosch, Philips, Bayer, Nestle, Shell) німецькою та українською мовою. До аналізу було долучено тексти інформативного та рекламного спрямування. Загалом аналізу підлягало близько 30 текстів.

Виклад основного матеріалу. Німецька мовознавиця Крістіане Норд – відома прихильниця функціонального підходу до перекладу – наголошує, що комунікативна функція є вирішальним критерієм тексту, семантичні та синтаксичні характеристики – другорядні [1, с. 85]. При цьому слід зауважити, що переклад починається з прагматики тексту, і тільки після цього перекладач має звертати увагу на синтаксис, морфологію та лексичні особливості. Отже, перекладацька стратегія, на думку Крістіане Норд, виглядає так [1, с. 85]: 1) прагматика; 2) відтворення та адаптація стилістичних особливостей; 3) відтворення та адаптація мовних норм (лексика, граматики, фразеологія тощо). Продукування функціонально адекватного тексту-перекладу змушує перекладача стикатися з різноплановими прагматичними, міжкультурними, суто лінгвістичними та текстовими проблемами [2, с. 24]. Отже, головним завданням сучасного перекладача є передати той посил та інтенцію, яку було закладено автором тексту. Таким чином, для ефективної передачі функціональності тексту можуть застосовуватись різні трансформації.

Через обмежений обсяг публікації ми пропонуємо фрагментарний огляд проаналізованих прикладів, де представлено конкретні засоби, які сприяють адекватній передачі комунікативної інтенції, закладеної у вихідному тексті.

1. *Wir sind nicht die einzigen, die BASF für einen attraktiven Arbeitsgeber halten* [1]! – *Не тільки ми знаємо, що BASF – відмінне місце для роботи* [2]!

Слід зауважити, що в наведеному прикладі є лексична заміна (*Arbeitsgeber – місце для роботи*), але в українському варіанті прагматика обраного еквіваленту більш ефективна, адже кандидат, прочитавши це оголошення, відчуває себе не майбутнім підлеглим, а частиною команди. «*Wir sind nicht die einzigen*» перекладено як «*не тільки ми*», тобто присудок було опущено, а прикметник замінено прислівником. Прикметнику «*attraktiv*» додано елемент експресії – «*відмінний*», при тому, що прямим еквівалентом є «*привабливий*». Лексичну заміну вжито також під час перекладу присудка «*halten für*» – «*знаємо*». У тексті перекладу вигідніше відображена прагматична інтенція, адже «*halten für*» можна розглянути як надмірну похвалу підприємства самому собі та відштовхне кандидата, а «*знаємо*» розглядається вже як загально визнаний факт. Також застосовано граматичну трансформацію: в тексті перекладу присудок із підрядного речення переходить у головне.

2. *Warum BASF* [1]? – *Приєднуйся до BASF* [2]!

У представленому прикладі питальний прислівник було замінено на дієслово: «*warum*» – «*приєднуйся до*». До цього

ж питання у вихідному варіанті в процесі перекладу переходить у заклик. Український варіант є більш ефективним, адже німецький варіант таким чином просто намагається розкрити діяльність компанії з вигідного боку, а український варіант закликає вже стати частиною колективу та разом творити історію. Тут спостерігаємо чітку культурну адаптацію повідомлення.

3. Wir wollen auf der Welt bleibende Spuren hinterlassen – geschaffen von einem einzigartigen, herausragenden Team [3]. – Ми хочемо залишити по собі значний вклад у світ, досягнутий чудовою командою [4].

Можна спостерігати, що в наведеному прикладі вжито лексико-семантичну заміну (*auf der Welt bleibende Spuren* – значний вклад у світ), яка в тексті перекладу є ефективнішою, адже коли людина чує слово «*спіди*» (нім. Spuren – сліди), вона сприймає це як щось, що залишилось у минулому, а «*вклад*» – це те, що працює на майбутнє. Характеристики «*einzigartigen, herausragenden*» генералізовано та перекладено як «*чудовою*». Німецький варіант краще відображає характеристики команди (*einzigartig* – унікальний, *herausragend* – визначний), що більше зацікавить кандидата до роботи саме в цій компанії.

4. Sinnvolle Innovationen bei Philips. Bei Philips bemühen wir uns, die Welt durch Innovationen gesünder und nachhaltiger zu machen. Unser Ziel ist es, bis 2025 jedes Jahr das Leben von 3 Milliarden Menschen zu verbessern. Unser Programm *Healthy People – Sustainable Planet* ist eine wichtige Kraft bei der Umsetzung dieser Unternehmensvision [5]. – Важливі інновації в Philips. У Philips ми прагнемо зробити світ здоровішим та зберегти навколишнє середовище з допомогою інновацій. Наша мета – щорічно покращувати життя 3 мільярдів людей до 2025 року. Наша програма *EcoVision* є основною рушійною силою для реалізації цієї мети [6].

Зауважимо, що перш за все замінено назви програм (*Healthy People – EcoVision*), що свідчить про те, що в Німеччині та в Україні діють різні програми. Поняття «*Unternehmensvision*» генералізовано до «*мети*». Перекладаючи слово «*Kraft*», було додано прикметник, що додає експресії: «*рушійною силою*». «*Nachhaltiger machen*» перекладено як «*зберегти навколишнє середовище*» шляхом заміни прикметника на словосполучення (дієслово + іменник).

5. Weiterentwicklung & Teamarbeit. Bei Bayer fördern wir offene Diskussionen, teilen unser Wissen innerhalb des gesamten Unternehmens und pflegen Partnerschaften in externen Netzwerken [7]. – Розвиток та робота в команді. У компанії Bayer ми заохочуємо всіх до проведення відкритих обговорень, обміну знаннями та до співпраці з зовнішніми спільнотами [8].

Для перекладу було застосовано додавання задля кращого сприйняття в мові перекладу (*bei Bayer – у компанії Bayer; Diskussionen – до проведення обговорень*). До цього ж, відповідно до контексту конкретизовано значення, із заміною дієслова іменником (*teilen – обміну*). У даному випадку виявлено також і невдалий переклад (*externe Netzwerke – зовнішні спільноти*), адже в мові перекладу такий вислів не сприймається реципієнтом; більш вдалим був би варіант «*компанії на зовнішньому ринку*».

6. Unsere Ambitionen. Wir haben uns drei übergeordnete Ziele gesetzt, an denen wir arbeiten, um unsere eigenen Verpflichtungen für das Jahr 2030 zu erfüllen. Zudem wollen wir mit ihnen unseren Beitrag zu den Nachhaltigkeitszielen der Vereinten Nationen leisten. 50 Millionen Kinder zu einem gesünderen Leben verhelfen. 30 Millionen Leben in den Gemeinschaften verbessern. Streben, dass unser Handeln unsere Umwelt nicht beeinflusst

[9]. – Наші амбіції. Ми визначили для себе три загальні амбіції на 2030 рік, які спрямовують нашу роботу та підтримують досягнення Цілей сталого розвитку ООН. Допомогти 50 мільйонам дітей жити більш здоровим життям. Покращити рівень життя 30 мільйонів людей, що проживають у наших спільнотах, які безпосередньо пов'язані з нашою бізнес-діяльністю. Зменшити вплив до нуля наших операцій на навколишнє середовище [10].

На наведеному прикладі можемо прослідкувати низку як граматичних, так і лексичних трансформацій. Перш за все, генералізовано значення прикметника «*übergeordnete*» («*загальні*»). На граматичному рівні відбулося об'єднання 2 речень в одне. До цього ж, в українському варіанті перекладач вдався до додавання, доповнення пояснення задля більш чіткого розуміння змісту (*Leben in den Gemeinschaften – рівень життя 30 мільйонів людей, що проживають у наших спільнотах, які безпосередньо пов'язані із нашою бізнес діяльністю*). Натомість виявлено такі трансформації, які, на нашу думку, є невдалими або недоречними. Наприклад «*Ziele*» було перекладено як «*амбіції*», позаяк у контекстуально йдеться саме про ціль або мету діяльності підприємства. «*Streben, dass ... nicht beeinflusst*» відтворено як «*зменшити вплив*», тобто опущено перший присудок «*streben*», дієслово замінено на іменник, частку «*nicht*» замінено на дієслово «*зменшити*», яке семантично неточно відображає зміст вихідного тексту, але, можливо, передає реалію саме в Україні, де вплив можна лише зменшити, а не ліквідувати повністю. Невдалою є також лексична заміна «*unsere Handeln*» – «*наші операції*», адже маються на увазі саме дії (прямий еквівалент) підприємства, які призводять до певного впливу.

7. UNSERE WERTE. Aufrichtigkeit, Integrität und Respekt gegenüber dem Mitmenschen zählen zu unseren zentralen Werten. Unsere Unternehmensgrundsätze, der Verhaltenskodex und die Ethik-Richtlinien von Shell geben unseren Mitarbeitern praktische Hinweise zum Umgang mit Gesetzen und Regulierungen sowie zur Zusammenarbeit mit Geschäftspartnern [11]. – НАШІ ЦІННОСТІ. Нашими ключовими цінностями є чесність, порядність і повага до людей. Загальні принципи діяльності «Шелл» і кодекс ділової етики «Шелл» допомагають кожному співробітнику компанії діяти у відповідності до цих принципів і дотримуватися вимог всіх відповідних законодавчих актів і процедур [12].

Наведений приклад демонструє, що автор намагався уникнути тавтології шляхом редукації в одній частині речення (*Verhaltenskodex und die Ethik-Richtlinien – кодекс ділової етики*), але спричинив її ж в іншій, уточнюючи зміст сказаного шляхом додавання пояснення (*zum Umgang mit Gesetzen und Regulierungen – у відповідності до цих принципів і дотримуватися вимог всіх відповідних законодавчих актів і процедур*). До цього ж, було генералізовано поняття «*Mitmenschen*» («*людей*»). На граматичному рівні додаток у німецькому варіанті стає підметом у тексті перекладу (*zählen zu unseren zentralen Werten – нашими ключовими цінностями є*).

Висновки. Підсумовуючи викладені результати аналізу, можна стверджувати, що принципи функціонального перекладу якнайкраще застосовані під час перекладу текстів, розміщених на сайтах компаній. Майже в кожному реченні можна виявити перекладацькі трансформації, які сприяють безпосередній прагматичній адаптації вихідного повідомлення. У процесі роботи над фактичним матеріалом було виявлено як граматичні (додавання, опущення, редукація, граматичні перестановки членів речення, заміна частин мови), так і лек-

сичні трансформації (конкретизація, генералізація, антонімічний переклад). Найбільш частотними є лексичні заміни, заміни частин мови в тексті перекладу, генералізація, а також граматичні зміни, що підтверджує той факт, що перекладачі часто нехтують структурою, яка наявна у вихідному тексті. Саме ці трансформації є найбільш дієвими для досягнення прагматичної адаптації вихідного повідомлення. У деяких випадках застосовано стилістичні трансформації, зокрема коли в тексті перекладу слову надається більша оцінна конотація. Така кількість перекладацьких трансформацій є виправданою, адже головною метою перекладу таких типів текстів є передача змісту та посилу до читача, тому перекладач вдається до написання так званого свого «нового» тексту з наявними вихідними даними на німецькому сайті. Натомість було встановлено, що не всі україномовні варіанти є вдалими, адже трапляється тавтологія, додавання, які не передають точності сказаного в оригіналі або спотворюють зміст сказаного. У ході аналізу було виявлено цікавий факт: німецькі компанії, презентуючи свою діяльність, використовуючи займенник «*wir*» (ми), що дає змогу читачу відчутти відкритість та щирість, у той час як український варіант часто замість займенника використовує просто назву компанії. З іншого боку, назви деяких рубрик у німецькому варіанті несуть лише інформативний характер, а в українському перекладі в назві тих же рубрик можна прослідкувати заклик до дій та відчутти готовність компанії прийняти кандидата у свою команду (релевантно для рубрики «*Kar'era*»). Проведений аналіз текстів підтвердив, що вивчення такого типу перекладу є актуальним, адже він знаходить своє застосування у відтворенні медіатекстів, які в наш час охоплюють усі сфери життя та є надзвичайно популярними.

Література:

1. Nord C. *Fertigkeit Übersetzen*. Berlin: Bundesverband der Dolmetscher und Übersetzer e.V. (BDÜ), 2010. 245 s.
2. Schäffner Ch., Wiesemann U. *Annotated Texts for Translation: English-German. Functionalist Approaches Illustrated*. Bristol: Multilingual Matters, 2001. 304 p. (Topics in Translation).

Список ілюстративного матеріалу:

1. Офіційний сайт компанії BASF. URL: <https://www.basf.com/de/de>.
2. Офіційний сайт компанії BASF в Україні. URL: <https://www.basf.com/ua/ua>.
3. Офіційний сайт компанії Bosch. URL: <https://www.bosch.de>.
4. Офіційний сайт компанії Bosch в Україні. URL: <https://www.bosch.ua/>.
5. Офіційний сайт компанії Philips. URL: <https://www.philips.de>.
6. Офіційний сайт компанії Philips в Україні. URL: <https://www.philips.ua/>.
7. Офіційний сайт компанії Bayer. URL: <https://www.bayer.de>.
8. Офіційний сайт компанії Bayer в Україні. URL: <http://www.bayer.ua/>.
9. Офіційний сайт компанії Nestle. URL: <https://www.nestle.de>.
10. Офіційний сайт компанії Nestle в Україні. URL: <https://www.nestle.ua/>.
11. Офіційний сайт компанії Shell. URL: <https://www.shell.de>.
12. Офіційний сайт компанії Shell в Україні. URL: <https://www.shell.ua/>.

Турьшева О. О., Забияка Д. С. Функциональный подход к переводу контента веб-сайта

Аннотация. Статья посвящена описанию и анализу факторов, которые обеспечивают адекватную интерпретацию контента веб-сайта с проекцией на функциональный подход к переводу. В статье на конкретных примерах рассмотрены переводческие трансформации, которые обеспечивают непосредственную прагматическую адаптацию исходного текста.

Ключевые слова: функциональный перевод, контент веб-сайта, коммуникативная функция, адаптация, трансформация.

Turyshcheva O., Zabyaka D. Functional approach to translation of the content of the website

Summary. The article examines the description and analysis of factors that ensure adequate reproduction of website content with a projection on the functional approach to translation. In the article translation transformations that are considered on specific examples contribute to the direct pragmatic adaptation of the original message.

Key words: functional translation, content of the website, communicative function, adaptation, transformation.

Філоненко Н. Г.,
доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри романської і новогрецької філології та перекладу
Київського національного лінгвістичного університету

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ПОЛІПРОПОЗИЦІЙНИХ РЕЧЕНЬ СУЧАСНОГО ФРАНЦУЗЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Анотація. У статті розглядаються синтаксичні та пунктуаційні властивості поліпропозиційних речень сучасного французького художнього прозового твору з огляду на збереження поліфонії і наративної перспективи та стилістичного плану структурування речень, а також на особливості підтримання авторської інтенції під час перекладу близькоспорідними та далекоспорідними мовами в ракурсі концепції текстоїдного речення.

Ключові слова: художній текст, текстоїдне речення, поліфонія, фокалізація, період, мовлення оповідача, підмет, присудок.

Постановка проблеми. Специфіка перекладу сучасного французького художнього прозового тексту і його адаптація визначаються всесвітнім літературним полем, яке і зараз перебуває під впливом епохи постмодерну, для якого характерно використання різноманітних стилістичних технік і прийомів під час конструювання художнього тексту. Використання письменниками наддовгих речень – один із найяскравіших стилістичних авторських прийомів у сучасній французькій художній літературі. Під час перекладу цих типів речень першочерговим завданням перекладача є збереження поліфонії і наративної перспективи, стилістичного плану структурування речення, а також підтримання авторської інтенції і стилю. Тому дослідження і порівняння існуючих перекладів поліпропозиційних речень французького художнього прозового тексту близькоспорідними та далекоспорідними мовами сприяє систематизації прийомів і технік перекладу поліпропозиційних речень, а також ефективному практичному використанню виявлених засобів у подальшому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження перекладу наддовгих структур має давню традицію в українському перекладознавстві. Однією з проблем є невідповідність кількості синтаксичних одиниць у вихідному і кінцевому текстах, а саме скорочення (у випадку членування наддовгого речення на кілька окремих) або природне збільшення обсягу тексту в залежності від жанру художнього тексту, що завжди має певні об'єктивні підстави [1]. Одним із адекватних рішень із метою рівноцінної передачі смислу вважається розбивка наддовгих речень на менші за обсягом, що часто спостерігається в автоматизованому перекладі науково-технічних текстів [2]. Це є цілком виправданим прийомом, оскільки збереження смислу тексту є пріоритетним завданням у перекладі цього типу текстів. Однак специфіка художнього перекладу вимагає збереження авторської стилістики синтаксичної організації тексту.

Метою статті є виявлення шляхів вирішення проблем художнього перекладу текстоїдних речень, а також подальше вивчення синтаксичних і пунктуаційних особливостей для визначення найефективніших прийомів перекладу цих типів

речень, оскільки сучасні перекладознавчі розвідки спрямовані на пошук точних і адекватних засобів художнього перекладу синтаксичних одиниць. Зокрема, дослідження тексту роману М. Уельбека «La Carte et le Territoire» і його перекладів українською (Л.Г. Кононович), англійською (G. Bowd) та італійською (F. Ascarì), тобто близькоспорідними та неблизькоспорідними мовами, дає відповідь на питання адекватного перекладу із збереженням авторської ідіоконцептуальної установки та синтаксичної подібності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У французькій лінгвістичній традиції нині з обережністю і неоднозначно ставляться до самого терміна «постмодерн» саме через складність і різноманітність літературних технік, художніх явищ і прийомів, наявних у сучасних французьких художніх прозових текстах [3, с. 14–15]. Авторська гра з розмірами речень є специфічним прийомом, який розвиває межі змін нарративних перспектив, перемішуючи мовлення оповідача та персонажів, що притаманно постмодерній літературній традиції. Роман М. Уельбека «La Carte et le Territoire», що був нагороджений у 2010 році найпрестижнішою французькою літературною премією Гонкур за кращий роман французькою мовою, наслідую постмодерні літературні традиції.

Загальновідомий майстер найдовших речень у французькому художньому прозовому тексті – М. Пруст [4], проте тексти сучасних французьких авторів художніх творів також характеризуються поліпропозиційними реченнями. Ці одиниці мають у своєму складі значну кількість елементарних пропозицій «підмет + присудок». Отже, синтаксичний аспект речення французького художнього прозового тексту нині не може вважатися більше суто реченнєвим, оскільки подібні речення не тільки інтегровані в текст, а й самі є текстом у тексті. Для таких речень притаманні рекурсивне додавання підрядних речень, теоретично необмежена кількість сурядних речень у межах одного речення, основною характеристикою якого є надобсяг, а маркером фіналу є крапка. Усередині цих речень авторські ідіоконцептуальна установка та інтенція уможливають подекуди надлишкове використання інших унілатеральних та білатеральних роз'єднувальних, ізолюючих та модальних знаків пунктуації [5, с. 8], таких як знак питання, знак оклику, крапка з комою, дужки, тире. Даний тип речень створює передумови для поліфонії і певної мовної гри, що є характерним для сучасного французького художнього прозового тексту і літературного поля взагалі, яке і зараз перебуває під впливом епохи постмодерну. Такі речення можна назвати «текстоїдними». Концепція текстоїдного речення дозволяє утворювати максимально довгі речення, що уможливує розширити межі речення до меж тексту, тобто ототожнити речення і текст.

Так само як і для «періода» [6, с. 380], для текстоїдного речення притаманним є надобсяг, проте членованість «періода»

на два явно виражені й інтонаційно оформлені складники – протазис та аподозис – не є прототиповою ознакою текстоподібного речення.

Період у сучасному французькому художньому тексті еволюціонував у текстоподібне речення завдяки ідеології постмодерна і набув ознак тексту з власною внутрішньою особливою пунктуацією. Текстоподібне речення може бути періодом, але представляє свою «маленьку історію» всередині тексту з внутрішніми інтертекстуальними зв'язками. Завдяки цьому структурно текстоподібне речення може мати більше, ніж дві чітко окреслені частини. Текстоподібні речення складаються з пропозицій, об'єднаних однією гіпертемою, і містять суттєву кількість пар «підмет + присудок».

Характерологічною ознакою текстоподібних речень є те, що автор в основному передає в них плин думок та емоцій, судження персонажів, проводить аналіз власних вчинків, життя, світу. Формат текстоподібного речення, в якому часто відбувається зміна наративних перспектив, нерідко поєднуються мовлення оповідача і репліки персонажів, дозволяє сучасним авторам ослаблювати межі та зрощувати мислення оповідача з мовно-розумовою діяльністю персонажів. Об'єднання в одне велике за обсягом речення та гіпертему суттєвої кількості елементарних пропозиційних пар «підмет + присудок» створює ефект щільності потоку свідомості оповідача і персонажів, пришвидшення хронотопу, формує багатоголосся і стереоскопічність у художньому прозовому тексті. Таким чином, завдання перекладача щодо адекватної передачі змісту й смислу тексту ускладнюється необхідністю збереження авторської інтенції і відтворення авторської гри з наративними перспективами, плином хронотопу, поліфонією і різноманітними ефектами, притаманними постмодерному тексту.

Злиття реплік персонажів в одному текстоподібному реченні разом із мовленням оповідача, тобто невластне пряма мова, є не тільки образотворчим прийомом – воно формує монолітну смисловою єдність інформації. Для роману М. Уельбека «La Carte et le Territoire» характерним є вживання текстоподібних речень із невластне прямою мовою:

«Aucune ne parvenait à exprimer quoi que ce soit de la personnalité de Koons, à dépasser cette apparence de vendeur de décapotables Chevrolet qu'il avait choisi d'arborer face au monde, c'était exaspérant, depuis longtemps d'ailleurs les photographes exaspéraient Jed, en particulier les *grands photographes*, avec leur prétention de révéler dans leurs clichés la *vérité* de leurs modèles ; ils ne révélaient rien du tout, ils se contentaient de se placer devant vous et de déclencher le moteur de leur appareil pour prendre des centaines de clichés au petit bonheur en poussant des gloussements, et plus tard ils choisissaient les moins mauvais de la série, voilà comme ils procédaient, sans exception, tous ces soi-disant *grands photographes*, Jed en connaissaient quelques uns personnellement et n'avait pour eux que mépris, il les considéraient tous autant qu'ils étaient comme à peu près aussi créatifs qu'un Photomaton» [7, p. 10–11].

У цьому реченні протазис та аподозис чітко не визначаються. Переважна більшість присудків у ньому представлені в часовій формі *Imparfait*, яка окреслює незавершеність, повторюваність, гомогенність або тривалість дії. У наративному плані минулого в художньому прозовому тексті *Imparfait* є проєкцією *Présent*. Ця системна функція часової форми *Imparfait* в межах одного речення також дозволяє автору досягти ефекта «нашарування», акумулювання дій у хронотопі й утворення об'ємної «глибини» ментального образу дії.

У наведеному реченні наявне авторське виділення курсивом лексичної одиниці *vérité* та словосполучення *grands photographes*, яке двічі повторюється, акумулюючи і виражаючи цією гіперболою іронічне ставлення головного персонажа до своїх колег, що також посилюється використанням лексичних одиниць із негативним емоційно-оцінним компонентом «leur prétention» та «soi-disant». Така типографіка, що повторюється в аналізованих і поданих нижче перекладах, уможливило для М. Уельбека чіткіше позначити мовлення персонажа Жеда Мартена, а саме акцентувати його характеристики колег. Однак у наведеному реченні, крім використання курсиву для зазначених лексичних одиниць, мовлення цього персонажа більш не має іншого своєрідного маркування, хоча й за смислом наявні вкраплення невластне прямого мовлення, як, наприклад, фрагмент «ils étaient comme à peu près aussi créatifs qu'un Photomaton». Автор досягає таким чином голографічного нашарування думок персонажів і оповідача і відсутності кордонів між їхнім мовленням.

Аналіз перекладів наведеного речення, які здійснили Л.Г. Кононович (українською), G. Bowd (англійською) та F. Ascari (італійською), свідчить про наміри перекладачів зберегти авторську інтенцію щодо обсягу та довжин текстоподібних речень. Л.Г. Кононович переклав це речення так:

«І жодна нічогісінько не додавала до особистості Кунса, на них він так і залишався гонимцем автомобілями «шевроле» з відкритим верхом, то була подобизна, яку він виставляв напоказ усьому світові, це страшенно драгувало, ну та фотографі давно вже драгували Жеда, надто ж *славетні*, з їхніми намаганнями подати в тих убогих відбитках *правду* про їхні моделі; насправді ж вони нічого не відкривали, а просто ставали перед вами і починали клацати своїми апаратами, зітхаючи, нашвидкуруч робити сотні знімків, а потім обирали з-поміж них найменш погані, отак вони чинили, причому всі, а звалися ж, бач, *славетними* фотографами, Жед особисто знав декого з них і відчував до них тільки зневагу, бо вважав, що вони такі ж творці, як і автомати в фото кабінах самообслуговування» [8, с. 4–5].

Перекладач досяг збереження як меж одного речення, так і нашарування мовлення оповідача і персонажа, що передається через вживання негативної оцінної лексики (наприклад, частка «бач» із негативною конотацією, яка використана для перекладу «ces soi-disant» разом із «а звалися ж»), «драгувати» – «exaspérer», «зневага» – «mépris», «клацати своїми апаратами» – «déclencher le moteur de leur appareil», убогий (відсутнє в оригіналі), інтенсифікаторів «страшенно» (відсутній в оригіналі і закладений у семі дієслова *exaspérer*), «давно», «надто», «найменш», які маркують мовлення персонажа. Так само перекладач зберігає авторську пунктуацію, використовуючи крапку з комою саме в тому місці речення, як це зробив М. Уельбек: «la *vérité* de leurs modèles;» – «*правду* про їхні моделі;».

Переклад аналізованого речення англійською мовою, який здійснений Г. Баудом, налічує три речення:

«Not one of them managed to express nearly as much personality, to go beyond the appearance of a Chevrolet convertible salesman that Koons had decided to display to the world, and this was exasperating. In fact, for a long time photographers had exasperated Jed, especially the *great photographers*, with their claim to reveal in their snapshots the *truth* of their models; they didn't reveal anything at all, they just placed themselves in front of you and switched on the motor of their camera to take at random snapshots while chuckling, and later chose the least bad of the lot; that's how they pro-

ceeded, without exception, all those so-called *great photographers*. Jed new some of them personally and had nothing but contempt for them; he considered all about as creative as a Photomaton» [9, p. 2].

Подані три речення перекладу мають різні обсяги. Перше і третє речення значно менші за друге. Г. Бауд, очевидно, намагається зберегти авторську інтенцію щодо довжини речення, тому що друге речення залишається достатньо довгим. Перекладач використав крапку з комою всередині другого речення двічі, вперше там, де це передбачив М. Уельбек: «la vérité de leurs modèles;» – «the truth of their models;», а вдруге там, де цього вимагала логіка закінченої думки з метою уникнення неоднозначної інтерпретації.

У перекладі аналізованого фрагменту Ф. Аскарі зберігає авторську інтенцію щодо довжини синтаксичних одиниць і, на відміну від Г. Бауда, не членує аналізоване речення на кілька, а використовує крапку з комою для маркування закінчення думки:

«Nessuna riusciva a esprimere qualcosa della personalità di Koons, ad andare oltre quell'aria da venditore di decappottabili Chevrolet che l'artista aveva scelto di sfoggiare di fronte al mondo; era esasperante; del resto, da un pezzo i fotografi esasperavano Jed, in particolare i grandi fotografi, con la loro pretesa di rivelare nei loro scatti la verità dei loro modelli; non rivelavano un bel niente, si limitavano a piazzarsi davanti al soggetto e a far funzionare il loro apparecchio per scattare ridacchiando centinaia di foto a casaccio, e in seguito sceglievano le meno brutte della serie, ecco come procedevano, senza eccezione, tutti quei sedenti grandi fotografi; Jed ne conosceva alcuni personalmente e nutriva solo disprezzo per loro, cosiderandoli tutti quanti creative pressappoco quanto una cabina per fototessera» [10, p. 7].

Відзначимо, що Ф. Аскарі використав у перекладі італійською мовою крапки з комою саме там, де Г. Бауд у перекладі англійською закінчив перше і розпочав друге речення та так само закінчив друге і розпочав третє речення. Відзначимо, що М. Уельбек в аналізованому текстостійному реченні вжив тільки одну крапку з комою, в перекладі українською мовою перекладач зберігає одну крапку з комою саме там, де це передбачив автор, в англійському перекладі наявно три крапки з комою, проте речення вихідного тексту поділене на три в кінцевому тексті, а в італійському перекладі нараховується чотири крапки з комою. Отже, авторська логіка викладу інформації спонукає перекладачів до вживання унілатеральних роз'єднувальних знаків, таких як крапка з комою та крапка, в перекладах на мови різної спорідненості. Крім того, перекладачі на англійську та на італійську мови врахували той факт, що М. Уельбек має особливу прихильність до крапки з комою в усьому тексті твору «La Carte et le Territoire» і використовує цей знак для своєрідної авторської гри з текстом.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Проведена розвідка дозволяє з'ясувати певні закономірності щодо перекладу текстостійних речень сучасної французької художньої прози. Аналіз синтаксичних та пунктуаційних особливостей поліпропозиційних речень у романі М. Уельбека «La Carte et le Territoire», а також їхніх відповідників у текстах перекладу засвідчив, що перекладачі здебільшого зберігають авторську інтенцію і стилістику щодо використання синтаксичних структур і пунктуаційних

особливостей художніх прозових творів сучасних французьких письменників. Встановлення особливостей перекладу текстостійних речень, а також інших синтаксичних конструкцій, зокрема неповних або безособових речень, уможливило пояснення специфіки вибору синтаксичних конструкцій у тексті перекладу на близькоспоріднені та далекоспоріднені мови.

Література:

1. Соотношение длины предложения в оригинале и переводе художественного прозаического текста / Кириллова М.Д., Яровенко Л.С., Воробьева Е.В. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». Одеса, 2016. № 20/2. С. 133–136.
2. Коваленко А.Я. Науково-технічний переклад : [навч. посібник]. Тернопіль: Видавництво Карп'юка, 2004. 284 с.
3. Шевакова Э.Н. Современная французская проза рубежа веков : модификация романной формы: автореф дис. на соискание уч. степени доктора филол. наук: спец. 10.01.03 «Литература народов стран зарубежья». М., 2009. 34 с.
4. Richaudeau F. 248 phrases de Proust // Communication et langages. 1980. N°45, 1-er trimestre. P. 17–38.
5. Védénina L.G. Pertinence linguistique de la présentation typographique. P.: Peeters-selaf, 1989. 153 p.
6. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка. М.: Добрабсвет, 2000. 839 с.
7. Houellebecq M. La carte et le territoire. Flammarion, 2010. 427 p.
8. Уельбек М. Карта і територія: роман. Харків: Фоліо, 2013(2012). 347 с.
9. Houellebecq M. The Map and the Territory. Random House, 2014. 304 p.
10. Houellebecq M. La carta e il territorio. Tascabili narrativa – Bompiani Giunti, 2011. 389 p.

Филоненко Н. Г. Проблемы перевода полипропозиционных предложений современного французского художественного текста

Аннотация. В статье рассматриваются синтаксические и пунктуационные особенности многоосновных предложений современного французского художественного прозаического произведения с точки зрения сохранения полифонии и нарративной перспективы, стилистического плана структурирования предложений, а также передачи авторской интенции при переводе на близкородственные и далекородственные языки в ракурсе концепции текстостойного предложения.

Ключевые слова: художественный текст, текстостойное предложение, полифония, фокализация, речь рассказчика, подлежащее, сказуемое.

Filonenko N. Problems of translation of multipositional sentences of modern French literary text

Summary. The article deals with the syntactic and punctuation features of the polypropositional sentences of the contemporary French prose literary text in terms of keeping the polyphony and narrative perspective, the stylistic plan for structuring sentences, and the transfer of the author's intention when translating into closely related and far-flung languages in the context of the concept of the textual sentence.

Key words: literary text, textostoid sentence, polyphony, focalization, narrator discourse, subject, predicate.

Шепель Ю. О.,
академік АНВО України, доктор філологічних наук,
професор кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ВІДЗЕРКАЛЕННЯ СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНОЇ КОМПОЗИЦІЇ АНГЛІЙСЬКИХ ЗАГАДОК У ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. Тема статті стосується проблеми відтворення загадок у перекладі. У роботі досліджуються способи та варіанти перекладу англійських та українських загадок в аспекті фольклору, побуту, ситуативні загадки, а також їхні структурно-семантичні та когнітивні особливості. **Актуальність** статті полягає у необхідності розуміння специфіки загадок, зокрема українських та англійських, що є важливим у перекладацькій діяльності. **Мета та завдання:** визначення структурно-семантичних і когнітивних особливостей англійських та українських загадок, способів їх перекладу шляхом зіставного аналізу англійських та українських загадок. **Об'єкт дослідження:** англійські та українські загадки. **Предмет дослідження:** структурно-семантичні та когнітивні особливості англійських та українських загадок. У результаті аналізу автор доходить **висновку**, що загадки становлять національно-культурний колорит, представлений як у запитанні, так і у відповіді. Переклад загадок вимагає від перекладача розуміння як усієї повноти змісту цього короткого твору в контексті національної культури, так і використання різних способів перекладу, оскільки загадки як об'єкт перекладу є досить складними через їхню метафоричність у поєднанні із поетичною формою та грою слів та образів.

Ключові слова: загадка, світосприйняття, культура, переклад, класифікація

Постановка проблеми. Специфіка загадок полягає в тому, що в них у завуальованій алегоричній формі зашифровано певний предмет чи явище і треба відшукати його первісне значення.

Загадка представлена у виді своєрідного діалогу, учасникам якого потрібно знайти приховану відповідь на поставлене запитання. Саме тому загадка в свідомості багатьох поколінь пов'язана з поняттями «мудрість», «знання», «мовлення» та «випробування». Сформувані уявлення про тематичне всеохоплення загадок можна в процесі особливого системного загадування.

За своєю формою загадки – це комунікативні одиниці, їхнє призначення у тому, щоб активізувати сему запитання, а за прагматикою загадки відносять до творчого пошуку відповіді. Адресат зацікавлений у тому, щоб адресант віднайшов відповідь. Адресат не є автором запитання, але він веде діалог, включається в словесну гру, веде її за правилами, використовуючи при цьому соціальний та індивідуальний досвід. Елементи словесної гри є дуже цікавими та захоплюючими складниками загадки.

Загадки – результати народної творчості, що є зразками різних тематичних парадигм, фразеологічне розмаїття та багатство поетичного слова. Вони стимулюють уяву в когнітивному процесі, виконують виховну функцію. Загадки залишаються актуальними завдяки тому, що вони розвивають у людині кмітливість, допитливість, слугують засобом розваги та певним чином «випробовують» людину на знання в тій чи іншій галузі. Поетична римована форма загадки сприяє запам'ятовуванню.

Загадки належать до вторинної дериваційної когнітивної зони. Вони виникають завдяки досвіду порівняння, аналізу та абстрагування. Наприклад: *Хто найраніше встає? (півень)*. Специфіку загадок становить точність теми, лаконічний зміст, усталеність традиції та образності. Так, трапляється, що загадки мають риси анаграм. Наприклад: *Я спереду і позаду, посередині – порода коня, разом буде назва країни. (Я-поні-я). A seasing, the opposite of first – (salt, last)*.

Розкрити теми, що препаруються в рематичному блоці загадки, допомагає механізм послідовного виключення окремого із загального типу. Наприклад: *Білий, а не сніг, твердий, а не камінь, солодкий, а не мед (цукор)*.

У даній статті автор ставить за мету визначити структурно-семантичні та когнітивні особливості англійських та українських загадок, способів їх перекладу шляхом зіставного аналізу англійських та українських загадок. **Об'єктом** дослідження стали англійські та українські загадки. **Предметом** дослідження обрано структурно-семантичні та когнітивні особливості англійських та українських загадок.

Виклад основного матеріалу. Загадки продовжують зберігати свою високу продуктивність у всіх сучасних культурах та мовах, що свідчить про надзвичайну стійкість цього жанру як насамперед фольклорного, а у певних випадках і письменного. Саме загадки відтворюють ті фундаментальні когнітивні процеси, які вважаються найбільш характерними для людини, а тому відбивають універсальний характер, відтворюючись протягом тисячоліть, зберігаючи тим самим свою актуальність.

Переклад загадок вимагає від перекладача усвідомлення усієї повноти змісту твору в контексті національної культури. Наскільки влучним є переклад можна визначити з огляду на використання різних способів перекладу, адже загадки є досить складними для перекладу саме через їхню метафоричність у поєднанні з грою слів та образів.

Особливість загадки полягає у своєрідності національного колориту тобто її лексичний склад (як вже зазначалось вище, сюди належать антропоніми, топоніми, зооніми, фітоніми, назви житла, побутових предметів, природних явищ тощо). Все це і надає загадці специфічності, але разом з цим і становить труднощі для перекладача.

Основа загадки таїться в її амбівалентності, тобто неоднозначності, певній невизначеності [1]. Це водночас і змушує адресата замислитись, і відображає неочікувану тотожність порівнюваних образів загадки. Адресант знає і запитання (бо сам озвучує його), і очікувану відповідь. Перекладач володіє і запитанням, і відповіддю на нього, і мусить все це відтворити в іншій мові. Саме тут і починаються труднощі, адже потрібно визначитись із рівнем амбівалентності загадки, треба бути ознайомленим із культурою, історією та фольклором мови оригіналу.

Існує два види амбівалентності:

1) **метафорична, або контекстуальна**, завданням якої є спантеличити, підманути адресата. У таких загадках відповідь криється поміж рядків самого запитання [45]. Наприклад: *Поміж густі ліси гадюка тягнеться* (річка). *When it is not known, it is something. When it is known, it is nothing* (riddle).

2) **лінгвальна**, що спостерігається у граматичній структурі загадки, коли внутрішні семантичні структури втілюються поверхневою конструкцією. Наприклад: *What is the best year for kangaroo?* (leap year). *Is there a word in the English language that contains all five vowels (a, e, i, o, u)?* (unquestionably!).

Щодо функцій у мові, то лінгвальна амбівалентність може проявляти себе на трьох мовних рівнях: *фонологічному, морфологічному та синтаксичному*.

Фонологічний рівень. На цьому рівні лінгвальна амбівалентність визначена переважно лексичними омонімами. Наприклад: *Крилами махає, а полетіти не може* (вітряк), *Які сто приголосних звуків можуть зупинити рух автомобілів?* (сто-п); омографами, які диференціює наголос: *What kind of house weighs the least?* (lighthouse), *Why was the picture sent to jail?* (because it was framed); а також омофонами, які розділяє пауза як фонетичне явище: *What do you say in the evening to a soldier in shining armor?* ("Night-night, Knight!"), *What dance do we do when summer is over?* (tango (tan go)). "Tan" – це «засмага». У цій загадці наявне своєрідне прощання із літом, адже саме в цю пору року люди засмагають.

На цьому рівні найбільшу складність становлять загадки з омографами та омофонами, які важко відтворити в українській мові. Наприклад: *How do pigs write?* (with an oink pen). Дослівний переклад цієї загадки звучить так: *Як пишуть свині?* (хрюкаючи). Звучить безглуздо. Бездоганий еквівалент ми не знайдемо, тому тут є кілька шляхів: обрати описовий варіант перекладу, знайти подібну загадку в українській мові або надати свій власний переклад. Ми пропонуємо останній варіант: *Як свині розмовляють одна з одною?* (хрюкають).

Для перекладу цих загадок найчастіше застосовують *описовий метод або метод компенсації*. До загадок додається коментар перекладача. Давайте детальніше проаналізуємо приклади. *What kind of house weighs the least?* (lighthouse). У перекладі на українську мову lighthouse – маяк. Слово lighthouse складається із двох основ, двох самостійних слів: light (легкий) і house (дім). Якщо цю загадку перекласти дослівно, то весь зміст, увесь колорит буде втрачено: *Який будинок важить найменше?* (маяк). Досить безглуздо. Зробити адекватний варіант при дослівному перекладі, не втративши своєрідну гру слів, неможливо. Але можна запропонувати інший варіант, який містив би реалію, зрозумілу адресату: *Який будинок важить найменше?* (картковий будинок). І тепер зрозуміло, адже адресат може легко провести паралель – вислів «картковий будинок» означає щось крихке, ламке.

Морфологічний рівень. На цьому рівні лінгвальної амбівалентності використовуються граматичні трансформації. Наприклад: *How did the patient get to the hospital so fast?* (flu / flew). Ця загадка побудована на дивергентній семантиці омофонів – лексична одиниця flu – грип, іменник і форма минулого часу дієслова fly – літати. В українській мові переклад реалізується через контекстуальну заміну: *Як пацієнт потрапив до лікарні так швидко?* (захворів). *What do these words have in common? 1. Banana 2. Dresser 3. Grammar 4. Potato 5. Revive 6. Uneven 7. Assess* (якщо першу літеру у кожному слові пере-

нести в кінець, отримаємо те ж саме слово: banana = ananab, dresser = resserd тощо).

Українська загадка: *Яка мушка не літає?* (мушка на гвинтівці) – омофонну пару формують іменники мушка (невеликий виступ на кінці дула вогнепальної зброї для прицілювання) та «муха» (комаха) у зменшувано-пестливій формі. Англійською мовою «мушка на гвинтівці» – "foresight", а перше значення "sight" – «зір». Виходячи з цього, пропонуємо переклад: *What kind of sight one can't improve?* (foresight). *До складу якого молочного продукту входить коро'ячий pig?* (творіг). Тут форма «ріг» є не ідентичною, а лише омофонною з афіксальною морфемою слова «творіг».

Фонемно ідентичні елементи різняться передусім графемним вираженням та морфологічним складом, а не лише семантичним навантаженням (flew – летів і flu – грип). В омофонний зв'язок вступають переважно скриті іменники та прикметники, які треба відгадати, проаналізувавши обидва значення омофонів, озвучені в питанні: *What kind of truck is always a "he" and never a "she"?* (a mail (male) track). Переклад можна відтворити антонімічно: *Який вид автомобілю завжди жіночого роду (або: завжди "вона" і ніколи "він")?* (вантажівка).

Крім вищезгаданого, лінгвальна морфологічна амбівалентність у загадках може виражатись і поділом слів на морфеми, які функціонують як незалежні лексичні одиниці [2]. Наприклад, в англійській загадці *If you planted a puppy, what tree – would come up?* (dogwood), словотворча коренева морфема dog-, лексичне значення якої не узагальнює значення складного слова, а виконує роль самостійної лексики із відповідним семантичним навантаженням dog, і так виникає морфологічна двозначність, вона ж морфологічна амбівалентність: *«Якщо посадити щеня – яке дерево виросте?»* – (собаче дерево).

Загадка *"What ship will never drown?"* (friendship) теж є прикладом морфологічної амбівалентності. Лексична одиниця "ship" перекладається як "судно" і є не ідентичною, а лише омофонною з афіксальною морфемою ship у слові "friendship". Якщо в загадці про щеня морфема dog- є складовою частиною словоформи dogwood, то морфема -ship не є смислотворчим компонентом слова friendship, а тільки утворює омофонну пару з його суфіксом -ship. Однак на способі перекладу це не відбивається: *«Який корабель ніколи не потоне?»* (корабель «Дружба»), адже в українській мові значення слова «корабель» – це не лише засіб пересування морем, але часто й абстрактне поняття. *What pet is always found on the floor?* (carpet). Але відгадка диференціює обидві омоформи: pet не є смисловим компонентом словоформи "carpet".

Псевдоморфеми – послідовність фонем, омофонних із морфемами, але позбавлених лексичного змісту [2]. На відміну від англійських загадок, у яких псевдоморфеми озвучуються в питанні, українські енігматичні єдності зображують не загальний експонент (псевдоморфему), а тільки смислове наповнення його омофона та прихованого терміна. Наприклад, у запитанні *Який острів каже, що він є одержею?* (Я-майка) реципієнту для роздумів подається семантика омофонного еквівалента псевдоморфеми майка (одержея) та смислове наповнення задованого слова (острів), до складу якого входить аналізована фонемна послідовність. Проте при загадуванні лише адресант знає про справжню сутність псевдоморфем, тому використовує їх як ефективний спосіб приховати образ. Цю загадку можна перекласти за допомогою заміни *What island says that it is new clothes?* (New Jersey).

Морфологічні зміни – головний, проте не єдиний чинник амбівалентності в аналізованих загадках. Допоміжну роль виконують синтаксичні перетворення. Наприклад, у загадці *Why do ships use knots instead of miles! (To keep the sea tide (tied))*, ключові омофони *tide* і *tied* амбівалентної фрази *to keep the sea tide (tied)* функціонують одночасно як іменник (морський приплив і відплив) і дієприкметник (прив'язаний). Виходячи з цього, можна дати такий переклад: *Навіщо на кораблях використовують вузли, а не милі?* (Щоб прив'язати корабель). Українське «через що» спантелює адресата своєю амбівалентною позицією у контексті загадки *Через що ти ходиш у школу?* (поріг), водночас виконуючи функцію питального слова «чому» та обставини способу дії, вираженої сполучником «через» і питальним займенником «що». Переклад: *What you cross on your way to school?* (threshold).

Отже, ядром двозначності слугує вже не тільки лексика, а й граматики. Контекст є визначальним чинником амбівалентності, і тут омофони – це інколи різні частини мови.

Часто трапляються випадки, коли в загадках наявні ідіоми, змінивши синтаксичну будову яких, ми втрачимо їх зміст. Але загадка не підпадає під всі заборони на синтаксичні зміни в ідіомах, маючи на меті перехитрити адресата. Отже, адресант може звернутися до будь-якого компонента ідіоми, створивши амбівалентність, тому що використовує одночасно як літературне, так й ідіоматичне значення аналізованої синтаксичної єдності [2]. Виділяючи лексему *draw* в ідіомі *to draw a breath* – перевести дух (*What is drawn by everyone without pen or pencil?* (breath)), автор робить акцент на графічно зображений об'єкт. Таку загадку можна перекласти за допомогою заміни: *Що ми зводимо без каменю?* (дух). Українське «пече» – у фразі «любов пече» наголошує на фізичному відчутті: *Що пече біля серця?* (любов) – *What burns near the heart?* (love).

Отже, для відтворення закодованої дійсності в загадках автор завжди керується амбівалентністю, яку приховує зовнішня акустична форма висловлювання (лінгвальна) або ж внутрішні семантичні зв'язки (метафорична). Лінгвальну амбівалентність створюють різні граматичні процеси, що відбуваються на фонологічному, морфологічному та синтаксичному (або ж одночасно на кількох) рівнях мови. Внаслідок морфологічних змін в англійських загадках фонемно тотожними стають здебільшого морфемно дивергентні іменники та прикметники, в українських іменниках, дієслова та числівники, експліковані в арифметичних запитаннях, а також омоформи іменників та дієслів. Автори англійських загадок зашифровують приховані референти також ключовими лексемами, що вирізняються своєю однаковою акустикою з кореневими, афіксальними та псевдоморфемами слів. Українські загадки рідко послуговуються морфологічною амбівалентністю, побудованою на омофонії словотворчих кореневих, афіксальних морфем і незалежних лексичних одиниць.

Всі згадані фактори становлять певні труднощі при перекладі, і тому слід розглянути способи відтворення структурно-семантичної побудови англійських та українських загадок в перекладі.

Загадки визначаються як художнє алегоричне зображення певної істоти, предмета або явища шляхом несподіваного зближення її з іншою істотою, предметом або явищем. Існує 5 можливих способів перекладу загадок:

1) переклад частковим відповідником, коли загадка мови перекладу еквівалентна загадці мови оригіналу за образним значенням, але відрізняється своїм змістом та стилістичним забарвленням;

2) переклад повним відповідником (еквівалентом), коли в мові перекладу є загадка, яка рівнозначна за змістом, функцією та стилістичними характеристиками загадці в мові оригіналу. Метафора, закріплена в ній, повинна спиратися на ідентичні образи. Повні еквіваленти часто зустрічаються у так званих інтернаціональних загадках, які беруть свій початок від міфічних або біблійних джерел;

3) загадки, що не мають ні повних, ні часткових відповідників у більшості випадків перекладаються дослівно. Здебільшого це стосується неметафоричних загадок-запитань;

5) разом із дослівним перекладом загадок досить часто вживається контекстуальна заміна, завдяки якій загадка відтворюється відповідно до мовленнєвих норм і традицій мови перекладу.

4) так званим «псевдодослівним» відповідником, коли перекладач вважає за потрібне вжити загадку мови оригіналу, або за відсутності в мові перекладу повного або часткового еквіваленту. У цьому разі перекладач «винаходить» загадку та відтворює без модифікацій або з незначними змінами образний зміст загадки оригіналу, таким чином зберігаючи її зміст.

Труднощі при перекладі загадок саме у тому, що перекладач повинен уміти їх розпізнати і віднайти відповідний український варіант.

Висновки. Правильне, адекватне відтворення загадок становить перекладацьку проблему, адже конкретних рекомендацій стосовно їх перекладу не існує. На відміну від лексичних одиниць, фразеологізмів, еквівалентних слів, у загадок є образний зміст. Це означає, що їх внутрішня форма зберігає свій сенс.

Існує декілька способів перекладу загадок з однієї мови на іншу. Суттєві міжмовні та міжкультурні відмінності загадок вимагають від перекладача глибокого аналізу та розуміння контексту. Так, необхідно враховувати національний менталітет, історію та культуру конкретного народу, а також мати творчу професійну фантазію та гнучкість мислення, адже без цього не обійтись.

Існує шість способів відтворення загадок з однієї мови в іншу, а саме: повний відповідник (еквівалент), частковий відповідник, дослівний переклад, відповідник, що зберігає образну форму, але із заміною референтної одиниці, контекстуальна заміна та описовий переклад.

Англійська та українська культури різняться своїми традиціями, звичаями, поглядами, реаліями, світосприйняттям, що зумовлює одну з найбільших проблем під час перекладу.

Перспективи подальшого дослідження вбачаються у поглибленні аналізу лінгвокультурологічних і когнітивних ознак загадок та їхній вплив на переклад.

Література:

1. Hamnett I. Ambiguity, Classification and Change: The Function of Riddles / Man. New Series. Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland. 1967. Vol. 2. № 3. P. 379–392.
2. Kapp D.B. A Collection of Jaffna Tamil Riddles from Oral Tradition / Asian Folklore Studies. 1994. Vol. 53. P. 125–149.

Шепель Ю. А. Отражение структурно-семантической композиции английских загадок в переводе на украинский язык

Аннотация. Тема статьи касается проблемы воспроизводства загадок в переводе. В работе исследуются способы и варианты перевода английских и украинских загадок в аспекте фольклора, быта, ситуативные загадки, а также их структурно-семантические и когнитивные особенности. Актуальность статьи заключается в необходимости понимания специфики загадок, в частности украинских и английских, что является важным в переводческой деятельности. Цель и задачи: определение структурно-семантических и когнитивных особенностей английских и украинских загадок, способов их перевода по сопоставимому анализу английских и украинских загадок. Объект исследования: английские и украинские загадки. Предмет исследования: структурно-семантические и когнитивные особенности английских и украинских загадок. В результате анализа автор приходит к выводу, что загадки составляют национально-культурный колорит, представленный как в вопросе, так и в ответе. Перевод загадок требует от переводчика понимания как всей полноты содержания этого короткого произведения в контексте национальной культуры, так и использование различных способов перевода, поскольку загадки как объект перевода составляют значительную сложность из-за их метафоричности в сочетании с поэтической формой и игрой слов и образов.

Ключевые слова: загадка, мировосприятие, культура, перевод, классификация.

Shepel Yu. Reflection of the structural-semantic composition of the English enigmas in Ukrainian translation

Summary. The topic of the article deals with the problem of reproducing riddles in translation. The work examines the methods and variants of the translation of English and Ukrainian riddles in the aspect of folklore, life, situational riddles, as well as their structural-semantic and cognitive features. The relevance of the article lies in the need to understand the specifics of mysteries, in particular, Ukrainian and English, which is important in translation. Aim and tasks: determination of the structural-semantic and cognitive features of the English and Ukrainian riddles, methods of their translation by a comparable analysis of the English and Ukrainian riddles. Object of study: English and Ukrainian riddles. Subject of research: structural-semantic and cognitive features of the English and Ukrainian mysteries. As a result of the analysis, the author comes to the conclusion that the riddles constitute the national-cultural color presented both in the question and in the answer. The translation of riddles requires the translator to understand both the fullness of the content of this short work in the context of national culture and the use of various translation methods, since the riddles as an object of translation are of considerable complexity due to their metaphor in combination with the poetic form and play of words and images. The article gives the opportunity to familiarize with a set of problems in translation of riddles in comparative aspect by the example of the English and Ukrainian languages.

Key words: riddle, world perception, culture, translation, classification.

Черниш О. А.,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов

Житомирського державного технологічного університету

МЕДІАЖАНР «СЛОВО РЕДАКТОРА» ЯК ПАТЕРН ВЗАЄМОДІЇ АВТОРА З ЧИТАЦЬКОЮ АУДИТОРІЄЮ

Анотація. Статтю присвячено особливостям композиції та лінгвостилістичної організації медіажанру «слово редактора». Проаналізовано функціонально-семантичні блоки медіажанру та встановлено способи надання публікаціям змістової експресивності.

Ключові слова: медіажанр, засоби виразності, функціонально-семантичні блоки, композиція.

Постановка проблеми. Категорія жанру є одним із важливих елементів опису мови. Уся структурна організація людського мовлення значною мірою детермінується жанровою диференціацією текстів. Мовець відбирає засоби побудови тексту, враховуючи його жанрову специфіку. Розуміння тексту також передбачає вміння віднести його до певного жанру, оскільки кожен жанр націлює читача на певний тип сенсу.

Мета. Оскільки сучасне суспільство характеризується розмаїттям соціокомунікативних практик, для яких першочерговим завданням є вдосконалення свого інструментарію, тобто жанрового формату подачі інформації, спрямованої на цільову аудиторію для регулювання суспільних процесів, існує потреба узагальнення та актуалізації знань, щоб конкретизувати роль та функції жанру у вербальному спілкуванні суспільства.

Виклад основного матеріалу. Термін «жанр» визначають по-різному. Згідно з поглядами фундатора теорії жанрів М.М. Бахтіна використання мови здійснюється у формі письмових або усних конкретних одиничних висловлювань, із яких формуються відносно стійкі мовленнєві типи, характерні для кожної сфери використання мовлення, що становлять мовленнєві жанри [1, с. 254]. Жанри організують мовлення, створюють необхідну передумову для здійснення комунікації. Жанр тлумачать як відносно стійкі тематичні, композиційні і стилістичні типи висловлювань [2, с. 56], що мають функціональну, соціально зумовлену природу [1, с. 241–242], функціонально-комунікативний феномен із певними комунікативно-прагматичними параметрами і специфічними засобами вербального оформлення [4, с. 57]. Таким чином, певні соціальні функції і певні, специфічні для кожної сфери умови мовленнєвого спілкування породжують жанри. Відповідно, в нашій роботі під медіажанром «слово редактора» розуміємо синкретичний жанр, який поєднує риси аналітичних та художньо-публіцистичних жанрів журналістики. Медіажанр створюється медійною мовною особистістю та функціонує в просторі мас-медійного дискурсу, зокрема дискурсу глянцевого журналу, що зумовлює низку його інваріантних ознак, до яких відносимо особливості композиційних, лінгвостилістичних та тактико-стратегічних характеристик [3, с. 45].

На початку ХХ століття набула широкої популярності лінгводидактична теорія жанру, яка становить альтерна-

тивний погляд на жанр та базується переважно на виокремленні інваріантних жанрових ознак. Наріжним каменем досліджень у цьому напрямку стали ідеї американського мовознавця і фахівця з лінгводидактики Дж. Свейлза, який вважав, що наші знання є єдністю життєвого досвіду і набутих вербальних навичок, які складають уявлення про зміст різних дискурсів і дозволяють їх правомірно інтерпретувати та оцінювати. Запропоновані схеми взаємодіють із нашим знанням різних видів соціальних інтеракцій в їх вербальних та невербальних аспектах, що призводить до утворення формальних схем про організацію і структуру різних типів текстів, які дозволяють нам репродукувати та належним чином сприймати жанри [5, с. 83–85].

Жанр визначається змістовою та структурною подібністю, інваріантними ознаками синтаксичного, лексичного та стилістичного планів та спрямованістю на певну аудиторію. Він пов'язаний із дискурсивною практикою, прийнятою в суспільстві, визначається заздалегідь зумовленими й встановленими цілями та соціальними механізмами, що його регулюють і від яких залежить його структура. Жанр має тривірневу модель, яка складається з комунікативного наміру, що реалізується через систему функціональних / комунікативних блоків, які, у свою чергу, реалізуються через риторичні стратегії [5, с. 87]. Функціональні блоки реалізуються за допомогою широкого розмаїття риторичних стратегій (вербальних, візуальних тощо), які втілюють певну комунікативну інтенцію кожного функціонального блоку в тексті.

У нашому дослідженні, услід за Дж. Свейлзом [5, с. 80–85] та Т.В. Яхонтовою [4, с. 170], поділяємо тексти аналізованого медіажанру на функціонально-семантичні блоки, які реалізують його комунікативний намір. Зокрема, в композиції текстів медіажанру «слово редактора» виділяємо шість блоків (див. рис. 1), кожен із яких різниться відповідним графічним та лінгвостилістичним втіленням:

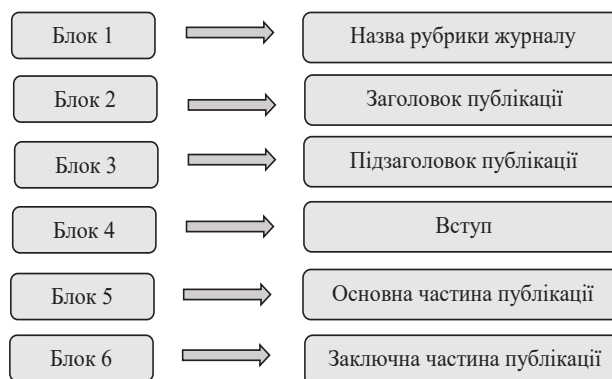

Рис. 1. Композиція текстів медіа жанру «слово редактора»

Проаналізуємо детальніше особливості кожного із зазначених функціонально-семантичних блоків.

Блок 1. Назва рубрики журналу, яка є візуальною вказівкою на досліджуваний медіажанр «слово редактора». Головною особливістю зазначеної рубрики є різноманітна графічна стилізація тексту, що є важливим засобом привернення уваги читачької аудиторії, зокрема:

- виділення великими літерами компоненту / компонентів назви рубрики: “**EDITOR’S letter**” (Vogue);
- жирне наведення: “*From the Editor*” (Cosmopolitan);
- курсивне наведення: “*EDITOR’S letter*” (Vogue);
- комбінування шрифтів: “*From me to you*” (Glamour);
- заливка кольором: “*Editor’s Note*” (Marie Claire);
- поєднання великих літер із жирним наведенням: “**EDITOR’S LETTER**” (Elle) тощо.

Як видно з вищезазначених прикладів, у контексті цього блоку спостерігається відмінність у назві рубрики. Зазначена варіативність є візитівкою автора та налаштовує читача на подальше сприйняття повідомлення.

Блок 2. Заголовок публікації слугує засобом привернення уваги читачької аудиторії, сприяє нарощуванню драматичності та сенсаційності в подачі матеріалу, що є результатом різноманітного використання вербальних і невербальних засобів увиразнення.

Серед невербальних засобів увиразнення привертають увагу прийоми:

- написання великими літерами з великою та маленькою буквицею першої літери першого слова, наприклад, “**pRETTY SERIOUS**” [Elle, 2015], “**cIVILITY LESSON**” [Elle, 2016];
- жирного наведення: “**TV Will Save Us All**” [Glamour, 2017], “**Huge Ambitions**” [Elle, 2017];
- курсивного наведення: “*A Message From One of Our Fave Men*” [Cosmopolitan, 2017], “*Feeling the Love*” [Cosmopolitan, 2017];
- поєднання жирного наведення з курсивом: “**Spring Into Action**” [Marie Claire, 2018];
- написання великими літерами: “**GAME ON**” [Marie Claire, 2018] тощо.

Вербальне увиразнення переважно досягається за рахунок використання стилістико-фонетичних прийомів, зокрема алітерації: “*Fashion Sense and Sensibility*” [Elle, 2017], “**cIVILITY LESSON**” [Elle, 2016] тощо. Фонетичні засоби виразності є дієвим інструментом звукової організації текстів, що ефективно привертає увагу читачів як до окремих елементів повідомлення, так і до публікації в цілому.

Блок 3. Підзаголовок публікацій інформаційно місткий, є своєрідним смисловим доповненням та увиразненням назви, зацікавлює читача та націлює на подальше сприйняття повідомлення. Наприклад, підзаголовок публікації популярного жіночого глянцею Glamour “The new wave of female awesomeness got here just in time” [Glamour, 2017] під заголовком **TV Will Save Us All** уточнює важливість жіночих ролей у сучасній кінематографії.

Блок 4. Вступ є початковою частиною повідомлення, в якому автор заохочує читача до подальшого ознайомлення з матеріалом публікації. Метою адресанта є заволодіти увагою читачів і втримати її. Головний редактор прагне пробудити інтерес читача, спонукати його до мислення, роздумів, спогадів тощо.

Аналізований матеріал свідчить, що найефективнішим способом досягнення зазначених вище завдань редактори вважа-

ють розповідь про випадок із власного життя, наприклад: “... I have this theory that having your first child is a lot like having sex for the first time: Before you’ve actually done it, you’ve heard so many people talking about it – all the time – and you think, Yeah, okay, I know what it’s all about. Then you have it – or rather have them – and suddenly, it’s *Ooohh!* So *this* is what everyone is always going on about. ...” [Elle, 2017]. Життєві факти, наведені у вступі, привертають увагу читачької аудиторії та слугують підвалиною істотного елемента основної частини публікації. Вдале використання синтактико-стилістичних (відокремлення) та графічних (курсив) засобів виразності в наведеному прикладі збагачують та увиразнюють зміст повідомлення автора та створюють дружню довірливу атмосферу спілкування з читачькою аудиторією.

Блок 5. Основна частина публікації присвячена реалізації задуму автора та розгортається у вигляді пожвавленої розповіді про актуальні суспільні та світські події, що видаються корисними та цікавими для читачької аудиторії.

Обсяг і лінгвістичне оформлення зазначеного функціонально-семантичного блоку варіюються. Основна частина повідомлення може становити 2-3 абзаци (Vogue, Glamour, Marie Claire), 3-4 абзаци (Marie Claire), від 5 і більше абзацив (Elle, Cosmopolitan). Спостерігаються випадки цікавого структурування основної частини, зокрема нумерації її смислових абзацив: “... **1. Dress yourself from the ground up.** A stylist friend in an early magazine job told me this ... <...>... **2. If you have to ask whether it’s a dress or a top, it’s always a top.** This one comes from the immortal Tim Gunn Preach ...” [Glamour, 2014], а також надання заголовку окремим змістовим частинам повідомлення з використанням великих літер та жирного наведення: “**DATING MAKES YOUR WORLD MORE COLORFUL ... <...>... THE BEST DATES AREN’T ALWAYS THE FANCIEST ... <...>... EVERYTHING IS COPY ... <...>... “DATE NIGHT” MATTERS**” [Glamour, 2015].

Розмаїття текстової організації публікацій, використання фонетичних, графічних, лексико-стилістичних, образно-тропичних та синтактико-стилістичних засобів виразності дозволяють авторам втримувати читача в напрузі, щоразу дивуючи манерою організації свого висловлення.

Блок 6. Заключна частина публікації слугує засобом демонстрації широкого і дружнього ставлення автора до своїх читачів і є закликом до бесіди, обміну думками і враженнями. Із цією метою використовуються різноманітні засоби виразності, а саме:

- графічні: курсив (“...Elsewhere in the issue, we have advice on mushy moves guys love and how to teach a man to please you, because they really, really want to please you ...” [Cosmopolitan, 2017]), підкреслення (“... I want women to feel what it’s like to exist in the world where men really listen to them, where they treat them like goddess, and where they can feel comfortable and proud to express the full force of their sexual energy together ...” [Cosmopolitan, 2017]) тощо;
- образно-тропичні: антитеза (“... Make this your year to dream big, even if you start small ...” [Marie Claire, 2014]), епітет (“... Read their compelling stories of strength, courage, and resilience in “I Survived” (p. 82), then contact your congressperson ...” [Marie Claire, 2014]), гіпербола (“... Enjoy – and your happiest holidays ever! ...” [Cosmopolitan, 2016], “... Sending all of you tons of heart-eye emoji this Valentine’s Day ...” [Cosmopolitan, 2017]) тощо;

– синтактико-стилістичні: риторичні питання (“... Afraid of anything? Not with women like that to show us how it’s done ...” [Glamour, 2015]); умовчання (“... We’ve dubbed this issue the Sexy Power Issue – so here’s to getting what you want, starting now ...” [Cosmopolitan, 2015]), відокремлення (“... As Stone says, nobody is going down without a fight, and that fight is for – among other things – equality ...” [Marie Claire, 2018]), повторення (“... Yes, I’m a believer, I really, really am ...” [Elle, 2017]) та інші.

Зазначені засоби виразності збагачують зміст публікацій та надають йому необхідної тональності, що знаходить відгук у читачккої аудиторії.

Висновки. Таким чином, композиційні особливості медіа-жанру «слово редактора» зумовлені поданням матеріалу своєрідними функціонально-семантичними блоками. Для надання експресивності, символічних натяків та створення розгалуженої системи образів автори аналізованого медіажанру широко послуговуються фонетичними, графічними, лексико-стилістичними, образно-тропеїчними та синтактико-стилістичними засобами виразності. Зазначені засоби виразності сприяють візуальному та змістовому увиразненню матеріалів, надають експресії повідомленню, створюють динамічні картини оповіді, підсилюють емоційне сприймання тексту читачами.

Література:

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. М.: Искусство, 1986. 445 с.
2. Салимовский В.А. Речевой жанр // Стилистический энциклопедический словарь русского языка / под. ред. М.Н. Кожинной; члены редкол.: Е.А. Баженова, М.П. Котюрова, А.П. Сквородников. 2-е изд., испр. и доп. М.: Флинта: Наука, 2006. С. 56–57.

3. Черныш О.А. Медіажанр «Слово редактора»: лінгвостилістичний та лінгвокомунікативний аспекти (на матеріалі сучасних англійських глянцевого журналі) [Текст]: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук. Спец. 10.02.04-германські мови; Міністерство освіти і науки України, Київський університет імені Бориса Грінченка (Київ). КУ імені Б. Грінченка, 2015. 21 с.
4. Яхонтова Т.В. Лінгвістична генеалогія наукової комунікації: монографія. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. 420 с.
5. Swales J. Genre analysis: English in academic and research settings. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 260 p.

Черныш О. А. Медіажанр «слово редактора» как паттерн взаимодействия автора с читательской аудиторией

Аннотация. Статья посвящена особенностям композиции и лингвостилистической организации медижанра «слово редактора». Проанализированы функционально-семантические блоки медижанра, установлены способы экспрессивности публикаций.

Ключевые слова: медижанр, средства выразительности, функционально-семантические блоки, композиция.

Chernysh O. The “Editor’s Word” Media Genre as a pattern of author-readership interaction

Summary. The article is devoted to the peculiarities of the composition and linguo stylistic organization of the “editor’s word” media genre. The media genre functional semantic blocks are analyzed, its phonetic, graphic, lexical and syntactic expressive means and stylistic devices are characterized.

Key words: media genre, expressive means and stylistics devices, functional semantic blocks, composition.

*Byelobrova T. A.,
Associate Professor of the Department of Linguodidactics
Odessa National Polytechnic University*

TO THE PROBLEM OF METHOD IMPLEMENTATION OF THE CREATIVE READING BY THE FOREIGN STUDENTS

Summary. This article presents the pedagogical experience in the implementation of extracurricular work with the foreign students and the conditions for effective teaching, the emphasis is placed on the method of creative reading for improving the individual's capabilities, the relevance of the posed problem is proved in the formation and application of the instructional techniques, the main tasks of practical implementation are clarified with the aim of achieving the planned results during the process of extracurricular work, the effective means of artistic and aesthetic perception of the work are presented as well.

Key words: method of creative reading, dramatic reading, extracurricular work, creative abilities (artistic skills), textual analysis, symbol, dialogism, monologism.

Challenge problem. One of the methods of teaching Russian language to the foreign students is the method of creative reading. First of all, it's a tool of aesthetic education, spiritual enrichment, the ability to listen, to evaluate, to empathize, to perceive, to evaluate, to feel, to realize and implement what has been conceived. Disputes about the relevance of the analysis and its implementation raged, and still rage nowadays, many methodologists believe that it is enough to read a work of art, focusing on the emotional aspect, others are founded on the idea of studying of the work as an art object.

Actual scientific researches and issues analysis. The methodological framework and methodological basis for the study were the theory of methodology, works on dramatic reading, developed in the works of B. Bulyalsky, M. Kudryashev, V. Marantzman, M. Rybnikova, K. Ushinsky, study materials, the results of empirical researches, the reviews in serial publications, the works of known methodologists, such as V. Golubkov, L. Novikov, M. Rybnikova, G. Tokman, F. Steinbuk. A considerable contribution to the development of methods, techniques, information technologies, have made O. Buinitskaya, E. Isaeva, N. Kravets, A. Khutorskoy, O. Shklovskaya.

The purpose of the article is to:

- identify the interaction with the literary text;
- develop methodological approaches of creative reading among the foreign students;
- using the example, to examine the methodology of the holding of the creative reading.

Statement of basic materials. Very often students face the problem of speech techniques, logic, reading, stress, tempo, rhythm, correlation of logical and rhythmic pauses. The teaching of forms (methods, techniques, principles) of organization of learning activities, stimulation for individual study, identification of individual characteristics, control over the quality of the knowledge acquired and control over the quality of skills to the foreign students is a small list of tasks that face the teacher and students. Offering a certain set of theoretical knowledge, concepts on the technique of creative reading for the foreign students, the teacher should show

their practical improvement by their own example. Cascade training for the application of the method of creative reading will certainly create the basis for aesthetic education, for the perception of the art of a living word, for the emotional experience, for sense of completeness and beauty of a poetic text. Self-fulfillment of the foreign students in an alien environment depends on communicative competence, knowledge of not only their own native language, but also of foreign (Russian) language. According to the observations of M.A. Rybnikova, "we set our methodical task sights on showing those exercises through which the teacher should conduct students, raising attention to the sound, to the word, to the sentence, to the paragraph, developing the precision and clarity of pronunciation, the sonority and flexibility of the voice, developing the responsiveness and exactingness of hearing" [4, p. 149].

G.L. Tokman, who is a famous methodologist, notices that "creative reading is a specific literary method that consists in activating the immediate, emotional, aesthetic perception of a piece of work. It contains different approaches for dramatic reading, listening to the text in the actor's reproduction, retelling, reader's comments, commenting, illustrating, creative task of the personal impression" [6, p. 78].

The classification proposed by the methodologist N.I. Kudryashev, that is based on the application of the method of creative reading, in "the activation of artistic perception, the formation of artistic experiences, the assimilation of the artistic particularities of the work, and the learning to listen and hear the artistic word" is still relevant today [3, p. 59]. The methodological methods that were mentioned by the scientist, provide the actual method implementation, and namely (dramatic reading, commented reading, conversation, creative tasks on personal impressions) and such activities as (reading, memorising, listening, planning, storytelling, creating of feedbacks, viewing of illustrations), haven't lost its influence [3, p. 59]. The scientist paid much attention to the dramatic reading, to the development of a culture of perception and reading poetry; "Using" of the imagination and the emotional sphere during the listening to the adult's reading.

It is difficult to find time for training of reading skills in speech development for foreign students, students have little understanding of the creativity of writers, they know little by heart, they do not read well, and tasks related to the memorisation are often perceived negatively, without desire, interest, reflection. Therefore, in order to consolidate the knowledge gained, students are invited to participate in extracurricular literary events. The contest "We read poetry", which is annually held at the Pre-university courses, gives an opportunity to express yourself, to find a creative way to the implementation and to the desire to convey the specific content of the facts, events, pictures of the nature, so that their listeners would be able to properly understand and appreciate them. Out-of-class work differs from the in-class system by organizational and methodological forms. The main goal of the out-of-class activities is to develop

the creative abilities of students, to develop their aesthetic taste, to strengthen their worldviews on the material of works of fiction.

Let's define the outstanding characteristics of out-of-class work:

1. execution of the event during the off-hours, out of class;
2. voluntary participation of students in the mentioned work;
3. absolutely free choice of form and content;
4. events dedicated to the literary dates and occasions;
5. the connection of out-of-class work with the modern life;
6. necessary consideration of individual interests of students,

for the development of their creative abilities.

In the teaching methodology, there are such forms of out-of-class work (O. Bandura, N. Voloshina): *mass* or *frontal*, in which the number of students of parallel groups or the whole faculty is involved. Mass events include (poetry evenings, excursions, festivals); *group*, which are conducted by students of the same group (dramatic reading, folklore club, literature and regional club, literature and drama club, music club), sections, clubs, publication of newspapers, extracurriculars; *individual*, that are conducted with individual students (reading of works, writing of reports, speeches, presentations, performing of creative assignments and tasks, helping the student to perform at the planned events).

The specificity of dramatic reading classes assumes a special structure. Methodologist M.A. Rybnikova argues the following: "Dramatic reading – this is the first and basic form of concrete, visual education of literature, that for us is more important than any visibility of the visual order. We do not deny the visibility of the visual, but the very nature of the sounding word defines the basic method of penetrating the word into our consciousness – the method of its expressive and dramatic pronunciation" [4, p. 165]. To organize classes for dramatic reading, the teacher must choose texts of poems that are comprehensible by the content and subject matter, focus the attention on the history of the creation of the work, for its understanding and perception. Visual aids, the use of technical training tools, provide an opportunity to the foreign student to "open up" in full and to evaluate himself: illustrations, listening to his own reading, reciting of the poem by the teacher himself provides invaluable help to the performers. It is known that the first acquaintance with the artistic text, as a rule, acts in the form of listening to the dramatic reading and the storytelling of the teacher.

This work includes a creative approach, search, discoveries, individual opportunities of the students, psychological mental approach, visibility.

The employment of visual aids and technical training tools is aimed to create an atmosphere, dialogue, emotional and spiritual development. Behind the words of G.L. Tokman "visibility is classified into *technical methods (techniques)* (visual, audio recordings, audio-visual), *printed* (tables, cards, pictures), *natural objects* (plants, materials, models, moulages)" [6, p. 113].

During the process of preparation to the event, organizing and conducting work on dramatic reading, one should take into account the use of illustrative material, a tape recorder, a gramophone recording. While providing students with the texts of the poems, the teacher should conduct an analytical work, finding out the history of the creation of the work, it is possible look at illustrations that will be close to the content of the text, listen to the record of your own reading, while giving the opportunity to evaluate yourself, to offer students help to correctly perceive and understand the proposed text.

Using an example of a poem by L.V. Kostenko from the collection of poetry "Selected poems", "Arrow wood is wearing a necklace" (1989), we will consider the methods of creative reading:

the obligatory foreigners' acquaintance with the work of the great poetess, who opened the way for the next generations of Ukrainian writers, showing students the slides with photographs of the writer, collections of her works, poetry illustrations, features of her creative manner of writing. At first, the foreigners should read the text about her creative biography all together, with the teacher, they should learn about the writer's personality, the conditions in which her character and philosophical and aesthetic system were formed; conversation with the students, working with vocabulary (incomprehensible words and expressions are explained by the teacher, a dramatic reading of the teacher, an exchange of impressions from the text of the work they heard, commented reading for the purpose of correct emotional perception.

Let's analyze a small poem of the famous Ukrainian writer, poetess Lina Kostenko:

Arrow wood is wearing a necklace,
And you are flying down the motorway...
Life itself is nothing more than a crazy rallying.
I'm asking destiny:
"And what comes next?" [2, p. 263].

U – U – UUU – U
U – U – UUU – U
U – UUU – U – U
U – U – UU – – U

(rhythmus – 4-foot iambus, pyrrhic foot (2nd foot, 3-lines, of the 3rd foot of the 1rst, 2nd, 4th line; spondee (the 4th foot, 4 lines); syllabic-accentual versification; type of the strophe (stanza) – quatrain.

1. Students receive a creative task on observations or on the text: *The teacher: I suggest to pay attention to the main symbols, that are presented in this poem, describe your impressions in a form of writing a micro essay;*

2. Vocabulary work: *there are many incomprehensible words in this poem, for this we will find out their meaning (necklace, motorway, rallying);*

3. Dramatic reading of the teacher;

4. Conversation with students, their impression of the text: *what is the national symbol of Ukraine described by the writer, what are the key images, determine the main themes and motives, what is the main mood of the written poem?*

5. Reading, explaining, commenting;

6. Dramatic reading;

7. Retelling;

8. Verbal (literary) drawing (*students are offered to imagine a picture of life, destiny, road, nature*);

9. Slides with photos, landscapes, illustrations of poetic collections.

Gramophone recording of the work (listening): *absolutely in all genres of literature there is an image of nature in all its glory, richness of colours, sounds, smells, where earthly, underground and heavenly motives are united. Nature – as a lace of "life movement", which draws us into its cycle. It is always presented in two dimensions. In every microcosm the poet can feel the universe. The main theme (the key topic), the motives – reflections about the destiny of a civilization, the place of a man in it, ancient "quo vadis?", or "камо зрядеши?". Wandering motives: of arrow wood, of road, of destiny.*

*The idea here is not reduced to the main idea; it is presented in the entire artistic fabric of the text, it is metaphysical, as a soul. A quintessence is performed rhetorically, as the final rhetorical question. The concept of **arrow wood** in the Ukrainian language*

picture of the world is represented by many symbolic meanings, such as: a symbol of fire, sun, berries, plants, Ukrainian Cossacks, family fire, the symbol of Ukraine, the Motherland, eternal love, fidelity, traditions, customs, purity, beauty...

Let's try to thematically outline the plan of textual analysis:

1. technique, organs of articulation;
2. breathing, logical stress;
3. voice, diction;
4. the voice score, the ratio of pauses.

The plan of textual lesson is an integral part of the creative method. The process of artistic creation is deeply individual, all logical laws and rules should be taken into account.

Conclusions. Summing up, it is possible to distinguish stable values of verbal images, independence from the context of the work. Arguments of N.D. Tamarchenko are indicative, point of view that the "ready" poetic image (in all its varieties) is opposed by the images with an unconsolidated semantic kernel and unlimited potential: first of all, *parallelism, metaphor* (not as "techniques", but as forms of prelogical thinking) and the symbolic image; secondly, "simple" (unstyled, unpoetical) word. These types of verbal image carry in themselves not a ready-made meaning, but an actualizing in the context of the poem as a whole, a potentially *infinite meaning* [5, p. 151].

Every nation has its own language, thesaurus, grammatical norms, and this is all due to national specifics. Dialogical, monologic, narrative features of written and oral speech are considered in the general structure of ideological, thematic, linguistic, genre peculiarity. Specifically, the figures of speech and expressive means of language give speech a special charm. Language (linguistic) means are subordinated to the artistic concept of the image. The verbal image (poetic language) shows life in its movement, history, musicality, "synthetical character". The process of artistic creation is individual. The style of the writer has a feature of the diversity of forms of verbal art. All poetic means of expressiveness need to be analyzed holistically. G.A. Gukovsky wrote: "The word is used as a sign, a symbol that evokes in the reader's mind a number of associations with his own emotional experiences, with the image of the poet's soul" [1, p. 70]. Hence, it follows that the system of expressive means and the word in a work of art is multilateral (multidimensional).

References:

1. Introduction to literature studies: textbook for bachelors / N.L. Ver-shinina and others; under general editorship of L.M. Krupchanov. M.: Uright edition, 2015. 479 p.

2. Kostenko L.V. Selected poems. K.: Dnipro, 1989. 559 p.
3. Kudryashev N.I. Interconnection of teaching methods during the literature lessons. M., 1981.
4. Rybnikova M.A. Essays on the method of literary reading. M.: Enlightenment, 1963. 316 p.
5. The theory of literature: manual for graduate students of philological faculties: in 2 parts / under the editorship of N.D. Tamarchenko. Part 1: N.D. Tamarchenko, V.I. Tupa, S.N. Breitman. The theory of artistic discourse. Theoretical poetics. M.: Publishing Center "Academy", 2008. 512 p.
6. Tokman G.L. Methodology of teaching Ukrainian literature in secondary school: textbook. K.: Publishing Center "Academy", 2013. 312 p.

Белоброва Т. А. До проблеми реалізації методу творчого читання іноземними учнями

Анотація. У статті розглядається педагогічний досвід реалізації позакласної роботи з іноземними студентами й умови ефективного навчання, акцентується увага на методі творчого читання для удосконалення діяльнісних можливостей особистості, обґрунтовано актуальність поставленої проблеми у формуванні та застосуванні методичних прийомів, з'ясовано основні завдання практичного здійснення з метою досягнення запланованих результатів у ході позакласної роботи, представлені дієві засоби художньо-естетичного сприймання твору.

Ключові слова: метод творчого читання, виразне читання, позакласна робота, творчі здібності, текстуальний аналіз, символ, діалогічність, монологічність.

Белоброва Т. А. К проблеме реализации метода творческого чтения иностранными учащимися

Аннотация. В статье рассматривается педагогический опыт реализации внеклассной работы с иностранными студентами и условия эффективного обучения, акцентируется внимание на методе творческого чтения для усовершенствования деятельностных возможностей личности, обоснована актуальность поставленной проблемы в формировании и применении методических приемов, выяснены основные задачи практического осуществления с целью достижения запланированных результатов в ходе внеклассной работы, представлены действенные средства художественно-эстетического восприятия произведения.

Ключевые слова: метод творческого чтения, выразительное чтение, внеклассная работа, творческие способности, текстуальный анализ, символ, диалогичность, монологичность.

Zozulia I. Ye.,

*Associate Professor of Linguistics Department,
Vinnitsia National Technical University*

MULTICULTURAL EDUCATION OF FOREIGN STUDENTS IN HIGHER TECHNICAL EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE: CURRENT CHALLENGES AND ACHIEVEMENTS

Summary. The article researches multicultural education of foreign students in higher technical education institutions in Ukraine as an integral process of their positive socialization. The author describes the conditions of efficient education of foreign students, points out four criteria of positive multicultural education (motivation, communication, value orientation and interaction), and introduces the results of experimental research on the current state of foreign students' multicultural education in Vinnitsa national technical university (hereafter referred to as "VNTU").

Key words: multicultural education, foreign students, educational conditions, criteria of positive multicultural education, Ukrainian as a foreign language, Regional studies.

Common information and rationale. Education and efficient training of young generation are known to be the priority goal stated in official documents of UNO, UNESCO, and Council of Europe concerning pending issues in education. Personal development is mainly targeted on multicultural education aiming to avoid misunderstanding and keep friendly ties among different cultures and religions based on parity and equality.

According to the latest data there are about 40 thousand foreign students from 133 countries currently studying in Ukraine, mainly from Azerbaijan, Ecuador, India, Iran, Jordan, China, Malaysia, Moldova, Russian Federation, Syria, Turkey and Turkmenistan). Thus, Ukraine hosts ninth biggest number of foreign students in the world. In light of this, "dialogue of cultures" among different nationalities, ethnicities, religions, and beliefs becomes an important issue of the efficient educational environment.

The majority of foreign students in Ukraine choose technical educational institutions. The choice of future profession is based on technical and engineering skills, and involves finding ways for optimization of multicultural education within learning process.

Coverage of the latest researches, releases, and previously uninvestigated issues in this area. Multicultural education has recently become a subject of more intensive scientific research due to the current state of social development. Ananyan, E., Boichenko, V., Vortnyak, L., Solodka, A. conducted surveys on multicultural education [1; 2; 4; 12; 19]. The article also includes the ideas of the scientists who pointed out the importance of extracurricular activities in multicultural education. Ramsey, P. stated that educational techniques help develop students' cognitive and creative activity [21]. Molyako, O. examined the influence of definite extracurricular activities on students' insight of different cultures [13]. Rimarenko, Y. researched the art paradigm of intellectual culture [15]. Fitsula, M. offered to include concerts, conferences, round table discussions and other performances into multicultural education [20]. Vereshagin, Y. and Kostomarov, V. stated that art interconnects people helping exchange knowledge and share values [3].

Multicultural education of both domestic and foreign students still reveals a strong need for deeper theoretical and practical re-

search. Latest publications contain little evidence on this issue, thus making education results less valid and less reliable.

Nowadays, multicultural education requires more intensive research focus. Therefore, possible manifestations of intolerance, demonstration of disrespect, aggression and mistrust among students from different countries are the basis of further research of this issue.

The **goal** of this article is to examine the process of multicultural education of foreign students in higher technical institutions in Ukraine.

Presentation of basic materials and statement of feasible results: the author of this article makes a supposition that quality multicultural education of foreign students in higher technical institutions should be based on following conditions:

- 1) creation of favorable multicultural learning environment during Ukrainian language and cross-cultural studies aimed on involving students of different ethnicities and religions into the "dialogue of cultures";
- 2) activation of international communication;
- 3) formation of tolerant attitude to other cultures and religions;
- 4) involving foreign students into university's outdoor activities.

The research was conducted in VNTU (n=212 students and 15 teaching staff members).

Before launching the research, it was necessary to accomplish three assignments: 1) to define the contents of multicultural education of foreign students in technical higher education institutions; 2) to point out criteria, indicators and current state of multicultural awareness of foreign students in technical higher education institutions; 3) to create and assess educational conditions, and the model of multicultural education of foreign students in technical higher education institutions.

This research illustrates estimated positive results of multicultural education: students are expected to have integrative personal characteristics including multicultural beliefs, ideas, wants and needs, interiorize international and intercultural values. These result in formation of a definite behavioral model, activate intercultural interaction, help comprehend different culture and form tolerant attitude to its bearers. All the aspects mentioned above are key features of integral personality. Basic structural components of positive multicultural education of foreign students are intercultural literacy, communication, self-definition, cognitive interest to know more about different cultures, and intercultural interaction [9, p. 85].

Assessment criteria of multicultural education level of foreign students are based on the experience of Boichenko, V., Jurinskiy, O., Karyagin, Y., Podlasy, I., Solodka, A. and other scientists included into teaching staff of VNTU [2; 5; 6; 11; 14]. Analysis of published literature, supervision, discussions with teachers and students and other research methods were used in this work.

The research made it possible to point out four criteria of positive multicultural education of foreign students (motivation, communi-

cation, value orientation and interaction), and determine indicators and levels of each criterion (high, normal and low levels) [8, p. 67].

These criteria, their indicators and levels were specified after the discussion with teaching staff of VNTU linguistics department and International institute (branch of VNTU). The staff members came to conclusion that complex implementation of the criteria, their indicators and levels helps assess the level of multicultural awareness in foreign students, evaluate their knowledge and skills, determine the ways of optimization, combine the research results and assess its efficiency.

Another step of the research was to determine each student's personal rate of multicultural awareness. Experts used the 5-point system to figure out the levels of students' multicultural awareness. The average of 2.75 or less was associated with low level of awareness; 2.76-3.85 demonstrated normal level; > 3.86 showed high level of multicultural awareness [16].

Analysis of approaches to multicultural education shows that combination of all aspects of tuition reaches optimal results in multicultural education; helps establish international ties, and involve foreign students in the "dialogue of cultures".

The article proves that combination of language study with presentation of Ukraine is especially important for multicultural education. Analysis of corresponding learning materials from language books helps teachers find relevant educational information about Ukraine to be included into language studies. Efficient language study techniques include acting dialogues between "local residents" and "foreigners", using materials from Ukraine-presentation texts in process of students' everyday communication. In this case it is important to work through practical topics based on the materials of national culture, new for students.

Ukraine-presentation educational materials are also used to study grammar topics. To do this, it is possible to introduce Ukraine-presentation materials in phraseology semantics and speech aphorisms; to explain Ukrainian language vocabulary with domestic cultural components; to use illustrations; to refer to fiction literature [7, p. 505-509].

Communicative approach has been acknowledged to be a priority tool in foreign language teaching methods. Training speaking is the key element of foreign language knowledge and skills formation. In other words, phonetic, lexical and grammar means of communication are supposed to be a subject of practical use in everyday interaction with other people.

Involving students into situations of practical communications improves speaking, listening and reading skills of foreign students. Teachers organize language training with regard on motivating students to communicate, solving their own tasks and facing challenges [3, p. 174].

There is a consensus that studying foreign language improves students' communication skills, boosts alternative thinking and targets behavior. Thus, multicultural education comprises studying language of Ukraine, its history and culture. Multicultural element in educational subjects widens students' outlook and opens new horizons for them.

Thus, getting familiar with cultural values of Ukraine involves learning its language with the purpose of positive multicultural education of foreign students.

Focusing on multicultural education research, scientists explain the importance of students' extracurricular and outdoor activities. Ramsey, P. conducted a research on the ways of multicultural education in USA. The scientist pointed out the efficiency of educational methods aimed on development students' cognitive and creative skills. Ramsey, P. recommends using extracurricular and/or outdoor events: cooperative learning, excursions, meetings with people of different ethnical groups, discussions, role-play games and other activities directed on efficient multicultural education [21].

The forming stage of the educational research included taking definite measures aimed on multicultural education of foreign students. In light of this, it was important to keep to the following terms and conditions: 1) creating favorable multicultural educational environment in VNTU with the help of implementation of multicultural elements into the subjects "Ukrainian language" and "Ukrainian cross-cultural studies"; 2) training foreign students' international communication skills and forming their tolerant attitude to each other by the means of choosing appropriate learning methods and techniques including historical narrations, heuristic conversations, situational dialogues and discussions; 3) involving students into active participation in university's cultural life such as sightseeing excursions, festivals or other events [10, p. 24].

The research was divided into three main stages. The last stage comprised experimental verification of the efficiency of multicultural educational conditions and methods, assessment of intermediate and final results, statistical analysis of obtained data, general conclusions and practical implementation of the results.

The final control of the forming stage outcomes implied the same methods as the primary research including supervision, questionnaire surveys (to assess students' knowledge of Ukraine, their attitude to learning its language, culture and history), tests (based on methods developed by Vorotnyak, L., Tushkovana, O., Solodka, A., Snitsar, I.), analysis of students' creative works (Snitsar, I.), and expert evaluation method [4; 17; 18].

At the beginning of the forming experiment, the students from experimental (EG) and control groups (CG) were obviously similar in current levels of multicultural education ($P \leq 0.05$). At the final stage of the forming experiment all the EG multicultural education indicators tended to improve. There was an increase in number of students with high level of multicultural awareness; the number of students with low awareness was reported to decrease due to positive impact of chosen educational methods and techniques on quality indicators. Thus, analysis of the forming experiment's results demonstrated the efficiency of multicultural education program for foreign students.

The experiment results prove the validity of the author's assumptions on possibility to form students' multicultural awareness by the means of implementation of educational tools throughout learning process, and on its efficiency in comparison with traditional learning methods.

Quality analysis of the outcomes of the experimental research shows that realization of educational terms and conditions raises students' multicultural awareness to a new level. Statistical analysis of the experimental research data determines the positive changes in levels of students' multicultural education after implementation of the methods described above. Comparative analysis of the research data demonstrates the efficiency of educational terms and conditions for multicultural awareness of foreign students and quality multicultural education. Combination of educational terms and conditions improve quantity and quality indicators of EG students' personal features.

Conclusions and perspectives of further research. General results have shown a considerably low level of Ukrainian cross-cultural awareness in foreign students. Most of them have scarce information about geography, history, economy and culture in Ukraine; their language skills are insufficient for active communication with native speakers preventing them from learning more about Ukraine's cultural life.

But, most of foreign students eventually show keen interest in getting familiar with new cultural surrounding. Ukrainian language and cross-cultural studies help foreign students acquire more knowledge about the country of their current residence and study, and interact with new culture. Primary survey determined insuffi-

cient degree of multicultural awareness in foreign students, especially in terms of cognition, communication and interaction.

This research has big practical importance. It suggests including the contents, forms and methods of foreign students' multicultural education into VNMU educational plan. The authors have introduced a special technique determining the levels of foreign students' multicultural awareness, and developed educational materials. When using these materials VNMU teachers will be able to exercise control over multicultural awareness levels and optimize education process. This approach helped teachers create educational materials with the purpose of their usage in VNTU educational practice to improve multicultural interaction among students.

This research doesn't cover all the aspects of multicultural education of foreign students in higher technical education institutions. Psychological features of foreign students' multicultural awareness, development of multicultural awareness assessment techniques in frames of extracurricular activity, development of multicultural awareness evaluation methods, examination of factors influencing multicultural education of foreign students might turn out to be perspective directions of further investigations in this area.

The research results can be used throughout learning process in modern higher educational institutions aiming on multicultural education of foreign students. The materials might be helpful for teaching the subjects "Ukrainian language" and "Regional studies".

References:

1. Ананьян Е.І. Полікультурне виховання учнів у гімназіях України (друга половина XIX – початок XX століття): дис. канд. пед. наук: 13.00.01; Полтав. держ. пед. ун-т ім. В.Г. Короленка Полтава, 2008. 220 с.
2. Бойченко В.В. До загальношкільського кризису призму національного (проблеми полікультурного виховання). Педагогіка і психологія. 2003. № 3-4. С. 106–112.
3. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. Издание 3-е изд., перераб. и доп. Москва, 1983. 269 с. (Библиотека преподавателя русского языка как иностранного).
4. Вороняк Л.І. Педагогічна технологія формування полікультурної компетентності магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Хмельницький, 2008. 286 с.
5. Джури́нский А.Н. Поликультурное воспитание: сущность и перспективы развития. Педагогика. 2002. № 10. С. 93–96.
6. Джури́нский А.Н. Поликультурное воспитание в современном мире. Известия Академии педагогических и социальных наук. 2003. № 7. С. 77–85.
7. Зозуля І.Є. Вивчення української мови та країнознавства як один з напрямків формування полікультурної вихованості іноземних студентів (досвід Вінницького національного технічного університету). Вища освіта України: Тематичний випуск «Інтеграція вищої школи України до європейського та світового освітнього простору». 2012. № 1. С. 504–511.
8. Зозуля І.Є. Критерії, показники та рівні полікультурної вихованості іноземних студентів вищих навчальних закладів // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2011. № 3. С. 65–69.
9. Зозуля І.Є. Особливості позанавчальної роботи з іноземними студентами ВНТУ // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. Зб. наук. праць. Випуск 39. 2013. С. 84–87.
10. Зозуля І.Є. Педагогічні умови полікультурного виховання іноземних студентів вищих технічних навчальних закладів // Зб. наук. пр. Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. Серія: Педагогічні та психологічні науки. 2011. № 57. С. 23–25.
11. Карягина Ю.А. Воспитание поликультурности подростка в образовательном процессе: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01; Оренбург. гос. пед. ун-т. Оренбург, 2007. 188 с.
12. Лощенко І.Ф. Полікультурне виховання майбутніх учителів у процесі вивчення іноземних мов: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07. Київ, 2004. 20 с.
13. Моляко О.О. Функціональна модель формування полікультурної компетентності школярів. Рід. шк. 2005. № 6. С. 10–12.
14. Педагогіка. Новый курс: учеб. для студентов пед. вузов. В 2 кн. Кн. 2. Процесс воспитания / Подласый П.И. Киев: ВЛАДОС, 1999. 256 с.
15. Рима́ренко Ю.І. Національний розвій України: проблеми і перспективи: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 1995. 272 с.
16. Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии. Санкт-Петербург: Речь, 2002. 350 с.
17. Сніцар І.В. Педагогічні умови розвитку творчих здібностей курсантів у процесі навчання англійській мові: дис. ... канд. пед. наук: 20.02.02; Нац. акад. Прикордон. військ України ім. Б. Хмельницького Хмельницький, 2001. 167 с.
18. Солодка А.К. Полікультурне виховання старшокласників у процесі вивчення гуманітарних предметів: дис. канд. пед. наук: 13.00.07; Ін-т проблем виховання АПН України Київ, 2005. 197 с.
19. Солодка А.К. Полікультурне виховання та освіта – крок до інтеграції освіти України в єдиний загальнокультурний простір // Наук. вісн. Миколаїв. держ. ун-ту: зб. пр. Миколаїв: МДУ. 2005. С. 212–217.
20. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Академ-видав, 2006. 352 с. (Альма-матер).
21. Ramsey P. Teaching and learning in a diverse world: Multicultural education for young children / 5-th edition. New York. London: Teachers' College Press, 2015. 240 p.

Зозуля І. Є. Полікультурне виховання іноземних студентів у ВТНЗ України: проблеми та досягнення

Анотація. У статті розглянуто полікультурне виховання іноземних студентів ВТНЗ як організований і цілеспрямований процес соціалізації іноземних студентів в Україні. Визначено педагогічні умови, за яких полікультурне виховання іноземних студентів буде успішним. Виокремлено критерії полікультурної вихованості іноземних студентів, а саме: мотиваційний, когнітивний, комунікативний, емоційно-ціннісний та діяльнісний. Представлено результати експериментального дослідження щодо стану полікультурної вихованості іноземних студентів Вінницького національного технічного університету.

Ключові слова: полікультурне виховання, іноземні студенти, педагогічні умови, критерії полікультурної вихованості, українська мова як іноземна, країнознавство.

Зозуля І. Є. Поликультурное воспитание иностранных студентов в высших технических учебных вузах в Украине: проблемы и достижения

Анотация. В статье рассмотрено поликультурное воспитание иностранных студентов ВТУЗ как организованный и целенаправленный процесс социализации иностранных студентов в Украине. Определены педагогические условия, при которых поликультурное воспитание иностранных студентов будет успешным. Выделены критерии поликультурной воспитанности иностранных студентов, а именно: мотивационный, когнитивный, коммуникативный, эмоционально-ценностный и деятельностный. Представлены результаты экспериментального исследования состояния поликультурной воспитанности иностранных студентов Винницкого национального технического университета.

Ключевые слова: поликультурное воспитание, иностранные студенты, педагогические условия, критерии поликультурной воспитанности, украинский язык как иностранный, страноведение.

*Ковальчук О. П.,
асистент кафедри іноземних мов
для гуманітарних факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка*

ПОХОДЖЕННЯ АНГЛІЙСЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ЕПОНІМІВ

Анотація. У статті подано результати зіставного аналізу походження епонімів в англійській та українській мовах. Виділено групи епонімів, які наявні в обох мовах, власне англійські та власне українські епоніми. Досліджено джерела виникнення цих лексичних одиниць та встановлено мови, з яких запозичено англійські та українські епоніми.

Ключові слова: лексичні одиниці, епоніми, зіставний аналіз, походження.

Постановка проблеми. Епоніми – це група лексичних одиниць, походження та семантика яких, як в англійській, так і в українській мові, дуже тісно пов'язана з історією та культурою народів. Фактично, кожне слово представляє якусь деталь цієї історії, а етимологічний аналіз епонімів створює основу для глибших досліджень зв'язку історії та менталітету нації із мовою, розуміння мовної картини світу народу-носія.

Аналіз літератури. Щоб зрозуміти природу групи лексикону, необхідно проаналізувати походження, історичні причини виникнення кожної лексеми, зокрема кількісну репрезентацію досліджуваної групи та її значущість для загальної системи мови. На думку В. Топорова, основним завданням етимологічного аналізу є встановлення координат різних систем (фонологічної, словотвірної, лексичної, семантичної та інших), перетин яких генерує дане слово та визначає шлях його майбутнього розвитку. Науковець вважає, що процес відтворення розвитку слова можна порівняти із його декодуванням [1, с. 51].

Однак етимологія може бути лише відносною і значною мірою гіпотетичною, причому гіпотетичне походження слів можна підтвердити, змінити чи заперечити. Ця відносність пояснюється об'ємом інформації, яку вдається отримати, та глибиною реконструкції розвитку слова. Картина етимологічної історії слова ніколи не завершується, оскільки завжди є дистанція (часом величезна) між часом реконструкції та часом виникнення слова; ця дистанція чимдалі збільшується. Тож завжди залишаються питання, що потребують відповіді.

Порівняння кількості та природи епонімів у різних мовах дає змогу дослідити динаміку розвитку мов, становлення відповідних культур. Відтак, якщо дослідити епоніми-запозичення з різних мов в українській та англійській мовах та поділити їх на відповідні групи, можна зробити висновки про контакти цих двох народів з іншими націями та їхню історію. Як правило, розрізняють дві основні причини для запозичень: потреба заповнити прогалину в лексичній системі мови (в тому числі для найменування нового об'єкта чи концепту) та потреба передати новий відтінок значення, інше емоційне забарвлення [2, с. 162].

Однак, як зазначають Г. Антрушина та О. Афанасьєва, процес запозичення не завжди є інтенційованим, логічним та ефективним. Інколи слово запозичується «наосліп», без видимих причин, без наявності прогалини у лексичній системі мови та без жодної потреби передати додаткові відтінки значення. Певна кількість таких запозичень з часом зникає. Інші, про-

йшовши процес семантичної адаптації, вкорінюються в мові, розвивають свою семантичну структуру та стають повноправними членами лексичної системи мови [3, с. 158]. Характерно, що історичні причини запозичень достатньо глибоко вивчені, але суто мовні причини ще потребують дослідження.

Розрізняють фактори, що впливають на кількість та характер запозичень. Р. Гінзбург виділяє такі: історичні умови, природа та тривалість контакту між мовами, рівень генетичної та структурної близькості між мовами [2, с. 164].

Мета цієї статті – дослідити джерела запозичення епонімів в англійську та українську мови. Матеріалом для аналізу слугували 380 епонімів, з них 171 англійські, 212 – українські, відібраних методом суцільної вибірки з етимологічних словників зіставлюваних мов.

Результати дослідження. Виділяємо три основні категорії епонімів для цього дослідження: епоніми, які є в обох мовах; власне українські епоніми; власне англійські епоніми. Група спільних епонімів найбільша (171 приклад); група власне англійських епонімів складається з 86 лексичних одиниць; група власне українських епонімів – з 123. Є ще одна група, що входить до групи спільних епонімів: назви об'єктів, які мають епонімічне походження в обох мовах, але утворені від різних власних назв.

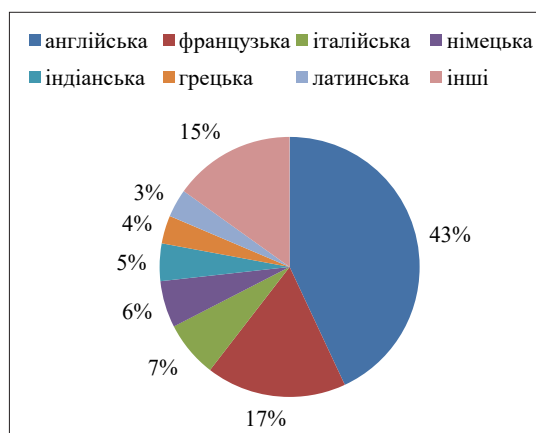
Щодо мов походження, можна виділити ряд таких, які слугували джерелами епонімів: англійська, французька, грецька, іспанська, арабська, німецька, латинська, польська, російська, українська й інші. У деяких із мов зафіксовано лише по кілька епонімів, а в інших ця група лексичних одиниць значно репрезентативніша.

Аналіз групи спільних епонімів дає підстави для висновку про те, що найпродуктивнішими мовами були французька, англійська, грецька, арабська, іспанська, німецька та італійська. Епоніми латинського та грецького походження загалом мають міфологічне походження і засвідчені в обох досліджуваних мовах як частина міжнародної культури. Такі мови, як російська, китайська, польська, датська були джерелом невеликої кількості епонімів англійської та української мов.

Багато назв тканин походять зі східних мов: арабська, китайська та хінді, адже ці регіони були найбільшими виробниками різних тканин в певний період світової історії. Інші мови не мають певної визначеної сфери, в якій вони були б найпродуктивнішими джерелами епонімів.

Власне англійські епоніми не характеризуються великим різноманіттям джерел походження, як, наприклад, спільні епоніми (група Інші включає в себе епоніми, що походять з афганської, скандинавської, голландської, китайської та турецької мови, з яких походить по одному епоніму). В українській мові немає лише по три епоніми латинського і грецького походження, що вказує на те, що ці дві мови та їх культури вплинули на розвиток багатьох мов.

Найбільше власне англійських епонімів походить з англійської мови, зокрема з англійської літератури. Французька мова була джерелом лише 15 епонімів цієї групи. Ще однією особливою підгрупою є англійські епоніми індіанського походження. Це слова, які позначають об'єкти та поняття з різних сфер життя індіанських племен. Вони рідко трапляються в інших мовах.

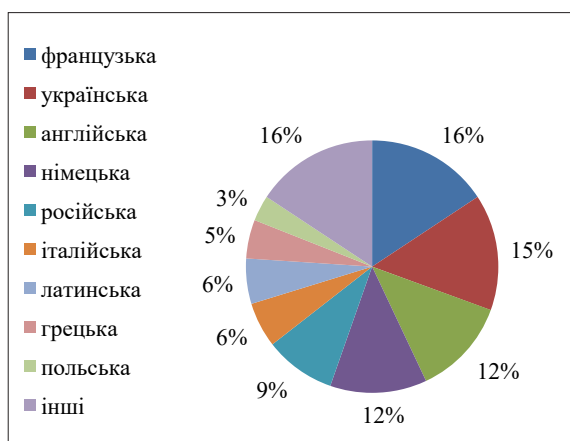

Діаграма 1. Джерела власне англійських епонімів

Англійські імена стали основою для утворення епонімів, що позначають діяльність (*comstockery* [4, с. 52], *spoonerism*, *malapropism* [4, с. 241; 4, с. 155]) чи дії (*bant*, *diddle*, *jilt* [4, с. 113; 4, с. 445; 4, с. 758]). Майже всі дієслова з англійської вибірки були утворені від англійських власних назв, єдиним винятком є слово *to tantalize*, яке походить від імені міфологічного короля Тантала [4, с. 248]. Французька мова стала джерелом багатьох назв одягу (*gibus*, *leotard* [4, с. 637], [4, с. 143], *watteau* [4, с. 1122]).

Можна припустити, що в українській мові найбільша кількість епонімів походить від українських власних назв. Однак це не так. Якщо в англійській мові мало епонімів походить з інших мов, то ситуація з українськими епонімами зовсім інша.

Очевидно, що серед епонімів української мови немає певної домінантної групи, як серед англійських. Кількість епонімів з української, англійської, французької та німецької мов майже рівнопропорційна. Цікаво, що російська мова не є найпродуктивнішим джерелом українських епонімів. Хоча вона і має тісні культурні та історичні зв'язки з українською мовою, але займає лише п'яте місце серед мов-джерел походження епонімів в українській мові.

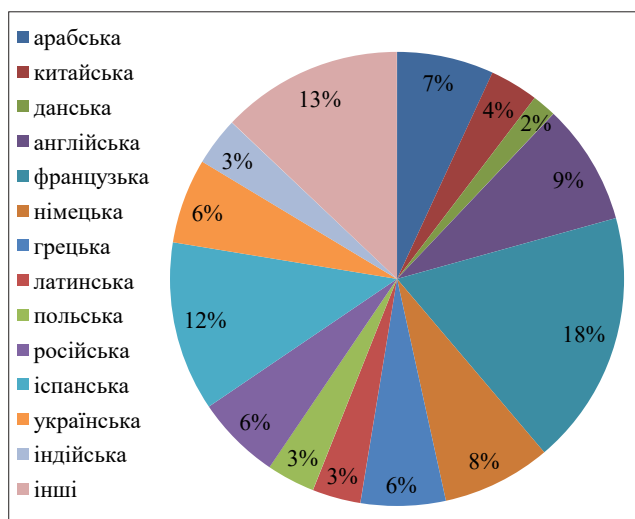
Діаграма 2. Джерела власне українських епонімів

Було б логічно вважати, що епоніми, які характерні лише для однієї з мов, походять з її національної літератури або від імен реальних людей, які були невідомі за кордоном. Однак це не зовсім так. Однією з таких причин є те, що багато французьких епонімів мають літературне походження (*альмавіва* – плащ, назва якого походить від імені графа Альмавіви з п'єси «Весілля Фігаро» П. Бомарше, *альфонс*, походить з комедії А. Дюма «Мосє Альфонс», *гарпагон* – скупа людина, походить від імені героя Гарпагона з п'єси Мольєра «Скупий» [5, с. 575]). Те саме стосується й інших універсальних джерел епонімів. Хоча деякі власні назви відомі в обох культурах, вони стали епонімами лише в одній із них. В українській мові представлені епоніми, що походять від імені біблійного царя Ірода (*арідник* – диявол [5, с. 31, т. 1], *городу* – три царі в українських різдвяних містеріях [5, с. 607, т. 1] та *ірод* – тиран [5, с. 317, т. 2], однак в англійській мові таких епонімічних відповідників немає.

Більшість епонімів українського походження є топонімічними (*бахмутка* – вид солі з українського міста Бахмута [5, с. 153, т. 1], *лебединка* – вид груші з міста Лебедин [5, с. 205, т. 3], *харківка* – тип головного убору з Харкова, *харсонка* – вид шерсті, назва походить від міста Херсон [5, с. 159, т. 6]) або є назвами рослин (*михавівки* – вид груші, який дозріває на празник св. Михаїла [5, с. 468, т. 3], *димитриця* – хризантема, названа від імені св. Димитрія [5, с. 72, т. 2]).

Деякі сфери життя є джерелом приблизно однакової кількості епонімів в обох мовах. Так, епоніми, джерелом яких є антична історія, подібно відображені в обох мовах, однак існують і певні винятки. Це епоніми з грецької та латинської мов (9 і 8 проти 4 і 10 відповідно). Винятком є слово *berserk*, що походить зі скандинавської міфології й означає знівсний, шалений стан людини. Це один із небагатьох епонімів міфологічної групи, який не має відповідника в українській мові.

Аналіз спільних епонімів засвідчив, що топонімічні епоніми становлять їх найбільшу групу і походять з таких мов:

Діаграма 3. Джерела топонімічних епонімів обох мов

Діаграма показує, що найпродуктивнішими джерелами епонімів, що утворені на основі географічних назв, є французька, іспанська, англійська та німецька мови. Латинська та грецька мови не є такими продуктивними. Інші мови, такі як польська, хінді та китайська, рідко виступають джерелами епонімів. Більшість топонімічних епонімів є спільними для обох мов, що

вказує на те, що вони вербалізують інформацію важливу для цих лінгвокультур.

Висновки. Таким чином, можна виділити спільне та відмінне в походженні епонімів англійської та української мов. Найбільшою групою є епоніми, які існують в обох мовах, що свідчить про подібності у картині світу носіїв цих мов. Окрім того, в обох мовах найбільшою групою є топонімічні епоніми. Ще однією подібністю є наявність в обох мовах міфологічних епонімів – антична культура мала вплив на обидві культури та мови. Прослідковуються і відмінності. По-перше, в англійській мові найбільшою групою є епоніми англійського походження, чого не спостерігаємо в українській. Окрім того, в англійській мові багато епонімів індіанського походження, що є результатом контакту переселенців з індіанськими племенами. Ураховуючи невелику кількість проаналізованих епонімів, можемо робити лише попередні висновки. Однак зіставний аналіз епонімів в англійській та українській мовах дає змогу глибше осмислити особливості мов та культур націй-носіїв. Відтак, подальше зіставне дослідження епонімів видається перспективним напрямом дослідження.

Література:

1. Топоров В.Н. Исследования по этимологии и семантике. Том 2: Индоевропейские языки и индоевропеистика. М.: Языки славянских культур, 2006. 544 с.
2. Ginzburg R., Khidekel S., Knyazeva G., Sankin A. a course in modern English lexicology. М.: Higher School, 1966. 270 p.
3. Антрушина Г.Б., Афанасьева О.В., Морозова Н.Н. Лексикология английского языка: Учеб. пособие для студентов. М.: Дрофа, 1999. 288 с.
4. The American Heritage Dictionary of the English Language. Fourth Edition. J. Pickett et al (eds.). Boston: Houghton Mifflin, 2000. 2074 p.
5. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / редкол.: О.С. Мельничук (голов. ред.) [та ін.]. К.: Наук. Думка, 1983–2012. (Словники України).

Ковальчук О. П. Происхождение английских и украинских эпонимов

Аннотация. В статье поданы результаты контрастивного анализа эпонимов в английском и украинском языках. Выделены группы эпонимов, которые присутствуют в обоих языках, собственно английские и собственно украинские эпонимы. Исследованы источники появления этих лексических единиц и установлены языки, из которых заимствованы эпонимы.

Ключевые слова: лексические единицы, эпонимы, контрастивный анализ, происхождение.

Kovalchuk O. Etymology of English and Ukrainian eponyms

Summary. The article presents the results of contrastive analysis of eponyms in English and Ukrainian languages. The groups of eponyms have been distinguished which exist in both languages, only English and only Ukrainian eponyms. The sources of appearance of these lexical units have been researched and source languages established.

Key words: lexical units, eponyms, contrastive analysis, etymology.

*Снегурова Т. А.,
заведующая кафедрой гуманитарных наук
Национального технического университета «Харьковский политехнический институт»*

*Пармонова В. Ю.,
старший преподаватель кафедры гуманитарных наук
Национального технического университета «Харьковский политехнический институт»*

*Седойкина Т. Н.,
старший преподаватель кафедры гуманитарных наук
Национального технического университета «Харьковский политехнический институт»*

КОНТРОЛЬ УСТНОЙ ИНОЯЗЫЧНОЙ РЕЧИ В СОВРЕМЕННОЙ ЛИНГВОДИДАКТИКЕ

Аннотация. Статья посвящена проблеме контроля межкультурной компетенции иностранных учащихся. Анализируются различные подходы к оцениванию устного речевого высказывания. Предлагаются адекватные формы проверки устной иноязычной речи.

Ключевые слова: межкультурная компетенция, коммуникативный эффект высказывания, объект контроля, форма проверки, критерий оценки.

Постановка проблемы. Разработка форм и методов контроля уровня владения устной иноязычной речью остается важнейшей дидактической задачей ученых и преподавателей-практиков. Такое внимание к проблеме контроля можно понять, если проанализировать изменения в целях обучения иностранным языкам, происходящие в последние десятилетия. Цели обучения, подчиняясь объективным факторам, диктуют новые требования к владению иностранными языками. Это приводит к смене устаревшей методической парадигмы, а следовательно, и к необходимости разработки новых методов и форм контроля.

Следует отметить, что на протяжении последних десятилетий прошлого столетия в методической литературе происходил процесс переориентирования целей обучения от языкового и речевого направления к коммуникативному. Однако в современной лингводидактике признается недостаточным рассматривать использование языка только как средства общения. На передний план, наряду с коммуникативной, выдвигается когнитивная функция, подчеркивается социальная роль языка, понимаемая как диалектическое единство языка и культуры. В этой связи цель обучения иностранным языкам рассматривается как формирование межкультурной компетенции. Система контроля в данном контексте призвана установить соответствие полученного речевого продукта заявленным целям. А объектом контроля при этом является адекватность стратегии речевого поведения обучаемого в условиях иноязычного и инокультурного пространства.

Наиболее сложным для установления объективного уровня владения является устное речевое высказывание. Как показывает практика, объектами контроля при этом чаще всего являются умение пересказать текст и беседа по изученным темам. Следует отметить, что пересказ текста не относится к формам проверки устной речи либо позволяет проконтролировать ее лишь частично. Объектом контроля при пересказе является

понимание учащимся содержания текста, а не умение продуцировать собственное высказывание. Диалогическая речь традиционно проверяется в ходе беседы между студентом и преподавателем. Эта форма проверки позволяет с некоторой степенью точности оценить речевые умения учащихся, но не выявляют их способности вести диалог в естественной коммуникативной ситуации. Таким образом, необходимо отметить, что до настоящего времени преподавателями используются традиционные формы проверки, заложенные действовавшими ранее программами. Названные формы контроля, на наш взгляд, не позволяют объективно оценить речевое поведение обучаемого в иноязычной и инокультурной среде, то есть степень сформированности межкультурной компетенции.

Актуальность настоящей статьи обусловлена отсутствием работ, представляющих кросс-культурное содержание и адекватные формы контроля устной иноязычной речи, и состоит в обосновании необходимости создания системы контроля, которая соответствовала бы требованиям современной методической парадигмы.

Анализ научных исследований и публикаций. Проблемы, связанные с контролем уровня обученности при изучении иностранных языков, постоянно находились в фокусе внимания педагогов. По мере развития психологии и лингводидактики изменялись как цели обучения иностранным языкам, так и находящиеся в зависимости от целей объекты контроля и критерии оценки.

Так, проблема оценивания языковой компетенции учащихся освещалась в работах С.М. Криворучко, А.П. Запороженко, Г.В. Эйгера. Анализ возникновения коммуникативно значимых ошибок осуществлен в трудах Б.Ф. Воронина. В работах В.А. Лapidуса, Э.Л. Носенко, Г.Г. Городиловой исследовались возможности оценивания речевой компетенции учащихся по степени сформированности навыков и автоматизмов. Научные труды последнего десятилетия прошлого века посвящены вопросам тестирования коммуникативной компетенции как способности человека решать коммуникативные задачи в рамках множества коммуникативных ситуаций (О.Д. Митрофанова, В.Г. Костомаров). Однако быстро меняющаяся кросс-культурная ситуация в современном мире, бурно развивающиеся межкультурные контакты последних десятилетий требуют новых подходов к процессу преподавания и контроля иностранных языков.

Следует отметить, что в зарубежной практике обучения иностранным языкам основным способом контроля является тестирование (Д. Кросс, Г. Далгальян, Ф. Дюкроке, Р. Гарднер, Р. Ладло, Н. Гронлунд, К. Трюшо и многие другие). Однако используемые тесты проверяют отдельные аспекты речевой активности, а не комплекс умений обучаемых поддерживать коммуникацию во множестве различных ситуаций общения, способность реализовывать значительное число интенций.

В зарубежных учебниках русского языка как иностранного мы находим следующие типы заданий по проверке устной речи: построение диалогов по заданной программе, вопросы к микротекстам, описание достопримечательностей по фотографиям, проверка знания маршрутов по схемам городского транспорта [1–4].

В настоящее время проблемой тестирования устной иноязычной речи занимается ряд исследователей, представляющих ведущие научные центры. Так, ученые Трой Л. Кокс и Рэнделл С. Дэвис из *Brigham Young University* разработали автоматизированную систему распознавания речи (ASR), которая позволяет оценивать качество речи при тестировании абитуриентов. Одним из ограничений ASR является то, что эта технология все еще не может надежно распознать спонтанную, естественную речь разных ораторов [5]. С целью большей объективности авторы предлагают комбинировать метод устных ответов, при котором оценивание осуществляют педагоги, с методом автоматического распознавания речи.

Интересно исследование В.В. Белоусовой на материале оценивания чешского языка как иностранного. Оно предполагает учет таких параметров, как диапазон, точность, беглость, взаимодействие и связность. В чешской версии экзамена обязательно учитываются: выбор коммуникативной стратегии; фонетическая корректность (правильное и четкое произношение, адекватная постановка ударения в словах, соблюдение темпа и интонации чешской речи); точность формулировок (аккуратное использование грамматических форм и синтаксических конструкций); спектр используемых языковых средств [6, с. 40]. Как видим, чешские коллеги делают основной упор на контроле языковых и речевых параметров устного высказывания, а не коммуникативных. Кроме того, мы не совсем понимаем содержание такого показателя, как диапазон. В целом критерии, предлагаемые чешскими коллегами, достаточно валидны и могут использоваться для контроля устной речи в ее языковом и речевом аспектах.

В Российской системе тестирования по русскому языку как иностранному (РКИ), по мнению профессора МГУ Н.П. Андрушиной, отсутствуют полные описания компетенций, входящих в состав коммуникативной компетенции, и изменения их объема в зависимости от уровней владения языком (базовый, элементарный и т.д.) [7]. По мнению автора, это требует дополнительных исследований в данной области.

Цель настоящей статьи состоит в том, чтобы проанализировать существующие способы и формы контроля устной иноязычной речи и предложить адекватные формы проверки межкультурной компетенции учащихся.

Изложение основного материала статьи. Как показывают современные исследования когнитивных процессов, связанные с изучением иностранных языков, речевое поведение человека детерминировано его знаниями о языке, о мире, о социальном контексте высказывания и т.д. Участие в акте коммуникации невозможно без определенной базы

как языкового, так и экстралингвистического характера. К последним относятся общефонетические знания, недооценка которых в процессе обучения иностранным языкам приводит к значительным затруднениям при адаптации обучаемых к иноязычной и инокультурной среде, препятствует успешному вербальному общению в условиях реальной коммуникации. С целью преодоления названных трудностей предпринимаются попытки создания учебных и контролирующих материалов, содержанием которых являются наборы фреймов, представляющих описания разворачивающихся во времени стереотипных событий, актуальных для речевого общения в стране изучаемого языка. Они позволяют обеспечить адекватную когнитивную обработку стандартных речевых ситуаций и продемонстрировать естественное функционирование языка.

Анализ учебников РКИ, полученный в результате культурных контактов преподавателей НТУ «ХПИ» с коллегами из Австрии, Германии, США, а также сборников тестов, разработанных российскими коллегами [4–6], показывает, что они лишь частично соответствуют указанным выше принципиальным аспектам формирования межкультурной компетенции. Мы полагаем, что объективный контроль уровня владения устной иноязычной речью не будет полным, если проверяются не все компоненты межкультурной компетенции, а именно языковые, речевые, социолингвистические, прагматические, лингвострановедческие параметры.

Исходя из данного положения, мы предлагаем разбить проверку устного иноязычного высказывания на этапы, начиная с контроля языковой компетенции учащихся. С этой целью целесообразно использовать лексико-грамматические тесты.

На следующем этапе проверки мы рекомендуем оценивать речевую составляющую межкультурной компетенции, а именно беглость, связность и нормативность речевого высказывания. *Беглость* речи указывает, насколько у учащегося автоматизированы навыки говорения в естественной ситуации общения. При этом под беглостью подразумевается не темп речи, который индивидуален и может отличаться у разных людей, а речь, в которой отсутствуют не оправданные развитием рассуждения паузы, повторы, гезитации. *Нормативность* речи определяется через число отклонений по отношению не к системе, а к нормам, традициям и узусу. Названным показателям можно придать числовое выражение, что позволяет конкретизировать полученный студентом балл.

На последнем этапе проверки оценивается коммуникативный эффект высказывания, то есть умение использовать устную иноязычную речь как средство достижения невербальной цели. В качестве примера можно назвать естественные ситуации общения, в которых речь учащихся была бы мотивирована нуждами коммуникации. Особенность естественных коммуникативных ситуаций состоит в том, что студент поставлен в такие условия, в которых общение на иностранном языке становится для него насущной необходимостью. В качестве таких ситуаций можно предложить проведение различного рода студенческих вечеров, например, страноведческой направленности, круглых столов, экскурсий, где студенты поочередно выступают в роли гида, и многое другое. Основное условие: преподаватель не должен исправлять студента, прерывая поток речи, а может только помочь, подсказать что-либо в случае необходимости. Анализ выполненного задания осуществляется уже после его завершения.

Кафедрой гуманітарних наук Національного технічного університету «ХПІ» в содружестве с институтом славистики Клагенфуртського університету (Австрія) була розроблена система контролю ступеня навченості студентів, котра дозволяє австрійським учасникам продемонструвати вміння речевого поведіння в мовному і культурному полі України. Отримавши завдання, котрі вимагають рішення яких-небудь некомунікативних завдань засобами російського або українського мов, студенти виконують їх, діючи «в тандемі» (по два українських і австрійських учасників). Наприклад, вони повинні встановити в магазині наявність того або іншого товару, його ціну, можливість оплати картою і т.д. Або, наприклад, виконання завдання, пов'язаного з вивченням роботи міського транспорту, вимагає від студентів вступити в комунікацію з пасажиром, з водієм автобуса (визначити маршрут), поспілкуватися з таксистом і т.д. Після збору матеріалу студенти готують презентації, в ході яких пред'являють підготовлений монолог і відповідають на запитання слухачів, демонструючи вміння неготовленої діалогічної мови. Описана форма перевірки має ще один неспірний плюс: знімає емоційне напруження, котре, як правило, супроводжує ситуацію контролю.

Висновки. Аналіз наукової і навчальної літератури по проблемі контролю усної іноземної мови показує, що на даний момент відсутня система об'єктивної перевірки міжкультурної компетенції студентів. Описані в підручниках і наукових публікаціях форми контролю дозволяють оцінювати мовну і речову складові комунікативної компетенції навчаних, в той час як володіння кросс-культурними компетенціями залишається поза уваги педагогів. З метою усунення даного пробілу ми пропонуємо здійснювати поетапну перевірку, а саме: на першому етапі – тестувати мовну компетенцію студентів, на наступному етапі – перевіряти речову компетенцію, а в завершенні організувати контроль міжкультурної компетенції в формі емоційних ситуацій спілкування.

Література:

1. Tall E. Let's talk about life / Emily Tall, Valentina Vlasikova. State University of New York at Buffalo. Ed. John Wiley&Sons, 1996. 286 p.
2. Berditchevski A. Bitte Deutsch! Москва, Материк Альфа, 2000. 172 с.
3. Miquel C. Vocabulaire Progressif du Français. Ed.: Christine Grall, 2010. 176 p.
4. Цветаева Н.Е. 112 тестов по русскому языку как иностранному. Уровни А1-В1. С.-Петербург: Златоуст, 2009. 192 с.
5. Troy L. Cox, Randall S. Davies. Using automatic speech recognition technology with elicited oral response testing. CALICO Journal, 2012. С. 601–618.
6. Белоусова В.В. Тестирование устной речи на сертификационном экзамене по чешскому языку и подготовка к коммуникации в профессиональной сфере. УМЦ, УПИ Екатеринбург. С. 37–45.
7. Андрушина Н.П. Тестирование по русскому языку как иностранному: о некоторых направлениях развития системы. МАКС-Пресс Москва. С. 27–29.

Снігурова Т. О., Парамонова В. Ю., Седойкіна Т. М. Контроль усного мовлення іноземною мовою в сучасній лінгводидактиці

Анотація. Стаття присвячена проблемі контролю міжкультурної компетенції іноземних учнів. Аналізуються різні підходи до оцінювання усного мовного висловлювання. Пропонуються адекватні форми перевірки усного іноземного мовлення.

Ключові слова: міжкультурна компетенція, комунікативний ефект висловлювання, об'єкт контролю, форма перевірки, критерій оцінки.

Snegurova T., Paramonova V., Sedoikina T. Assessment of speaking in a foreign language in modern linguodidactics

Summary. This article is devoted to the problem of assessment of intercultural competence of international students. Different approaches to the assessment of oral speech are analyzed. Some adequate forms of testing of spoken foreign language are proposed.

Key words: intercultural competence, communicative effect of speaking, object of assessment, forms of testing, assessment criterion.

ЗМІСТ

РОМАНСЬКІ, GERMANСЬКІ ТА ІНШІ МОВИ

<i>Бенькевич Г. А.</i> СТРУКТУРА КОНЦЕПТУ «МУДРІСТЬ» У ЛАТИНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ.....	4
<i>Герасимів Л. Я., Гошлік В. Б.</i> КОРЕЛЯЦІЯ ТАКТИК І СПОСОБІВ ЇХ ВТІЛЕННЯ У КОМУНІКАТИВНІЙ СИТУАЦІЇ ЗВИНУВАЧЕННЯ / ВИПРАВДАННЯ.....	7
<i>Карпінська Л. Л.</i> ОРІЄНТАЛІЗМ У ТВОРЧОСТІ ОСКАРА УАЙЛЬДА.....	10
<i>Кузык Н. У.</i> LES NOTIONS “CHOSE” ET “OBJET” COMME POINT DE REPÈRE DANS L’ANALYSE DES OEUVRES DU NOUVEAU ROMAN.....	14
<i>Лук’янченко І. О., Полнікова А. С.</i> ПЕЙЗАЖНИЙ ОПИС У РОМАНІ Т. МАЙН РІДА “THE WHITE CHIEF”.....	19
<i>Лут К. А., Рябова К. К.</i> РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ АРГУМЕНТАТИВНОСТІ В АНГЛОМОВНИХ НАУКОВИХ ТЕКСТАХ.....	24
<i>Мукхайленко В. В.</i> CROSS-LINGUISTIC GRAMMATICALIZATION IN TRANSLATION.....	28
<i>Murselov Rizvan Javankhan oglu</i> STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF QUANTITATIVE SYNONYMIC PHRASEOLOGICAL UNITS IN AZERBAIJANI AND ENGLISH.....	32
<i>П’ятничка Т. В., Шилінська І. Ф.</i> ЧАСОВІ ТРАНСПОЗИЦІЇ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ.....	36
<i>Романова Н. В.</i> СЕМАНТИКА ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ТВОРАХ ІМІГРАНТІВ УКРАЇНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАНЬ В. КАМІНЕРА “LIEBESGRÜSSE AUS DEUTSCHLAND”).....	39
<i>Рудоман О. А.</i> СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ТИПИ НАДЛИШКОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ АФЕКТИВНОГО МОВЛЕННЯ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	44
<i>Соляненко О. Л.</i> СТРУКТУРНІ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНІЦІАЛЬНИХ АБРЕВІАТУР МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В АНГЛОМОВНИХ ІСТОРІЯХ ХВОРОБ.....	48
<i>Черемисіна Г. О.</i> ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНО-МАРКОВАНИХ ЦІННОСТЕЙ АМЕРИКАНСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ ІННОВАЦІЯМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	51
<i>Четвертак Е. О., Юрченко Я. М.</i> ТРУДНОЦІ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ НЕОЛОГІЗМІВ І ПОЛІТИЧНО КОРЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	54
<i>Швець Н. В.</i> ДЖЕРЕЛА ПРЕЦЕДЕНТНОСТІ АНТРОПОНІМІВ У СКЛАДІ АНГЛОМОВНОГО РИМОВАНОГО СЛЕНГУ.....	57

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

<i>Бахов І. С.</i> СЕМАНТИЧНІ МАРКЕРИ Й ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ У ПЕРЕКЛАДІ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ СОЦІОЛОГІЧНИХ ТЕКСТІВ.....	62
<i>Гончаренко Е. П., Байсара Л. І.</i> ВІДТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО КОМПОНЕНТУ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ ОПОВІДАНЬ ДЖЕЙМСА ДЖОЙСА (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ «ДУБЛІНЦІ»).....	67

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 35 том 2, 2018

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.

Комп'ютерна верстка – Семенченко Ю.С.

Підписано до друку 06.11.2018 р. Формат 60х84/8. Обл.-вид. арк. 16,44, ум.-друк. арк. 14,18.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 1118/172.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4392 від 20.08.2012 р.)

Україна, м. Херсон, 73034, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105. Тел. (0552) 39-95-80

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua